

शैक्षणिक विरुद्ध सामान्य ज्ञान

घटक रचना :

- १.० उद्दिष्टे
- १.१ परिचय
- १.३ शैक्षणिक ज्ञान म्हणजे काय?
- १.४ सामान्य ज्ञान म्हणजे काय?
- १.५ अधिक विश्वासार्ह काय आणि का आहे?
- १.६ प्रश्न
- १.७ संदर्भ आणि पुढील वाचन

१.० उद्दिष्टे (OBJECTIVES)

- १. शैक्षणिक आणि सामान्य ज्ञान यातील फरक समजून घेणे
- २. विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक ज्ञानाचे महत्त्व ओळखणे आणि सामान्य संवेदनात्मक ज्ञानावर भर देणे

१.१ परिचय (INTRODUCTION)

समाजशास्त्रज्ञांनी दीर्घकाळापासून स्पष्टीकरणासाठी समाजशास्त्रीय दृष्टिकोनाचा पुरस्कार केला आहे. संशोधक सभोवतालच्या सामाजिक जगाला अर्थ देतात, अर्थ आणि अंदाज लावतात. सामान्य ज्ञान, आपल्या सभोवतालच्या वातावरणात आणि जागतिक स्तरावर घडत असलेल्या सूक्ष्म आणि मोठ्या दोन्ही समस्यांशी संबंधित असू शकते. दैनंदिन अनुभव समजून घेणे आणि कारणीमीमांसा सह व पडताळणी करीत स्पष्ट करणेाला महत्त्व प्राप्त झाले आहे. या मूलभूत अर्थाने जिज्ञासा हा सामाजिक विज्ञान संशोधनाचा पाया असू शकतो.

नेहमीच बदलणारे सामाजिक वास्तव मानवासमोर अनेक प्रश्न उभे करते. या बदलत्या समाजाला समजून घेण्यासाठी, अर्थ आणि अंदाज लावण्यासाठी; सामाजिक विज्ञानातील संशोधनाला विशेष स्थान आहे. अशा परिस्थितीत वास्तविकता समजून घेण्यासाठी वैज्ञानिक संशोधन हे एक महत्त्वाचे साधन बनते. परिस्थिती वकारणे बदलांना कारणीभूत असतात तसेच बदलांना प्रतिकार करतात व यांचा शोध घेतला जातो. त्यामुळे, सामाजिक संशोधन म्हणजे नवीन ज्ञान मिळवण्याचा पद्धतशीर प्रयत्न होय. सामाजिक किंवा शैक्षणिक/

वैज्ञानिक संशोधन आपणाला समर्थन देऊन नवीन ज्ञान विचार प्रवाहांना स्वीकृती देते किंवा प्रचलित विद्यमान ज्ञानाला आव्हान करतेमदत करते किंवा विद्यमान ज्ञानाच्या प्रकारांना असहमती देते.

१.२ शैक्षणिक ज्ञान म्हणजे काय ? WHAT IS ACADEMIC KNOWLEDGE?

कॉलिन्स डिक्शनरीनुसार, “शैक्षणिक गोष्टींचे वर्णन करण्यासाठी वापरले जाते शाळा, महाविद्यालये आणि विद्यापीठांमध्ये केलेल्या कामाशी, विशेषतः कार्याशी संबंधित ज्यामध्ये व्यावहारिक किंवा तांत्रिक कौशल्य अभ्यास आणि तर्क यांचा समावेश आहे”.

शैक्षणिक ज्ञान हा ज्ञानाचा एक विशिष्ट प्रकार आहे. ज्यामध्ये कांही वैशिष्ट्ये आहेत. शैक्षणिक ज्ञान हे इतर प्रकारच्या ज्ञानापेक्षा, आणि विशेषतः यापासून केवळ प्रत्यक्ष वैयक्तिक अनुभवावर आधारित ज्ञान किंवा विश्वास असतो. दुसऱ्या शब्दांत, शैक्षणिक ज्ञान हे ज्ञानाचे द्वितीय-क्रम स्वरूप आहे जो तर्क आणि पुराव्यावर आधारित अमूर्तता आणि सामान्यीकरण शोधत असते.

शैक्षणिक ज्ञानाचे मूलभूत घटक आहेत:

१. पारदर्शकता (Transparency) :

पारदर्शकता म्हणजे ज्ञानाचा स्रोत शोधला जाऊ शकतो आणि सत्यापित केले जाऊ शकतो.

२. संकेतीकरण (Codification) :

संकेतीकरण (कोडीफिकेशन) म्हणजे ज्ञानात काही स्वरूपात सातत्याने माहितीचे वर्गीकरण (शब्द, चिन्हे, व्हिडिओ) प्रस्तुत केले जाते, जे व्याख्या सक्षम करते.

३. पुनरुत्पादन (Reproduction) :

ज्ञान पुनरुत्पादित असू शकते किंवा ज्ञानाच्या विविध घटकांचा आधार घेऊन सर्व समाविष्ट करीत कक्षा विस्तृत केल्या जाऊ शकतात.

४. संप्रेषण क्षमता (Communicability) :

ज्ञान अशा स्वरूपात असले पाहिजे की जेसर्वच स्तरावर इतरांनी संवाद साधेल आणि आव्हान देईल.

ज्ञान सामान्य, मूल्ये किंवा निकष सामायिक करते आणि शैक्षणिक बनवते. शैक्षणिक ज्ञान हा एक विशिष्ट ज्ञानशास्त्रीय दृष्टीकोन आहे.

तुमची प्रगती तपासा:

१. शैक्षणिक ज्ञान म्हणजे काय?

१.३ सामान्य व्यवहार ज्ञान म्हणजे काय? (WHAT IS COMMON SENSE KNOWLEDGE)

आज आपल्याला माहित असलेल्या अनेक गोष्टी सामाजिक पर्यायाद्वारे शिकवल्या जातात. इतरांनी आपल्या सांगितलेली माहिती, आपले वैयक्तिक ज्ञान देखील असू शकते. सामाजिक विज्ञानातील संशोधन हे व्यक्तीला संबंधित माहिती सखोल व अचूक देऊ शकते. सामान्य व्यवहार ज्ञानाच्या उपयोगीता देखील माहिती/ ज्ञान प्राप्त करून देऊ शकतात. तर, तुलनात्मक दृष्ट्या सामाजिक संशोधन ही अधिक आंतरदृष्टी विकसित करणारी संरचित, संघटित आणि पद्धतशीर प्रक्रिया आहे. याला पर्याय नाहीत. काही पर्याय जे आपल्याला रोजच्या रोज जीवनात सामान्य व्यवहार ज्ञान; प्रसारण माध्यमे, पारंपारिक गोष्टी उदा. - दैवतकथा, काल्पनिक कथा आणि वैयक्तिक जीवनात अनुभवायला येणारे प्रसंग स्तोत्र म्हणून कार्यरत राहतात. सामान्य व्यवहार ज्ञान केवळ स्थानिकीकरणच नाही तर ते अप्रतिबिंबित देखील आहे. स्वतःच्या उत्पत्तीवर आणि पूर्वकल्पनांवर शंका घेत नाही. पुढे, समाजशास्त्रामध्ये देखील सामान्य व्यवहार ज्ञान अत्यंत परिवर्तनीय आहे हे दाखवण्यास समाजशास्त्र आपल्याला मदत करते. समाज ओळख हि पद्धतशीरपणे गहन आणि विस्तृत केली जाऊ शकते. सामान्य व्यवहार ज्ञानसहज काल्पनिक सामाजिक व्यवस्था तयार करते तर समाजशास्त्र आदर्श मानवी समाजातील वास्तव यांच्यातील संघटन व विघटनाच्या बाबतीत मार्गदर्शक आहे. शाश्वत किंवा अपरिवर्तनीय म्हणून सामान्य ज्ञान अभिमुखता द्वारे गृहीत धरलेल्या मर्यादा ते स्वीकारत नाही. हे पर्यायांच्या श्रेणीच्या सामान्य ज्ञानापेक्षा स्पष्ट जागरूकता प्रदान करते. जे व्यापकपणे समान उद्दिष्टांच्या प्राप्तीसाठी तयार केले गेले आहेत किंवा तयार केले जाऊ शकतात. समाजशास्त्र हे मानवी मूल्यांवर आधारित आणि सर्व प्रकारच्या पूर्वाग्रह आणि मिथकांपासून मुक्त आहे. अनेकदा सामान्य व्यवहार ज्ञानशिवाय घेतलेले निर्णय पण पक्षपाती आणि त्रुटींचा असतो. दैनंदिन क्रियासंबंधीचे सामान्य ज्ञान हे लोकांचे नियमित ज्ञान आहे.

तुमची प्रगती तपासा:

१. सामान्य व्यवहार ज्ञान म्हणजे काय?

१.४ नैतिक विश्वासार्हता काय आणि का आहे ? WHAT AND WHY IS MORAL RELIABLE?

नैतिक गुणांमध्ये वैचारिक परिपक्वता, धैर्य, नीतिमत्ता, विश्वासार्हता सुयोग्य पद्धतीने अभ्यासणे, निरीक्षणपूर्वक अभ्यासणे आणि संशोधन व प्रयोग याद्वारे संकलित व सुसूत्रीत करण्यात येते. औद्योगीकरणामुळे विविध ज्ञान शाखांचा विकास झाला उदा. अभियांत्रिकी, जैवतंत्रज्ञान, दूरसंचार, संगणक तसेच सर्वच समाज विज्ञान शाखा. सर्वात प्रगत देशांची प्रगती केवळ योगा योग नाही तर विद्यापीठ शिक्षण सहभाग आणि ज्ञानावर आधारित उद्योग हे सर्वाधिक महत्वाचे होते.

कालांतराने जरी विकसित ज्ञान गतिमान, बदलणारे आणि सतत असले तरीही शैक्षणिक ज्ञान परिपूर्ण नाही परंतु त्याचे मानके, मूल्य त्यासाठी आवश्यक आहेत. तसेच शैक्षणिक ज्ञान किंवा पद्धती कालबाह्य झालेल्यानाहीत त्याचे पुरावे आपल्या आजूबाजूला आहेत.

तुमची प्रगती तपासा:

१. शैक्षणिक ज्ञान महत्त्वाचे का आहे ते स्पष्ट करा?

१.५ प्रश्नQUESTIONS

१. शैक्षणिक ज्ञान आणि सामान्य ज्ञान यामधील फरक स्पष्ट करा.

२. शैक्षणिक ज्ञान आणि सामान्य ज्ञानाचा संबंध स्पष्ट करा.

१.६ संदर्भ आणि पुढील वाचन (REFERENCES AND FURTHER READING)

- Devendra Agochiya (2002), Every Trainer's Handbook, Published by Sage Publication New Delhi
- Laurillard, D. (2013). Rethinking University Teaching: A Conversational Framework for the Effective Use of Learning Technologies: Taylor & Francis.
- May, T. (2001). Social Research: Issues, Methods and Process, (3rd edn). Buckingham: Open University Press.
- Mills, C.W. (1970). The Sociological Imagination. Harmondsworth: Penguin; originally published in 1959.
- Williams, M. (2000). Science and Social Science: An Introduction. London and New York: Routledge.
- मे, टी. (2001). सामाजिक संशोधन: समस्या, पद्धती आणि प्रक्रिया, (3^{रा} edn). बकिंगहॅम: ओपन युनिव्हर्सिटी प्रेस.
- मिल्स, C.W. (1970). समाजशास्त्रीय कल्पनाशक्ती. हार्मड्सवर्थ: पेंग्विन; मूळतः 1959 मध्ये प्रकाशित.
- लॉरिलार्ड, डी. (2013). विद्यापीठाच्या अध्यापनाचा पुनर्विचार: ए शिक्षणाच्या प्रभावी वापरासाठी संभाषणात्मक फ्रेमवर्क तंत्रज्ञान: टेलर& फ्रान्सिस.
- विल्यम्स, एम. (2000). विज्ञान आणि सामाजिक विज्ञान: एक परिचय, लंडन

'शैक्षणिक पद्धती' आणि 'पत्रकारिता लेखन'

घटक रचना :

- २.० उद्दिष्टे
- २.१ परिचय
- २.२ शैक्षणिक शैली - अर्थ
- २.३ पत्रकारिता लेखन -अर्थ
- २.४ शैक्षणिक शैली आणि पत्रकारिता लेखन –तुलना
- २.५ सारांश
- २.६ प्रश्न
- २.७ संदर्भ

२.० उद्दिष्टे

- १. शैक्षणिक पद्धती आणि पत्रकारिता लेखन यांचा अर्थ समजून घेणे.
- २. शैक्षणिक पद्धती आणि पत्रकारिता लेखन यांतील तुलनात्मक दृष्ट्या फरक समजून घेणे.

२.१ परिचय

अनेक विद्यार्थी पदवी, पदव्युत्तर शिक्षण किंवा समाजशास्त्रात पीएचडी केल्यानंतरही, शैक्षणिक क्षेत्रात करिअर करत असतात. तर काही विद्यार्थी सामग्री लेखक, पत्रकार ; असे पत्रकारितेशी संबंधित क्षेत्रात काम करतात. जर तुम्ही शैक्षणिक वाटचाल आणि पत्रकारितेला अनुसरून विचार करत असाल तर, हे प्रकरण तुम्हाला या क्षेत्रातील कामाची व्यापकता, कामाची विस्तृतता यांची माहिती त्या-त्या साहित्य प्रकारानुसार देण्यास मदत करेल. या दोन्ही अभ्यास शाखा समाजशास्त्र आणि सामाजिक शास्त्र यांचा अभ्यास करताना समाजाविषयी मत प्रकट करत असतात, त्यामुळे आपण या दोन्ही शाखा एकमेकांपासून वेगळ्या करू शकत नाही; अर्थात समाज या सामान्य घटकांमुळे त्या एकमेकांत विलीन झालेल्या आहेत. या प्रकरणात आपण शैक्षणिक पद्धतीच्या मूलभूत परिचय घटकांवर चर्चा करू आणि त्यानंतर त्याची तुलना अभ्यासू.

२.२ शैक्षणिक शैलीचा अर्थ

विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक वाटचालीत, विद्यार्थी औपचारिक शिक्षण घेताना विशेषतः उच्च शिक्षण घेताना शाळा, कॉलेज, शैक्षणिक संस्था, इ. मध्ये कशाप्रकारे सहभाग नोंदविला असतो ; याची दखल घेतली जाते. मॅरिअम वेबस्टर च्या शब्दकोशानुसार, 'अध्ययन हे शिक्षणाचे एक माध्यम आहे.' कोणतीही पद्धत ही फक्त एक शैली, श्रेणी म्हणून पहिली जाते पण जेव्हा एखादा सुशिक्षित, हुशार आणि विद्वान व्यक्ती तिचे समर्थन करतो; तेव्हा ती पद्धत लोकप्रिय होते. पुनरावृत्ती होणाऱ्या घटनांना संबोधित करण्यासाठी लेखकांकडून एकच पद्धत अनेकवेळा वापरली जाते ती पुढे जाऊन एक शैली किंवा पद्धत म्हणून ओळखीस येते. (हायलँड, 2008). लोककथा, ऐतिहासिक आढावा, प्रवास वर्णन, कविता, काल्पनिक कथा, अकाल्पनिक, विनोदी, क्रियाशील, सामाजिक समस्या, रहस्य, रोमांचक असे अनेक लोकप्रिय शैली प्रकार आहेत.

शैक्षणिक शैली, जी शैक्षणिक प्रकाशनात वापरली जाते तिला काही मार्गदर्शक तत्वे आणि सामान्य स्वरूपे आहेत. (जसे की, गोषवारा, परिषदेतील सादरीकरण, पुस्तक परीक्षण, संदर्भग्रंथ निबंध, नियतकालिक लेख, पुस्तक अध्याय, मोनोग्राफ प्रस्ताव, संपादित संग्रह, परिषदेची संक्षिप्त स्वरूपात अहवाल म्हणून मांडणी, इ.) शैक्षणिक शैलीची उदाहरणे म्हणजे पाठ्यपुस्तके, प्रबंध, समीक्षा, प्रकाशित आणि अप्रकाशित शोधनिबंध. युक्तिवाद सादर करताना शैक्षणिक शैलीला उद्धरणासोबत पुराव्यांची गरज असते ; कारण शोधकार्य हे एकाकीपणे केले जात नाही ; या सर्वामुळे कार्यरत असणाऱ्या कामाला विश्वासार्हता प्राप्त होते. अशा प्रकारचे काम इतरांना सध्याच्या विषयांमध्ये किती प्रकारचे काम केले गेले आहे आणि किती उरले आहे हे जाणून घेण्यासाठी देखील मदत होते. उद्धरण हे दृष्टिकोन समोर ठेवण्यासाठी एक पुरावा म्हणून कार्य करत असते. म्हणून उद्धरण हे शैक्षणिक शैलीमध्ये अधिक महत्वाचे आहे. शैक्षणिक शैलीतील लेखनाचेही काही वेळा जर्नलचे रँकिंग , जर्नलचे वर्गीकरण आणि अगदी युजीसी सारख्या संस्थे द्वारे मान्यताप्राप्त निरीक्षण केले जाते. याव्यतिरिक्त, अनेक शैक्षणिक प्रकाशने आणि बौद्धिक कार्य आहेत (जसे की पॉडकास्ट, अनुदान लेखन, ग्रंथ सूची नोंदी, ना-नफा लेखन, संपादन, ब्लॉगिंग, संदर्भ ग्रंथांवर भाष्य करणे, इत्यादी) जे संशोधन सुरू करण्यासाठी आणि पुढे जाण्यासाठी अधिकाधिक मार्ग निर्माण करतात आणि हे कार्य पूर्ण करू शकतात. म्हणून शैक्षणिक शैली ही अधिक औपचारिक आहे. शैक्षणिक शैलीमध्ये प्रकाशित साहित्य समाविष्ट आहे जे संदर्भासाठी वापरले जाऊ शकते तसेच उद्धरण हे समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी वापरले जाऊ शकते, त्यात विद्वत्तापूर्ण कार्य देखील समाविष्ट आहे जे दिलेल्या विषयावरील साहित्याचा विस्तारित अभ्यास करण्यासाठी लिहिलेले आहे. शैक्षणिक लिखाणामध्ये कोणतेही अपशब्द, संदर्भ वापरल्यास त्याचा विशिष्ट वापर किंवा काही वेळा त्यामागचे कारण ही स्पष्ट करावे लागते. बहुतांशी असे संदर्भ दर्शविण्यासाठी तिरकी अक्षरे (इटॅलीक फॉन्ट) वापरली जातात. यासोबतच लिखाण हे संपूर्ण वाक्यांमध्ये आणि विशिष्ट क्रमाने स्पष्ट असले पाहिजे. इंग्रजी भाषेतील शैक्षणिक लेखन हे प्रादेशिक भाषेतील शैक्षणिक लेखनापेक्षा वेगळे असण्याची शक्यता असू शकते. (ओशीमा. ए अँड होग्यू 2007)

इंग्रजी भाषेची एक विशिष्ट राजनीति आहे जी मोठ्या पातळीवर साहित्य लेखनामध्ये परिणाम करवून आणते. इंग्रजी भाषेमध्ये आजही असे काही मजकूर आहेत ज्यामध्ये लेखन

हे तांत्रिक आहे आणि शब्द भांडार व शब्दजालांचा समावेश केलेला आहे जे सामान्य प्रेक्षकांना कळणे कठीण आहे मात्र सारखी शैक्षणिक पार्श्वभूमी असलेल्या प्रेक्षकांची पूर्तता करते.

‘शैक्षणिक पद्धती’ आणि
‘पत्रकारिता लेखन’

इंग्रजी भाषेतील मजकुरांचे प्रादेशिक भाषेतील शैक्षणिक मजकूरांमध्ये भाषांतरण न होणे ही समाजशास्त्र साहित्य क्षेत्रातील एक समस्या आहे ज्यामुळे स्थानिक भाषेतील विद्यार्थ्यांना पुस्तके मिळणे कठीण झाले आहे. उदाहरणार्थ , इन्स्टिट्यूट फॉर सायंटिफिक इन्फॉर्मेशन (आय एस आय) (थॉमसन अँड रायटर्स 2008) नुसार अनुक्रमे जवळपास 90% सामाजिक शास्त्राचे लेख आणि 95% नैसर्गिक विज्ञानाची नियतकालिके बहुतांशी इंग्रजी भाषा वापरतात. (UNESCO DARE 2009)

● शैक्षणिक शैलीतील भौगोलिक स्थानांचे राजकारण :

अनेक वेळा शैक्षणिक मजकूर निर्मिती ही संशोधक मजकूर आणि भाषांच्या भौगोलिक राजकीय स्थानावर आधारित असते. (सी बेल्वर 2007; फ्लॉवरड्यू 1999, स्वालेस 1990, 2004, सॅलेजर-मेयर 1997, 1999, 2002) . काही मजकुरांचा अधिक गांभीर्याने विचार केला जातो किंवा विशिष्ट प्रदेशांमध्ये किंवा केंब्रिज, ऑक्सफर्ड इत्यादीसारख्या लोकप्रिय संस्थांमध्ये तयार केल्यावर त्यांना अधिक लोकप्रियता मिळते. आजही भूराजकीय आणि शैक्षणिक राजकारणाकडे नेणाऱ्या बलाढ्य संस्था आणि उच्चभ्रू गटांचे एक प्रकारचे शैक्षणिक वर्चस्व आहे. ही स्थाने मुख्यत्वेकरून पश्चिमेकडे असू शकतात जसे की युरोप, अमेरिका, मध्य अमेरिका, पूर्व युरोप, पोर्तुगाल, स्पेन अशी काही देशांची नावे यामध्ये येतात; ज्या देशांमध्ये इंग्रजी ही दुसरी भाषा म्हणून बोलली जाते; तिथेही समस्या आहेत. खरेतर दोन वर्तुळ अस्तित्वात आहेत. अंतर्गत वर्तुळातील देश म्हणजे ऑस्ट्रेलिया , युनायटेड स्टेट्स, युनायटेड किंगडम ज्यांची वसाहत मोठ्या प्रमाणात आणि दीर्घ कालावधीसाठी होती, हे देश भारत, सिंगापूर, नायजेरिया, यांसारख्या बाह्य वर्तुळावरील देशांवर प्रभाव टाकतात. (कचरू 1992, 2001) लेखन आणि प्रकाशनांद्वारे, अंतर्गत वर्तुळातील देश इतर देशांच्या धोरणांवर आणि निर्णयांवर प्रभाव पाडण्यास सक्षम झाले आहेत. वॉलेरस्टेनचा सिद्धांत (1991) 'वर्ल्ड सिस्टीम थेअरी' ज्याद्वारे केंद्र देश परिघ देशांवर प्रभाव टाकतात. (लिलीज , क्युरी , 2010). आता पत्रकारितेतील लेखन प्रकार पाहू.

तुमची प्रगती तपासा

१. शैक्षणिक शैलीच्या काही उदाहरणांची यादी करा.
२. शैक्षणिक शैलीला उद्धरणासोबत पुरावे आवश्यक आहेत. या विधानाशी आपण सहमत आहात की नाही ?

२.३ पत्रकारिता लेखन समजून घेणे

पत्रकारिता ही वर्तमानपत्रे, मासिके, पुस्तके, ब्लॉग, वेबकास्ट, पॉडकास्ट, सोशलनेटवर्किंग, सोशल मीडिया साईट्स, रेडिओ, चित्रपट आणि दूरदर्शन यांसारख्या मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे बातम्या तसेच संबंधित भाषा आणि वैशिष्ट्यपूर्ण सामग्री गोळा

करणे, तयार करणे आणि प्रसारित करण्याची प्रक्रिया आहे. 'पत्रकारिता' हा शब्द प्रथम वापरला गेला तेव्हा वर्तमान घटनांचे वृत्तांकन करण्यासाठी वर्तमानपत्र हे प्राथमिक माध्यम होते. परंतु विसाव्या शतकात रेडिओ, टेलिव्हिजन आणि इंटरनेटचा अधिक प्रमाणात वापर होऊ लागल्याने हा शब्दप्रयोग सर्व मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक संप्रेषणे जी चालू घडामोडी प्रसारित करत असत, त्यांना संदर्भित करण्यासाठी वापरण्यात येऊ लागला. (ब्रिटानिका)

पत्रकारिता लेखन हा संवादाचा असा पैलू आहे जो आपल्याला बाहेरील जगाची, जगातील घटना, घडामोडी, समस्या आणि लोकांबद्दल माहिती देतो. बातम्यांचा मुख्य उद्देश लोकांना माहिती देणे व जागरूकता निर्माण करणे हा आहे, जरी बातम्या आकर्षक आणि मनोरंजक असल्या तरीही ! नागरिकांनी त्यांच्या जीवनासाठी, समुदायासाठी, समाजासाठी आणि सरकारासाठी सर्वोत्तम निर्णय घेण्यासाठी पत्रकारितेने त्यांना अशा प्रकारचे आवश्यक असलेले ज्ञान दिले पाहिजे (अमेरिकन प्रेस). पत्रकारितेच्या लेखनाचे विविध प्रकार आहेत जसे की,

● शोधपत्रकारिता :

शोध पत्रकारितेसाठी पत्रकारांच्या आतील एक शोध पत्रकार जिवंत असणे गरजेचे आहे. या प्रकारची पत्रकारिता जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात, लपलेली सत्ये उघड करते. राजकीय भ्रष्टाचार , फसवणुकीचे आरोप यांची माहिती देते आणि वाचकांना तथ्यांचा अधिक सखोल विचार करण्यास प्रोत्साहित करते. कोणत्याही क्षेत्राला शोध पत्रकारितेचा फायदा होऊ शकतो कारण ; ते लोकांच्या आवडी आणि कुतूहल जागृत करू शकते. तथ्ये, कारस्थान आणि वाचकांची आवड हे या प्रकारच्या पत्रकारितेचे महत्वाचे घटक आहेत. तसेच मथळा हा शोध पत्रकारितेचा सर्वात महत्वाचा घटक आहे ; वाचकांचे लक्ष वेधण्यासाठी ते लेखनाचे प्राथमिक अस्त्र म्हणून काम करते.

● वृत्तपत्रकारिता :

पत्रकारितेचा हा प्रकार पूर्वीच्या प्रकारांशी अगदी जवळून साम्य दाखवणारा आहे आणि तो वादग्रस्तपणे बातमी पत्रकारिता आहे. हे लेख फक्त थोड्या बातम्या देतात आणि थोडक्यात पण मुद्देसूद असावेत असे असतात. यामध्ये कोणतीही गोष्ट लपलेली नसते , मते जोडलेली नसतात ; कारण काही बातम्या हाताळणे खूप कठीण असते. कमी - जास्त प्रमाणात कमी महत्व वा दुर्लक्षित असू शकते. परंतु हा प्रकार नेहमी सत्याची पडताळणी करण्या सांगतो. बातम्या तुम्ही कशा सादर करत आहात हे या प्रकारच्या पत्रकारितेच्या केंद्रस्थानी आहे.

● पुनरावलोकन लेखन :

पुनरावलोकन हे सत्य आणि मत यांचे सु-संतुलित मिश्रण आहे. साध्या इंग्रजीत सांगायचे झाल्यास, एक पुनरावलोकन फक्त असे सांगते की; ही या वास्तवाशी किंवा उत्पादनाशी संबंधित तथ्ये आहेत ज्यात बदल करू शकत नाही किंवा विवाद करू शकत नाही, परंतु मला या वास्तवाबद्दल किंवा उत्पादनाबद्दल काय वाटते ते इथे सांगत आहे. पुनरावलोकनांमध्ये लेखक एखादी वस्तू किंवा स्थान सादर करतात, वाचकांना त्याचे वर्णन देतात आणि नंतर ते ती वस्तू सुचवतील की नाही आणि का ते सांगतात.

पुनरावलोकने आव्हानात्मक असू शकतात कारण व्यक्तीनिष्ठ असणे आणि वस्तुनिष्ठ असणे यात एक तीक्ष्ण रेषा आहे; आणि पुनरावलोकन मध्यभागी कुठेतरी असले पाहिजे. हे प्रायोजित जाहिराती सारखे वाचू नये परंतु ते पत्रकारितेच्या लेखासारखेही वाटू नये. योग्य वेळेनुसार पुनरावलोकन व्यापक बनू शकते आणि तो समतोल राखणे ही यशस्वी पुनरावलोकनाची गुरुकिल्ली आहे.

● स्तंभलेखन :

सध्याच्या काळात स्तंभलेख हा लोकप्रिय प्रकार आहे आणि तो पत्रकारितेच्या लेखनाचा एक महत्वाचा भाग आहे. स्तंभलेखनाचे अनुयायी आहेत, जे न चुकता स्तंभलेख लिहीतात. स्तंभलेखक वृत्तपत्रातील एका जागेची मालकी घेतो, जी एका लहान पेटीएवढी देखील असू शकते अथवा पूर्ण पानाइतकी मोठी देखील असू शकते. त्यात त्यांना हवे ते लिहिता येते. अधून-मधून स्तंभांसाठी नाव निवडणाऱ्या लेखकाला त्याचे संपूर्ण श्रेय दिले जाते. वृत्तपत्र किंवा मासिकांमध्ये स्तंभ लेखकाचे वैयक्तिक स्थान आहे; जेथे तो किंवा ती मते किंवा विचार व्यक्त करू शकतात. स्तंभलेखाचे मुख्य लक्ष्य लेखकाचे व्यक्तिमत्व आहे, लेखकांना काय आवडते, ते काय करतात आणि ते कशाबद्दल लिहितात याविषयी. चार्ल्स बुकोव्स्की, स्टीफन किंग आणि मीच अल्बम हे काही प्रसिद्ध लेखक आहेत ज्यांनी स्तंभलेखन केले आहे. स्तंभलेख लिहिताना अनेक लेखक कालांतराने वेगवेगळ्या पद्धतींचे स्तंभ लिहिण्याचा प्रयत्न करतात तर सर्वच लेखक असा प्रयत्न करत नाहीत.

● वैशिष्ट्ये लेखन :

वैशिष्ट्ये लेखन हे, एक विषय घेणे आणि त्यातील प्रत्येक तपशील तयार करण्यासाठी त्यावर लक्ष केंद्रित करणे आहे. पत्रकाराचे सर्जनशील मन या ‘वैशिष्ट्ये’ भागाद्वारे जागे केले जाते जे त्यांच्या सर्जनशील अंतरिक मनाला बाहेर येऊ देते आणि ज्या विषयावर ते काम करत आहेत, त्याचा खोलवर अभ्यास करू देते. वैशिष्ट्ये लेखनाचे उद्दिष्ट्य तुम्हाला त्या विषयावरील प्रत्येक तपशील आणि प्रत्येक अंग प्रदान करणे आहे. एक वैशिष्ट्ये लेख हा पूर्वी उल्लेख केलेल्या लेख प्रकारांपैकी खरोखरच सर्वात मोठा आहे.

२.४ शैक्षणिक पद्धती आणि पत्रकारिता लेखन –तुलना

शैक्षणिक शैली अनेक वेळा एखादा गटाच्या विभागासाठी लिहिलेली असते. ज्यामध्ये शैक्षणिक वाटचाल करणारे विद्यार्थी आहेत. यातील काही मजकूर अभ्यासकांच्या पलीकडे जाऊ शकतात आणि लोकांवर दीर्घकाळ प्रभाव टाकू शकतात. पत्रकारितेचे लेखन हे अनेक वेळा प्रसिद्धीसाठी असू शकते. प्रायोजकांना संबंधित, आवश्यक असे मनोरंजनासारखेही ते असू शकते. तथापि गंभीर पत्रकारितेमध्ये, दुर्लक्षित सामाजिक समस्यांवर प्रकाश टाकणे देखील समाविष्ट आहे. ते सत्य आणि न्यायाच्या शोधात असणारे व्यवस्थेचे पहारेकरी म्हणून काम करतात. लोकांवर प्रभाव टाकणारी आणि मत तयार करणारी ती एक शैली आहे. शैक्षणिक लेखनाला सिद्धांत, तथ्य आणि अचूकतेचा आधार असतो. प्रकाशित साहित्य गंभीर काम म्हणून पाहिले जाते. आणि अगदी विद्वत्तापूर्ण नियतकालिकाचे कामही विश्वासाह आणि वैध म्हणून पाहिले जाते.

पत्रकार हा सामान्यांसाठी लिहितात दुसरीकडे शैक्षणिक लेखक अशा गटासाठी लिहितात जे अभ्यास करत आहेत किंवा विशिष्ट व्यवसायात आहेत इंडियन स्कूल ऑफ जर्नालिझम, एशियन स्कूल ऑफ जर्नालिझम यांसारख्या संस्थांद्वारे अनेक अभ्यासक्रम उपलब्ध केले जातात हा एक अभ्यासक्रम आहे जो पत्रकारितेत दिला जातो. जेथे व्यावसायिक महाविद्यालये, संस्था अभ्यासक्रम उपलब्ध करतात. विशेषता कॉपीरायटिंग, लेखन, इत्यादी.

प्रादेशिक माध्यमांना अधिक प्राधान्य दिले जाते. कारण ते वाचकांशी जवळीत निर्माण करतात. भाषेचा स्वर देखील शैक्षणिक भाषेपेक्षा स्थानिक आहे. आणि शब्दशैलीने भरलेला आहे हे दिसून येते. शैक्षणिक लेखनाच्या बाबतीत निधीधारक हस्तक्षेप करत असतात. दुसरीकडे पत्रकारांना सनसनाटीने भरलेल्या बातम्या, वेळ आणि स्पर्धा यानुसार वागावे लागते.

चौकशी अहवाल लिहिणे हे एक कठीण काम आहे. कारण कायदेशीर कारवाईला चेतावणी देण्यास आणि तथ्यांना काटेकोरपणे चिकटून राहण्यासाठी पत्रकारांना अत्यंत सावधगिरी बाळगावी लागते. या अहवालामुळे वादाची ठिणगी पडण्याची शक्यता असते. कारण त्यात एखाद्या सुप्रसिद्ध व्यक्तीचा, अधिकाराचा गैरवापर, पैसा किंवा काही प्रकारचे भ्रष्टाचार यांचा समावेश असू शकतो. अन्वेषणात्मक तुकडे तयार करणे अधिक आव्हानात्मक आहे; कारण अशी एक कथा शोधण्यासाठी अनेक पत्रकारांना अनेक महिने दीर्घ तपास करावा लागतो. अशा प्रकारे संपूर्ण प्रक्रियेदरम्यान मिळालेली सर्व माहिती आणि मुलाखती एकत्र बांधणे हा एक कठीण प्रयत्न आहे. दुसरीकडे शैक्षणिक लेखनात असा कोणताही अभ्यासक्रम उपलब्ध नाही. हे कौशल्य विद्यार्थ्याला व्यक्तिमत्त्व व त्याच्या शैक्षणिक अभ्यासक्रमातून घ्यावे लागते. कोणत्याही शाखेचा विद्यार्थी त्याच्या स्वतःच्या शिस्तीतून अभ्यास वृत्ती जोपासत असे शैक्षणिक लेखन करू शकतो.

शैक्षणिक संशोधकाच्या बाबतीतही असेच आहे. जेव्हा विषय संवेदनशील असतो तेव्हा तो पुढे चालवण्याची गरज असताना, निर्णय हा समिती किंवा मार्गदर्शक अथवा पर्यवेक्षक घेतात. प्रस्थापित शिक्षण तज्ञांच्या बाबतीत ते अनेकदा तथ्यांच्या आधारे बोलतात आणि त्यांना विशेषता विषय संवेदनशील असल्यास लोकांकडून बहिष्काराचा सामना करावा लागतो. पण पत्रकारिता असो की शैक्षणिक नीतिमत्ता या दोन्ही गोष्टी लेखनाच्या दिशादर्शनात महत्वाची भूमिका बजावतात. पत्रकारितेतील लिखाण मोठ्या प्रमाणात क्षेत्रकार्य आणि क्षेत्रीय तपासणीवर अवलंबून असते आणि त्याद्वारे बातम्यांचे अहवाल दिले जातात. शैक्षणिक शैलीच्या दृष्टीने हे फारसे असू शकत नाही. शैक्षणिक साहित्य बहुतेक वेळा नियतकालिके आणि पाठ्यपुस्तकांमध्ये आढळते. त्यांच्या महाविद्यालयीन वर्षांमध्ये या लेखन शैलीचा वापर करण्याच्या व्यापक सरावाचा परिणाम म्हणून हे लक्षात येईल, की विद्यार्थ्यांना ते वापरण्यास अधिक सोयीस्कर आहे. लेख तयार करताना पत्रकार प्रक्रियेचे अनुसरण करतात पण त्यांना वेळेची मर्यादा असते. वाचक वेगवेगळ्या भूमिकेचे, पार्श्वभूमीचे असल्यामुळे हे लेख संक्षिप्त, उपयुक्त, समजण्यास सोपे, शब्दशः मुक्त असावेत.

पत्रकारितेतील लिखाण अनेक वेळा गुणात्मक संशोधकांच्या मानववंश शास्त्रीय पद्धतीचा वापर करते, जसे की कथाकथन, मुलाखती हे त्यांना सखोल स्तरावर वाचक व प्रेक्षकांशी

जोडण्यास मदत करते आणि वाचकांसोबत तसेच प्रेक्षकांशी सापेक्षता निर्माण करते. वृत्तपत्रांच्या शीर्षकात वाचकांचे लक्ष वेधून घेण्यासाठी भीती, आनंद, राग, निराशा अशा शब्दांसह भावनांचाही मोठ्या प्रमाणात वापर केला जातो. हे शैक्षणिक लेखनाच्या बाबतीत असू शकत नाही. जिथे साहित्य, संस्कृती, जीवनमान पद्धती आणि भाषेची ढब महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते. हे अधिक औपचारिक असल्याने एखादा लहान गोषवारा देखील अभ्यासाच्या परिचय, पद्धती आणि निष्कर्षावर चर्चा करण्याच्या समान सूत्रांवर कार्य करतो. तसेच शैक्षणिक आणि पत्रकारितेच्या दोन्ही लेखनात काही सामान्य घटकही अस्तित्वात आहेत, जसे की लेखन करताना सहभागाची माहिती, वस्तुनिष्ठा राखण्यासाठी नोंद करणे. हे घटक विषयाचा अभ्यास करताना किंवा विचारांची आदान-प्रदान करीत असताना विकसित होणारा पूर्वग्रह मर्यादित करण्यास मदत करतात. कोणत्याही विषयावर लिहिताना समतोल असणे आवश्यक आहे. यामुळे समस्या अधिक चांगल्या प्रकारे समजण्यास मदत होईल. विषयांच्या सर्व बाजूंचा विचार केला पाहिजे कारण शैक्षणिक शैलीत देखील बऱ्याचवेळा विशिष्ट विषय असतात जसे की विज्ञान शाखेच्या विद्यार्थ्यांना विज्ञान शाखेसोबत समांतर व निगडित असलेले विषय सहज समजून येतील परंतु तत्त्वज्ञानाच्या विद्यार्थ्यांसाठी ते समजणे कठीण होईल. पत्रकारितेच्या लेखनाच्या बाबतीत असे होणार नाही, कारण तिथले लक्ष्य हे सामान्य वाचक किंवा प्रेक्षक असून, जे साधी भाषा बोलतात आणि इंग्रजीसह मिश्रित बहुभाषिक किंवा द्विभाषिक शब्द देखील वापरतात.

● शैक्षणिक शैलीतील लेख व पत्रकारिता लेखन-तुलना

एक शैक्षणिक संशोधन लेख सहसा नियतकालिकांमध्ये प्रकाशित केला जातो, किंवा राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय, राज्य किंवा अगदी प्रादेशिक स्तरावर परिषदा आणि सेमिनारमध्ये सादर केला जातो. संशोधन लेखाच्या सुरुवातीच्या भागात, संशोधन समस्येचे वर्णन आणि त्याचा परिणाम द्यावा. काही वेळा संशोधनाच्या शीर्षका मागे एक गोषवारा असतो. संशोधन लेखांमध्ये अभ्यास केलेल्या आणि लिहिलेल्या समस्येशी संबंधित विषयावरील पूर्वीच्या साहित्याचे पुनरावलोकन समाविष्ट केलेले असते. असे काही युक्तिवाद देखील आहेत, जे संशोधन पेपर सोडवण्याचा प्रयत्न करत असतात. मजकुराच्या मुख्य भागांमध्ये अवतरण चिन्हातील वाक्य, आकडेवारी, समस्येचे समर्थन करणारी माहिती समाविष्ट असते. संशोधक किंवा लेखक प्राथमिक आणि माध्यमिक स्रोतांकडून मिळणारी माहिती देखील वापरतात. लेखाच्या शेवटी संशोधक किंवा लेखक आपले मत निष्कर्ष किंवा शिफारशीद्वारे मांडतो. मजकुराच्या शेवटी मजकुरामध्ये वापरलेल्या स्रोतांचे संदर्भ मांडलेले असतात. संदर्भ लिहिण्याच्या पद्धती ए. पी.ए., एम.एल.ए. या असतात; त्यामध्ये प्रकाशनाचे ठिकाण, लेखकाचे नाव, प्रकाशनाचे वर्ष, लेखाचे शीर्षक, पुस्तकाचे शीर्षक यावर शेवटी चर्चा केली जाते.

पत्रकारितेचा लेख हा संशोधना वर आधारित शैक्षणिक लेखापेक्षा पूर्णपणे वेगळा असतो. इथे इतर अनेक घटक आहेत जे लेखाचे प्रकाशन ठरवतात, जसे की बातम्यांचा दर्जा, वेळ, मजकूर, प्रासंगिकता, इत्यादी लेख वाचणारे प्रेक्षक हे विविध व्यवसाय करणारे, विद्यार्थी मुले, सामान्य लोक आहेत; म्हणून ते सोप्या भाषेत लिहावे लागतात. सोशलमिडिया, ट्विटर यांसारख्या नवीन माध्यमांच्या वाढत्या स्पर्धेमुळे अनेक वेळा संशोधन आणि

निर्मिती करण्यासाठी किंवा प्रिंटहाऊस मध्ये तपशीलवार साहित्य तयार करण्यासाठी कमी वेळ उपलब्ध आहे. जरी एखादा लेख विशिष्ट समस्येचे निराकरण करून आणि अधोरेखित करून समस्या सोडवू शकत असला तरी लेखाचा उद्देश नेहमी समस्या सोडवण्यापेक्षा वर्णन आणि माहिती देणे हा असावा. बऱ्याच वेळा सरकारी अधिकाऱ्यांना वृत्तपत्रातील लेखाद्वारे माहिती मिळते आणि त्यानंतर त्यावर कार्यवाही केली जाते. संपादकीय लेख तेच आहेत जे तपशीलवार आणि संदर्भासह सादर केले जातात. संशोधनाप्रमाणे संदर्भ नमुना त्यात पाळला जात नाही. अनेक वेळा लोकांना संदर्भापेक्षा बातम्यांमध्ये रस असतो. मनोरंजनापासून, क्रीडा ते स्थान - आधारित बातम्या पासून जागतिक बातम्या पर्यंत अनेक विषयांवर लेख प्रकाशित होत असल्याने वर्तमानपत्रात जागेची कमतरता आहे.

सोशल मीडियाच्या उदयासोबत पत्रकारितेच्या लेखनाचे स्वरूपही विशेषतः विकसित होत आहे. लोकांनी भ्रमणध्वनी(मोबाईल) मध्ये बातम्या वाचायला सुरुवात केली आहे. वाचकांचे लक्ष वेधण्यासाठी आकर्षक वाक्ये देखील वापरली जातात. मिश्रित भाषा म्हणजेच एसएमएस भाषा वापरली जाते. हे वाचकांचे लक्ष टिकवून ठेवण्यासाठी आणि लोकांपर्यंत बातम्यांची एकरूपता पोहोचवण्यासाठी निर्माण केले जाते.

लेखन प्रक्रियेचा सारांश लिहिण्यासाठीच्या चार पायऱ्या आहेत. त्याचे टप्पे खालील प्रमाणे -

१. बातमीचा विषय / मुद्दा / घटना
२. कल्पना किंवा विषयावरील माहिती गोळा करणे (संग्रह)
३. संकल्पना आयोजित करणे आणि संबंधित उपशीर्षक तयार करणे (बांधणी)
४. दरम्यान आकलनक्षमता आणि सुसंगतता स्थापित करणे (संपादन, सुधारणा)

● तुमची प्रगती तपासा

१. पत्रकारिता लेखनात स्तंभलेखन म्हणजे काय ?
२. शोध पत्रकारितेवर चर्चा करा

२.५ सारांश

या प्रकरणात शैक्षणिक शैली आणि पत्रकारिता लेखनाचा अर्थ याबद्दल चर्चा केली. शैक्षणिक लेखक हे अनेक वेळा संशोधक, प्रकाशनासाठी, प्रबंधासाठी लिहिणारे विद्यार्थी असतात. ते सिद्धांत आणि युक्तिवाद वापरतात. तर, दुसऱ्या बाजूला पत्रकारितेतील लेखन हे क्षेत्रकार्य तसेच बातम्यांचे वृत्तांकन असते. ते अन्वेषणात्मक बातम्या, वैशिष्ट्ये लेखन, स्तंभ, इत्यादींशी संबंधित लेखन तयार करतात. जरी दोन्ही भिन्न असले तरी, शैक्षणिक लेखन आणि पत्रकारिता लेखन या दोघांमध्ये काही सामान्य नमुने आढळतात. जसे की त्यात कथाकथन, कथन पद्धती यासारख्या पद्धतींचा समावेश असतो. दोन्ही प्रकार समस्या मांडण्याचा प्रयत्न करतात, सामान्य जनतेच्या प्रश्नांची मांडणी करतात.

आपण काही फरक देखील पाहिले जसे की बहुतेक वेळा शैक्षणिक पेपर लिहिण्यासाठी अधिकाधिक कालावधी लागतो कारण त्यांना महत्वपूर्ण संशोधन आवश्यक असते. शैक्षणिक लेखक त्यांच्या लेखनाचे समर्थन करण्यासाठी त्यांच्या स्वतःच्या, पूर्वीच्या कामाव्यतिरिक्त इतर लेखकांच्या साहित्याचा आधार घेऊ शकतात. शैक्षणिक लेख लिहिण्यासाठी विस्तृत अभ्यास आवश्यक असतो. त्यासाठी त्याकडे अधिक विश्वासार्हपणे पाहिले जाते, म्हणून शैक्षणिक लेख लिहिण्यापूर्वी सर्व माहितीचे पुनरावलोकन केले पाहिजे. शैक्षणिक साहित्य बहुतेकवेळा नियतकालिके आणि पाठ्यपुस्तकांमध्ये आढळते. त्यांच्या महाविद्यालयीन वर्षांमध्ये या लेखन शैलीचा वापर करण्याच्या त्यांच्या व्यापक सरावाचा परिणाम म्हणून हे लक्षात येईल की; विद्यार्थ्यांना ते वापरण्यास अधिक सोयीस्कर आहेत. लेख तयार करताना पत्रकार एका विशिष्ट प्रक्रियेतून जात असतात, परंतु त्यांच्याकडे ठराविक कालावधी असतो. वाचक वेगवेगळ्या पार्श्वभूमीचे असल्यामुळे हे लेख; संक्षिप्त, समजण्यास सोपे आणि शब्दशः मुक्त असावेत.

शैक्षणिक लेखन आणि या लेखनाच्या स्वरूपामध्ये मूलभूत फरक असा आहे की, मजकुराचा उल्लेख केला जात नाही आणि त्या मजकुराची ग्रंथ सूची असत नाही. पत्रकार जेव्हा अभ्यासपूर्णपणे मजकूर वाचत असतो तेव्हाच त्याच्यात अधोरेखनाचे काम होते. पत्रकारितेतील लिखाणात वारंवारपणे अनामित स्रोतांचा वापर केला जातो.

२.६ प्रश्न

१. शैक्षणिक लेखन शैलीचा अर्थ आणि त्यामधील राजनीतीची चर्चा करा.
२. शैक्षणिक शैली आणि पत्रकारितेच्या लेखनातील फरकांवर एक टीप लिहा.
३. शैक्षणिक शैली आणि पत्रकारिता लेखन यातील, लेख प्रक्रियेतील फरकाची थोडक्यात चर्चा करा.

२.८ संदर्भ

- Hyland, K. (2008). Genre and academic writing in the disciplines. Language Teaching, 41 (4), 543-562.
- Bruce, I. (2008). Academic writing and genre: A systematic analysis. Bloomsbury Publishing.
- Paltridge, B. (2004). Academic writing. Language teaching, 37 (2), 87-105.
- <https://blog.ureed.com/2019/06/02/types-of-journalism-an-introduction/>
- <https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essential/>
- <https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials/what-is-journalism/purpose-journalism/>

- <https://www.uniquenewsonline.com/academic-writing-vs-journalistic-writing/>
- Britannica, T. Editors of Encyclo paedia (2003, March 31) . journalism summary. Encyclo paedia Britannica. [https://www.britannica.com/summary / journalism](https://www.britannica.com/summary/journalism)
- Gaillet, L. L., Guglielmo, L. (2014) . Understanding Academic Genres. In : Scholarly Publication in a Changing Academic Landscape: Models for Success. Palgrave Macmillan, New York. [https://doi.org/10.1057/ 9781137410764_3](https://doi.org/10.1057/9781137410764_3)
- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000005427>

munotes.in

शैक्षणिक लेखनावरील वादविवाद

घटक रचना :

- ३.० उद्दिष्टे
- ३.१ प्रस्तावना
- ३.२ शैक्षणिक लेखनाचा अर्थ
- ३.३ शैक्षणिक लेखनातील मत भिन्नता व मर्यादा
- ३.४ सारांश
- ३.५ प्रश्न
- ३.६ संदर्भ आणि पुढील वाचन

३.० उद्दिष्टे

१. शैक्षणिक लेखन काय आहे ? हे समजून देणे.
२. विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक लेखनातील मत भिन्नतेची ओळख करून देणे.

३.१ प्रस्तावना

शैक्षणिक लेखन म्हणजे अभिव्यक्तीच्या विशिष्ट शैलीचा संदर्भ आहे. ज्याचा वापर अभ्यासक त्यांच्या विषयांच्या आणि त्यांच्या कौशल्याच्या क्षेत्रांच्या सीमा परिभाषित करण्यासाठी करतात. शैक्षणिक लेखनाच्या वैशिष्ट्यांमध्ये औपचारिक स्वर व व्याकरणावर स्पष्ट लक्ष केंद्रित करणे आणि अचूक शब्द निवड यांचा समावेश लेखकाने संशोधन समस्येबाबत लिखाणामध्ये करणे गरजेचे आहे. कायद्यासारख्या इतर व्यवसायांमध्ये स्वीकारल्या जाणाऱ्या तज्ञ भाषा शैली प्रमाणे, शैक्षणिक लेखन हे अभ्यासक तज्ञांच्या गटासाठी जटिल कल्पनांबद्दल सहमत अर्थ व्यक्त करण्यासाठी संरचित केलेले आहे.

३.२ शैक्षणिक लेखनाचा अर्थ

भाषाशास्त्रज्ञ आणि शिक्षण तज्ज्ञ जेम्स ब्रिटन यांनी भाषाशास्त्रज्ञ एडवर्ड सपिर यांच्या भाषेच्या वापराचा सिद्धांत विकसित करताना त्यांच्या कार्यावर लक्ष केंद्रित केले. ब्रुनर प्रमाणे, सपिरने सर्व भाषांचे वर्गीकरण दोन भिन्न क्रम मध्ये केले "अभिव्यक्त भाषा," उदाहरण रोजच्या बोलण्याद्वारे; आणि "संदर्भीय भाषा," उदाहरण वैज्ञानिक विवेचनाद्वारे केलेले आहे.

काल्पनिक लेखन किंवा पत्रकारितेच्या विपरीत, शैक्षणिक लेखनाची एकूण रचना औपचारिक आणि तार्किक असते. ते एकसंध असले पाहिजे आणि कल्पनांचा तार्किक प्रवाह असणे आवश्यक आहे, ज्याचा अर्थ असा आहे की विविध भाग एक एकीकृत संपूर्ण तयार करण्यासाठी जोडलेले आहेत. वाक्ये आणि परिच्छेद यांच्यात दुवे असावे जेणेकरून वाचक आपल्या युक्तिवादाचे अनुसरण करण्यास सक्षम असेल. शैक्षणिक लेखनात, लेखकाने संशोधनाच्या समस्येचा अधिकृत दृष्टिकोनातून तपास करणे अपेक्षित आहे. म्हणूनच, तटस्थ, संघर्षात्मक किंवा संदिग्धता उत्पन्न करणारी भाषा वापरून आपल्या युक्तिवादाची ताकद आत्मविश्वासाने सांगितली पाहिजे.

शैक्षणिक लेखनात भाषेत स्पष्टता आवश्यक आहे. सु-संरचित परिच्छेद आणि स्पष्ट विषय वाक्ये वाचकांना तुमच्या विचारसरणीचे कोणत्याही अडचणी शिवाय अनुसरण करण्यास सक्षम करतात. भाषा संक्षिप्त, औपचारिक आणि तुम्हाला काय म्हणायचे आहे ते अचूकपणे व्यक्त केले पाहिजे. शैक्षणिक लेखनात अस्पष्ट अभिव्यक्ती पूर्णपणे टाळली पाहिजेत. तुमच्या पेपरच्या मुख्य भागामध्ये स्रोत उद्धृत करणे आणि संदर्भाची सूची प्रदान करणे हे शैक्षणिक लेखनाचे अतिशय महत्वाचे पैलू आहेत. आपण आपल्या संशोधन लेखनात कल्पना, संशोधन निष्कर्ष किंवा माहितीचा स्रोत नेहमी नमूद करणे आवश्यक आहे. अन्यथा साहित्यिक चोरी मानले जाते.

शैक्षणिक स्रोतांकडून पुराव्यासह त्याच्या मताचे समर्थन करणे आवश्यक आहे. तार्किक युक्तिवाद म्हणून सादर केलेली वस्तुनिष्ठ स्थिती असावी.

शैक्षणिक लेखनाच्या मुख्य कार्यांपैकी एक म्हणजे जटिल कल्पनांचे शक्य तितक्या स्पष्टपणे वर्णन करणे. सहसा उच्च विचार कौशल्य म्हणतात, यामध्ये संज्ञानात्मक प्रक्रियांचा समावेश होतो ज्याचा उपयोग समजाच्या समस्या सोडवण्यासाठी आणि संकल्पना व्यक्त करण्यासाठी केला जातो किंवा ज्या अमूर्त कल्पनांचे वर्णन करतात ज्या सहजपणे कार्य केल्या जाऊ शकत नाहीत, दर्शविल्या जाऊ शकत नाहीत किंवा प्रतिमांसह दर्शविल्या जाऊ शकतात.

तुमची प्रगती तपासा:

१. शैक्षणिक लेखनावर थोडक्यात टिप लिहा.

३.३ शैक्षणिक लेखनातील वादविवाद/ मुद्दे

१) शाब्दिक अडचणी :

प्रथम वर्षाच्या विद्यार्थ्याला येणाऱ्या सर्वात मोठ्या समस्यांपैकी शब्दांची समस्या असते. निबंध, अहवाल, प्रयोगशाळा इत्यादीसाठी. लिहावे लागणाऱ्या अननुभवी लोकांबद्दल काहीही बोलणे, शब्द आणि वाक्प्रचारांना योग्य जोडणे हे अनेक लोकांसाठी इतके सोपे नसते. या प्रत्येक लेखासाठी एक कल्पना युक्तिवाद दुसऱ्याशी जोडणे आणि परिच्छेदामध्ये सुसंगतता विकसित करणे आवश्यक आहे. म्हणून, जरी लोकांनी स्वतः शैक्षणिक लेख लिहिले तरीही त्यांना व्यावसायिक दुरुस्ती आणि संपादन सेवांची आवश्यकता असू शकते.

२) व्याकरण आणि विरामचिन्हे :

व्याकरण आणि विरामचिन्हे यातील चुका हे लोक शैक्षणिक लेखामध्ये गुण अजमावण्याचे एक प्रमुख कारण आहे हे गुपित नाही. जे विद्यार्थी चुकीचे शब्द वापरू शकतात, व्याकरण आणि संयोगांचा गोंधळ करू शकतात, सहायक क्रियापद चुकवू शकतात किंवा विरामचिन्हे नियमांशी परिचित नाहीत त्यांच्यासाठी ही एक मोठी समस्या आहे. अशा परिस्थितीत, व्यावसायिक भाषा सुधारकाची नेमणूक केल्याने खरोखरच बऱ्याच समस्यांचे निराकरण होऊ शकते.

३. साहित्ये चोरी :

काही विद्यार्थ्यांना त्यांचे विचार आणि कल्पना कागदावर उतरवणे कठीण जाते, तर काहींना वाक्यांमध्ये अवतरण योग्यरित्या कसे समाविष्ट करावे हे माहित नसते. सराव करण्याचा प्रयत्न करताना, ते ओळखल्याशिवाय लेख, पुस्तके आणि माहिती वेबसाइट्सवरून घेतात; त्यामुळे साहित्यिक चोरीची समस्या दिसून येऊ शकते. व्यावसायिक शैक्षणिक लेखन सेवा अशा विद्यार्थ्यांना उत्तम प्रकारे लिहिलेला साहित्ये चोरी (नॉन-प्लेगियराइज्ड) लेखन कस असाव हे दाखवून मदत करू शकतात.

आणखी एक सामान्य अडथळा येतो जेव्हा विद्यार्थ्यांना साहित्यिक चोरी टाळण्याचे महत्त्व अद्याप समजलेले नाही. संशोधन केलेला मजकूर एखाद्याच्या स्वतःच्या लेखनशैलीमध्ये समाकलित करणे खूप कठीण आहे. लेखक नेहमीच स्रोत उद्धृत करू शकत नाही - मजकूराचा अर्थ लावणे हे एक महत्त्वाचे कौशल्य आहे आणि त्यात सक्षम होण्यासाठी सतत वाचनबद्धता आणि सराव आवश्यक आहे. याचा सामना करण्यासाठीच्या धोरणांमध्ये पर्यायी शब्द शोधण्यासाठी शब्दकोश आणि कोश वापरणे, पुनर्रचना करणे समाविष्ट आहे. वाक्यातील वाक्ये, शब्दांच्या रूपात बदल करणे, सक्रिय आणि निष्क्रिय आवाजामध्ये बदल करणे आणि मूळचे संक्षेप करणे किंवा विस्तार करणे. या व्यतिरिक्त, विद्यार्थ्यांने एपीए सारखी संदर्भ प्रणाली वापरणे आवश्यक आहे, ज्यामध्ये प्रभुत्व मिळविण्यासाठी आणखी वेळ लागतो.

४. मजकूर रचना :

प्रबंध, निबंध किंवा लेख यासारख्या प्रत्येकाची विशिष्ट रचना असते. सामान्यतः हे प्रस्तावना, मुख्य भाग आणि निष्कर्ष या तीन मुख्य घटकांवर आधारित असतात. तुम्हाला आश्चर्य वाटेल, परंतु बऱ्याच विद्यार्थ्यांना त्यांच्या कामांची रचना करताना विविध कारणांमुळे समस्या येतात, ज्यातील मुख्य म्हणजे इतर सर्वांच्या एकवचनाचा विचार करून प्रत्येक भाग काढता न येणे. अशा प्रकरणात व्यावसायिक लेखांची मदत घेणे वाजवी आहे आणि अगदी स्पष्ट कारणांसाठी आवश्यक आहे.

तुमची प्रगती तपासा :

१. शैक्षणिक लेखन करताना विद्यार्थ्यांसाठी कोणते मुद्दे महत्त्वाचे आहेत?

३.४ सारांश

लेखन हे एक कौशल्य आहे जे आयुष्यभर अनेक संदर्भांमध्ये आवश्यक असते. थोडक्यात, शैक्षणिक लेखन ही लेखनाची एक विशेष शैली आहे जी स्वतःचे नियम आणि पद्धती निर्धारित करते. १. हे नियम आणि प्रथा एखाद्या औपचारिक क्रम किंवा संरचनेच्या भोवती आयोजित केल्या जाऊ शकतात. ज्यामध्ये कल्पना सादर करायच्या आहेत, त्याव्यतिरिक्त कल्पनांना साहित्यातील लेखक उद्धरणांद्वारे समर्थन करून याची खात्री करतात. २. पुढे, शैक्षणिक लेखन विरामचिन्हे, व्याकरण आणि शुद्धलेखनाच्या पारंपारिक नियमांचे पालन करते. ३. शेवटी, इतर अनेक वैयक्तिक लेखन संदर्भांच्या विरुद्ध, शैक्षणिक लेखन वेगळे आहे कारण ते अंतर्निहित सिद्धांतांशी संबंधित आहे आणि दैनंदिन जीवनात नियमन प्रक्रिया आणि पद्धती कारणीभूत आहे, तसेच या घटनांसाठी पर्यायी स्पष्टीकरण शोधत आहे.

३.५ प्रश्न

१. शैक्षणिक लेखन वैयक्तिक लेखनापेक्षा वेगळे कसे आहे?
२. शैक्षणिक लेखनाचे मुख्य पैलू कोणते आहेत?
३. शैक्षणिक लेखनावरील विवेचना वादविवाद सांगा.

३.६ संदर्भ आणि पुढील वाचन REFERENCES AND FURTHER READING

- Alice Savage, MasoudShafiei, (2014) Effective Academic Writing Second Edition 1 Students Book, Oxford University Press
- शैक्षणिक लेखन. द रायटिंग लॅब आणि ओडब्ल्यूएल. पर्ड्यू विद्यापीठ;
- शैक्षणिक लेखन शैली. प्रथम वर्ष सेमिनार हँडबुक. मर्सर विद्यापीठ;
- बेम, डॅरिल जे. अनुभवजन्य जर्नल लेख लिहित आहे. कॉर्नेल विद्यापीठ;
- महाविद्यालयीन लेखन. लेखन केंद्र. नॉर्थ कॅरोलिना विद्यापीठ;
- सपिर, एडवर्ड. संस्कृती, भाषा आणि व्यक्तिमत्व. बर्कले आणि लॉस एंजेलिस: यू ऑफ कॅलिफोर्निया पी, 1961.
- व्हिटली, ई.ए., आणि ग्रॉस, ए. (2009). इंटरनेट युगातील "आंतरराष्ट्रीय" विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक लेखन: सरावातील विविधतेचा अभ्यास करणे. इंटरनॅशनल जर्नल ऑफ इनोव्हेशन इन एज्युकेशन, 1(1), 12-34.

अंकीय (डिजिटल) युगात लेखन

घटक रचना :

- ४.० उद्दिष्टे
- ४.१ प्रस्तावना
- ४.२ अंकीय (डिजिटल) युगाचा अर्थ
- ४.३ अंकीय (डिजिटल) युगात लेखनाचे विविध पैलू.
- ४.४ अंकीय (डिजिटल) युगात लेखनाशी संबंधित समस्या.
- ४.५ सारांश
- ४.६ प्रश्न
- ४.७ संदर्भ

४.० उद्दिष्टे (OBJECTIVES)

- लेखन प्रक्रिया समजून घेणे
- अंकीय(डिजिटल) युगात लेखनाशी संबंधित विविध पैलूंबद्दल जाणून घेण्यासाठी.

४.१ प्रस्तावना (INTRODUCTION)

या प्रकरणात आपण विशेषतः डिजिटल युगाच्या दृष्टीने लेखन आणि तंत्रज्ञान यांच्या परस्पर संवादाबद्दल जाणून घेणार आहोत. हा धडा अनेक प्रकारे उपयुक्त ठरेल, जसे की विद्यार्थी म्हणून तुम्ही परीक्षेसाठी निबंध लिहिणे अपेक्षित आहे. नंतर पदवीत्तर शिक्षण करत असताना, तुम्ही प्रबंध लिहित असाल, अहवाल तयार करत असाल, पत्रे लिहित असाल किंवा इतर कोणत्याही प्रकारचे लेखन करत असाल जिथे तुम्ही तंत्रज्ञानाचा वापर करत असाल.

आजच्या काळात डिजिटल युगात लेखन आणि प्रकाशन पूर्वीपेक्षा सोपे झाले आहे. रोजच्या प्रमाणे आपला ऑनलाइन लिहिण्याकडे कल असतो. जसे की यूट्यूब टिप्पण्या लिहितो, तसेच आपण एकमेकांना व्हॉट्सअॅपवर मजकूर देखील पाठवतो. यातून राग, निराशा यांसारख्या इमोजींद्वारेही आपण स्वतःला व्यक्त करतो. आम्ही विविध संदेश सेवा प्लॅटफॉर्म वापरतो, जिथे आम्ही आमच्या भावना, राग, निराशा व्यक्त करतो. इतकं की त्याची जागा घेतली आहे, वैयक्तिक भेटीत. आमच्या शारीरिक हालचाली नियंत्रित करणारे ॲप. तर, आपण सर्वजण नेहमीपेक्षा अधिक लिहित आहोत, फक्त एक गोष्ट आहे की आपण

त्याला आकार दिला आहे आणि एक दिशा दिली आहे. ती सामाजिक विज्ञान आणि शैक्षणिक लेखनासाठी योग्य बनविली आहे. महामारीच्या काळातही अनेक पर्यायी प्रश्नांद्वारे परीक्षा ऑनलाइन घेण्यात आल्या. इंटरनेटच्या प्रवेशासह, विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध माहितीचे प्रमाण खूप मोठे आहे. याव्यतिरिक्त, आम्ही माहितीचा अतिभार अनुभवत आहोत आणि हे सहसा गोंधळात टाकणारे असते. अलीकडील साथीच्या रोगाने वर्गात होत असलेल्या औपचारिक संप्रेषणाला व्हॉट्सअप सारख्या सामाजिक माध्यम प्लॅटफॉर्ममध्ये बदलले, ज्याद्वारे अनौपचारिक संप्रेषणाची देवाणघेवाण गट, चॅट, नोटिसद्वारे केली गेली जिथे गटांमध्ये सामायिक केले गेले. व्हॉट्सअप किंवा टेलिग्रामवर व्याख्यानाची माहिती शेअर केली जात होती. नोटीस लिहिण्याच्या औपचारिक पद्धतीपासून तंत्रज्ञान कसे बदल घडवून आणू शकते. तसेच त्यास समर्पित एक विशेष सूचना फलक असणे हे यावरून दिसून येते आणि विद्यार्थ्याने सूचना फलकाला भेट देऊन त्यात चर्चा केलेली माहिती जाणून घेणे आणि त्याची नोंद घेणे अपेक्षित होते. यामागचा मुद्दा म्हणजे तंत्रज्ञानाने संभाषण- गोष्टी करण्याचे नवीन मार्ग आणले आहेत.

लेखन हा नियतकालिक इतिहासाची नोंद करण्याचा एक मार्ग आहे, अन्यथा भूतकाळ कसा होता हे नंतरच्या पिढीला कळू शकत नाही. याशिवाय या लेखनामुळे माणसाची वाढ समजण्यास मदत होते. विविध मानववंशशास्त्रज्ञ, समाजशास्त्रज्ञांनीव मानसशास्त्र तज्ञांनी लिहिलेल्या वेगवेगळ्या ग्रंथांमुळे, त्यांनी विकसित केलेल्या सिद्धांतांमुळे आपण जगाला चांगल्या प्रकारे समजून घेऊ शकतो, त्याच वेळी आपल्याला वर्तमानाबद्दल जाणून घेण्यास मदत करण्यासाठी भूतकाळाबद्दल जाणून घेण्यास मदत करतो. आता या विषयाबद्दल अधिक समजून घेण्यापूर्वी डिजिटल युगाचा अर्थ जाणून घेऊ. या प्रकरणाचे शीर्षक आहे डिजिटल युगात लेखन.

४.२ डिजिटल युगाचा अर्थ (MEANING OF DIGITAL AGE)

माहिती युग, २१ व्या शतकातील एक ऐतिहासिक युग आहे जे पारंपारिक युग, औद्योगिक क्रांतीच्या पूर्वीच्या पद्धतींमधून द्रुत संक्रमणाने चिन्हांकित केले आहे. औद्योगिक युगाने माहिती तंत्रज्ञानाकडे नेले हे देखील लक्षात घेणे आवश्यक आहे. माहितीयुग ज्या वेगाने पसरले ते पूर्वीच्या ऐतिहासिक कालखंडापेक्षा कितीतरी पटीने अधिक होते. इंटरनेटच्या व्यापक वापरामुळे डिजिटल युगाची अधिकृत सुरुवात झाली. संगणक १९७० च्या आसपास बनवले गेले होते, वैयक्तिक संगणकाच्या पदार्पणामुळे माहितीचा मुक्त आणि जलद प्रवाह होता.

तुमची प्रगती तपासा

१. डिजिटल युग म्हणजे काय?
२. पूर्वीच्या मानववंशशास्त्रज्ञ आणि समाजशास्त्रज्ञांचे कार्य आज आपल्याला कशी मदत करते?

४.३ डिजिटल युगात लेखनाचे विविध पैलू (DIFFERENT ASPECTS OF WRITING IN DIGITAL AGE)

अंकीय (डिजिटल) युगात लेखन

डिजिटल युगात लिहिणे हे जुन्या काळातील टंकलेखन यंत्र (टाइपरायटर) किंवा पेन आणि कागद वापरण्यापेक्षा वेगळे आहे. शिस्तीचा अभाव, नाकारण्याची भीती, मोबाईल फोनचा वापर, यूट्यूब जे एका लेखनात व्यत्यय आणू शकते आणि दररोज तयार होणारे प्रतिक्रिया-प्रतिसाद यासारख्या स्वतःच्या सवयींमुळे व्यथित होणे अशा वेगवेगळ्या समस्यांना तोंड द्यावे लागते. याचा तपशीलवार विचार करूया.

• विद्यार्थी आणि लेखन (Student and Writing):

गुरुकुलाच्या पारंपारिक शिक्षण पद्धतीत 'शिक्षकांना शिक्षकासोबत राहून शहाणपण, ज्ञान शिकणे आवश्यक होते. येथे ते सराव, कथांद्वारे जीवनाचे विविध धडे शिकतात. तथापि, डिजिटल युगाच्या आगमनाने, वर्गातील साधने-पाठ्यपुस्तकांचे अधिकार वाढले आणि कालांतराने तंत्रज्ञानाचा वापरही वाढला (कोप अँड कालाँटझिस, २०००; गी, २०००; लँक-शिअर आणि नोबेल, २०००; रोस्टव्हॉल आणि सेलेंडर, २००८; सेलेंडर आणि क्रेस, २०१०; सालजो, २०१०). काळानुसार लेखन पद्धतीही शिकणाऱ्यांसाठी बदलत गेली.

अलीकडील लेखन पद्धतींमध्ये झपाट्याने बदल झाल्यामुळे हाताने लिहिणे दैनंदिन जीवनात दुर्मिळ आणि दुर्मिळ होत चालले आहे (नीफ, २०१०). किराणा मालाची यादी बनवणे, नंबर लिहिणे आणि आपल्या प्रियजनांना मजकूर पाठवणे यासारख्या दैनंदिन कामांसाठीही डिजिटल गॅझेटचा वापर केला जातो. त्यामुळे वर्गातील संवादावरही परिणाम होतो. हे आधुनिक तंत्रज्ञान प्रभावी आहेत आणि आम्हाला डेटा संप्रेषण आणि संग्रहित करण्याची क्षमता देतात, तसेच जुन्या लोकांपेक्षा वेगवेगळ्या मार्गांनी हाताळू शकतात, जसे की मजकूर संपादित करणे आणि सुधारणे, काही विद्यार्थी आज शाळांमध्ये निबंध, अहवाल लिहिण्यासाठी संगणक वापरतात. गृहपाठ कार्य (असाइनमेंट) आणि इतर प्रकारचे लेखन (स्कॉल-वर्क, २०१३). विद्यार्थी लायब्ररीला भेट देऊन स्वतः नोट्स बनवण्यापेक्षा प्रकल्प (प्रोजेक्ट), (असाइनमेंट), गृह अभ्यासा संबंधित नेमून दिलेले काम, निबंध लिहिण्यासाठी इंटरनेटचा वापर करतात. जसजसे इंटरनेट सोयीचे झाले आहे, तसतसे अनुसरण करण्यासाठी कोणतीही प्रक्रिया नाही आणि सुलभ आहे.

हास (१९९६) द्वारे विविध लेखन तंत्रज्ञान आणि त्यांचे लेखन प्रक्रियेवर होणारे परिणाम यावर असंख्य तपासण्या करण्यात आल्या आहेत. तिने तीन वेगवेगळ्या परिस्थितींमध्ये नियोजनाचे प्रमाण आणि प्रकार पाहिले: पेन आणि कागद, केवळ शब्द प्रक्रिया, आणि पेन आणि कागदाच्या वापरासह वर्ड प्रोसेसिंग (हास, १९९६). तिला आढळले की वर्ड प्रोसेसर वापरकर्ते अधिक अवलंबून असतात. मजकूर पुनरावृत्तीची शक्यता आणि कागदावर लिहिलेल्या लेखकांपेक्षा त्यांच्या लेखन समृद्धी व प्रसिद्धीसाठी कमी योजना होती.

एकविसाव्या शतकातील महाविद्यालयीन विद्यार्थी एवढे कसे लिहितात, असा प्रश्नही काही अभ्यासकांनी विचारला आहे. विद्यार्थी संगणकाच्या साहाय्याने अधिक वेगाने लिहू शकतात. १९१७, १९३० आणि १९८६ मधील तांत्रिक बदलांमुळे लेखनाचा वेग वाढला.

विद्यार्थी बॉलपॉईंट पेन आणि मॅन्युअल किंवा इलेक्ट्रिक टाइपरायटर वापरून शाई पेन किंवा फाउंटन पेन वापरून अधिक वेगाने लिहू शकतात. इंटरनेट देखील एक उपयुक्त गोष्ट आहे. अभ्यासानुसार, K-12 मुले ज्यांना त्यांच्या संगणकावर इंटरनेटचा प्रवेश आहे ते "अधिक लिहितात, अधिक पुनर्लेखन करतात, अधिक प्रकाशित करतात, त्यांच्या लेखनावर अधिक अभिप्राय प्राप्त करतात. ते विविध शैली आणि फॉर्ममध्ये देखील लिहितात आणि उच्च दर्जाची निर्मिती करतात. लेखन."

• लेखन आणि करिअर (Writing and Career):

लेखन हे एक महत्वाचे कौशल्य आहे जे सामाजिक शास्त्राचा महत्वाचा घटक म्हणून विद्यार्थी वर्गासाठी विकसित केले गेले पाहिजे. हे कौशल्य आकर्षक व सूचनात्मक लेखन सुधारण्यास मदत करते ज्यामुळे वेबसाईट कंटेंट रायटर(सामग्री लेखन) सारख्या जलद नोकऱ्या मिळविण्यात मदत करते. वेगवेगळे मुद्दे, विषय लिहून आणि ठराविक साचेबद्ध प्रोफाइल तयार करून एखादी व्यक्ती आपल्या करिअरची सुरुवात करू शकते. छोट्या प्रकाशनांपासून सुरुवात करून आणि नंतर वृत्तपत्रातही सहभागी होऊ शकतात. पूर्वी ब्लॉग लिहिणे हा अधिक छंद असायचा, पण आता तो कंटेंट मार्केटिंगचा एक आवश्यक घटक बनला आहे. आज, ब्लॉगिंग मुख्यतः संभाव्य ग्राहकांना व्यवसाय किंवा उत्पादनाबद्दल माहिती देण्यावर लक्ष केंद्रित करते. याव्यतिरिक्त, भरपूर संधी आहेत.

ईमेल जाहिरातीसाठी लेखन देखील आवश्यक आहे. ईमेल मार्केटिंग/जाहिरातीसाठी विशिष्ट लेखन शैली आवश्यक असते जी संभाव्य ग्राहकांकडून कॉल टू ॲक्शन तत्पर करण्यासाठी डिझाइन केलेली असते. हा परिणामांवर केंद्रित केलेला सराव आहे. हे चालू विकासासाठी डेटा विश्लेषण क्षमता विकसित करण्यात मदत करते आणि जाहिरातीसाठी देखील वापरले जाते.

• जर्नल्स आणि डिजिटल तंत्रज्ञान (Journals and Digital Technology):

चांगल्या दर्जाचे लेखन नवीन कल्पना निर्माण करण्यात मदत करतात ज्यामुळे एखाद्याच्या समाजाला आणि आजूबाजूच्या अनेक समस्या सोडवता येतात. म्हणूनच जर्नल्स खूप महत्वाची आहेत कारण ती लवकर प्रकाशित होतात आणि अधिक प्रवेशयोग्य असतात. डिजिटल तंत्रज्ञानाने जर्नल्ससाठी शैक्षणिक लेखन कसे केले जाते, तसेच शैक्षणिक कार्य कसे सामायिक आणि जतन केले जाते ते बदलले आहे. याव्यतिरिक्त, यामुळे शैक्षणिक जर्नल, प्रकाशने आणि विविध डेटामध्ये लेखकांच्या प्रवेशाच्या प्रभावाचे मूल्यांकन करणे सुलभ झाले आहे. डिजिटल युगाबरोबर, संशोधन साहित्याची देवाणघेवाण प्रकाशनासाठी स्वीकारली गेली आहे, शैक्षणिक कार्य संग्रहित आणि वितरणाच्या पद्धती देखील बदलल्या आहेत. उद्धरण व्यवस्थापन सॉफ्टवेअरचा वापर देखील खूप महत्वाचा आहे. साहित्यिक चोरी शोधण्याच्या साधनांसह डिजिटल तंत्रज्ञानाच्या परिचयामुळे जर्नल पेपर्सच्या गुणवत्तेचे मूल्यांकन करण्यात मदत झाली आहे. मुक्त-प्रवेश जर्नल्सच्या उदयासह, विविध प्रकारच्या संशोधन सामग्रीमध्ये विनामूल्य प्रवेश आहे. जर्नल्सच्या ऑनलाइन प्रकाशनाच्या वाढीमुळे वेळ, पेपर छापणे, मनुष्यबळ इत्यादीसारख्या मोठ्या प्रमाणात संसाधनांची बचत झाली आहे.

• लेखन आणि संशोधन (Writing and Research):

अंकीय (डिजिटल) युगात लेखन

लेखन हा मानववंश शास्त्र किंवा लोकजीवन (एथनोग्राफी) सारख्या अनेक विषयांसाठी संशोधन पद्धतींची उपयुक्तता एक अविभाज्य भाग आहे जिथे आपण प्रत्येक तपशील, केस स्टडी इ.नोदी (रेकॉर्ड) करतो. सामाजिक विज्ञान लेखन समस्यांवर आधारित असू शकते, एखाद्या विशिष्ट समस्येचा अभ्यास करताना एखाद्याला स्वतःच्या भावना आणि अनुभवांची नोंद करण्याची संधी असते. त्या गोष्टी वैयक्तिक डायरीमध्ये नोंदवल्या जाऊ शकतात आणि नंतर ते काही महत्वाचे वैयक्तिक अनुभव नोंद (रेकॉर्ड) करण्यासाठी संस्मरण म्हणून लिहिण्यासाठी किंवा स्वतंत्र लेख म्हणून प्रकाशित करण्यासाठी संदर्भ म्हणून वापरले जाऊ शकतात. मानववंशशास्त्र सारख्या विषयात वापरल्याप्रमाणे वैयक्तिक अनुभवांचा वापर प्रतिक्रियात्मक लेखन म्हणून देखील केला जाऊ शकतो. विशेषतः अभ्यासात सहभागी होणाऱ्यांसाठी आणि त्यांच्याबद्दल लिहिताना भाषेच्या समृद्धी व प्रसिद्धी (सामग्रीच्या) बाबतीत संवेदनशील असणे खूप महत्वाचे आहे.

संशोधकांसाठी डिजिटल युग वरदान ठरले आहे ज्याने संकलित केलेली प्रचंड माहिती संग्रहित करण्यात मदत केली आहे. असे अनेक सॉफ्टवेअर्स आहेत जे संशोधकाला करणार्थ सामाजिक विज्ञानासाठी सांख्यिकीय पॅकेज (SPSS, R) सारख्या संकलित माहितीचे परिमाणात्मक अनुमान असल्यास त्याचे विश्लेषण करण्यास मदत करतात.

• लेखन आणि शैक्षणिक (Writing and Academics):

डिजिटलायझेशनच्या परिणामी शैक्षणिक लेखन आणि शैक्षणिक साहित्यात अनेक बदल होत आहेत. शैक्षणिक लेखनाची तीन वैशिष्ट्ये म्हणजे औपचारिक संदर्भ, सहयोगी तत्वे आणि वाचक संवाद इ समावेश होतो. पहिला कल अभिज्ञापक, उद्धरण शैली, मुख्य शब्द आणि इतर माहितीच्या वाढत्या महत्वाशी संबंधित आहे, जे शैक्षणिक संस्था आणि वैज्ञानिक केंद्रांना ऑपरेशनल आणि संस्थात्मक निर्णय घेण्यास सक्षम करणाऱ्या डेटा बेसच्या विकासास समर्थन देतात. दुसरे, सहयोगी लेखनासाठी माहिती तंत्रज्ञान वैयक्तिक ते सामूहिक लेखकत्व तसेच विशिष्ट विषय किंवा विशिष्ट अभ्यास साहित्य(थीमॅटिक) ते कार्यात्मक लेखकत्व वितरण संक्रमणास प्रोत्साहन देते. शेवटी, वैज्ञानिक ज्ञान वाचकांपर्यंत चांगल्या प्रकारे पोहोचवण्यासाठी विपणन तंत्रे आणि साधने शैक्षणिक लेखनात समाविष्ट केली गेली आहेत.

ऑनलाइन जर्नल्सशी संबंधित नवीन समस्या आहेत. शिकारी जर्नल्समध्ये प्रकाशित करणाऱ्या अनेक विद्वानांमध्ये अजूनही जागरूकतेचा अभाव आहे, जे मोठ्या प्रकाशन शुल्क आकारतात आणि कठोर समवयस्क पुनरावलोकन प्रक्रियेशिवाय हस्तलिखित स्वीकारतात (रेनांदा, २०१४). डिजिटल प्रकाशनाच्या सुलभतेमुळे अशा अस्वास्थ्यकर किंवा संशयास्पद प्रकाशनांच्या संख्येत वाढ झाली आहे (पॅल्ट्रीज, २०२०). येओ वगैरे. (२०२१) या नफा-संचालित जर्नल्सचा गैरफायदा घेतला जाऊ नये म्हणून वेब ऑफ सायन्स (WOS) किंवा SCOPUS, UGC लिस्ट सारख्या सुप्रसिद्ध विश्वासाई डेटाबेसमध्ये सूचीबद्ध असलेल्या प्रतिष्ठित जर्नलमध्ये प्रकाशित करण्याचा सल्ला दिला जातो.

संशोधन आणि शैक्षणिक या दोन्ही बाबतीत भाषा खूप महत्वाची भूमिका बजावते. इंटरनेटचा मुख्यतः इंग्रजी भाषेत वापर होत असल्याने प्रादेशिक भाषांवरील काही विषयांवरील साहित्य, मजकूर यांचा अजूनही तुटवडा आहे. यामुळे मर्यादित ज्ञानाचा प्रसार होतो आणि केवळ इंग्रजी बोलणाऱ्या विशिष्ट वर्गातील लोकांपर्यंत पोहोचते. त्यामुळे प्रादेशिक भाषांमधील लेखक आणि साहित्यिकांची नितांत गरज आहे. एक व्यक्ती जसा विचार करते, स्वतःच्या भाषेतून अधिक चांगल्या प्रकारे जोडते. वास्तविकतेशी जितका जास्त संबंध असेल तितके जास्त साहित्य तयार होईल आणि समस्यांची देवाणघेवाण होऊ शकेल. यामुळे आरोग्यदायी माहिती एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे जाईल आणि परिणामी ज्ञान वाढते. यामुळे विविध गटांमध्ये आपली भावना किंवा एकता निर्माण होण्यास आणि इतर संस्कृती आणि ओळखींचे कौतुक होण्यास मदत होईल. विशेषतः भारतासारख्या देशात. म्हणूनच, विकिपीडिया सारख्या जागतिक प्लॅटफॉर्मवर देखील क्षेत्रीय प्रेक्षकांना योगदान देण्यासाठी आणि सामायिक करण्यासाठी आमंत्रित केले जाऊ शकते.

समाजशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांनाही भेडसावणारी प्रमुख समस्या म्हणजे प्रादेशिक भाषेतील पाठ्यपुस्तके आणि संदर्भ साहित्याचा अभाव ज्यावर आपण सर्वांनी मात करणे आवश्यक आहे. कोणाचा मजकूर किंवा लेख अधिक गांभीर्याने घेतला जातो ही आणखी एक समस्या आहे, बहुतेकदा ती म्हणजे पाश्चिमात्य प्रेसमध्ये छापले जाणारे लेख अजूनही विश्वासाहता आणि प्रतिष्ठा बाळगून आहेत, आपल्याला या क्षेत्रातही काम करावे लागेल आणि स्थान आणि प्रकाशकांपेक्षा गुणवत्ता महत्वाची मानली पाहिजे.

• लेखन सुरु करण्याचे मार्ग (Ways to begin writing):

वृत्तपत्रे, ब्लॉग, वेबसाइट यासारख्या सामान्य लोकांसाठी लेखन हे सामाजिक शास्त्रांच्या दृष्टीने तुलनेने वेगळे आहे. समाजशास्त्र, मानववंशशास्त्र या क्षेत्राशी संबंधित तांत्रिक भाषा, शब्द, संकल्पना यांचा वापर केला जाऊ शकतो. तुम्ही तुमचा स्वतःचा ब्लॉग तयार करून आणि तुमचे अनुभव, वेगवेगळ्या समस्यांबद्दलची मते दस्तऐवजीकरण करून विद्यार्थी म्हणून सुरुवात करू शकता. हे तुम्हाला डिजिटल मार्केटिंग सारखे नवीन कौशल्य संच शिकण्यास मदत करेल जे स्वतःचा एक पूर्ण करियर आहे. हे तुम्हाला भविष्यात वेबसाईट(सामग्री) लेखनाशी संबंधित नोकऱ्या मिळविण्यात मदत करू शकते. अनेक जर्नल्समध्ये त्यांचे स्वतःचे ब्लॉग देखील असतात ज्यांना लोक सामाजिक हितसंबंध जपण्यासाठी, प्रतिसाद देण्यासाठी उपयुक्त ठरतात. उदाहरणार्थ – इकॉनॉमिक अँड पॉलिटिकल वीकली जर्नलचा स्वतःचा ब्लॉग [https:// www. epw.in/blog](https://www.epw.in/blog) आहे. लिहून, टिप्पणी देऊन, पुनरावलोकने लिहून या जर्नलचा एक भाग होऊ शकतो.

हे लिहिताना वाङ्मयीनता लक्षात ठेवावी लागते. या पेपरमध्ये साहित्यिक चोरीचा वैयक्तिक अध्याय आहे म्हणून आम्ही त्याबद्दल येथे तपशीलवार चर्चा करत आहोत. उद्धरण इतर विद्वान आणि विचारवंतांना ओळखण्यास मदत करते, ते मौखिक मुलाखती किंवा ध्वनीमुद्रण किंवा पीएचडी प्रबंध सारखे प्रकाशित किंवा अप्रकाशित स्रोत असू द्या. यामुळे कामात विश्वासाहता येते आणि तुमची वेबसाईट वाचणाऱ्या इतर व्यक्तींना मूळ स्रोतांकडे परत जाण्यास आणि त्यांना स्वारस्य असल्यास विषय वाचण्यास मदत होते.

शेवटी, संशोधन आणि ज्ञान, संस्कृती एकत्रित आणि एकत्रित स्वरूपाच्या असतात. लेखन सुरु करण्याचा एक मार्ग म्हणजे पुस्तक परीक्षण करणे. तुम्ही एखादे पुस्तक वाचायला पाठवू शकता आणि जर ते काल्पनिक किंवा अर्ध कल्पित असेल तर तुम्ही पात्रांचे, वर्णनाची शैली, सामग्रीचे विश्लेषण करू शकता. जर ते नॉनफिक्शन पुस्तक असेल तर तुम्ही आकडेवारी, तथ्ये, युक्तिवाद यांचे चित्रण पाहू शकता.

एखादा लेख किंवा शोधनिबंध लिहिण्यासाठी वितर्क विकसित करणे ही एक महत्वाची गोष्ट आहे. तथापि, जेव्हा हा ब्लॉग, काल्पनिक लेखन असेल तेव्हा याची आवश्यकता नाही, ती केवळ एक कथा असू शकते. एखादा केस स्टडी देखील लिहू शकतो हे संशोधन पेपर म्हणून देखील लिहू शकते आणि आपण ते ऑनलाइन प्रकाशित करू शकता. अनेक न्यूज चॅनेल, वृत्तपत्रे आहेत ज्यात नागरिक पत्रकारांना सहभागी होण्यासाठी आणि स्थानिक समस्यांबद्दल वार्ताकन करण्यासाठी आमंत्रित केले आहे आणि त्याद्वारे कोणीही आपले लेखन सुरु करू शकते.

याप्रकारे लिहिताना भूमिका आणि भाषा स्पष्ट करावी लागते. आपण टायलरच्या अभिजात शीर्षक असलेल्या आदिम संस्कृतीचे उदाहरण पाहू या. कल्पना करा की तो जिवंत असेल आणि तो सध्या प्रकाशित झाला असेल. कोणाचे आदिम, कोणी आदिम कसे म्हणता येईल अशा अनेक टीका या शीर्षकावरच झाल्या असत्या. म्हणून, सध्याच्या काळात शब्द आणि अर्थ बदलले आहेत आता अशा संस्कृतींना स्थानिक म्हटले जाते.

४.४ डिजिटल युगात लेखनाशी संबंधित समस्या (PROBLEMS ASSOCIATED WITH WRITING IN THE DIGITAL AGE)

लेखनाच्या डिजिटलायझेशनमुळे लेखन आणि मजकूर सहजतेने उपलब्ध होण्यासारखे नवीन मुद्दे देखील समोर आले आहेत, काहीवेळा हे संदर्भाबाहेर देखील काढले जाऊ शकते आणि लेखकांना विरोध, टीका आणि अपमान देखील केला जातो. हे एक कलात्मक स्वातंत्र्यावर अंकुश आहे ते शक्तिशाली एजन्सीद्वारे किंवा इतर अनेक संस्थांद्वारे आणि बनावट व्हॉट्सअप फॉरवर्डद्वारे देखील असू शकते. म्हणून, हे तंत्रज्ञान नेहमीच लेखक, अभ्यासक आणि संशोधकांना मदत करत नाही परंतु ते त्यांना उलट गोंधळाच्या स्थितीमध्ये ठेवते .

इंटरनेटमध्ये खूप जास्त माहिती असल्यामुळे वास्तविकता आणि बनावट यांच्यात फरक करणे कठीण होते. माहितीची विश्वासार्हता अवघड बनते. अगदी प्रख्यात वेबसाइटच्या बाबतीतही असे होऊ शकते, हे लायब्ररीतील पुस्तकांच्या बाबतीत होत नाही. त्यामुळे विद्यार्थ्याला कोणत्या संकेतस्थळावर विश्वासार्ह आहेत आणि कोणती माहिती अक्षम किंवा कमी विश्वासार्ह आहे याबद्दल जागरूक असले पाहिजे.

उपलब्ध संसाधनांच्या मोठ्या संख्येने स्वतःला संघटित करण्यात वेळ लागतो. जलद परिणाम मिळविण्यासाठी लेख शोधताना वापरण्यासाठी योग्य की कार्ये माहित असणे आवश्यक आहे. बऱ्याच वेळा, असे होऊ शकते की तुम्ही उपलब्ध स्रोतांसह लिहायला

सुरुवात केली होती, नंतर तुम्हाला नेमका स्रोत सापडू शकतो जो तुम्ही शोधत होता, त्यामुळे पुनर्लेखनास वेळ आणि मानसिक शक्ती लागेल.

लेखन हे स्वतः एक वेगळे काम आहे. कोणतेही काम लिहितांना सर्वात मोठी समस्या म्हणजे यूट्यूब, फोन किंवा इतर कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक गॅजेट्ससारख्या प्लॅटफॉर्मद्वारे लक्ष विचलित करणे. फक्त एका वेबसाइटला भेट देऊन आणि नंतर दुसऱ्या संकेतस्थळाला भेट देऊन किती वेळ निघून गेला हे कळल्याशिवाय दिवसभर घालवता येईल आणि दिवसाअखेरीस कोणतेही काम करू न शकल्याबद्दल अपराधीपणाची भावना असेल, म्हणूनच, लिहिलेले साहित्य लिहिणे आणि छापणे मदत करते.

एका जागी बसण्यासाठी स्वयं-शिस्त आवश्यक आहे आणि लिहिण्यापूर्वी सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्म देखील तपासत नाही, कारण ते एखाद्याच्या विचार प्रक्रियेवर, मूडवर आणि स्वतःच्या प्रतिमेवर देखील परिणाम करू शकते आणि याचा परिणाम सर्व कामावर किंवा स्वतःवर होऊ शकतो. मोठ्या प्रमाणावर - माध्यमांमुळे एका सेकंदात अनेक भावनांमधून जाणे शक्य होते, त्यामुळे एकाकीपणा आणि विचारांची स्पष्टता यांचे चांगले कार्य संतुलन तयार करणे विशेषतः डिजिटल काळात कठीण होते. लॅपटॉप मनोरंजन, गेमिंग, व्हिडीओ कॉल यासारख्या अनेक गोष्टी पुरवतो म्हणून वापराच्या बहुविधतेमुळे काम करणे आणि लक्ष केंद्रित करणे कठीण होते.

डिजिटल युगात लॅपटॉपसह लेखन केल्याने बैठी जीवनशैली आणि समाजापासून अलिप्त राहण्याची वृत्ती वाढीस लागली आहे. यामुळे शरीर आणि मन या दोन्हीवर परिणाम होतो आणि त्यामुळे त्याचे संतुलन राखणे आणि नियमित व्यायाम करणे आवश्यक आहे. आधुनिक काळात तंत्रज्ञानासह सामाजिक बदलामुळे तरुणांमध्ये मानदुखी, पाठदुखी, पाठदुखी यासारख्या आरोग्याच्या अनेक समस्या निर्माण झाल्या आहेत.

तुमची प्रगती तपासा

१. डिजिटल युगात लेखनाशी संबंधित दोन समस्यांची चर्चा करा.
२. लेखनासाठी वापरता येण्याजोग्या दोन विनामूल्य संसाधनांची यादी करा.

४.५ सारांश (SUMMARY)

या प्रकरणात आम्ही डिजिटल युग काय आहे हे समजून घेण्यापासून सुरुवात केली. संगणक आणि तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीमुळे विकसित झालेल्या युगाला डिजिटल युग म्हणता येईल. हा युग मानवी इतिहासातील एक वेगवान घटना आहे ज्याने मोठ्या गटांवर परिणाम केला आणि मोठ्या प्रमाणात सामाजिक बदल घडवून आणले. प्रत्येक क्षेत्रावर डिजिटल तंत्रज्ञानाचा परिणाम झाला आहे म्हणून लिहित आहे. प्रकरणामध्ये आम्ही संशोधक, अभ्यासक आणि त्यांचे दृष्टिकोन यासारख्या लेखनाशी संबंधित विविध क्षेत्रांचा शोध घेत आहोत. जे विद्यार्थी मायक्रोसॉफ्ट वर्ड वापरून किंवा इंटरनेट चा वापर करून अधिक लिहित आहेत. लेखनाशी संबंधित अनेक सकारात्मक बाबींवरही चर्चा केली जाते जसे माहितीची देवाणघेवाण, साठवणूक, वेळ, पैसा, कागद इत्यादी संसाधनांची बचत. या प्रकरणात एकाग्रतेचा अभाव, बैठी जीवनशैली यांसारख्या डिजिटल युगात लेखनाशी संबंधित समस्यांवरही चर्चा केली आहे. विविध जर्नल्स, कंटेंट रायटिंग आणि पत्रकारिता

इत्यादींद्वारे करिअरची सुरुवात कशी करता येईल हे देखील आम्ही शिकलो. अशा प्रकारे, या प्रकरणाद्वारे आम्ही तंत्रज्ञान, डिजिटल युग आणि लेखन यांच्या विविध पैलू आणि परस्पर संवादाबद्ध तपशीलवारपणे शिकलो.

अंकीय (डिजिटल) युगात लेखन

४.६ प्रश्न (QUESTIONS)

१. डिजिटल युगाचा अर्थ आणि डिजिटल युगात लेखनाशी संबंधित समस्यांची चर्चा करा.
२. लेखन सुरु करण्याच्या काही क्रमवार मार्गावर चर्चा करा
३. डिजिटल तंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे लेखन प्रक्रियेतील विविध पैलूंवर टीप लिहा.

४.७ संदर्भ (REFERENCES)

1. Anita Rosen (2011) E-learning 2.0 Proven Practices and emerging technologies to achieve real results, Published by Reference Press New Delhi
2. Åkerfeldt, Anna. (2014). Re-shaping of Writing in the Digital Age - a Study of Pupils' Writing with Different Resources. Nordic Journal of Digital Literacy. 2014. 172-193. 10.18261/ISSN1891-943X-2014-03-02.
3. G. Hatano, K. Takahashi, 2001, Cultural Diversity, Human Development, and Education, Editor(s): Neil J. Smelser, Paul B. Baltes, International Encyclopedia of the Social Behavioral Sciences, Pergamon, Pages 3041-3045, ISBN 9780080430768,
4. Lauren L. Fox worth, Andrew Hashey& Diana P. Sukhram (2019) Writing in the Digital Age: An Investigation of Digital Writing Proficiency Among Students With and Without LD, Reading & Writing Quarterly, 35:5, 445-457, DOI: 10.1080/ 10573569. 2019. 1579011
5. Paltridge, Brian. (2020). Writing for Academic Journals in the Digital Era. RELC Journal. 51. 1-11. 10.1177/0033688219890359.
6. Pérez-Llantada, Carmen. (2016). How is the digital medium shaping new research genres? Some cross-disciplinary trends. 4. 22-42.
7. Santosh Vallikkad (2009). Information Communication Technology for teacher Education, Published by Kanishka New Delhi – 002

8. Safonova, M. &Safonov, A.. (2021). Transformation of Academic Writing in the Digital Age. VyssheeObrazovanie v Rossii = Higher Education in Russia. 30. 144-153. 10.31992/0869-3617-2021-30-2-144-153.

Webliography

- <https://daily.jstor.org/student-writing-in-the-digital-age/>
- <https://www.igi-global.com/dictionary/resource-sharing/7562> writing in digital age
- <https://techcrunch.com/2016/06/23/the-three-ages-of-digital/>
- <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767023226>
- <https://www.deccanherald.com/supplements/dh-education/the-art-of-writing-in-the-digital-age-982427.html>
- <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02322-6>.

थीमॅटिक रीडिंगचे तंत्र (विषयानुरूप वाचनाचे तंत्र)

घटक रचना:

- ५.० उद्दिष्टे
- ५.१ परिचय
- ५.२ थीमॅटिक वाचन आणि शिकण्याची सैद्धांतिक समज
- ५.३ थीमॅटिक वाचन आणि शिक्षणाचा वापर
- ५.४ थीमॅटिक वाचन आणि शिक्षणाचे परिणाम
- ५.५ सारांश
- ५.६ प्रश्न
- ५.७ संदर्भ आणि पुढील वाचन

५.० उद्दिष्टे

१. थीमॅटिक वाचनाचे पैलू समजून घेणे
२. विद्यार्थ्यांना विषयासंबंधीचे वाचन कोणत्या मार्गांनी करता येईल याची ओळख करून देणे

५.१ परिचय

एकात्मता आणि थीमॅटिक एकेके ही विद्यार्थी-केंद्रित धोरणांची उदाहरणे आहेत जी अभ्यासक्रमाच्या अध्यापनशास्त्राच्या शिकाऊ-केंद्रित तत्त्वज्ञानाला समर्थन देतात. थीमॅटिक युनिटमध्ये मुख्य थीमभोवती अभ्यासक्रम आयोजित केला जातो. यात धड्यांचा एक संच असतो जो गणित, वाचन, सामाजिक अभ्यास, विज्ञान आणि भाषा कला यासारख्या अनेक शैक्षणिक विषयांना युनिटच्या मूल थीमसह जोडतो. प्रत्येक कृती मध्यवर्ती थीमच्या दिशेने तयार केली पाहिजे. ते विभेदित सूचनांसह चांगले कार्य करतात आणि विद्यार्थ्यांना योग्य स्तरावरील प्रयत्न प्रदान करतात, ज्यामुळे कंटाळवाणेपणा किंवा जबरदस्त अडचणीची भावना कमी होते. थीमसह वाचन आणि शिकणे हे थीम-आधारित निर्देशांशी अतूटपणे जोडलेले आहे. थीमॅटिक निर्देशांमध्ये विद्यार्थी सक्रियपणे त्यांचे स्वतःचे ज्ञान तयार करतात, वैयक्तिक अनुभव घेतात आणि त्यांना दररोज भेडसावणाऱ्या सामाजिक न्यायाच्या समस्यांचा समावेश करतात. ज्या वर्गात चांगले विषयासंबंधी काम चालू आहे अशा वर्गखोल्यांमधील मानक एकल-विषय अभ्यासक्रमापेक्षा मुले थीमॅटिक,

एकात्मिक अध्यापनातून अधिक शिकतात कारण शिकण्याची मालकी विद्यार्थ्यांच्या हातात असते.

५.२ थीमॅटिक वाचन आणि शिकण्याची सैद्धांतिक समज

शिक्षणाचे रचनावादी तत्त्वज्ञान विषयासंबंधीचे वाचन, अध्यापन आणि एकत्रीकरणाशी सुसंगत आहे. रचनाकारांच्या मते, लिंक्सच्या श्रेणीबद्ध तपासणीवर आधारित ज्ञानाचे क्षेत्र वेगळे करणे किंवा माहितीचे वेगळे तुकडे वेगळे करणे कठीण आहे. या रचनावादी पद्धतीला पायगेट आणि वायगोत्स्की या सिद्धांतकारांनी जोरदार समर्थन दिले. पायगेटने असा युक्तिवाद केला की जसजसे लहान मूल परिपक्व होत, तो क्षमता आणि आकलनाच्या हळूहळू, सतत विकासाद्वारे माहिती प्राप्त करतो. त्याच्या विकासाच्या सिद्धांताने जेव्हा विद्यार्थी एकमेकांशी सहयोग करतात आणि संवाद साधतात तेव्हा होणारी संज्ञानात्मक वाढ अधोरेखित करते. एकत्रीकरण या प्रक्रियेला अनुकूल करते.

जीन पायगेटच्या संज्ञानात्मक विकासाच्या सिद्धांतानुसार, मुले मानसिक विकासाच्या चार वेगळ्या टप्प्यांतून प्रगती करतात. त्यांचा प्रबंध केवळ मुलांनी ज्ञान कसे मिळवावे याच्याशी संबंधित नाही, तर बुद्धिमत्तेच्या स्वरूपाशीही संबंधित आहे. पायगेटचे टप्पे आहेत:

१. सेन्सोरिमोटर टप्पा: जन्म ते २ वर्षे,
२. प्रीऑपरेशनल टप्पा: वय २ ते ७ वर्षे,
३. कॉंक्रीट ऑपरेशनल टप्पा: वयोगट ७ ते ११ वर्षे आणि
४. औपचारिक ऑपरेशनल टप्पा: १२ वर्षे आणि त्यावरील

लेव्ही वायगोत्स्की (१९३४) च्या कार्याने गेल्या अनेक दशकांमध्ये संज्ञानात्मक विकासातील बहुतेक अभ्यास आणि सिद्धांताचा आधारस्तंभ स्थापित केला आहे, विशेषतः ज्याला सामाजिक विकास सिद्धांत म्हणून ओळखले जाते. वायगोत्स्कीचे सिद्धांत अनुभूतीच्या निर्मितीमध्ये सामाजिक परस्परसंवादाच्या महत्त्वावर जोर देतात, कारण त्यांचा असा ठाम विश्वास होता की समाज अर्थनिर्मितीच्या प्रक्रियेत महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतो. थीमॅटिक सूचना आणि एकात्मता लक्षणीय विद्यार्थी कनेक्शन आणि समुदाय वाढवते.

तुमची प्रगती तपासा

१. पायगेटच्या सिद्धांतावर एक टीप लिहा.

५.३ थीमॅटिक वाचन आणि शिक्षणाचा वापर

अनेक शाळांनी ऐतिहासिकदृष्ट्या ट्रान्समिशनिस्ट किंवा इंस्ट्रक्शनिस्ट मॉडेलचे पालन केले आहे, ज्यामध्ये शिक्षक किंवा व्याख्याता विद्यार्थ्यांना माहिती "प्रसारण" करतात. याउलट, वायगोत्स्कीचा सिद्धांत शिकण्याच्या संदर्भामध्ये सक्रिय विद्यार्थ्यांच्या सहभागास प्रोत्साहित करतो. म्हणून, शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांच्या भूमिका उलट्या आहेत, कारण अर्थपूर्ण बांधणीत मदत करण्यासाठी शिक्षकाने त्याच्या विद्यार्थ्यांशी सहयोग केला पाहिजे.

त्यामुळे, शिकणे हा विद्यार्थी आणि शिक्षक दोघांसाठी परस्पर अनुभव बनतो. थीमॅटिक अध्यापन, ज्याला आंतरविद्याशाखीय अध्यापन किंवा एकात्मिक सूचना म्हणूनही ओळखले जाते, विद्यार्थ्यांसाठी इतर विषयांचा समावेश करून संबंध निर्माण करण्यात आणि वास्तविक जगात समस्या सोडवण्यास मदत करण्यासाठी खंडित ज्ञान आणि विचार प्रक्रियांचा वापर करण्याचा एक चांगला मार्ग आहे.

अभ्यासांनी असे दाखवून दिले आहे की मानवी मेंदूला माहितीच्या असंबद्ध किंवा महत्वाच्या नसलेल्या तुकड्यांवर प्रक्रिया करण्यात अडचण येते आणि तो अर्थ निर्माण करण्यासाठी नमुने शोधतो आणि जगाचा अर्थ लावण्यासाठी नैसर्गिकरित्या तथ्ये आणि कल्पनांना जोडतो. थीमॅटिक निर्देशांची रचना स्वतःच कल्पनांना मोठ्या संपूर्ण (थीम, संकल्पना आणि समस्या) शी जोडण्याचे काम करते.

थीमॅटिक वाचन विद्यार्थ्यांना त्यांच्या अभ्यासात लक्ष आणि रस टिकवून ठेवण्यास मदत करते. अलीकडील संशोधनातून असे दिसून आले आहे की थीमॅटिक सूचना देखील विद्यार्थ्यांची प्रेरणा आणि शैक्षणिक कामगिरी वाढविण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावू शकतात. वास्तविक-जगातील समस्या आणि या घटनांचा परस्परसंबंध सोडवण्यासाठी आवश्यक सामग्री आणि कौशल्ये शिकवण्याचे ध्येय साध्य करण्यासाठी अभ्यासक्रमाचे एकीकरण हे एक प्रभावी धोरण आहे.

तुमची प्रगती तपासा

१. थीमॅटिक वाचनाची उपयुक्तता काय आहे?

५.४ थीमॅटिक वाचन आणि शिक्षणाचे परिणाम

थीमॅटिक शिक्षण विद्यार्थ्यांच्या वाचन क्षमतेतील फरकांना अधिक अनुकूल आहे कारण यामुळे अशा परिस्थिती निर्माण होतात ज्या विद्यार्थ्यांना त्यांचे वाचन कौशल्य विकसित करण्यास प्रोत्साहित करतात. त्यांची वाचन क्षमता कितीही असो, हे शिक्षण विद्यार्थ्यांना सक्रिय आणि उत्साही बनवते. यामुळे विद्यार्थ्यांची वाचनाची आवड वाढल्याने त्यांच्या वाचन कौशल्यात वाढ होते. सैद्धांतिकदृष्ट्या, आधी सांगितल्याप्रमाणे वाचन आणि वाचन कौशल्यांमध्ये एक संबंध आहे. माणसाची वाचन क्षमता जितकी जास्त तितकी त्यांची वाचनाची आवड जास्त. थीमॅटिक लर्निंगमध्ये, शिकण्याच्या रणनीतींमुळे विद्यार्थ्यांची वाचनाची आवड वाढते, ज्यामुळे वाचन क्षमतेत वाढ होते आणि शेवटी, चांगले शिकण्याचे परिणाम होतात. हे शिकण्याच्या शैली आणि वाचन क्षमता यांच्यातील परस्परसंवादाच्या बाबतीतही खरे आहे.

निष्कर्षाच्या आधारे, खालील सात मुद्दे सर्वात लक्षणीय परिणामांचा सारांश देतात: १) थीमॅटिक लर्निंग मॉडेल वापरणारे आणि पारंपारिक शिक्षण मॉडेल वापरणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या परिणामांमध्ये फरक आहे. थीमॅटिक शिक्षणात भाग घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे शिकण्याचे परिणाम पारंपारिक शिक्षण घेतलेल्या विद्यार्थ्यांपेक्षा श्रेष्ठ असतात; २) जे विद्यार्थी दृष्यदृष्ट्या शिकतात आणि जे श्रवणशैली शिकतात त्यांच्या शिकण्याच्या परिणामांमध्ये फरक आहे. व्हिज्युअल शिक्षण शैली असलेल्या विद्यार्थ्यांचे शिकण्याचे

परिणाम श्रवणविषयक शिक्षण शैली असलेल्या विद्यार्थ्यांपेक्षा श्रेष्ठ असतात; ३) उच्च आणि कमी वाचन क्षमता असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या परिणामांमध्ये फरक आहे. ४) शिकण्याच्या परिणामांमध्ये शिकण्याचे मॉडेल आणि विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या शैलींमध्ये परस्परसंवाद आहे; ५) विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या परिणामांमध्ये शिकण्याचे मॉडेल आणि वाचन क्षमता यांच्यात कोणताही परस्परसंवाद नाही; ६) विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या परिणामांमध्ये शिकण्याची शैली आणि वाचन क्षमता यांच्यात कोणताही परस्परसंवाद नाही; आणि ७) विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या परिणामांमध्ये शिकण्याचे मॉडेल आणि वाचन क्षमता यांच्यात कोणताही परस्परसंवाद नाही.

निष्कर्षांच्या आधारे, एक प्रायोगिक तात्पर्य म्हणून, खालीलप्रमाणे अनेक सूचना मांडल्या जाऊ शकतात: १) प्राथमिक शाळेत, विशेषतः खालच्या वर्गात शिक्षण लागू करण्यासाठी विषयगत शिक्षणाचे महत्त्व; २) विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक फरकांकडे लक्ष देण्याचे महत्त्व, विशिष्ट शिक्षण शैलीमध्ये; ३) वाचन क्षमता हा देखील एक चिंतेचा विषय असावा, सामान्यतः प्राथमिक विद्यार्थी हे लक्षात घेता वाचन शिकण्याच्या किंवा लवकर वाचण्याच्या प्राथमिक अवस्थेत आहेत.

तुमची प्रगती तपासा

१. वाचनात थीम असण्याचे फायदे स्पष्ट करा.

५.५ सारांश

लर्निंग मॉडेलच्या संबंधात, थीमॅटिक मॉडेल विद्यार्थ्यांच्या वाचन क्षमतेतील फरक हाताळू शकतात. थीम शिकण्याच्या पद्धती सर्व विद्यार्थ्यांना, वाचन पातळीकडे दुर्लक्ष करून, सक्रिय आणि सहभागी होण्यासाठी प्रोत्साहित करतात. अधिक विद्यार्थी-केंद्रित दृष्टीकोन वापरून, थीमॅटिक शिक्षण शिकण्याच्या प्रक्रियेत विविध प्रकारच्या संभाव्य सहभागाची शक्यता प्रदान करते आणि विद्यार्थ्यांमध्ये त्यांच्या वाचन क्षमतेसह वैयक्तिक भिन्नता सामावून घेते.

थीमॅटिक युनिट्समुळे भरपूर सर्जनशीलता, दोलायमान केंद्रे, हुशार संवाद आणि आकर्षक वाचन होऊ शकते. एकात्मिक थीमॅटिक युनिट्स वापरणे तुमच्या विद्यार्थ्यांसाठी अनेक कारणांसाठी फायदेशीर ठरू शकते.

१. विद्यार्थ्यांना जे शिकवले जात आहे त्यामध्ये स्वारस्य निर्माण करते

२. त्यांना संपूर्ण अभ्यासक्रमात जे शिकले आहे ते वापरू देते

३. विद्यार्थी गोष्टी कशा जुळतात पाहू शकतात

४. मागील अनुभव आणि ज्ञान वापरतात

५. शब्दसंग्रह आणि वाचन कौशल्य सुधारते

५.६ प्रश्न

थीमॅटिक रीडिंगचे तंत्र (विषयानुरूप
वाचनाचे तंत्र)

१. थीमॅटिक युनिट्स म्हणजे काय?
२. वाचनासाठी थीम महत्वाच्या का आहेत?

५.७ संदर्भ आणि पुढील वाचन

- Ary D Jacobs LC & Razavieh, A 2002 Introduction to research in education Edisi keenam Stamford: Wadsworth Thomson Learning.
- Bell, L. C. (1988). Let Them Read: Using a Thematic Approach to Teaching Reading. Middle School Journal, 19(2), 16-17.
- Grisham,DL 1995 Integrating the curriculum: The case of an award-winning elementary school Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, Berkeley, CA.
- Tudor L S 2013 Primary school skills development through integrated activities Procedia - Social and Behavioral Sciences 127 pp 722—27.

शैक्षणिक लिखाण प्रक्रिया उत्पादनातील मुख्य युक्तिवाद समजून घेणे

घटक रचना :

- ६.० उद्दिष्टे
- ६.१ प्रस्तावना
- ६.२ युक्तिवाद विरुद्ध मत
- ६.३ शैक्षणिक युक्तिवादाचे घटक
- ६.४ सारांश
- ६.५ प्रश्न
- ६.६ संदर्भ आणि पुढील वाचन

६.० उद्दिष्टे

१. शैक्षणिक युक्तिवादाचे महत्त्व समजून घेणे
२. विद्यार्थ्यांना चिकित्सक शैक्षणिक उत्पादनाच्या कौशल्यांची ओळख करून देणे

६.१ परिचय

वाद हा लोकांसाठी शाळेत, कामावर आणि दैनंदिन जीवनात विचारांची देवाणघेवाण करण्याचा एक सामान्य मार्ग आहे. शैक्षणिक, व्यावसायिक, शास्त्रज्ञ आणि इतर व्यावसायिक, सामाजिक कार्यकर्ते व इतर सर्वजण काय करावे किंवा कशाप्रकारे विचार करायचा हे ठरवण्यासाठी किंवा इतरांना असे करण्यास पटवून किंवा ते अन्यथा करू शकत नसलेल्या गोष्टीवर विश्वास ठेवून समस्या सोडवण्यासाठी युक्तिवाद वापरतात. वर्णनात्मक व तर्कावर आधारित टीकात्मक परीक्षण लेखनाचे वर्चस्व आहे. याबाबत विद्यार्थी वर्गामध्ये समज विकसित होणे सद्यस्थितीमध्ये गरजेचे झाले आहे, तेव्हा सर्व विद्यार्थ्यांना युक्तिवाद लेखनाचे प्रशिक्षण दिले पाहिजे. तर, वाद किंवा मतभिन्नता म्हणजे नक्की काय? तुमच्यासह प्रत्येकाचे नियमितपणे मतभेद आहेत. जेव्हा तुम्ही दावा करता आणि नंतर कारणांसह त्याचे समर्थन करता तेव्हा एक युक्तिवाद तयार केला जातो.

विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक किंवा व्यावसायिक जीवनासाठी तयार करण्यासाठी, वक्तृत्व आणि शैक्षणिक युक्तिवाद या दोन प्राथमिक शैली आहेत ज्या सामान्यतः हव्या असतात. जर वक्तृत्व हा लेखन आणि बोलण्याच्या कलेचा अभ्यास असेल, विशेषतः लिहिणे आणि बोलणे हे मन वळवण्याच्या आणि पटवून देण्याच्या उद्देशाने असेल, तर वक्तृत्ववादाचा अभ्यास करणारा विद्यार्थी यशस्वीपणे पटवून देणारा आणि पटवून देणारा युक्तिवाद कसा तयार करायचा यावर लक्ष केंद्रित करेल. विद्यार्थ्याने युक्तिवादाबद्दल विस्तृतपणे विचार करण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे, तसेच युक्तिवादाचे शब्दसंग्रह आणि तर्कशास्त्र समजून घेणे आवश्यक आहे. शैक्षणिक युक्तिवाद व वक्तृत्ववादी युक्तिवादाचा जवळचा सहसंबंध आहे. याचा उपयोग कल्पनांवर चर्चा करण्यासाठी आणि मूल्यांकन करण्यासाठी, विशेषतः अभ्यासाच्या व्यावसायिक क्षेत्रात, आणि त्या विश्वासांबद्दल इतरांना पटवून देण्यासाठी केला जातो. व्याख्या आणि अन्वेषण हे शैक्षणिक युक्तिवादाचे प्रमुख घटक आहेत. शैक्षणिक आणि प्रेरक तर्क यांच्यात कोणताही समन्वय नाही असा दावा करणे खोटे ठरेल.

६.२ युक्तिवाद विरुद्ध मत

लोक अनेकदा युक्तिवाद विरुद्ध मत किंवा मतभेद यात गोंधळ करतात. खरं तर, युक्तिवाद आणि कल्पना सारख्याच वाटतात. जेव्हा एखाद्या मतासह कोणी दावा करतो तेव्हा तो म्हणत असतो की त्याला ते खरे वाटते. वाद घालणारी व्यक्ती तिला जे वाटते ते खरे आहे असे म्हणते. जरी मते आणि युक्तिवाद समान वाटत असले तरी, दोन मोठे फरक पण अभ्यासू शकतो.

१. युक्तिवादांना नियम असतात, तर मतांना नाही. दुसऱ्या मार्गाने सांगायचे तर, युक्तिवाद तयार करण्यासाठी तुम्ही युक्तिवाद वाजवी आहे की नाही याचा विचार करणे आवश्यक आहे. ते बनवणे फायदेशीर आहे का? ते खरे आहे का? ते ऐकू येते का? त्यातील सर्व घटक तार्किक अर्थ देतात का? दुसरीकडे, मतांना कोणतेही नियम नसतात, पण आधार असू शकतात आणि कोणीही व्यक्त करणार्याला ते एक मानले जाण्यासाठी विचार करण्याची गरज नाही; तथापि, तो एक युक्तिवाद मानला जाणार नाही.
२. युक्तिवादांना समर्थन असते; मतांना नाही. जर तुम्ही दावा केला आणि नंतर थांबलात, जसे की दावा त्याच्या सत्यतेचे प्रदर्शन करण्यासाठी पुरेसा आहे, तर तुम्ही फक्त एक मत मांडले आहे. युक्तिवादाचे समर्थन करणे आवश्यक आहे आणि युक्तिवादाचे समर्थन करण्याचे स्वतःचे नियम आहेत. समर्थन देखील पूरक, संबंधित आणि पुरेसे असावे.

तुमची प्रगती तपासा:

१. सदोहरणासहित मत या संकल्पनेची व युक्तिवादाची तुलना करा.

६.३ शैक्षणिक युक्तिवादाचे घटक

जरी शैक्षणिक लेखनाचा प्रत्येक भाग वेगळा असला तरी, ते सर्व वाचकांना मुख्य कल्पना किंवा मुख्य निष्कर्षाची शास्त्रीय दृष्टिकोनावर आधारित वैधता पटवून देण्याचा प्रयत्न करतात. लोक सहसा या मुख्य मुद्द्याला "वाद" म्हणतात. शैक्षणिक युक्तिवादाच्या मुख्य घटकांमध्ये पुढील घटक समाविष्ट आहेत:

१. समस्येचे विधान

२. साहित्य पुनरावलोकन

३. परिकल्पना, संशोधन प्रश्न, ध्येय किंवा उद्दिष्टात व्यक्त केल्याप्रमाणे अभ्यासाचा विशिष्ट उद्देश

४. पद्धत आणि कार्यपद्धती

५. परिणाम/पुरावा

६. चर्चा आणि निष्कर्ष

हे तपशीलवार समजून घेऊया:

१. "समस्या" चे विधान:

इतर शैक्षणिक लेखनाप्रमाणे, विशिष्ट विषयासंदर्भातील नियतकालिक मध्ये संशोधन लेखाची सुरुवात सामान्यतः आव्हाने, विरोधाभास किंवा महत्त्वपूर्ण संकल्पनेच्या स्पष्टीकरणाने होते. हे वाचकाचे लक्ष वेधून घेण्यासाठी, संशोधनाचे महत्त्व स्थापित करण्यासाठी आणि संशोधनात भर घालणारे साहित्य किंवा साहित्याचे योगदान व महत्त्व अधोरेखित करण्यासाठी केले जाते. हे काही लेखांमध्ये काही वाक्यांमध्ये किंवा परिच्छेदांमध्ये पूर्ण केले जाते.

२. साहित्या चे पुनरावलोकन :

समस्येचे स्पष्टीकरण साहित्याच्या क्षेत्रामधील 'अंतर' च्या वर्णनानंतर आहे जे संशोधन भरू इच्छित आहे. 'अंतर' हा अनुत्तरीत प्रश्न, विरोधाभास, ज्ञानाचा न शोधलेला भाग, सैद्धांतिक विसंगती किंवा तपासाधीन घटनेच्या वर्तमान समजातील काही कमतरता यांचा संदर्भ घेऊ शकतो. 'साहित्य समीक्षा' सामान्यतः इतरांच्या कल्पनांशी गंभीरपणे गुंतलेल्या लेखनाचा संदर्भ देण्यासाठी वापरला जातो. 'साहित्य समीक्षा' हा साहित्यातील अंतर दूर करणाऱ्या लेखनाचा संदर्भ देण्यासाठी देखील वापरला जातो. जेव्हा आम्ही या मार्गदर्शिकेतील साहित्य समीक्षेशी बोलतो, तेव्हा स्पष्टपणे जर्नल लेखाच्या त्या विभागाचा संदर्भ देणे गरजेचे आहे. ज्याचा उद्देश साहित्यातील "अंतर" व गरजा ओळखणे आहे जे संशोधनाचे महत्त्व ठरवते.

३. गृहीतक, संशोधनप्रश्न, ध्येय आणि उद्दिष्ट:

साहित्य पुनरावलोकन हे परंपरेने संशोधनाच्या विशिष्ट लक्ष केंद्रित विधानाचे पालन केले जाते. शास्त्रीय दृष्टिकोनावर आधारित संशोधन पद्धत ज्यामध्ये गृहीतक, प्रश्न किंवा, सामान्यतः, संशोधनाच्या ध्येयाचे किंवा उद्दिष्टांचे विधान समाविष्ट आहे. पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी आणि लक्षपूर्वक समन्वय तंतोतंत ठेवण्यासाठी यापैकी फक्त शास्त्रीय माहितीच्या आधारे संशोधन पद्धतीचा क्रमवार स्वीकार करणे महत्वाचे आहे. कारण संशोधनाचे उद्दिष्ट काही भौतिक मार्गाने जगाला थेट बदलण्याऐवजी ज्ञानाची निर्मिती करणे आहे (कृती संशोधनाचा संभाव्य अपवाद वगळता), संशोधनाची उद्दिष्टे ज्ञान निर्मितीच्या भाषेत व्यक्त केली पाहिजेत.

४. कार्यपद्धती आणि दृष्टीकोन:

कार्यपद्धती आणि दृष्टीकोन हे वर्णन करतात की तुम्ही प्रश्नाला कसा प्रतिसाद द्याल किंवा तुम्ही तुमच्या निष्कर्षावर कसे आलात. परिचय आणि/ किंवा गोषवारामध्ये सामान्यतः पद्धतीचे संक्षिप्त वर्णन असते. या परिच्छेदामध्ये तुम्ही संशोधन प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी घेतलेल्या पायऱ्यांचे वर्णन केले पाहिजे, तुमच्या निष्कर्षावर यावे आणि त्या पायऱ्या का आवश्यक होत्या. महत्त्वाची माहिती देण्यासाठी तुम्हाला तुमच्या विधानात शक्य तितके कमी अर्थपूर्ण मांडणी करावयाची आहे.

५. परिणाम/ पुरावा:

पुढील पायरी म्हणजे परिणामांचे सादरीकरण किंवा प्रस्तावनेत केलेल्या दाव्याचे समाधान करणाऱ्या किंवा त्याचे समर्थन करणाऱ्या पुराव्याची चर्चा. येथे, आपण वाचकांना आपण काय शोधले याची माहिती देत आहात. पद्धतशीर घटक, प्रमुख संकल्पना, सिद्धांत, कल्पना, केस स्टडी, ऐतिहासिक युग, कायदे, साहित्यिक शैली, संदर्भ, भौगोलिक प्रदेश किंवा इतर कोणत्याही गटानुसार पुराव्याची मांडणी केली जाऊ शकते. चर्चा थेट प्रबंधाच्या मुद्द्याशी किंवा युक्तिवादाशी संबंधित असणे आवश्यक आहे, जे महत्त्वपूर्ण आहे.

६. चर्चा आणि निष्कर्ष:

विषयाच्या सादरीकरणाचा शेवटचा भाग प्रश्नाला प्रतिसाद संकलित केलेल्या माहितीचे पृथक्करण करतो किंवा युक्तिवादाचे मुख्य मुद्दे आणि समर्थन माहिती सारांशित करतो. त्यानंतर संशोधनाचे महत्त्व आणि त्यानंतरचे कोणतेही परिणाम यावर चर्चा केली जाते. निष्कर्षाचा उद्देश युक्तिवादाच्या महत्त्वावर जोर देणे, चर्चेला निष्कर्ष व उद्दिष्टानुरूप सारांशित करणे आणि वाचकांमराठी साठी सोडणे हा आहे. सामान्य महत्त्वाच्या समस्यांच्या मांडणीने पेपरची सुरुवात कशी होते, त्याचप्रमाणे मुख्य मुद्द्यावर जोर देणाऱ्या निष्कर्षाने त्याचा शेवट व्हायला हवा. हा संदेश समजण्याजोगा आणि शक्य तितक्या प्रवेशयोग्य बनवणे हे निष्कर्षाचे ध्येय आहे.

तुमची प्रगती तपासा:

१. शैक्षणिक युक्तिवादाचे घटक कोणते आहेत?

६.४ सारांश

निबंधासाठी युक्तिवाद आवश्यक आहे, जो विद्यार्थ्यांनी पूर्ण करणे आवश्यक असलेला लेखनाचा सर्वात सामान्य प्रकार आहे. अनेक अभ्यास दाखवून देतात की विद्यार्थ्यांना युक्तिवादाची अपूर्ण किंवा चुकीची समज आहे. वितर्कात्मक निबंधाच्या आवश्यकतांबद्दल त्यांचे अज्ञान, विशेषतः शैक्षणिक विवादात स्वतःचा दृष्टिकोन तयार करण्याची आवश्यकता, अनेक समस्यांना कारणीभूत ठरते. त्यांना मिळालेले मार्गदर्शन मानकांना स्पष्ट आणि विसंगत आणि अस्पष्टपणे युक्तिवादाचा संदर्भ देत नाही.

ज्ञानाच्या शैक्षणिक प्रक्रिया व उत्पादनातील युक्तिवादांवर समजूत विकसित होण्याच्या दृष्टीने सध्याची कमतरता असूनही, ज्ञानाच्या प्रामाणिक आणि विश्वासाई सहसंबंध, मर्यादा, वा त्रुटी व समाजपयोगी होण्यासाठी ते अत्यंत महत्त्वाचे मानले जाते.

६.५ प्रश्न

१. शैक्षणिक युक्तिवादाचे महत्त्व सांगा.
२. शैक्षणिक लेखनात केवळ मते असण्याचे काय परिणाम होतात? यावर सखोल चर्चा करा.

६.६ संदर्भ आणि पुढील वाचन

- Andrews, R. (2005). Models of argumentation in educational discourse. Text – Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse, 25(1), 107-127.
- Bacha, N. N. (2010). Teaching the academic argument in a university EFL environment. Journal of English for Academic Purposes, 9(3), 229-241.
- Hyland, K., & Sancho Guinda, C. (Eds.) (2012). Stance and voice in written academic genres. Palgrave Macmillan.
- Toulmin, S. E. (2003). The uses of argument. Cambridge University Press. (Original work published 1958).
- Wolfe, C. R. (2011). Argumentation across the curriculum. Written Communication, 28(2), 193-219.

सामाजिक शास्त्रातील शैक्षणिक वाचन कौशल्य

घटक रचना :

- ७.० उद्दिष्टे
- ७.१ परिचय
- ७.२ टीकात्मक वाचन
- ७.३ वाचन तयारीचे टप्पे
- ७.४ वाचण्याचे दृष्टिकोन
- ७.५ वाचन क्षमतेतील सुधारणा
- ७.६ शैक्षणिक ग्रंथांचे वाचन आणि विश्लेषण करणे
- ७.७ निष्कर्ष
- ७.८ सारांश
- ७.९ प्रश्न
- ७.१० संदर्भ

७.० उद्दिष्टे

१. विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक वाचनाच्या संकल्पनेची ओळख करून देणे.
२. टीकात्मक वाचन कौशल्य तयार करण्यासाठीच्या पायऱ्या आणि दृष्टिकोनांचा अभ्यास करणे.

७.१ प्रस्तावना

शैक्षणिक ग्रंथ वाचणे हे एक कठीण बौद्धिक कार्य आहे आकलन आणि स्मरणशक्ती वाढवण्यासाठी वेळ, मेहनत, संयम आणि वाचण्याच्या ठराविक पद्धती असाव्या लागतात. सामाजिक शास्त्रामध्ये, टीकात्मक वाचनामध्ये युक्तिवाद ओळखणे, पुरावे, स्रोतांचे मूल्यमापन करणे आणि आंतरलिखित गृहितकांना आव्हान देणे या उद्दिष्टांसह सक्रियपणे वाचन करणे आवश्यक आहे. अनेक विद्यार्थी शैक्षणिक वाचनाशी चुकीच्या पद्धतीने फुरसतीच्या निष्क्रिय वाचण्याचा संबंध जोडतात. टीकात्मकवाचन हे एक मौल्यवान कौशल्य आहे जे विद्यार्थ्यांना शिस्तीची पर्वा न करता अधिक जागरूक आणि, आशादायी, अधिक प्रभावी नागरिक बनण्यास मदत करते. यामध्ये वाचन प्रक्रियेपूर्वी, दरम्यान आणि

नंतर एक विशिष्ट प्रक्रिया समाविष्ट असते ज्यामध्ये सहजपणे माहितीचे मूल्यांकन समाविष्ट असते. लेखक काय सांगू इच्छित आहे हे कळण्यासाठी लेखाच्या भाषेतील संकल्पना आणि शब्दसंग्रहावर पकड असणे हे आवश्यक आहे. वाचन कौशल्यांचा शैक्षणिक यशाशी अतूट संबंध असतो. त्यामुळे हे प्रकरण वाचनाचे विविध नमुने स्पष्ट करेल ज्यामुळे विद्यार्थ्यांना अर्थपूर्ण आणि सकारात्मक माहिती मिळेल.

७.२ टिकात्मकवाचन

सामाजिक शास्त्रातील टिकात्मक वाचन हे विश्लेषणात्मक प्रकारामध्ये कसे असते याची जाणीव असणे आवश्यक आहे. याचा अर्थलेखकाने प्रश्रबद्ध काय सांगितले आहे आणि वर्तमान विश्लेषणात काय मांडले आहे हे जोडणे होय. सामाजिक शास्त्र ग्रंथांची स्वतःची वेगळी वैशिष्ट्ये आणि आव्हाने आहेत. अशा अनेक पद्धती आहेत, ज्यांचा वापर सामान्य ग्रंथ तसेच सामाजिक शास्त्र ग्रंथ वाचण्यासाठी केला जाऊ शकतो. सामाजिकशास्त्राच्या शैक्षणिक ग्रंथांच्या अचूक आकलनासाठी काही पद्धतींचा वापर विशेषतः केला जातो.

'टिकात्मकता' या शब्दाचा अनेकदा नकारात्मक अर्थ घेतला जातो कारण तो अभिप्राय प्रदान करतो. असे समजले जाते की, टिकात्मक विचारसरणीच्या साधनाचा वापर करून एखाद्या कामावर टीका करण्यासाठी केवळ नकारात्मक प्रतिक्रिया देणे आवश्यक आहे, जिथे प्रत्यक्षात, कौतुक करण्याची क्षमतातसेच कामातील कमतरता असते अशी, विद्यार्थ्यांची दिशाभूल केली जाऊ शकते. इतर लोकमत-आधारित, पक्षपाती किंवा चुकीच्या प्रतिभागांपासून वस्तुनिष्ठ आणि तथ्यात्मक पैलू वेगळे करण्याच्या निराशाजनक कार्यासह; गोंधळात टाकू शकतात. जो घटक विद्यार्थ्यांना एक वेळेस चाचणी साठी वास्तविक माहिती लक्षात ठेवण्यास मदत करतो तोच गैरसमजही निर्माण करतो, हा गैरसमज एका उच्च माध्यमिक शिक्षण प्रकारामध्ये उद्भवतो.

विद्यार्थ्यांना शिकवले गेले आहे की माहिती एखाद्या सुशिक्षित व्यक्तीद्वारे सादर केली जाते जी या विषयावर एकप्रकारे वर्चस्व दर्शवते असे दिसते, या गोष्टीमुळेच सादर केलेले निष्कर्ष आणि माहिती सत्य असणे आवश्यक आहे. म्हणून त्यांना माहितीचे मूल्यांकन किंवा पडताळणी न करता स्वीकारण्याची अट घालण्यात आली आहे. सर्वसाधारणपणे, विद्यार्थी त्यांच्या ग्रंथांशी टीकात्मकपणे गुंतण्यासाठी, ग्रंथ हे बौद्धिक वंशाचा भाग कसे आहेत हे समजून घेण्यासाठी किंवा प्रत्येक विषयासाठी कठीण असलेल्या; समजण्याच्या विशिष्ट प्रकारांमध्ये विकसित केलेल्या गृहितकांवर प्रश्नचिन्ह निर्माण करण्यासाठी तयार नसतात. म्हणून सादर केलेली तथ्ये, आकडेवारी किंवा मतांचे मूल्यांकन करणे आणि त्याद्वारे टीका करणे हे गंभीर विचार विकसित करण्यासाठी एक आवश्यक कार्य आहे. परिणामी, महाविद्यालयीन स्तरावर विद्यार्थ्यांना विविध विषयांमध्ये टीकात्मक वाचक होण्यासाठी प्रोत्साहित करून, त्यांना एक कौशल्य संच विकसित करण्यास प्रवृत्त केले जात आहे; जे ते हायस्कूलमध्ये शिकलेल्या कौशल्यापेक्षा भिन्न आहे. यासाठी आकलनाची जुनीपद्धत पुन्हा नव्याने शिकणे व नवीन शैक्षणिक तंत्रे आत्मसात करणे आवश्यक आहे.

वाचन प्रक्रियेपूर्वी, वाचना दरम्यान आणि वाचना नंतर अनेक घटकांचा विचार करणे आवश्यक आहे. खाली नमूद केलेल्या पायऱ्यांचे अनुसरण केल्याने व्यावहारिक दृष्टिकोन प्रदान करण्यास मदत होईल. हे केवळ वरवरून समजणाऱ्या ज्ञानाच्या गोष्टीपेक्षा, अधिक खोलवर रुजणारे ज्ञान असेल ज्याची खोली नावीन्यपूर्ण घटक शिकण्यास मदत करणारी असेल.

१. वाचन प्रक्रियेपूर्वी:

लेखकाची पार्श्वभूमी, त्यांची इतर कामे, त्यांचे लिखाण कोणत्या वर्षात लिहिले/ प्रकाशित केले आहे आणि त्यावेळेस असलेल्या विचारसरणीचा कामावर कसा प्रभाव पडतो, याच्या आधारे माहिती गोळा करणे विद्यार्थ्यांसाठी आवश्यक आहे. बहुतांशी, लेखकाच्या जीवनाचा त्याने लिहिलेल्या कामावर परिणाम होत असतो. लेखकाला साहित्य लिहिण्यासाठी प्रेरणादेणाऱ्या बाबी आणि हेतू यांचे देखील मूल्यांकन करण्याचा प्रयत्न करावा. शीर्षकाचे महत्त्व विचारात घ्या आणि लेख व्यक्त करण्याचा प्रयत्न करीत असलेली माहिती योग्य आहे का ते पहा; शीर्षकाबद्दल तुमचे निरीक्षण/मतही लक्षात घ्या. गोष्टीवारा लक्षात घेता, शब्दांच्या मर्यादित संख्येमध्ये ही माहिती बसते का ते पहा. सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक आणि राजकीय घटनांद्वारे संदर्भ गोळा करा, जे लेखनाच्या एका भागावर प्रभाव निर्माण करू शकतात. स्रोताच्या स्वरूपाची नोंद घ्या; उदा: नियतकालिक, प्राथमिक स्रोत, पुस्तक इ. जर ते सामान्य नागरिक, विद्यार्थी किंवा शिक्षणतज्ज्ञांना लक्षात घेऊन लिहिले गेले असेल तर त्या मजकुराचे अपेक्षित वाचक कोण आहेत हे लक्षात ठेवा.

अधिक माहिती/तपशील न घेता मजकूर फक्त लेखात समाविष्ट असलेल्या माहिती मार्फत समजून घेतल्यास चांगल्या प्रकारे आकलन होऊ शकते. या प्रक्रियेला मजकूर पूर्वावलोकन म्हणतात. यामध्ये टिपांचे शीर्षक पाहणे तसेच आलेख, प्रतिमा, ठळक शब्द, उपशीर्षक इ. यांसारख्या मुद्द्यांवर, तपशीलांवर पटकन नजर टाकणे समाविष्ट असते. मांडलेले शीर्षक, प्रस्तावना किंवा सारांश जर वाचला असेल तर कमी कालावधीत मजकूराची अधिक समज प्रदान होऊ शकते. हे वाचकांचा तपशीलवार वाचण्यासाठीचा ताण आणि वेळ वाचवू शकते. यामुळे मजकूरातील माहिती त्यांच्या कामाशी / गरजेशी / मागणीशी अप्रासंगिक आहे हे लक्षात येईल. या सर्व मुद्द्यांच्या आधारे, वाचकाला महत्त्वाच्या आणि सखोल वाचनाची आवश्यकता असलेल्या क्षेत्रांचा अंदाज लावण्यासाठी योग्य कल्पना मिळेल.

२. वाचन प्रक्रिये दरम्यान:

शैक्षणिक हेतूसाठी एखादा लेख वाचताना, तो विशेषतः त्रासदायक असू शकतो कारण शब्दजाल, सिद्धांत आणि संकल्पनांची मूलभूत माहिती असणे महत्त्वाचे आहे. तरीही, लेखक काय म्हणू इच्छित आहे हे अचूक समजून घेण्यासाठी मजकूर काही वेळा वाचणे अत्यावश्यक आहे. लेखकाचा दृष्टिकोन समजून घेण्यासाठी, काही प्रश्न मांडल्याने गोंधळ दूर करण्यात आणि योग्य माहिती गोळा करण्यात मदत होते. एखादवेळेस वाद मांडला जात आहे का याचे मूल्यांकन करणे आवश्यक आहे, अशा युक्तिवादाला अनेकदा प्रबंध म्हणतात. 'दावा', 'वाद', 'प्रदर्शन', 'देखावा' इत्यादी शब्द कामामध्ये वादाचे अस्तित्व दर्शवतात.

युक्तिवादाच्या उपस्थितीत, एखाद्याने लेखकाच्या दृष्टिकोनाचे मूल्यांकन केले पाहिजे; लेखक आधीच प्रकाशित झालेल्या साहित्याशी सहमत किंवा असहमत आहे की नाही हे ओळखून इतर अभ्यासकांच्या युक्तिवादाशी त्याचा विरोधाभास करा; आणि लेखकाने केलेले दावे संशोधन उत्क्रांतीत कशी मदत करतात हे समजून घ्या.

वाचकांनी टीकात्मक विचार विकसित करण्यासाठी, खालील काही चरणे जोपासली पाहिजेत. सर्वप्रथम, लेखकाने लिहिलेल्या मजकुरात मांडलेले युक्तिवाद पटण्यासारखे आहेत का ते पाहावे. याला पूर्णपणे योग्य किंवा चुकीचे उत्तर नाही. वाचक सहमत किंवा असहमत आहेत, त्या कामातील स्थानांचे समीक्षकाने विश्लेषण करणे आणि ते सूचित करणे हे वाचकांच्या अंतर्ज्ञानी गुणवत्तेवर आधारित आहे. ही क्षमता कालांतराने प्रखर होते आणि त्याला सरावाची गरज असते. दुसरे म्हणजे, गंभीर विश्लेषणामध्ये कार्यामध्ये उपस्थित शब्दसंग्रह आणि संकल्पना समजून घेणे समाविष्ट आहे. महत्त्वाचे शब्द किंवा वाक्प्रचार लिहिणे आणि त्यांची व्याख्या शोधणे हे शैक्षणिक साहित्य वाचण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे. वाक्य पुन्हा वाचणे आणि संबंधित वाक्यात नवीन शब्द वापरणे यासारखे तंत्र नवीन शब्द टिकवून ठेवण्यास आणि शब्दसंग्रह तयार करण्यात मदत करतील. तिसरे म्हणजे, नकाशा, अनुक्रमणिका, प्रवाही तक्ता स्वरूपात (व्हिज्युअल्सची) निर्मिती वाचकाला एका विषयाशी; दुसऱ्या विषयाच्या संबंधात मार्गदर्शन करण्यास मदत करेल.

३. वाचन प्रक्रियेनंतर :

शंका किंवा प्रश्नांचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी उद्धृत किंवा संदर्भ दिलेले इतर स्रोत वापरा. कामाच्या प्रवाहात काही त्रुटी असल्यास किंवा उद्धरणाची आवश्यकता असल्यास मोजण्यासाठी विषयाबद्दल मोठ्याने उच्चारण करा. अभ्यासाचा विषय किती चांगल्या प्रकारे समजला आहे याचे मूल्यांकन करण्यासाठी स्वयं-चाचणीचा मार्गदर्शक किंवा फ्लॅश कार्ड वापरून हा एक प्रकार वापरला जाऊ शकतो.

७.४ वाचनाचे दृष्टिकोन

१. प्रथमदर्शी दृष्टिकोन:

हा दृष्टिकोन प्रस्तुत माहिती तटस्थपणे अंगीकरून मजकूर वाचण्याचा संदर्भ देतो. माहिती कामाच्या इतर मुद्द्यांच्या संदर्भात न पाहता वेगळ्या पद्धतीने पाहिली जाते. या प्रकारचे वाचन केवळ परीक्षेसारख्या अल्प-मुदतीच्या उद्दिष्टासाठी; माहिती राखून ठेवण्याची परवानगी देऊन प्रथमदर्शी पातळीवरील दृष्टिकोनाकडे नेतो. मात्र इथे, वाचलेल्या सर्व गोष्टी विसरण्याचा धोका असतो. वाचक प्रथमदर्शी दृष्टिकोन वापरून वाचत असताना चिन्हावर लक्ष केंद्रित करतो, जो की मजकूर आहे.

२. सखोल दृष्टिकोन:

या दृष्टिकोनात, वाचक केवळ सादर केलेले शब्दच वाचत नाही तर मजकूराचे विश्लेषण करण्यासाठी व्यावहारिकतेचा घटक लागू करतो. यासाठी अंतर्गत वैचारिक प्रक्रियेला चालना देणाऱ्या संज्ञानात्मक कौशल्यांचा उच्च क्रम आवश्यक आहे. हा दृष्टिकोन वाचकांना गुंतवून ठेवतो कारण; ते एखाद्या शब्दाच्या महत्त्वाची, वाटाघाटी करण्याचा आणि एकत्रित

केलेल्या सर्व शब्दांचा खरा अर्थ तयार करण्याचा प्रयत्न करतात. इथे लेखकाचा संदेश, मांडलेले विचार, मांडलेला युक्तिवाद आणि युक्तिवादाची रचना यावर भर दिला जातो. नवीन संकल्पनांचे कोडे आधीच अभ्यासलेल्या संकल्पनांच्या ज्ञानाच्या संदर्भात उलगडले जातात. सखोल दृष्टीकोन वापरून, वाचताना 'सूचित करण्यावर' लक्ष केंद्रित केले जाते, जे मजकूराच्या अर्थाचा संदर्भ देते.

३. दृष्टिकोनाच्या चार पायऱ्या :

मजकूराच्या गंभीर वाचनाच्या संदर्भात प्रारंभिक प्रतिबंध आणि अडचणींवर मात करण्यासाठी दृष्टिकोनाच्या चार पायऱ्या एक उपयुक्त साधन आहे. या पायऱ्यांमध्ये शक्य तितका संदर्भ मिळविण्यासाठी मजकूर अनेक वेळा वाचणे आवश्यक आहे.

● पहिले वाचन: पूर्वावलोकन करणे

या पायरीमध्ये मजकूर अधोरेखित करणे आणि प्रस्तावनेची भूमिका, परिच्छेदांच्या सुरुवातीचे वाक्य, विभागाचे शीर्षक इत्यादी महत्वाच्या बाबी लक्षात घेणे समाविष्ट आहे. हे सर्व, मजकूर वाचताना काय अपेक्षित आहे याचे विहंगावलोकन देते.

● दुसरे वाचन: भाष्य आणि विश्लेषण

दुसरे वाचन संध आणि सखोल असावे. स्पष्टीकरण होत असलेल्या शब्द, वाक्य किंवा वाक्प्रचाराच्या पुढे लहान नोट्स म्हणून ठेवता येतील अशी निरीक्षणे करण्यासाठी पेन्सिल हातात असणे महत्वाचे आहे. या प्रक्रियेला अधोरेखण/भाष्य करणे म्हणतात. वैयक्तिक शब्दांच्या खोलात गेल्याने, त्यांचा खरा अर्थ समजून घेतल्याने, संदर्भाची चौकट प्रदान करून मजकूराच्या विश्लेषणात गेल्यामुळे, लेखक काय व्यक्त करण्याचा प्रयत्न करीत आहे हे समजून घेणे अधिक सोयीस्कर आणि उपयुक्त ठरेल.

● तिसरे वाचन: परीक्षण

या वाचनाने वाचकाच्या मनात निर्माण झालेल्या प्रश्नांचे निराकरण केले पाहिजे. जिथे शंका असेल तिथे सामान्यतः प्रश्न हे भाष्य म्हणून जोडले जातील. यात मजकूराचे काही क्लिष्ट विभाग असल्यास ते टेबल, प्रवाही तक्ता फ्लो चार्ट किंवा नकाशांमध्ये वर्गीकरण करून स्पष्टीकरण करणे देखील समाविष्ट आहे.

● चौथे वाचन: प्रतिसाद देणे

अनेक वेळा वाचलेले सर्व साहित्य विचारात घेऊन, वचन प्रक्रियेच्या शेवटच्या टप्प्यात; वाचलेल्या साहित्याला प्रतिसाद देणे समाविष्ट आहे. दुस-या शब्दात सांगायचे झाल्यास, हे वाचत असलेल्या मजकूराच्या संदर्भात तुमची प्रतिक्रिया आणि निरीक्षणे लिहिण्याच्या प्रक्रियेस संदर्भित करते. त्याबाबत इतरांशी बोलूनही त्याची अंमलबजावणी करता येते. ही शेवटची पायरी हेच सुनिश्चित करण्यात मदत करते की स्पष्टता प्राप्त झाली आहे आणि वाचक त्यांच्या स्वतःच्या स्वतंत्र/वेगळ्या दृष्टीकोनातून सामग्रीचे मूल्यांकन करण्यास सक्षम आहेत.

७.५ वाचन कार्यक्षमतेत सुधारणा

मुक्त लेखन उपक्रम प्रतिबंध आणि लेखकाच्या अवरोधांवर मात करण्यास मदत करतो. सुमारे पंधरा मिनिटे वाचल्यानंतर मजकूरावर विचार करण्याची शिफारस केली जाते. मुक्तपणे लिहिताना, तर्क, शैली, विरामचिन्हे किंवा शिकवल्या गेलेल्या अचूकतेच्या कोणत्याही संरचनेची काळजी घेणे आवश्यक नाही. हा उपक्रम मूळ शब्दांमध्ये नुकत्याच वाचलेल्या गोष्टींचा सारांश देऊन विचारांच्या प्रवाहाला चालना देण्यास मदत करतो. शीर्षकाचे निरीक्षण करून, खालील घटकांचे समाधान करण्यासाठी लिहिण्याचा प्रयत्न करा जसे की शीर्षक काय व्यक्त करू इच्छित आहे, वाचकांच्या मते केवळ शीर्षकावर आधारित लेख कशावर लक्ष केंद्रित करू शकतो आणि युक्तिवाद कशाभोवती फिरू शकतो याचा अंदाज लावा. ही निरीक्षणे लिहून ठेवावीत आणि संपूर्ण लेख वाचल्यानंतर या नोट्सची तुलना करावी.

वाचकाने मजकूराचा मध्यवर्ती युक्तिवाद शोधला पाहिजे आणि बनवलेले मुद्दे त्यांना पटवून देण्यास सक्षम आहेत की नाही हे ओळखले पाहिजे. या नोट्स मुक्तपणे लिहिण्यामुळे कोणत्या निकषांची पूर्तता झाली आहे आणि जे वाचकांना युक्तिवादाच्या बाजूने होण्यासाठी पटवून देण्यास असमाधानी राहतात, त्याचे मूल्यांकन करून मजकूराचे विश्लेषण करण्यात मदत होते. सध्याच्या मजकूराशी साम्य किंवा परस्परसंबंधित विषय आहेत की नाही हे पाहण्यासाठी मुक्त-लेखनाचे तंत्र देखील वापरले जाऊ शकते जे पूर्वी वाचले गेले असेल. अशी कोणतीही माहिती प्राप्त झाल्यास, ग्रंथ एकमेकांपासून कसे वेगळे आहेत किंवा ते समानतेच्या स्वरूपात कुठे आच्छादित आहेत याचे मूल्यमापन करू शकते.

वाचकाने वापरलेल्या सैद्धांतिक दृष्टिकोनांची यादी करावी, उद्धृत लेखक निर्दिष्ट करावा आणि मुख्य संकल्पना सूचीबद्ध करावी. ज्या कृतींमधून त्याने त्याच्या साहित्याचा संदर्भ दिला आहे त्या कृतींच्या विरोधात लेखक तर्क कसा मांडतो हे देखील लक्षात घेतले पाहिजे..

७.६ शैक्षणिक ग्रंथांचे वाचन आणि विश्लेषण करणे

वाचला जात असलेला मजकूर कसा समजला जाईल हे मुख्यतः दोन घटकांवर अवलंबून असेल: प्रथम, वाचकाची पार्श्वभूमी आणि दुसरे म्हणजे, मजकूर ज्या वातावरणात वाचला जात आहे. शैक्षणिक ग्रंथ वाचताना, तेथे शोधण्यासाठी असलेली सर्व माहिती केवळ मजकूरात सापडण्याची शक्यता नाही. वाचनाकडे सखोल दृष्टीकोन असणे आवश्यक आहे जिथे अर्थ आणि संकल्पना समजल्या जातात, इतर संबंधित साहित्याच्या प्रवेशाद्वारे ज्ञानाचा विस्तार केला जातो. याचा अर्थ असा होतो की या पद्धतीत नेव्हिगेट करण्यासाठी वापरण्यात येणारी रणनीती ज्यामध्ये मजकूर लिहिला गेला आहे तसेच त्यास बाहेरूनही शोधून काढावा लागेल.

(i) वाचनाचे उद्दिष्ट, (ii) संदर्भ, (iii) प्रबंध, (iv) गृहितकांचे विघटन, (v) युक्तिवादांचे मूल्यांकन, आणि (vi) युक्तिवादांचे परिणाम यासह शैक्षणिक लेखनासाठी विश्लेषणाच्या अनेक सामान्य श्रेणी लागू केल्या जाऊ शकतात. तज्ञ वाचक शैक्षणिक मजकूराकडे विशिष्ट ध्येय ठेवून, जसे की सखोल शिक्षण क्रियाकलाप, विरोधाभासी कल्पना, प्रतिमा शोधणे

किंवा सामाजिक, मनोवैज्ञानिक किंवा आर्थिक दृष्टीकोन शोधणे, काही नावे सांगणे यासारखे शैक्षणिक मजकूर गाठतो. लेखकाबद्दल वाचून आणि त्यांच्या मागील दोन किंवा तीन कामांचा संदर्भ देऊन मजकूराच्या विश्लेषणास मदत केली जाऊ शकते.

‘लेखकाचा काय हेतू आहे?’ हा प्रश्न विचारून युक्तिवाद किंवा प्रबंध ओळखता येतो. लेखकाला विद्यमान संकल्पनांचा सामना आणि आव्हान द्यायचे आहे का? ते मागील संशोधकांनी चुकलेल्या चल व अचल चे (व्हेरिअबलचे) मूल्यांकन करण्याचा प्रयत्न करीत आहेत का? किंवा ते कादंबरी प्रक्रियेत सिद्धांत किंवा संकल्पना लागू करण्याचा प्रयत्न करीत आहेत. मग विविध कल्पनांवर लेखकाची भूमिका शोधणे अत्यावश्यक बनते. ते त्यांची वकिली करतात की प्रतिवाद देतात? जेव्हा लेखक कामाचा एक भाग लिहितात, तेव्हा वापरलेल्या अनेक संकल्पना, कल्पना, सिद्धांत लक्षित प्रेक्षकांना समजले जातील असे गृहीत धरले जाते. जर ती व्यक्ती शिकाऊ असेल तर, लेखकाने नमूद केलेले साहित्य वाचण्यासाठी प्रथम काही प्रयत्न करावे लागतील आणि नंतर मिळालेले नवीन ज्ञान आणि अंतर्दृष्टी लक्षात ठेवा. वाचताना, कोणताही विरोधाभास किंवा अनियमितता तपासून युक्तिवाद तपासले पाहिजेत. वरील सूचनांचे पालन करून, वाचनाकडे सखोल दृष्टिकोन वापरून टीकात्मक विचारांना चालना दिली जाऊ शकते.

७.७ निष्कर्ष

कार्यक्षम वाचक होण्यासाठी, लेखक काय म्हणायचा प्रयत्न करत आहे याचा अंदाज लावण्यासाठी आणि मजकूराच्या अंतिम अर्थाशी त्याचा विरोधाभास करण्यासाठी; भविष्य सांगण्यासारखी कौशल्ये वापरणे महत्वाचे आहे. दृश्यीकरण (व्हिज्युअलायझेशन), मजकूर कसा तयार केला गेला आहे हे नकाशाबद्ध करण्यात मदत करते ज्यामुळे माहिती दीर्घकालीन स्मृतीमध्ये टिकून राहते. समीक्षक वाचक होण्यासाठी एकाधिक मजकूर आणि जग यांच्यात संबंध निर्माण करणे हे एक आवश्यक कौशल्य आहे. प्रश्न तयार करणे आवश्यक आहे आणि जे वाचले गेले आहे ते सर्व चांगल्या आकलनासाठी सारांशित करणे आवश्यक आहे. आणि शेवटी, ओळीमधील वाचन करून अर्थ काढणे ही एक महत्त्वपूर्ण रणनीती आहे जी मजकूराबद्दल सखोल शिक्षण पूर्ण करण्यास मदत करेल.

७.८ सारांश

आकलन आणि स्मरणशक्ती वाढवण्यासाठी वेळ, मेहनत, संयम आणि वाचन धोरणे लागतात.

गंभीर वाचन हे एक मौल्यवान कौशल्य आहे जे विद्यार्थ्यांना अधिक जागरूक आणि, आशेने, अधिक प्रभावी नागरिक बनण्यास मदत करते, शिस्तीची पर्वा न करता.

सादर केलेली तथ्ये , आकडेवारी किंवा मतांचे मूल्यांकन करणे आणि त्याद्वारे टीका करणे हे गंभीर विचार विकसित करणे हे एक आवश्यक कार्य आहे.

शीर्षकाचे महत्त्व विचारात घ्या आणि जर ते स्वतःला योग्य माहिती देत असेल तर लेख व्यक्त करण्याचा प्रयत्न करीत आहे.

तपशील न घेता मजकूराचे जलदपणे घेतलेला आढावा आपल्याला लेखात समाविष्ट केलेले विषय समजून घेण्यास अनुमती देईल.

‘दावा’, ‘वाद’, ‘प्रदर्शन’, ‘दाखवा’ इत्यादी शब्द कामात वादाचे अस्तित्व दर्शवतात.

शंका किंवा प्रश्नांचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी उद्धृत किंवा संदर्भ दिलेले इतर स्रोत वापरा.

कामाच्या इतर तुकड्यांशी संबंधित नसून वेगळ्या पद्धतीने पाहिल्या जाणाऱ्या माहितीला पृष्ठभागाचा दृष्टीकोन म्हणतात.

सखोल दृष्टिकोनातून, वाचक केवळ सादर केलेले शब्दच वाचत नाही तर मजकूराचे विश्लेषण करण्यासाठी व्यावहारिकतेचा घटक लागू करतो.

परीक्षण करणे, भाष्य करणे, विश्लेषण करणे, पुनरावलोकन करणे आणि प्रतिसाद देणे ही गंभीर वाचनाची पायरी आहे.

वाचकाने वापरलेल्या सैद्धांतिक दृष्टिकोनांची यादी करावी, उद्धृत लेखक निर्दिष्ट करा आणि मुख्य संकल्पना सूचीबद्ध करा.

(i) वाचनाचे उद्दिष्ट, (ii) संदर्भ, (iii) प्रबंध, (iv) गृहितकांचे विघटन, (v) युक्तिवादांचे मूल्यांकन, (vi) युक्तिवादांचे परिणाम, यासह शैक्षणिक लेखनासाठी विश्लेषणाच्या अनेक सामान्य श्रेणी लागू केल्या जाऊ शकतात

७.९ प्रश्न

टिकात्मक वाचन म्हणजे काय? शैक्षणिक मजकूर वाचण्यासाठी स्वतःला तयार करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पायऱ्यांची चर्चा करा?

समीक्षण वाचनाच्या पद्धती समजावून सांगा? वाचन कार्यक्षमता सुधारण्यासाठी समीक्षनाचे योगदान तपासा?

शैक्षणिक ग्रंथांचे वाचन आणि विश्लेषण करताना कोणत्या मार्गदर्शक तत्वांचे पालन करावे लागेल?

७.१० संदर्भ

- Banditvilai, Choosri (2020): ‘The Effectiveness of Reading Strategies on Reading Comprehension’, International Journal of Social Science and Humanity, Vol.10, No. 2
- Hermida, Julian (2009): ‘The Importance of Teaching Academic Reading Skills in First-Year University Courses’

- Kucukoglu, H. (2013): 'Improving Reading Skills Through Effective Reading Strategies', Procedia – Social and Behavioural Sciences, 70:709-714
- Vallee, Manuel: 'Critical Reading in Social Science'
- https://www.researchgate.net/publication/257718591_Improving_Reading_Skills_Through_Effective_Reading_Strategies/link/551bd6d30cf2fe6cbf75f12b/download
- <https://gsi.berkeley.edu/gsi-guide-contents/critical-reading-intro/social-science/>
- Reading Skills :
<https://www.jmu.edu/valleyscholars/files/studyreadingskills.pdf>
- <http://www.ijssh.org/vol10/1012-CH06.pdf>
- https://www.researchgate.net/publication/228176003_The_Importance_of_Teaching_Academic_Reading_Skills_In_First-Year_University_Courses

चर्चात्मक विश्लेषण

DISCURSIVE ANALYSIS

घटक रचना :

- ८.० उद्दिष्टे
- ८.१ प्रस्तावना
- ८.२ चर्चात्मक विश्लेषण ओळख
- ८.३ मिशेल फूकॉल्ट
- ८.४ चर्चात्मक विश्लेषण पायऱ्या
- ८.५ सारांश
- ८.६ प्रश्न
- ८.७ संदर्भ

८.० उद्दिष्टे (OBJECTIVES)

१. चर्चात्मक विश्लेषणाचा अर्थ जाणून घेणे
२. सामाजिकशास्त्रांमध्ये चर्चात्मक विश्लेषण कसे वापरले जाते हे समजून घेणे.

८.१ प्रस्तावना (INTRODUCTION)

चर्चात्मक विश्लेषणाचा वापर अनेक विषयांच्या क्षेत्रांमध्ये केला जात आहे. जसे की महिला कार्यशक्तीबाबत होत असलेले दुर्लक्ष समजून घेणे, मानसिक व शारीरिक अत्याचार, पर्यटन, हिंसा, मानसिक पैलू, मुलाखती, संभाषणे, प्रतिलिपी समजून घेणे, दुसऱ्या शब्दात सामाजिक विज्ञानातील अनेक विषयांमध्ये त्याचा वापर केला गेला आहे. त्याचा तपशीलवार विचार या पाठात करूया.

चर्चात्मक (Discursive) चा डिक्शनरी अर्थ योग्य क्रमांशाने एका विषयावरून दुसऱ्या विषयाकडे जाणे असा आहे. चर्चात्मक लेखन हे वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. कारण ते वादाच्या दोन्ही बाजू सादर करते आणि शेवटी एक मुद्द्यावर विशिष्ट भूमिका मांडते. चर्चात्मक लेखन हे आक्रमक किंवा मोठ्या आवाजातील लेखन नाही; उलट, निष्कर्षाप्रत येण्यापूर्वी ते मुद्द्याच्या दोन्ही बाजूंचा विचार करते. संकल्पना आणि विषयांची श्रेणी प्रस्तुत करण्यासाठी हे निबंधाच्या संरचनेवर प्रभावीपणे लक्ष केंद्रित करते, म्हणून विवेचनात्मक

मजकूर महत्त्वपूर्ण आहे. विषयाचा परिचय, चर्चा आणि सारांश या सर्व गोष्टींचा समावेश श्रोत्याला वादग्रस्त मजकूरात वाचन सुरू ठेवण्यासाठी केले जाते. विषयावर अवलंबून, विवादास्पद लेखनात उच्च आणि सौम्यदोन्ही स्वर असू शकतात. संकुचित विचारांच्या, एकतर्फी युक्तिवादाने केलेल्या चर्चात्मक युक्तीवादाला एकमत प्राप्त होणे कठीण असते. याशिवाय, सर्व उपलब्ध माहितीचा काळजीपूर्वक विचार करून निर्णय घेण्यात आल्याचे दाखवून, ते मुख्य मुद्द्याला समर्थन देते. विवादात्मक आणि मन वळवणारे असे विवेचनात्मक लेखनाचे विविध प्रकार आहेत.

अ) चर्चात्मक युक्तिवादात्मक लेखन Discursive argumentative writing :

वादग्रस्त निबंध अनेकदा त्याच्या दाव्यांचे समर्थन करण्यासाठी पुरावे आणि त्याच्या मुख्य मुद्द्यांचे समर्थन करण्यासाठी तार्किक तर्क वापरतो.

१. एक चांगला युक्तिवाद तयार करण्यासाठी येथे काही मुद्दे आहेत.
२. युक्तिवाद पहिल्या परिच्छेदात सादर केला आहे.
३. समर्थक आणि विरोध दोन्ही युक्तिवाद समाविष्ट आहेत.
४. तुमचा युक्तिवाद पुरेशा पुराव्यांद्वारे समर्थित आहे. शब्दभाषा टाळली जाते परंतु तांत्रिक आणि औपचारिक भाषा वापरली जाते.

ब) विवेचनात्मक प्रेरक लेखन Writing discursive persuasive :

एक प्रेरक निबंध जिथे लेखकाच्या भावना आणि भावना व्यक्त केल्या जातात. सामान्यतः, त्यात तथ्यात्मक समर्थन कमी असते आणि वादग्रस्त निबंधापेक्षा अधिक मत असते.

१. मन वळवण्याच्या उद्देशाने मजकूरात हे समाविष्ट असावे:
२. एक शीर्षक जे दृष्टिकोन व्यक्त करते.
३. पदाच्या बाजूने युक्तिवाद.
४. संकल्पना जोडणारे शब्द जसे की (तथापि, शिवाय, त्यामुळे).
५. वक्तृत्वविषयक चौकशी
६. निष्कर्षातील सारांश आणि स्थिती विधान.

विवेचन हा बहुविद्याशाखीय विषय आहे ज्याचा उपयोग मानसशास्त्र, समाजशास्त्र आणि साहित्यात केला जातो. मनोवैज्ञानिक महत्त्वाच्या विविध समस्या समजून घेण्यासाठी विवेचन विश्लेषण देखील वापरले गेले आहे.

८.३ चर्चात्मक विश्लेषण ओळख (UNDERSTANDING DISCURSIVE ANALYSIS)

चर्चात्मक विश्लेषण हे एक उत्तम शैक्षणिक साधन आहे. तसेच पद्धतशीर प्रक्रियांची समज सुधारण्यासाठी आणि मनोवैज्ञानिक आणि परस्पर प्रक्रियांमध्ये संबंधात्मक वाटाघाटी कशा

होतात याचे निरीक्षण करणे. चर्चात्मक विश्लेषण संप्रेषणाच्या लेखी किंवा तोंडी स्वरूपात काय कार्य करते आणि काय नाही याबद्दल व्यापक जागरूकता अधिक सखोल माहिती देऊन पर्यवेक्षण वाढवू शकते. एक पद्धत आणि अभ्यासाचे क्षेत्र म्हणून चर्चात्मक विश्लेषणाचे अनेक फायदे आहेत. व्यावसायिक, शैक्षणिक, संशोधक आणि शिक्षकांसाठी वापर करू शकतात. व्यावसायिक त्यांच्या कामाचे मूल्यांकन करण्यासाठी आणि काही समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी याचा वापर करू शकतात. विवादास्पद विश्लेषण वापरताना एखाद्याने लक्ष देणे आणि चर्चा ऐकणे, देवाणघेवाण करणे आवश्यक आहे, अनावश्यकपणे स्वतःच्या अंतर्गत एकपात्री शब्दाचा विशेषाधिकार न घेता. उदाहरणार्थ - संशोधनाच्या दृष्टिकोनातून एखाद्याचे स्वतःचे गृहितक, विचार, गुण, कारण मीमांसा करण्याची कारणे आणि परस्पर संवादाबद्दल तपासून पाहिलेले वा न तपासलेले गृहीत आणि माहितीवर देखील लक्ष केंद्रित करू शकतो. एखाद्याच्या कामाचे मूल्यमापन करताना असे निर्देशांक पाहून करण्याचा सल्ला दिला जातो, विश्लेषक अशा माध्यमांची मदत घेऊ शकतो ज्याद्वारे अनेक दृष्टिकोन, टीका आणि चर्चांना प्रोत्साहन दिले जाते.

कोणताही विषयाचे विवेचनात्मक विश्लेषण करण्यापूर्वी काही पूर्व शर्ती असतात. जसे की कोणत्याही विषयाकडे एकांगीपणे न पाहता इतिहास, स्थान आणि विवेचनाच्या संदर्भामध्ये पहावे. विवेचन हे मौखिक शब्द संप्रेषण किंवा मजकूराचे असू शकते. विवेचनात्मक विश्लेषणाच्या फायद्यांवर चर्चा करताना. संशोधकाने संरचनाला गृहीत धरलेला प्रारंभ बिंदू म्हणून पाहण्यापेक्षा प्रवचन, ज्ञानाचा मुख्य भाग मानवी घडामोडींचा मुख्य आणि संशोधन करण्यायोग्य घटक म्हणून पाहिला पाहिजे आणि त्याचे विघटन करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. दुसऱ्या शब्दांत, संशोधकाने वैयक्तिक ओळखीबद्दलच्या संरचनांना देखील महत्त्व दिले पाहिजे जे पूर्वी स्वीकारल्या गेलेल्या प्रस्थापित आणि अद्वितीय मानसशास्त्रीय कल्पनांवर प्रतिक्रिया देण्याऐवजी तयार केले जातात, राखले जातात किंवा सुधारित केले जातात. ठराविक प्रवचनांवर फारसे लक्ष दिले जात नसताना काहीविवेचनकसेप्रस्तुत वप्रबळ होते हे देखील पाहिले पाहिजे. लोक विशिष्टविवेचनाचाअर्थ कसा निर्माण करतात आणि काहीना ते करत नाहीत.

चर्चेचा अभ्यास करण्यासाठी पद्धती आणि शिफारशी देण्यापूर्वी परस्पर संवादाचे आकलन करण्यासाठी प्रथम एक सैद्धांतिक चौकट स्थापित करणे महत्वाचे आहे. संकल्पनात्मक चौकट (स्टॅनकॉम्बे, आणि व्हाईट, 1997) प्रदान करण्याव्यतिरिक्त काही विशिष्ट संबंध आणि भाषेशी वापरण्याची पद्धत शिकण्यात सिद्धांत मदत करतात. चर्चात्मक विश्लेषण करताना हे स्पष्ट करणे आवश्यक आहे. सिद्धांत एक दिशा, चौकट, संशोधन दृष्टीकोन देण्यास मदत करतात. चर्चात्मक विश्लेषणाची तीन वैशिष्ट्ये स्वीकारणे आवश्यक आहे जसे की जबाबदारी, संबंध दर्जा आणि संरचित संरचना आणि अनुक्रम.

याव्यतिरिक्त, विश्लेषकांनी त्यांच्या कामातून काढलेल्या निष्कर्षांवर विचार करणे महत्वाचे आहे. ज्यांच्याशी ते संवाद साधतात त्या संभाषणाद्वारे त्यांना खऱ्या अर्थाने समर्थन मिळते. विश्लेषक "मला हे कसे कळेल?" या वाक्यांचा वापर करताना सहभागींच्या चालू विचार विनिमयाचा अर्थ कसा लावतात याबद्दल प्रत्येक विधानावर प्रश्न विचारू शकतात. एखाद्या तालबद्ध सुराप्रमाणे हे विशिष्ट सिद्धांत, उपचारात्मक मॉडेल्स आणि विचारधारांवर आधारित असलेल्या व्याख्या आणि मूल्यांचे निवडलेले संच निवडण्यास मदत करते. यामध्ये एखाद्याचा दृष्टीकोन बदलण्यास शिकणे आणि प्रत्येक वक्त्याच्या अभिमुखतेला

आणि अर्थ निर्माण करण्याच्या पद्धतींना महत्त्व देणारे जे ऐकतो आणि पाहतो. त्याबद्दल ग्रहणशील असणे, शिकणे, प्रत्येक उच्चार्याचा अर्थ वक्त्याला काय अर्थ आहे यावर लक्ष केंद्रित करणे, तुमच्यासाठी काय अर्थ नाही. तुमच्या संदर्भात असतो.

आपण एक उदाहरण घेऊ- संस्थेची स्थापना समजून घेण्यासाठी कोणते मुद्दे अंतर्निहित आहेत हे जाणून घेणे आवश्यक आहे. एखाद्या विशिष्ट राष्ट्राच्या व्यावसायिक आरोग्य सुरक्षा कायद्याचे विवेचन विश्लेषण करायचे असल्यास संशोधकाने विचारात घेतलेले सखोल शक्ती संबंध जाणून घेणे आवडते. म्हणून, तपशील काढण्यासाठी संशोधक त्यानंतर कामाच्या ठिकाणी आरोग्य, सुरक्षितता आणि नियम कसे तयार केले जातात याची चौकशी करू शकतो. कामाच्या ठिकाणी सुरक्षिततेबद्दल कोणते दृष्टिकोन स्वीकारले जातात आणि कोणते दुर्लक्षित राहतात? कोण कोणत्या प्रकारचे ज्ञान विकसित केले जाते? आणि या नियमनाच्या संदर्भात अधिकार कोणाचा आणि कसा वापरला जातो? दुस-या शब्दात, फौकॉल्डियन संकल्पनांशी सुसंगत असलेले विवेचन विश्लेषण जे काही सांगितले गेले आहे किंवा न सांगितले गेले आहे त्याचा खरा अर्थ दर्शवत नाही. कारण "विवेचन हे केवळ ते जे बोलतात तेच नसते," ते विधान ते खरोखर काय करतात या संदर्भात परीक्षण करते. "विवेचनेही वस्तू नसून नियम आणि कार्यपद्धती आहेत जी वस्तूंना विचार करण्यायोग्य आणि नियंत्रित करण्यायोग्य बनवतात, आणि ते गोष्टी "निर्धारित" करत नाहीत तर जे ज्ञात, बोलले किंवा सरावले जाऊ शकतात त्या संबंधांमध्ये हस्तक्षेप करतात, म्हणून ते विधानांचे परीक्षण करते. ते जे बोलतात त्यापेक्षा ते करतात (अरिबास-आयलॉन आणि वॉकरडाइन, 2008, पृ. 120).

अनेक विवेचने आहेत, विशेषतः ज्यांचे तोंडी संप्रेषण केले जाते. अशा विवेचनात लिखित करणे आवश्यक आहे लिखाण हे वादग्रस्त विश्लेषणाचा एक महत्त्वाचा घटक आहे आणि टीकात्मक आणि निर्णायक वृत्ती विकसित करण्यासाठी वापरत आहे. विश्लेषणासाठी ही अट नाही. लिखाणाच्या दीर्घ आणि काळजीपूर्वक स्वरूपामुळे अभ्यासाचे मूल्य अंशतः आहे. संशोधकाला प्रत्येक शब्द, लय आणि जोर, तसेच विराम, व्यत्यय, आच्छादन, पुनरावृत्ती आणि श्वास घेणे आणि श्वास सोडणे याकडे बारकाईने लक्ष देऊन संभाषण-संवादात पूर्णपणे मग्न व्हावे लागते. संशोधन करत असताना एखाद्याला व्हिड्युअल संकेत आणि कोणत्याही समर्पक हालचालीसाठी व्हिडिओ पाहणे आवश्यक आहे आणि आपण हे सर्व वारंवार केले पाहिजे. लिप्यंतरण प्रक्रियेमध्ये क्लिनिकल प्रवचनाचे रेकॉर्डिंग आणि चर्चा-इन-संवादाचे सूक्ष्म लिप्यंतरण या दोन्ही गोष्टींचा समावेश होतो. यामध्ये तपशीलवार लिप्यंतरण नोटेशनमध्ये प्रभुत्व मिळवणे आणि वापरणे आवश्यक आहे जे भिन्न घटनांचे सह-निर्मिती कशा प्रकारे केले जाते याचे तपशील स्पष्ट करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहेत. नमुने शोधणे हा देखील चर्चात्मक विश्लेषणाचा एक भाग आहे. हे प्रकरणाची पुनरावृत्ती, उपद्रव पाहून केले जाते. नमुने शोधण्यात वेळ लागतो आणि वर्गीकरणाची आवश्यकता असते जेणेकरून नमुने बाहेर येतील. हे शाब्दिक मजकूर किंवा अगदी गैर-मौखिक मजकुरावर केले जाऊ शकते.

तुमची प्रगती तपासा

१. विवेचनात्मक प्रेरक लेखनाची चर्चा करा.
२. चर्चात्मक युक्तिवादाबद्दल लिहा.

८.३ मिशेल फूकॉल्ट (MICHEL FOUCAULT)

फौकॉल्टच्या लेखनाचा मुख्य केंद्रबिंदू विवेचने आहे, किंवा जाणून घेण्याचे संरचित स्वरूप जे निर्माण केले जातात आणि देवाणघेवाण केले जातात त्यांचा समाजावर प्रभाव पडतो. विवेचने केवळ शाब्दिक देवाणघेवाण करण्यापेक्षा जास्त आहेत; ते संस्थात्मक क्रियाकलापांचे रूप देखील घेतात आणि शक्तीने मर्यादित असतात. उदाहरणार्थ, वैद्यकीय विवेचन केवळ अटी किंवा संकेतकांच्या संचापेक्षा अधिक विचारात घेते; हे देखील विचारात घेते की वैद्यकीय सेवेची संस्थात्मक रचना कशी केली जाते तसेच रुग्णाला परिस्थिती कशी समजते यावर डॉक्टरांचा किती प्रभाव असतो.

मिशेल फूकॉल्टच्या लिखाणातून समाजात शक्ती कशी वापरली जाते याचे लिखाण करण्याचा प्रयत्न केला जातो. ते स्पष्ट करण्यासाठी तो विवेचन विश्लेषणाचा वापर करतो. मिशेल फूकॉल्ट (1978) च्या मते, शक्ती ही एक संकल्पना आहे. फूकॉल्ट (1978) च्या मते, शक्ती देखील उत्पादक आहे जी समाज आपल्या सदस्यांची आणि स्वतःची रचना कशी करतो हे आकार देते. फौकॉल्ट (1978) साठी, शक्ती "विवेचनात्मक प्रथा" किंवा "डिस्कर्सिव्ह नॉलेज" तयार करते ज्यामध्ये लोकांना सामान्य ज्ञानाच्या सत्यांद्वारे समर्थित विशिष्ट मार्गांनी वागण्याची अपेक्षा असते. शिस्तीच्या माध्यमातून शक्तीचे पालन केले जाते, ज्यामध्ये जैव-शक्ती (उदा., आणि अधीनस्थ भौतिक शरीराद्वारे) आणि अनुशासनात्मक शक्ती (उदा. शाळा, धर्माद्वारे) या दोन्हींचा समावेश होतो. परिणामी, एखाद्या व्यक्तीचे मूल्य ते स्थापित मानदंडांशी किती जवळून जुळतात यावरून निर्धारित केले जाते.

लैंगिकतेचा इतिहास हा 1978 मध्ये प्रकाशित झालेला फूकॉल्टचा एक महत्त्वाचा मजकूर आहे, हा फूकॉल्टच्या वंशावळीच्या विश्लेषणाचे एक उल्लेखनीय उदाहरण आहे. केवळ सत्याचे विश्लेषण करण्याऐवजी, फौकॉल्टला सत्तेच्या कार्यात आणि "वर्तमानाच्या इतिहासाचे" वर्णन करण्यात अधिक रस होता, ज्यामध्ये सत्य निर्माण होण्याच्या प्रक्रियेचा समावेश होता आणि ज्या परिस्थितीत काही उच्चार, विधाने, प्रस्ताव आणि विशिष्ट ज्ञानाची आवृत्ती सत्य म्हणून पाहिली जाते. परिणामी, ही सत्य-निर्मिती प्रक्रिया विवादास्पद आहे, सामर्थ्य संबंधांवर आधारित आहे आणि त्यात विषयाच्या व्यक्तिमत्त्वाचे संरचना समाविष्ट आहे (वेट, 2005).

फौकॉल्ट नमूद करतात की सामान्यीकरणाच्या प्रक्रियेद्वारे, आपल्यातील शक्ती ही आपण कोण आहोत हे घडवते. सोप्या भाषेत सांगायचे तर, फौकॉल्टियन शक्ती ही सर्व-सार्वभौमिक, उत्पादक (केवळ विनाशकारी ऐवजी), पसरलेली, सादर केलेली, चर्चात्मक, विवेचन, ज्ञान आणि सत्याच्या नियमांमध्ये रुजलेली, बनवणारी (विषय), मूर्त आणि सहमती आहे. जबरदस्ती फौकॉल्ट (1978) च्या मते, शक्ती संबंधात्मक आहे आणि प्रतिकार हा शक्ती संबंधांचा एक आवश्यक भाग आहे आणि त्याच्याशी आतिरेक होतो. सामर्थ्यशक्ती पसरलेली आहे; अशाप्रकारे, फौकॉल्ट दाखवून देतात की त्याच्याशी लढण्यासाठी, ते सामाजिक संरचनांमध्ये पसरले पाहिजे आणि दैनंदिन जीवनात रुजले पाहिजे. वर्चस्वाची शक्ती आणि प्रतिकार शक्ती दोन्ही "विखंडित आणि विसंगत आहेत, प्रत्येकामध्ये नेहमी इतर घटक असतात" (रेबी, 2005, पृ. 161).

विवेचन विश्लेषकासाठी हेजेमोनिक विवेचनांच्या बाहेर जाणे महत्वाचे आहे कारण कोणत्याही विवेचन विश्लेषणाचे मुख्य उद्दिष्ट हे वर्चस्व (हेजेमोनिक) विवेचन कृतीत शोधण्याचा प्रयत्न करणे आहे. "डोळसपणे व सतर्कतेने" मजकूर वाचण्याचा प्रयत्न म्हणून याकडे पाहिले जाऊ शकते तसेच विश्लेषक विवेचनात त्यांचे स्वतःचे स्थान आणि ते स्थान समस्यांच्या अनन्य आकलनासाठी कसे योगदान देते याचा विचार करताना प्रतिबिंबित विश्लेषण प्रक्रियेतील एक पाऊल म्हणून पाहिले जाऊ शकते. ते विश्लेषण करत आहेत. विशेष म्हणजे, उदारमतवादासारख्या वर्चस्ववादी विवेचनांना नकार देण्याची क्षमता विकसित करण्याचा सर्वात मोठा दृष्टीकोन म्हणजे गंभीर सामाजिक सिद्धांताच्या वाचनात स्वतःला मग्न करणे.

८.४ चर्चात्मक विश्लेषण पायऱ्या (STEPS FOR CONDUCTING DISCURSIVE ANALYSIS)

१. संदर्भ जाणून घेणे Learning about the context :

चर्चात्मक विश्लेषण (डिस्कर्सिव्ह अॅनालिसिस) करण्यापूर्वी कोणीही स्रोत सामग्रीबद्दल तपशील लिहू शकतो आणि ते एकूण योजनेमध्ये कसे बसते. संशोधकाने तुमच्या प्रत्येक साहित्याच्या निर्मितीच्या सामाजिक आणि ऐतिहासिक पार्श्वभूमीचाही विचार केला पाहिजे. तुमच्या स्रोतासाठी भाषा, मूळ आणि प्रकाशन माहिती तसेच लेखक (ती), प्रकाशन माहिती आणि मूळ देश (आणि केव्हा) प्रकाशित झाला याची नोंद घ्या. याव्यतिरिक्त, तुम्हीसाहित्य संपादनताकधी आणि कशी मिळवली याचा मागोवा ठेवण्याचा प्रयत्न करा, याचे वर्णन करावे लागेल. कोणत्याही महत्वाच्या घटनांबद्दल तुमच्या स्रोतांच्या टिप्पण्या तपासा, त्या मोठ्या चर्चेशी संबंधित आहेत का आणि प्रकाशनाच्या वेळी त्या कशाप्रकारे सादर केल्या याकडे लक्ष देणे गरजेचे आहे.

२. तुमचे संशोधन साहित्य गोळा करणे Gather your research materials :

विश्लेषणासाठी मजकूर अशा प्रकारे तयार करणे उचित आहे जे तुम्हाला स्रोताशी संवाद साधण्यास, तपशीलांवर लक्ष केंद्रित करण्यास आणि नंतर अचूक संदर्भ तयार करण्यास सक्षम करेल. स्रोत सामग्रीच्या अधिक प्रती बनवणे, जर एखादी व्यक्ती पुस्तक, संदर्भ ग्रंथाचा आधार घेऊन मुद्दा तयार करीत असेल तर त्यातील मुद्देमहत्त्वपूर्ण तपशील आधारेखीत करा. तुमचा स्रोत संगणकीकृत (डिजिटायझ) करण्याचा प्रयत्न करा किंवा तुमच्याकडे आधीपासून नसेल तर (डिजिटल) संगणकाचा- इंटरनेटचा आधार घेत प्रत तयार करा. नंतर संदर्भ द्या जेणेकरून वाचक तुमच्या कामाचे नंतर अनुसरण करू शकतील: ओळी, शीर्षके, परिच्छेद, आकृत्या किंवा इतर घटकांसाठी संख्या समाविष्ट करा जे तुम्हाला समन्वय व क्रमाबद्ध राहण्यास मदत करतील.

३. मजकूराच्या एकत्रीकरणाची नोंद घेणे (Making note of the text's organization):

तुमची संसाधने गोळा केल्यानंतर आणि विवेचन स्ट्रँडचे कोडिंग केल्यानंतर, ग्रंथांच्या संरचनात्मक घटकांचे परीक्षण करणे आवश्यक आहे. प्रामुख्याने एकाच युक्तिवादावर लक्ष

केंद्रित करणारे कोणतेही विभाग अस्तित्वात आहेत? विविध विवेचनाचे धागे एकमेकांना छेदून जात असताना मजकूरात काही उदाहरणे आहेत? युक्तिवादाची रचना ओळखण्याचा प्रयत्न करा: मजकूर एका वेळी अनेक समस्यांवर समांतर भाष्य करतो का? हे प्रथम एक प्रतिवादात्मक परिस्थिती सादर करते, नंतर त्या प्रकरणाचे खंडन आणि प्राथमिक युक्तिवाद सादर करते? या टप्प्यावर, तुम्ही हेडरव फुटर आणि इतर मांडणी घटकांद्वारे युक्तिवादाचे मार्गदर्शन कसे केले जाते, तसेच प्रस्तावना आणि निष्कर्ष सर्व समावेशक व विषयाला प्रतिनिधित्व करणारे असावे याचा देखील विचार केला पाहिजे.

तुमच्या संशोधनाचा पुढील टप्पा कदाचित सर्वात जास्त वेळ घेणारा असेल, परंतु विवेचन सखोलपणे कसे कार्य करते याचे परीक्षण करण्याच्या दृष्टीने ते सर्वात बोधप्रद देखील असेल. प्रत्येक विधान भाषिकदृष्ट्या कसे कार्य करते हे निर्धारित करणे आवश्यक आहे. हे करण्यासाठी तुम्हाला तुमच्या डिजिटल फाइल्ससाठी वेगवेगळ्या सांकेतिक श्रेण्या बनवाव्या लागतील किंवा प्रत्येक कामाच्या टप्प्यासाठी तुमच्या मजकूराच्या असंख्य प्रती वापराव्या लागतील. लक्ष ठेवण्याच्या काही गोष्टींमध्ये पुढील गोष्टींचा समावेश आहे:

- **शब्द गट:** मजकूरात संदर्भित पार्श्वभूमी असलेले काही शब्द आहेत का? उदाहरणार्थ, शब्दावली थेट उद्योगविश्व, लष्करी किंवा अत्याधिक अनौपचारिक युवा भाषांमधून घेतली जाऊ शकते.
- **रूपरेखा:** मजकूरात काय "असावे" किंवा "शक्य आहे" याविषयी कोणतेही विधान शोधा. हे शब्द काल्पनिक परिस्थिती, तातडीची भावना किंवा कृती करण्यासाठी संदेश दर्शवू शकतात.
- **समर्थन:** शेवटी, मजकूरात वस्तुस्थिती दर्शवणारे काही शब्द किंवा वाक्ये आहेत का? "अर्थात," "स्पष्टपणे," किंवा "जसे सर्वांना माहीत आहे" हे शब्द काही उदाहरणे आहेत. त्याच्या प्रबंधाचे समर्थन करण्यासाठी पुस्तक प्रत्यक्षात कोणत्या प्रकारचे "तथ्य" प्रदान करते हा संबंधित विषय आहे. मजकूर वस्तुस्थिती दर्शवतो, सक्रियपणे त्याचे समर्थन करतो किंवा ते स्पष्ट दिसते? विवेचनाच्या मुख्य वैशिष्ट्यांपैकी एक म्हणजे ते काही दाव्यांना "तथ्य" किंवा "सामान्य ज्ञान" म्हणून "नैसर्गिक" बनवते, जरी ते वास्तवात वादातीत असले तरीही आणि विवेचन सिद्धांतामध्ये, सर्व विधाने विवादास्पद असतात.

४. वादग्रस्त विधाने संकलित करा आणि त्यांचे मूल्यांकन करा (Compile and evaluate discursive assertions) :

एकदा तुम्हाला मजकूरातील प्रमुख घटकांची स्पष्ट समज मिळाल्यावर तुम्ही विशिष्ट विधानांवर, संबंधित घटकांवर लक्ष केंद्रित करू शकता. एका विशिष्ट संकेतासह सर्व विधाने गोळा करणे आणि प्रत्येक महत्त्वाच्या विषया संबंधित विवेचन मांडणी त्यांचे काय म्हणणे आहे याचे विश्लेषण करणे हे साध्य करण्यासाठी एक प्रभावी तंत्र आहे.

५. सांस्कृतिक संबंध ओळखा (Identify any cultural connections) :

स्रोत सामग्रीचा संदर्भ स्पष्टपणे वर्णन करणे आवश्यक आहे. संदर्भाने युक्तिवाद कसा प्रभावित होतो याची नोंद घ्या. तुमच्या लिखाणात बाहेरील स्रोतांचे संदर्भ समाविष्ट आहेत

किंवा तुम्ही वेगळ्या क्षेत्रातील तज्ञ आहात असे सूचित करतात? हा मजकूर इतरांना काय महत्त्व देतो? विवेचनात्मक विश्लेषण करताना हे सर्व मुद्दे विचारात घेतले पाहिजेत.

६. अर्थ / व्याख्या / संज्ञा (Interpretation) :

तुमचा संपूर्ण अभ्यास आता पूर्ण झाला आहे, परंतु मुख्य मुद्दा अनुत्तरीत आहे: या सर्वांचा अर्थ काय आहे? विवेचनकशाबद्दल आहे आणि ते कसे कार्य करते हे स्पष्ट करण्यासाठी, तुम्ही तुमचे सर्व निष्कर्ष तुमच्या व्याख्येमध्ये एकत्र आणले पाहिजेत. यामध्ये संरचनात्मकघटक आणि विशिष्ट दाव्यांची तुमची समज एकत्रित करणे, सुरुवातीला तयार केलेल्या सिध्दांतिक चौकटीमध्ये तुमचे परिणाम समाविष्ट करणे आणि नंतर पुढे जावे लागत आहे. इतर प्रश्न जसे की तुम्ही विश्लेषण करत असलेल्या सामग्रीचा लेखक कोण होता? तुम्ही पाहिलेल्या विषयावर त्यांची भूमिका काय आहे? त्यांचे युक्तिवाद कोणत्या मार्गांनी तयार करतात आणि या विषयाबद्दल सध्या असलेल्या विश्वासांना जोडतात?

७. निष्कर्षमांडणी (Present your conclusions) :

तुमचे निष्कर्ष तुमच्या लक्षितवाचकांपर्यंत पोहोचवण्याची वेळ आली आहे ज्यानंतर तुमच्याकडे तुमच्या प्रारंभिक प्रश्नाचे उत्तर असेल. जर तुमचे विश्लेषण यशस्वी झाले असेल, तर आता तुमच्याकडे अनेक नोट्स आहेत ज्यावर तुमचे पेपर किंवा प्रबंध प्रस्तुत आधारित आहे. प्रासंगिकतेवर जोर देण्याची काळजी घ्या आणि तुम्ही बनवू इच्छित असलेल्या मुद्द्यांवर अवलंबून तुमचे विश्लेषण व्यवस्थित करा. नेहमी स्वतःला विचारा: कोणीही माझ्या शोधांची काळजी का करावी आणि ते कशामुळे मनोरंजक बनतात? व्याख्यान किंवा पेपरमध्ये केवळ विवेचन वैशिष्ट्ये सूचीबद्ध करण्याऐवजी जोरदार युक्तिवाद विकसित करण्यावर लक्ष केंद्रित करण्याचा प्रयत्न करा. जेव्हा आवश्यक असेल, तेव्हा तुम्ही तुमच्या कामाचे सहाय्यक दस्तऐवज जोडू शकता, जसे की समाविष्ट करून

८. मर्यादा (Limitations) :

राजकीय संवादाचे विश्लेषण करण्यासाठी विवेचन विश्लेषण हे एक प्रभावी तंत्र असले तरी ते त्याच्या कमतरतांशिवाय नाही. तुमचे परिणाम साध्य करण्यासाठी तुम्हाला फक्त काही विशिष्ट पायऱ्यांचे अनुसरण करावे लागेल ही कल्पना खूप श्रम-केंद्रित असण्याव्यतिरिक्त फसवणूक करणारी असू शकते. प्रत्येक दृष्टीकोन त्याच्या मूळ प्रश्नाप्रमाणेच चांगला आहे. जर तुमचा प्रश्न या प्रकारच्या संशोधनाला देत नसेल किंवा अनेक प्रक्रिया करत असतील तर तुमच्या प्रकल्पासाठी कार्य करणारी रणनीती तयार करा, पद्धतशास्त्रीय बनू नका—जो, सक्रियतेच्या तंदुरुस्तपणे, पद्धतीच्या संचावर झेप घेतो. आणि ते प्रत्येक गोष्टीवर लागू होते. आपल्या स्वतःच्या प्रयत्नांचे मूल्यांकन करणे कधीही थांबवू नका.

तुमचे पुरावे विषयाला समर्थन देत नाहीत अशी विधाने करणे टाळा, याचा अर्थ तुमच्या कार्यपद्धतीतील त्रुटींची जाणीव असणे. एक विशिष्ट त्रुटी असे ठासून सांगणे आहे की विवेचन विश्लेषण व्यक्ती काय मानतात किंवा विचार करतात (किंवा संपूर्ण समाज काय विचार करतात किंवा विश्वास करतात) हे प्रकट करते. लोकांच्या विचारांमध्ये काय चालले आहे याचा पुरेसा पुरावा विवेचन विश्लेषणातून कधीच मिळणार नाही.

विवेचनाचे विश्लेषण आपल्याला हे शिकवू शकते की विशिष्ट कलाकार एक युक्तिवाद कसा मांडतात आणि तो युक्तिवाद व्यापक सामाजिक पद्धतींमध्ये कसा बसतो. अधिक महत्त्वाचे म्हणजे, अभिनेते ज्या प्रकारचे दावे करतात ते अचूक आणि स्वयंस्पष्ट दिसावेत यासाठी आम्ही आत्मविश्वासाने दाखवू शकतो. आम्ही स्पष्टपणे दाखवू शकतो वक्तृत्ववादी रणनीती त्यांनी त्या वास्तविकता व्यक्त करण्यासाठी वापरलेल्या मार्गांनी विश्वासाह, यशस्वी किंवा अगदी नैसर्गिक असेल. चर्चात्मक विश्लेषण द्वारे आम्ही दाखवू शकतो की संवादाची रणनीती त्यांचे दावे कसे पसरवतात आणि ते चर्चात्मक विश्लेषणद्वारे वैचारिक चौकटीवर अवलंबून असतात.

तुमची प्रगती तपासा

१. काही चर्चात्मक विश्लेषण पायऱ्याची चर्चा करा.
२. चर्चात्मक विश्लेषणाच्या मर्यादांबद्दल काही ओळींमध्ये लिहा

८.५ सारांश

या प्रकरणामध्ये चर्चात्मक विषयांतर या शब्दाचा अर्थ एका विषयावरून दुसऱ्या विषयावर योग्य क्रमांशित जाणे असा आहे. चर्चात्मक लेखन हे वैशिष्ट्यपूर्ण आहे कारण ते वादाच्या दोन्ही बाजू सादर करते आणि शेवटी मुद्द्यावर एक विशिष्ट भूमिका मांडते. चर्चात्मक लेखन हे आक्रमक किंवा मोठ्या आवाजातील लेखन नाही; उलट, निष्कर्षाप्रत येण्यापूर्वी ते मुद्द्याच्या दोन्ही बाजूंचा विचार करते. पुढे धडा चर्चात्मक विषयांतर विश्लेषणाचा अर्थाची चर्चा करतो. चर्चात्मक विश्लेषणाचा हे एक उत्तम शैक्षणिक साधन आहे तसेच पद्धतशीर प्रक्रियांची समज सुधारण्यासाठी आणि मनोवैज्ञानिक आणि अंतरक्रियांमध्ये संबंधाची वाटाघाटी कशा होतात याचे निरीक्षण करणे. चर्चात्मक विश्लेषण संप्रेषणाच्या लेखी किंवा तोंडी स्वरूपात काय कार्य करते आणि काय नाही याबद्दल गंभीर जागरूकता अधिक सखोल समज देऊन पर्यवेक्षण वाढवू शकते. फौकॉल्ट त्यांच्या लेखनात विवेचनात्मक विश्लेषणाचा वापर करतात. विवेचने ही केवळ शाब्दिक देवाणघेवाण करण्यापेक्षा अधिक आहेत असे ते नमूद करतात; ते संस्थात्मक क्रियाचे रूप देखील घेतात आणि शक्तीने मर्यादित असतात. उदाहरणार्थ, वैद्यकीय विवेचन केवळ अटी किंवा संकेतकांच्या संचापेक्षा अधिक विचारात घेते; हे देखील विचारात घेते की वैद्यकीय सेवेची संस्थात्मक रचना कशी केली जाते तसेच रुग्णाला परिस्थिती कशी समजते यावर डॉक्टरांचा किती प्रभाव असतो. प्रबळ विवेचनात शक्ती कशी भूमिका बजावते आणि संस्थेचा वापर कसा करते हे तो दस्तऐवजीकरण करतो. संदर्भावर लक्ष केंद्रित करणे, मजकूर लिप्यंतरण करणे, संप्रेषण करणे, निष्कर्ष काढणे, महत्त्वाचे प्रश्न उपस्थित करणे, स्रोत वाचणे आणि अभ्यासाधीन विषय किंवा मजकूराची चौकशी करणे यासारख्या चर्चात्मक विश्लेषणासाठी वापरल्या जाणाऱ्या वेगवेगळ्या प्रक्रियेची चर्चा प्रकरणामध्ये आहे.

१. चर्चात्मक विश्लेषण करण्यासाठी वेगवेगळ्या चरणांची चर्चा करा
२. विवेचनात्मक विश्लेषणावर मिशेल फुकोल्टवर टीप लिहा
३. विवेचना वर एक टीप लिहा.

८.१ संदर्भ (REFERENCES)

- Andersen, N. Å. (2003). Discursive Analytical Strategies: Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann. Policy Press.
- Gale, J. (2010). Discursive analysis: A research approach for studying the moment-to-moment construction of meaning in systemic practice. Human Systems: The Journal of Therapy, Consultation & Training, 21(2), 7-37.
- Khan, T. H., & MacEachen, E. (2021). Foucauldian Discourse Analysis: Moving Beyond a Social Constructionist Analytic. International Journal of Qualitative Methods, 20.
- McMullen, L. M. (2021). Essentials of discursive psychology. American Psychological Association.
- <https://www.twinkl.co.in/teaching-wiki/discursive-writing>
- <https://www.apa.org/pubs/books/essentials-discursive-psychology-sample-chapter.pdf>
- <https://doi.org/10.1177/16094069211018009>
- <http://www.politicseastasia.com/studying/how-to-do-a-discourse-analysis/>

शैक्षणिक लेखनाचा संदर्भ

घटक रचना :

- ९.० उद्दिष्टे
- ९.१ प्रस्तावना
- ९.२ स्थितीदर्शकाचे महत्त्व
- ९.३ प्रसंगावधान
- ९.४ संदर्भीकरणाचे महत्त्व
- ९.५ लेखनातील संदर्भाचे प्रकार
- ९.६ शैक्षणिक मजकूर विरुद्ध संदर्भ
- ९.७ नेटवर्किंग आणि लेखन प्रक्रिया
- ९.८ निष्कर्ष
- ९.९ सारांश
- ९.१० प्रश्न
- ९.११ संदर्भ

९.० उद्दिष्टे

१. शैक्षणिक लेखनातील संदर्भाची प्रासंगिकता तपासणे
२. शैक्षणिकविवेचनआणि ज्ञान निर्मिती यांच्यातील संबंध समजून घेणे.

९.१ प्रस्तावना

संशोधन विषय लिहिताना, संशोधनाची व्याप्ती समजून घेण्यासाठी आणि त्याचे विश्लेषण करण्यासाठी मजकूर वाचण्याव्यतिरिक्त, गुंतागुंतीच्या संकल्पना आणि संशोधनाची कार्यपद्धती व्यक्त करण्यासाठी मांडणी एकत्र करणे देखील आवश्यक आहे. संदर्भीकरणाच्या तंत्राचा वापर केल्याने वाचकाला त्या विश्लेषणाची पुष्टी करणाऱ्या विषयाच्या सभोवतालची माहिती समजू शकते. विशिष्ट निष्कर्ष कसे काढले जातात त्यांचे

समर्थन करण्यासाठी अशी माहिती महत्त्वपूर्ण असते. या निकषांची पूर्तता करण्यासाठी संबंधित माहिती तपशीलवार रीतीने सादर करणे आवश्यक असते. संशोधकांना संकल्पना विषयावर स्पष्टीकरण देण्यास आणि मोठ्या तपशीलात लिहिण्यास अनुमती देते. ज्यामुळे प्रबंधात गुणवत्ता वाढू शकते. संशोधन लिहिणारा लेखक विशेष, अरुंद किंवा कधीकधी अगदी अस्पष्ट विषय स्पष्ट करण्यास सक्षम असावा. पुढील भागात आम्ही संशोधनाच्या विषयाला सखोलता देण्यासाठी संदर्भित करण्याच्या महत्त्वावर चर्चा करणार आहोत.

९.२ स्थितीदर्शक (पोझिशनिंग) युक्तिवादांचे महत्त्व

भूतकाळात लिहिलेल्या संशोधन सामग्रीचे निरीक्षण करायचे असल्यास, नमूद केलेली माहिती तपशीलवार किंवा विशिष्ट निवडलेल्या विषयाबद्दल देखील असू शकत नाही. त्याऐवजी निवडलेल्या विषयाशी संबंधित विषयांबद्दल माहिती दिली जाते ज्याचा त्यावर परिणाम होऊ शकतो. सामान्यवाचकाला संशोधनाचे महत्त्व आणि त्याचा समाजाच्या जडणघडणीवर कसा परिणाम होतो हे समजावून सांगण्यासाठी वेळ लागतो. या खास विषयाचा अभ्यास करून जी स्पष्टता प्राप्त होऊ शकते ती मांडण्याचा ते प्रयत्न करतात. याला "स्थितीदर्शक/ पोझिशनिंग" युक्तिवाद असेही म्हणतात.

९.३ प्रसंगावधान

संदर्भीकरण (कॉन्टेक्स्ट्युलायझेशन) म्हणजे त्या संरचनात्मक संदर्भ ज्यामध्ये लेखनाचे कार्य केले जात आहे. लिखित स्वरूपात संदर्भित करणे म्हणजे अपेक्षित माहितीचे आवश्यक महत्त्व आणि स्पष्टता देणे. हे लेखक आणि वाचक यांच्यातील दुवा स्थापित करण्याचा प्रयत्न करते आणि लेखकाचे ध्येय आणि दिशा अधिक चांगल्या प्रकारे समजून देते. हे माहितीचा संदर्भ देते जे मजकूराचा अर्थ समजण्यास वाचण्यास मदत करते. लिखित स्वरूपात संदर्भित करणे अनेक प्रकारचे असू शकते जसे की: कथेची पार्श्वभूमीची माहिती, किंवा निरीक्षणाखाली असलेल्या घटनेचे तपशील, संरचना किंवा वेळेचे नियोजन ज्यामध्ये कार्य केले जात आहे. अशाप्रकारे संदर्भीकरणामुळे कामाचा अर्थ स्पष्ट होण्यास मदत होते.

९.४ संदर्भीकरणाचे महत्त्व

शैक्षणिक लेखनात संदर्भित करणे साहित्याच्या कार्याला व्यापकता सांगते आणि वाचकांना साहित्यामध्ये गुंतवून ठेवते. संदर्भ संशोधन कार्यात समृद्धता वाढवते आणि वाचकांना मजकूरात गुंतवून ठेवण्यास मदत करते, अशा प्रकारे लेखक आणि वाचकांसाठी ते महत्त्वाचे आहे. लेखनाच्या कार्याचा अर्थ अचूकपणे व्यक्त करणे आणि समजून देणे आवश्यक आहे. जेव्हा लेखक 'संदर्भात लिहितात' तेव्हा ते संदर्भित माहिती समाविष्ट करतात जे वाचकांना समजून घेण्यास आणि मजकूराचा अचूक अर्थ लावण्यास मदत करेल. वाचक कामाच्या संदर्भाशी संबंधित घटक किंवा चल विचारात घेऊ शकतात. हे वाचकांना संशोधन कार्याच्या संरचनाशी संबंधित चलाचे (व्हेरिएबल्स) परीक्षण करताना संबंधित दृष्टीकोनातून पाहण्यास मदत करेल. संदर्भाशिवाय, एखादे पुस्तक किंवा निबंध किंवा इतर कोणताही मजकूर वाचकांना कार्यात मांडलेल्या संकल्पनांचा किंवा कल्पनांचा अर्थ लावण्यासाठी एक सिध्दांतिकता (फ्रेमवर्क) प्रदान करू शकत नाही, ज्यामुळे वाचक समृद्ध वाचनाच्या अनुभवापासून वंचित राहतो.

९.५ लेखनातील संदर्भाचे प्रकार

लेखनात अनेक प्रकारचे संदर्भ आहेत जे वाचकांना सामग्रीमध्ये चांगले अंतर्दृष्टी प्राप्त करण्यास मदत करतील.

अ) ऐतिहासिक संदर्भ:

लेखनात संशोधक कालखंड प्रदान करतो आणि त्याच्या वर्तमान घटना युगासंबंधी अधिक माहिती प्रदान करू शकतात, अशा प्रकारे, संशोधकाच्या लेखनाच्या 'आवाजासाठी जागा तयार करते. त्यावेळचे आर्थिक परिस्थिती, सामाजिक निकष, प्रमुख घटना, तांत्रिक खुणा इत्यादी घटकांचा समावेश आहे. यामुळे त्यावेळच्या समाजाची ओळख निर्माण होण्यास मदत होईल. ऐतिहासिक संदर्भ वाचकाला वातावरणाचे एक स्पष्ट चित्र तयार करू शकतो, त्यांना इतिहासाच्या त्या काळात लोकांना कसे वाटले आणि कसे वागले, त्यांचे जीवन आणि कपडे शैली किंवा त्या काळातील विशिष्ट भाषेचा वापराचा संदर्भ देते.

तथापि, ऐतिहासिक विश्लेषणामध्ये केवळ संशोधन विषयाच्या सामाजिक संदर्भाचे परीक्षण करण्यापेक्षा बरेच काही समाविष्ट आहे. याव्यतिरिक्त, संशोधकाची पार्श्वभूमी विद्वान म्हणून पूर्वाग्रह, दृष्टीकोन आणि जागतिक दृष्टिकोनावर कसा प्रभाव टाकू शकतो हे तपासणे आवश्यक आहे. विद्वान अनेकदा त्यांच्या लेखनातून त्यांची विचारधारा प्रकट करतो.

ब) भौतिक संदर्भ:

एखाद्या ठिकाणाची विशिष्ट वैशिष्ट्ये विषय कसा उलगडतो आणि प्रत्येक परिमाण कसा विकसित होतो यावर स्पष्टता देऊ शकतात. भौतिक वातावरणावरील अतिरिक्त माहिती वाचकांना कलाकार त्यांच्या वातावरणाशी कसा संवाद साधतात हे पाहण्यास मदत करेल. विषय कसा विकसित होतो हेवाचन, लेखनठरवेल, परंतु वाचकांना ते का समजावे यासाठी त्यांना पुरेसे तपशील प्रदान करणे महत्वाचे आहे.

क) सांस्कृतिक संदर्भ:

संस्कृतीचे विविध घटक जसे की; विषय पूर्णपणे समजून घेण्यासाठी चालीरीती, परंपरा, श्रद्धा, धर्म, विवाह, अन्न आणि वस्त्र इत्यादींचा परिचय करून देणे आवश्यक आहे. काही वेळा वाचक विशिष्ट गटांच्या परंपरांशी अपरिचित असू शकतात, जी अभ्यासाधीन गटाच्या परंपरा आणि विश्वास प्रणालींचा एक महत्वाचा आणि अविभाज्य भाग आहे. ज्या संस्कृतीबद्दल लिहिले आहे त्या संस्कृतीमध्ये अंतर्भूत असलेली भीती किंवा अपेक्षा व्यक्त केल्याशिवाय, एक संस्कृती विभाजन अथवा संयुक्तीकरण तयार केले जाऊ शकते ज्यामुळे वाचक आणि लेखक यांच्यातील संबंधांवर आणखी सकारात्मक परिणाम होईल.

ड) परिस्थितीजन्य संदर्भ:

एखादी घटना परिस्थितीवर आधारित घडण्याचे कारण म्हणजे परिस्थितीजन्य संदर्भ होय. परिस्थितीजन्य संदर्भात, वाचकांना हे समजू शकते की विशिष्ट घटनेत परिस्थितीचा सहभाग असलेल्यांवर काय परिणाम होतो.

लेखनातील मजकूर, रचना आणि अर्थ ह्या सामाजिक संरचना आहेत. जे वर्तमान काळाच्या आणि सांस्कृतिक परंपरेच्या मागणीशी जुळवून घेतात. अशा प्रकारे, संदर्भ आणि मजकूर एकमेकांचा अंदाज लावू शकतात. मजकूर आणि संदर्भ यांच्यातील या द्वि-दिशात्मकतेची जाणीव ठेवून विद्यार्थी त्यांचे लेखन शैलीच्या प्रणालीमध्ये ठेवू शकतात जे शैक्षणिक परस्परसंवादांना आकार देतात. हे त्यांना ते लिहित असलेला मजकूर आणि संशोधन देवाण-घेवाणातील संबंध समजण्यास मदत करेल.

शैक्षणिक विवेचन म्हणजे भाषिक अभिव्यक्ती आणि संस्थेच्या सदस्यांमधील सामायिक संकल्पना, मूल्ये आणि पद्धतींचे व्यवस्थापन होय. तांत्रिक भाषेच्या वापराने हे वेगळे केले जाते. भाषा ही सिस्टमिक फंक्शनल लिंग्विस्टिक्स (SFL) नुसार "अर्थ निर्मितीची प्रणाली" आहे, ज्याचा अर्थ हा भाषा आणि संदर्भ प्रणालीच्या भागांमधील परस्परसंबंधांचा परिणाम आहे.

नोंदणी आणि शैली संदर्भाच्या दिशेने सज्ज आहेत. शैली ही त्या सामाजिक गटामध्ये वारंवार सह-उद्भवणाऱ्या आणि "संस्कृतीच्या संदर्भ" नुसार, इतर सामाजिक गट आणि त्यांच्या संबंधित संस्कृतींपासून वेगळे असलेल्या परिस्थिती आणि मजकुराच्या प्रकारांचे अंतर्व्यक्तिगत प्रतिनिधित्व आहेत. हे सामाजिक गटाच्या सदस्यांद्वारे तयार केलेल्या क्रिया आणि अर्थ त्यांच्याशी संलग्न मूल्येद्वारे परिभाषित केले जाते.

नोंदणी म्हणजे "सिमेंटिक रिसोर्सेसचे कॉन्फिगरेशन" जे संस्कृतीचे सदस्य परिस्थितीच्या प्रकाराशी संबद्ध करते". "परिस्थितीचा संदर्भ" म्हणजे मजकूराचे वातावरण, दिलेल्या परिस्थितीत संभाव्य/संभाव्य अर्थांचा संच होय. उदाहरणार्थ, पुस्तक पुनरावलोकन किंवा प्रबंधाच्या चिकित्सक किंवा टीकात्मक परीक्षणसंशोधन लेख हि एक शैली मानला जाऊ शकतो. विशेषतः उपयोजित भाषाशास्त्र किंवा ग्रामीण समाज विज्ञानातील संशोधनाचा अहवाल देण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या स्वरूपाच्या तुलनेत साहित्याचे स्वरूप आणि शैलीच्या संदर्भात फरक सातत्याने पाहिले जाऊ शकतात. म्हणून, हे दोन भिन्न नोंदी म्हणून वापरल्या जाऊ शकतात. "संस्कृतीचा संदर्भ" हे शैक्षणिक जीवनाशी संबंधित कल्पना, आदर्श आणि तत्त्वे म्हणून ओळखले जाते जे विद्यार्थी, शिक्षक आणि कर्मचारी लिखित साहित्याद्वारे संवाद साधतात. प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या अनुशासनाचा सांस्कृतिक संदर्भ म्हणून ग्रंथांसाठी एक अद्वितीय "परिस्थितीचा संदर्भ" म्हणून विचार करणे शक्य आहे. चल जे भाषिक घटकांशी संबंधित आहेत जे परिस्थितीचे नोंदी निर्दिष्ट करतात ते या "परिस्थितीचे संदर्भ" तयार करण्यासाठी वापरले जाऊ शकतात ते खालीलप्रमाणे आहेत:

- क्षेत्र (फील्ड) — सामाजिक वर्तनाची वैशिष्ट्ये: सामाजिक देवाणा-घेवाणात, एखाद्या विशिष्ट परिस्थितीत किंवा कार्यक्रमात संवादाचे ध्येय लक्षात घेऊन सामोहिक कृती केली जाते.
- प्रशिक्षक (ट्रेनर) — सहभागी भूमिका, संबंध आणि परस्परसंवाद: कार्यक्रमातील सहभागींमधील संबंधाचे स्वरूप, तसेच त्यांच्या भूमिका आणि संबंध. हे कोश व्याकरणात्मक वाक्ये (क्रियापद, संज्ञा, विशेषण, क्रियाविशेषण) द्वारे दर्शविले जाते.

- शब्द संघटन पद्धती (मोड — टेक्स्ट ऑर्गनायझेशन): वापरल्या जाणाऱ्या शब्द संघटन पद्धतीची सुसंगतता आणि सुसंघटीत, वापरल्या जाणाऱ्या प्रसार माध्यमाचा प्रकार आणि त्याचे लिखित/ तोंडी स्वरूप होय. ते मजकूराच्या भाव आणि भावानात्मक घटकांद्वारे प्रतिबिंबित होते.

प्रत्येक शैली अशा प्रकारे एक विशिष्ट नोंद म्हणून वास्तविक बनविली जाते जी विशिष्ट मजकूरात ठोस अभिव्यक्ती शोधते. सामाजिक वर्तनाचे स्वरूप, समर्पक संदर्भात होणाऱ्या प्रक्रिया, सहभागींच्या भूमिका आणि नातेसंबंध समजून घेणे आणि एखाद्या विशिष्ट संस्थेसह मजकूरात या अटीचा ज्या प्रकारे अर्थ लावला जातो ते आम्हाला मजकूर कसा संकल्पित केला जातो याबद्दल अंतर्दृष्टी मिळविण्यात मदत करेल. स्वतंत्र ग्रंथांच्या संग्रहाऐवजी प्रत्येक सामाजिक गटाच्या पद्धतींचा समावेश असलेली सामाजिक-व्यवस्था प्रणाली म्हणून भाषा सादर केल्याने, नवशिक्या लेखकांना शैक्षणिक संस्कृतीची सवय होऊ शकते.

९.७ नेटवर्किंग आणि लेखन प्रक्रिया

मोटा रॉथ यांनी या विषयावरील मागील संशोधन कार्याच्या आधारे विकसित केलेल्या 'शैक्षणिक लेखन चक्र'चा वापर सुचविला आहे. हे या संकल्पनेवर आधारित आहे की "मजकूर आणि संकल्पना या अनुभवाच्या दोन बाजू आहेत ज्यांचा अभ्यास लेखन अभ्यासक्रमांमध्ये शैक्षणिकदृष्ट्या वापर केला जातो जेणेकरून मजकूराच्या निर्णायक क्षण, मजकूरातील पर्याप्तता, आणि वक्तृत्वात्मक क्षणापर्यंत मजकूराची शैली पद्धतीची विद्यार्थ्यांची गंभीर जाणीव वाढेल.

मजकूर विरुद्ध संदर्भ: शैक्षणिक लेखन चक्रानुसार, विद्यार्थ्याने त्यांच्या क्षेत्रात लिहिण्याचा प्रयत्न करण्यापूर्वी विवेचनाचे विश्लेषण करणे अत्यावश्यक आहे. हे वाचन, भाषिक घटकांचे विश्लेषण, विशिष्ट शब्दसंग्रह, साहित्याचा संदर्भ आणि मजकूराच्या संरचनेशी परस्परसंवाद वापर केले जाऊ शकतात. परस्परविरुद्धी पद्धतीच्या (क्रॉस-डिसिप्लिनरी सेटअप्स) संदर्भात मजकूर इतर क्षेत्रांशी कसा संवाद साधू शकतो किंवा ते ज्या विषयाचे विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न करीत आहेत. त्या विषयामध्ये भाषा सामाजिक-संवादवादी दृष्टीकोन कसा तयार करू शकते याची देखील विद्यार्थ्यांना जाणीव असणे आवश्यक आहे. सोप्या शब्दात, व्याकरण आणि मजकूर संरचनांच्या संदर्भात लागू केलेल्या सामाजिक पद्धती व्यापक शैक्षणिक लेखनात वापरल्या जाणाऱ्या भिन्न आहेत आणि विश्लेषण करताना त्या विचारात घेतल्या पाहिजेत. विद्यार्थ्याने तो लिहिण्याचा प्रयत्न करत असलेला मजकूर लिहिण्यासाठी, सुधारित करण्यासाठी आणि संपादित करण्यासाठी शैक्षणिक कार्यामधील भाषेचे घटक वाचणे आणि त्यांची रचना करणे आवश्यक आहे. या चौकटीचे पालन केल्याने विद्यार्थ्यांना 'राइटिंग-इन-द-व्हॅक्यूम सिंड्रोम' टाळण्यास मदत होईल जे लक्ष्य प्रेक्षक आणि उद्देश लक्षात न ठेवता लिहित आहे.

संदर्भ अन्वेषण, मजकूर शोध आणि मजकूर उत्पादनाची तीन तत्वे पाळली पाहिजेत, जी खालीलप्रमाणे आहेत:

यात पर्यावरणाशी संवाद, संशोधन पद्धतीचे निरीक्षण आणि ज्ञान निर्मितीमध्ये भाषा काय भूमिका बजावते हे समजून घेणे आवश्यक आहे. विद्यार्थ्यांना या चक्रात आणण्यासाठी, त्यांच्या शैक्षणिक संदर्भाशी संबंधित संशोधनपर लेख शोधण्यात सहभागी होणे महत्वाचे आहे. अन्वेषणात्मक प्रश्न विद्यार्थ्यांसमोर मांडले पाहिजेत आणि त्यांनी त्यांना वेबसाईट (सामग्रीद्वारे) प्राप्त केलेल्या ज्ञानाद्वारे प्रतिसाद देण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. प्रश्न जसे की "विशिष्ट विषयाकडे कोणता दृष्टिकोन शास्त्रीय वाटतो?", "तुमच्या क्षेत्रात कोणत्या संशोधन पद्धती वापरल्या जातात?"

ब) मजकूर विश्लेषण:

मजकूर आणि संदर्भ यांच्यातील संबंध तयार करण्यासाठी विश्लेषणाचा वापर करणे आवश्यक आहे. हे भाषेच्या सहाय्याने संदर्भाचे बांधणी कार्यसूचित करते आणि त्याउलट. शैली प्रणाली ची संकल्पना संशोधक, समवयस्क, विद्यार्थी, विभाग, संपादक इत्यादींद्वारे ज्ञान निर्मितीवर प्रक्रिया करण्यासाठी वापरली जाते. ती मौखिक किंवा लेखी स्वरूपात जसे की संशोधन प्रस्ताव, लेख, चर्चा, इ. दुसरीकडे शैली प्रणाली ची संकल्पना महत्वाची आहे कारण ती पूर्वीच्या सामग्रीचा विविध शैलीवर काय प्रभाव पडतो याचे विश्लेषण करण्यास मदत करते. विद्यार्थ्यांनी खालील बाबींचा विचार करणे आवश्यक आहे:

१. सध्या प्रचलित असलेल्या माहितीचा प्रकार,
२. विषयावर सरासरी लिहिलेली पृष्ठांची संख्या,
३. विद्यार्थ्यांसाठी महत्त्वपूर्ण वाटणारी माहिती,
४. वापरल्या गेलेल्या भाषण कृती,
५. शब्दकोषात्मक नमुने,
६. केलेल्या निवडी आणि लेखकाची विशिष्ट शैली.

क) मजकूर निर्मिती:

या प्रक्रियेत भाषा अविभाज्य भाग कशी बजावते हे समजून घेऊन सुधारणे आणि संपादन करणे हा मजकूर निर्मितीचा एक भाग आहे. लेखन प्रक्रियेवर भर आहे. लेखन, उजळणी आणि संपादनाची मजकूर वैशिष्ट्ये मध्यवर्ती आहेत. भाषिक वैशिष्ट्ये, शाब्दिक भाषेची विश्लेषणात्मक क्षमता ही सुरुवातीचा बिंदू असू शकते. खालील प्रश्नांची उत्तरे दिल्याने अंतर्दृष्टी मिळण्यास मदत होऊ शकते.

१. मजकूराची रचना काय आहे?
२. सहसंबंधित जोडणीसाठी कोणते मुद्दे वापरले जात आहेत?
३. संयोग करणारी जोडणी, विरोध, कारण, परिणाम इ. व्यक्त करत आहेत का?

४. लेखन प्रक्रियेचे टप्पे कोणते आहेत?

५. संकल्पनेची व्याख्या कशी होत आहे?

६. लेखक कोणतालेखन प्रकारवापरत आहे?

७. निष्क्रिय आवाज किंवा सक्रिय आवाजाचा वापर आहे का? इ.

ग्रंथांची निर्मिती, प्रसार आणि उपभोग यांची चर्चा हा शैलीतील अध्यापन शास्त्राचा भाग आहे. वर सूचीबद्ध केलेले प्रश्न विचारून, शिक्षक आणि विद्यार्थी प्रत्येक लक्ष्य समुदायाच्या संबंधित शैलीचे सामाजिक संदर्भ अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेऊ शकतात. विशिष्ट शैक्षणिक परिस्थितीमध्ये भाषा कशी वापरली जाते हे विद्यार्थ्यांना प्रभावीपणे शिकवण्यासाठी, मजकूर आणि ते ज्या संदर्भात ते वाचत आहेत त्यामधील दुवे स्पष्टपणे ओळखणे महत्वाचे आहे. शैक्षणिक लेखन निर्देशांमध्ये तीन प्रमुख समस्या आहेत ज्यांना शैली अध्यापनशास्त्र संबोधित करू शकते:

१. शिकाऊ लेखकांना शैली म्हणजे काय आणि ते कसे कार्य करते हे समजून घेण्याची आवश्यकता;
२. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक जीवनातील शैलींमध्ये कसे व्यस्त ठेवायचे याबद्दल यशस्वीरित्या शिकवण्याची गरज;
३. शिकाऊ लेखकांनी विज्ञानाच्या प्रवचनात भाग घेण्याची आवश्यकता.

९.८ निष्कर्ष

विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या तात्काळ संशोधनाच्या संदर्भात ओळखलेल्या परिस्थितीच्या आधारे त्यांच्या स्वतःच्या आवडी पूर्ण करण्यासाठी संदर्भीकरण लागू केले जाऊ शकते. यासाठी त्यांना भाषा प्रणाली शब्दार्थ क्षेत्र, परस्पर संबंध आणि मजकूर रचना या संदर्भात कशी कार्य करते याची जाणीव व्हायला हवी. ही प्रणाली शिकाऊ शैक्षणिक लेखकांना त्यांच्या अनुशासनात्मक संस्कृतीतील सामाजिक आणि विवादास्पद पद्धतींचा शोध घेण्याद्वारे मार्गदर्शन करून लेखन कौशल्य विकसित करण्यात मदत करेल. जसजसे नवीन लेखक लिहायला शिकतात, तसतसे त्यांनी संदर्भात्मक नियमांचा तसेच सामाजिक, आणि अशा प्रकारे गतिशील, सामूहिक चर्चात्मक पद्धतींचा विचार केला पाहिजे. शैक्षणिक विवेचन आणि ज्ञान उत्पादन पद्धती द्वंद्वात्मकदृष्ट्या कशा तयार केल्या जातात हे चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यासाठी एक चौकट विकसित करण्यासाठी त्यांच्या शैक्षणिकदृष्ट्या क्रियाशील व अभ्यासू वातावरणाचे नाविन्यपूर्ण निरीक्षण करणे हे विद्यार्थ्यांसाठी महत्वाचे कार्य आहे. असे केल्याने, मजकूरांना सामाजिक-वक्तृत्व प्रक्रिया आणि कलाकृती म्हणून पाहिले जाऊ शकते, म्हणजेच लेखक शैक्षणिक लेखनाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी प्रवृत्त होतात.

९.९ सारांश

संदर्भीकरण (कॉन्टेक्स्ट्युलायझेशन) म्हणजे त्या व्यवस्थाचा संदर्भ ज्यामध्ये लेखनाचे कार्य केले जात आहे. लिखित स्वरूपात संदर्भित करणे म्हणजे अपेक्षित माहितीचे आवश्यक महत्त्व आणि स्पष्टता देणे. शैक्षणिक लेखनात संदर्भित करणे साहित्याच्या

कार्याला सखोलता देते आणि वाचकांना उपलब्ध वेबसाईटला भेट देणे, माहिती घेण्यास अनुमती देते. लेखनात संदर्भाचे अनेक प्रकार आहेत जे वाचकांना वेबसाईट माध्यमातून चांगली अंतर्दृष्टी मिळविण्यात मदत करतील जसे की; ऐतिहासिक, भौतिक, सांस्कृतिक, परिस्थितीजन्य संदर्भ. मजकूर, रचना आणि अर्थ ही सामाजिक रचना आहेत जी वर्तमान क्षणाच्या आणि सांस्कृतिक परंपरेच्या मागणीशी जुळवून घेतात. अशा प्रकारे, संदर्भ आणि मजकूर एकमेकांचा अंदाज लावू शकतात. मजकूर आणि संकल्पना या अनुभवाच्या दोन बाजू आहेत ज्यांचा अभ्यास लेखन अभ्यासक्रमांमध्ये अभ्यासपूर्वक केला जातो. जेणेकरून विद्यार्थ्यांमध्ये मजकुराच्या निर्णायक क्षणाबद्दल गंभीर जागरूकता, मजकुराची संक्षिप्त मांडणी, स्वरूप आणि शैलीची पर्याप्तता वक्तृत्वात्मकतेसाठी महत्वाचे कार्य आहे.

९.१० प्रश्न

- प्र. १. शैक्षणिक लेखनातील संदर्भाच्या महत्वाची चर्चा करा.
- प्र. २. शैक्षणिक मजकूर आणि शैक्षणिक संदर्भ यांच्यातील संबंध फरक स्पष्ट करा.
- प्र. ३. शैक्षणिक नेटवर्क आणि लेखन प्रक्रियेची संकल्पना स्पष्ट करा.

९.११ संदर्भ (REFERENCES)

- Desiree Motta-Roth: The Role of Context in Academic Text Production and Writing Pedagogy (pp.321-340)
- Nystrand M. (2006): The social and historical context for writing
- R.K.Parashar (2010) Role of Education in Countries Development, Published by MPS Publishers and Dist. New Delhi-002
- Tony Sprinks, Phil Clements (2009) Facilitating Learning book of activities, Published by VinodVasishta for viva Books Private Limited New Delhi-002
- research,file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/NystrandSocialHistorical.pdf
- <https://wac.colostate.edu/docs/books/genre/chapter 16.pdf>

उद्धरणे, नोट्स, संदर्भ आणि संदर्भग्रंथ सामग्री
**CITATIONS, NOTES, REFERENCES AND
 BIBLIOGRAPHY CONTENTS**

१०.० उद्दिष्टे

१०.१ प्रस्तावना

१०.२ उद्धरण

१०.३ संदर्भ

१०.३.१ दृष्टीकोन

१०.३.२ संदर्भ पद्धती

१०.४ टिपा

१०.५ ग्रंथसूची

१०.५.१ ग्रंथशास्त्राच्या शाखा

१०.५.२ ग्रंथसूचीचे प्रकार

१०.६ निष्कर्ष

१०.७ सारांश

१०.८ प्रश्न

१०.९ संदर्भ

१०.० उद्दिष्टे(OBJECTIVES)

१. शैक्षणिक लेखनातील उद्धरण, संदर्भ, नोट्स आणि ग्रंथसूची यांचे महत्त्व समजून घेणे.
२. विद्यार्थ्याला शैक्षणिक वाचन आणि लेखनासाठी आवश्यक असलेल्या कौशल्यांची ओळख करून देणे.

१०.१ प्रस्तावना (INTRODUCTION)

उद्धरणे, नोट्स, संदर्भ आणि
संदर्भग्रंथ सामग्री

कोणत्याही क्षेत्रातील संशोधन सामूहिक कार्यपद्धतीद्वारे विषय विकसित करण्यास अनुमती देते. हे माहितीतील अंतर किंवा त्रुटीभरण्यास सहमती देते. संशोधन करण्यासाठी, पहिली पायरी म्हणजे ज्या विषयावर काम केले जात आहे त्या विषयावर त्या क्षेत्रात आधीच अभ्यास केलेल्या साहित्याचे पुनरावलोकन करणे. असे करण्याच्या प्रक्रियेत, अभ्यासकांनी निवडकेलेल्या स्रोतांबद्दल माहिती प्रदान करणे आवश्यक आहे. हे विश्लेषणासाठी मूळ संशोधकाला श्रेय देते या योगदानाचे काम नंतर एकआधारबनते ज्यावर पुढील संशोधन केले जाते. असे करण्यासाठी, संदर्भ, उद्धरण, नोट्स आणि ग्रंथसूची यासारखे विविध पैलू आहेत, जे संशोधनाच्या वाचकांना प्रक्रियेदरम्यान प्रवेश केलेल्या संसाधनांचा संदर्भ देण्यासाठी समाविष्ट केले जाऊ शकतात.

जर्नल्स, प्रकाशक आणि संस्था नैतिक शैक्षणिक लेखनाचा एक भाग म्हणून या पद्धती वापरण्यास प्रोत्साहित करतात. त्यामुळे संशोधकाला ही प्रक्रिया कंटाळवाणी वाटू शकते कारण त्यासाठी बराच वेळ आणि मेहनत घ्यावी लागते. टर्म पेपर्स, निबंध, लेख, संशोधन प्रकल्प, ब्लॉग, व्हिडिओ इत्यादी संसाधनांचा वापर वेबसाईट (सामग्रीची) पुष्टी करण्यासाठी आणि संशोधनासाठी संदर्भित पार्श्वभूमी तयार करण्यासाठी केला जातो. या व्यतिरिक्त, पुस्तके, जर्नल्स, मासिके, वर्तमानपत्रातील अहवाल इत्यादी स्वरूपात छापील माध्यमे देखील पुनरावलोकन प्रक्रियेला व्यापक बनवू शकतात. या माहितीचा मागोवा ठेवणे हा एक अत्यावश्यक भाग आहे जो संदर्भ उद्धृत करण्यास सक्षम करेल.

प्रकल्पाच्या शेवटी माहिती संकलन करण्यासाठी वाट पाहण्यापेक्षा संदर्भ, संदर्भ आणि नोटिंग्रंथसूची, वेबलिग्राफीही प्रक्रिया संशोधनाच्या सुरुवातीपासूनच केली जावी. संशोधकाने महत्वाच्या माहितीच्या तसेच पान क्रमांक आणि प्रकल्पाचे शीर्षक जिथून संदर्भ घेतले जात आहेत, त्या नोंदी करणे अपेक्षित आहे. जर पुस्तक प्रतींचा संदर्भ दिला जात असेल तर, इतर सर्व तपशीलांसह पृष्ठ पानाची एक प्रत तयार करण्याची शिफारस केली जाते. या विषयाच्या अभ्यासकाला वाचनासाठी आवश्यक असलेल्या विविध कौशल्यांचा परिचय करून दिला जाईल, महत्वाची माहिती लिहून काढणे आणि संबंधित उद्धरणे तयार करणे जेणेकरून शैक्षणिक प्रयत्न अधिक मजबूत होईल.

१०.२ उद्धरण (CITATION)

एक उद्धरण संशोधनाच्या वाचकांना प्रकल्पासाठी वापरलेली वेबसाईट कोठून प्राप्त केली जात आहे हे जाणून घेण्यास अनुमती देते. हे वाचकांना कळवून मूळ लेखकाला श्रेय देखील देते की ही माहिती इतर कोणाच्या तरी संशोधन कामातून घेतली गेली आहे आणि मूळ कल्पना नाही. असे केल्याने, ते वाचकांना लेखक, प्रकाशनाची तारीख, कामाचे शीर्षक आणि लेख कोणत्या नियतकालिकात प्रकाशित झाला याबद्दल माहिती प्रदान करते.

• महत्त्व: (IMPORTANCY):

स्रोत उद्धृत करणे हे एकशास्त्रीय पद्धतीचा भाग आहे की कल्पना केवळ मतांवर आधारित नसाव्यात. लेखकाने भरीव संशोधन केले आहे आणि कल्पनांना समर्थन देण्यासाठी तथ्ये

वापरली आहेत असा निष्कर्ष त्यातून निघतो. उद्धृत स्रोत संशोधकाच्या प्रामाणिकपणाचा एक घटक ओळखतात आणि ज्ञान निर्मितीच्या प्रक्रियेला एक मजबूत सैद्धांतिक पाया देतात. जेव्हा काम उद्धृत केले जाते, तेव्हा वाचक स्वतःसाठी तथ्ये आणि आकडेवारी सत्यापित करू शकतात ज्यामुळे संशोधन निष्कर्षाची विश्वासार्हता आणि विश्वासार्हता वाढते. वाचकांना नवीन संशोधनाचा संदर्भ देण्यासाठी आणि संशोधनाच्या निष्कर्षावर टीकात्मक परीक्षण करण्यास प्रोत्साहन दिले जाते. उद्धरण वापरून साहित्यिक कामाची नक्कल टाळता येते.

- **वापर: (Usage:)**

शोध पत्रिका, प्रकाशक किंवा संस्थेची आवश्यकता जाणूनबुजून करणे ही सामग्रीच्या उद्धरणाची पहिली पायरी आहे. प्रत्येक विभागाच्या वेगवेगळ्या आवश्यकता आणि स्वरूप असतात. हार्वर्ड पद्धत भाषा अभ्यास, इतिहास, कला, साहित्यिक अभ्यास, धर्मशास्त्र, समाजशास्त्र, गुन्हेगारी इत्यादी विभागांद्वारे वापरली जाते. एपीए पद्धत सामाजिक आणि वर्तणूक विज्ञान जसे की शैक्षणिक ग्रंथालय आणि माहिती विज्ञान, व्यवस्थापन विज्ञान, नर्सिंग, इ. वैद्यकशास्त्र, संगणक विज्ञान, गणित, सांख्यिकी, भौतिकशास्त्र, प्राणीशास्त्र, वनस्पती आणि जैवतंत्रज्ञान विभाग इत्यादी विभागांद्वारे व्हॅकुव्हर पद्धत वापरली जाते. एमएलए पद्धत भाषाशास्त्र आणि साहित्यिक विषयांसाठी वापरली जाते.

- **अवतरण: (Quotations:)**

अप्रत्यक्ष: अप्रत्यक्ष अवतरणांचा वापर लेखकाच्या कल्पनांचा सारांश देण्यासाठी आणि सामग्रीचा आपल्या स्वतःच्या शब्दात परिच्छेद करून लागू करण्यासाठी केला जातो. दोन किंवा अधिक स्रोतांकडून मिळालेल्या माहितीचे संश्लेषण परिभाषित आणि सारांश करताना भाषा आणि विषयाच्या ज्ञानावर एक विशिष्ट स्तराची आज्ञा आवश्यक आहे. जेव्हा अशी अडचण मौलिकतेला अडथळा आणते तेव्हा एखाद्याला साहित्यिक कामाच्या नक्कलेबाबत शक्यता असते. उद्धरण, नोट्स, संदर्भ आणि संदर्भ ग्रंथांच्या पद्धती पुढील संशोधन सुरू ठेवण्यासाठी पाया म्हणून वापरल्या गेलेल्या कामाला श्रेय देऊन ही कोंडी सोडवण्यास मदत करतात. अवतरण सहाकार्य प्रदान करतात, कृतीचे उदाहरण, परिचय, निष्कर्ष, स्पष्टीकरण आणि मजकूराची व्याख्या.

प्रत्यक्ष: जर लेखकाच्या शब्दांची व्याख्या करता येत नसेल तर थेट अवतरण वापरले जाऊ शकते आणि शक्य तितक्या स्पष्टपणे कल्पना व्यक्त करण्यासाठी ते वापरणे आवश्यक आहे. या प्रकरणात, व्याकरणदृष्ट्या ध्वनी वाक्यांमध्ये ४० पेक्षा कमी शब्द समाविष्ट केले जाऊ शकतात आणि सुसंगत परिच्छेदामध्ये बसणे आवश्यक आहे. ४० शब्दांपेक्षा मोठे अवतरण चिन्ह दर्शवलेले आहेत आणि अवतरण चिन्हांशिवाय वेगळ्या परिच्छेदात ठेवले आहेत. मजकूरात केलेली उद्धरणे निबंधाच्या शेवटी संदर्भ म्हणून पद्धतशीरपणे समाविष्ट केली जातात, किंवा इतर समर्पक कामांची सूची समाविष्ट असेल ज्यांचा सल्ला घेतला गेला नाही आणि/ किंवा उद्धृत केले गेले.

१०.३ संदर्भ (REFERENCES)

उद्धरणे, नोट्स, संदर्भ आणि
संदर्भग्रंथ सामग्री

एक संदर्भ प्राप्त होत असलेल्या माहितीचा "पत्ता" प्रदान करतो. हे वाचकाला काम शोधण्यात मदत करते कारण त्यात शीर्षक, लेखक, प्रकाशनाचे वर्ष इत्यादीं बद्दल महत्वाच्या तपशीलांचा उल्लेख आहे. त्यानंतर वाचक मूळ स्रोतातील तपशील तपासण्यास आणि पुढील संशोधनात आवश्यक असल्यास त्याचा वापर करण्यास सक्षम आहे.

१०.३.१ प्रवेश (APPROACHES) :

१. स्रोत संदर्भ:

स्रोताचा संदर्भ देताना, आधारघेतलेल्या माहितीचा समावेश असलेल्या उताऱ्याची नोंद घेऊन नमूद केले जाते.

२. दुय्यम संदर्भ:

दुय्यम स्रोतामध्ये वापरलेले उद्धरण जे प्राथमिक स्रोताकडून उद्धृत केले गेले आहे ते संशोधकाद्वारे संदर्भित आणि उद्धृत केले जात आहे जे संशोधकाने लिहिलेल्या तिसऱ्या लेखात वापरले आहे. अशा वेळी प्राथमिक आणि दुय्यम स्रोत एकत्र उद्धृत करावे लागतात. उदा. "पुरुष स्त्रियांपेक्षा बलवान असतात. (उझुएम्बू, २०१२, इबेग्वाम, २०१४ मध्ये उद्धृत)." येथे उझुएम्बूच्या उद्धरणाचा संदर्भ दिला जात आहे जरी तो मूळतः इबेग्वामच्या कामातून घेतला होता. संदर्भातील पहिले नाव संशोधक थेट माहिती वाचत आहे आणि त्यात निवड करत आहे ते स्रोत निर्दिष्ट करेल.

३. संदर्भ पडताळणी :

हे प्रकरण, विभाग, सारणी, परिच्छेद इ. यांसारख्या तपशीलांचा आणि तपशीलांचा थेट संदर्भ देण्याचा सराव आहे. ते पृष्ठ क्रमांकावर नव्हे तर एककाच्या संख्येवर लक्ष केंद्रित करते. उदा. "(टेबल A पहा), (आकृती ३.४ पहा), (धडा ६ पहा)". जेव्हा एखाद्या वाक्याचा क्रॉस-संदर्भ केला जातो तेव्हा एखाद्याने हे सुनिश्चित केले पाहिजे की संदर्भ वाक्याचा एक भाग आहे. उदा. "...याला नोंदणी करणम्हणतात (धडा १० पहा)." परंतु जेव्हा संपूर्ण परिच्छेदाचा संदर्भ दिला जात असेल तेव्हा परिच्छेदानंतर संदर्भ ठेवला जाईल. येथे, संदर्भासाठी वापरला जाणारा "पहा" हा शब्द आत्तापर्यंत नमूद केलेल्या उदाहरणांच्या विरुद्ध मोठ्या अक्षराने सुरू होईल. उदा. "...नोंदणीकरण म्हणतात. (अध्याय १० पहा.)

४. वेबसाईट (सामग्री) संदर्भ:

या प्रकारचा संदर्भ वापरला जातो जेव्हा वाचकांना विषयाशी संबंधित पूरक माहिती प्रदान केली जाते. M. बर्गर (१९९२) च्या मते, वेबसाईट (सामग्री)संदर्भासाठी वापरले जाऊ शकते:

(अ) वाचकांना माहितीच्या अतिरिक्त स्रोतांमध्ये प्रवेश करण्याची परवानगी द्या जी लेखातील माहिती आणि संदर्भ एकत्रित करण्यात मदत करेल,

- (ब) मजकूरात नमूद केलेल्या वेबसाईट स्पष्टीकरण प्रदान करणे जसे की परदेशी शब्दांचे स्पष्टीकरण किंवा लोक किंवा ठिकाणांवरील माहिती,
- (क) वर्तमान वाक्याशी संबंधित महत्वाची माहिती स्वतंत्रपणे देऊन वाक्याच्या सातत्यातील अडथळा टाळा,
- (ड) एखाद्या विषयावर स्पष्टीकरण देणे, आणि
- (ई) कामात वापरल्या जाणाऱ्या भाषांतराच्या प्राथमिक शब्दांचीसूची (शक्यतो परदेशी भाषेत) तरतूद करा.

१०.३.२ संदर्भ पद्धती (REFERENCING METHODS) :

१. **हार्वर्ड पद्धत: (Harvard Method)** टर्म पेपर्स, निबंध, लेख, प्रकल्प इत्यादी विद्यार्थ्यांनी किंवा प्राध्यापकांनी लिहिलेले, बहुतेकदा हार्वर्ड पद्धत वापरतात. याला "लेखक-तारीख पद्धत" देखील म्हणतात. या पद्धतीचे भेद खालीलप्रमाणे आहेत.

- लेखक(चे) नाव(ले), प्रकाशनाची तारीख आणि मजकूरातील पृष्ठ (उदा. पाटील, 2015:26). अनेकवचनी लेखकांसाठी (पाटील, 2015:26; मोहंती, 2011:46), इ.
- वाक्यात लेखकाचे नाव नमूद केले असल्यास तारीख आणि पृष्ठ क्रमांक कंसात जोडा.
- पृष्ठ क्रमांक(चे) जर काम पृष्ठांकित केले असेल तरच नमूद करणे आवश्यक आहे.
- लेखक आणि तारीख वेगळे करण्यासाठी स्वल्पविराम (,) वापरला जावा, तारीख आणि पृष्ठ क्रमांक(ले) वेगळे करण्यासाठी कोलन (;) वापरला जावा
- शेवटचे विरामचिन्हे वाक्याचा भाग असल्यास खालील उद्धरणाच्या बंद कंसानंतर येते.
- इलिप्सेसचा वापर अवतरण चिन्हांमध्ये गहाळ शब्द दर्शविण्यासाठी केला जातो (...)
- संदर्भ वर्णक्रमानुसार सूचीबद्ध आहेत
- केवळ प्रकाशित केलेल्या कामांची फक्त शीर्षके तिर्यकीकृत आहेत. अप्रकाशित कार्याची शीर्षके तिरपे केलेली नाहीत.
- जेव्हा लेखक सूचीबद्ध नसतो किंवा कार्य निनावी असते तेव्हा मजकूर आणि संदर्भ सूचीमध्ये कामाचे शीर्षक लेखक म्हणून वापरले जाते.

२. **एपीए पद्धत: (APA Method)** सामाजिक आणि वर्तणूक विज्ञान एपीए पद्धतीचा वापर करतात. नमुना लेख लिहिताना APA च्या ६ व्या आवृत्तीत (दुसरे मुद्रण) बारकाईने पालन करण्याच्या नियमांचा उल्लेख करणारी सर्वात अलीकडील आवृत्ती २०१० मध्ये प्रसिद्ध झाली. मार्गदर्शक तत्वे खालीलप्रमाणे आहेत.

- केवळ लेखकाचे नाव आणि प्रकाशनाची तारीख नमूद करावी लागेल.
- पृष्ठांकित पुस्तकांसाठी थेट अवतरण आणि खालील उद्धरणांमध्ये पृष्ठ क्रमांक समाविष्ट करणे आवश्यक आहे.

- एखादे पृष्ठ प्रविष्ट करताना, पृष्ठ क्रमांक "p.5" किंवा "pp. १२-१७,"
- जर वाकप्रचारामध्ये लेखक(चे) नाव(ले) दिसत असेल तर तारीख ही फक्त कंसात जोडलेली तपशील असावी.
- जेव्हा पृष्ठ क्रमांक आवश्यक असेल, तेव्हा स्वल्पविराम वापरून लेखकाला तारीख आणि पृष्ठापासून वेगळे करा, खालील उदाहरणाप्रमाणे: (Uzuegbu, 2012, p.5).
- ४० पेक्षा कमी शब्दांचे अवतरण व्याकरणदृष्ट्या वाक्यात पॅराफ्रेज म्हणून किंवा सुसंगत परिच्छेदाशी सुसंगत अवतरण म्हणून समाविष्ट केले आहेत.
- शेवटचे विरामचिन्हे वाक्याचा एक भाग असल्यास खालील उद्धरणाच्या कुंश बंद नंतर दिसते.
- इलिप्सेसचा वापर अवतरण चिन्हांमधील गहाळ शब्द दर्शविण्यासाठी केला जातो (...)
- "आणि" हे अक्षर मजकूरातील उद्धरणांमध्ये "&," या संयोगाप्रमाणे समान उद्देशाने काम करते, जे आवश्यक असेल तेथे संदर्भ सूचींमध्ये वापरले जाते.
- संदर्भ नोंदींवर केवळ कामांची नावे तिर्यकांमध्ये दिसतात.

३. एम ए ले पद्धत: (MLA Method) मॉडर्न भाषा असोसिएशन मानवतेमधील भाषाशास्त्र आणि साहित्यिक विषयांसाठी ही पद्धत निर्धारित करते. वैशिष्ट्ये खालीलप्रमाणे आहेत:

- लेखकाचे नाव आणि पृष्ठ क्रमांक दर्शविण्यासाठी कंस वापरला जातो.
- मजकूरात तारीख नमूद केलेली नाही कारण ही संदर्भ शैली वापरताना ती तितकीशी महत्त्वाची नाही.
- कामांची शीर्षके महत्त्वपूर्ण आहेत आणि जेव्हा ते शक्य असेल तेव्हा मजकूरात नमूद केले पाहिजेत. लंबवर्तुळ चिन्ह वापरून, काही लांबलचक शीर्षके घनरूप (...) करता येतात.
- कामाच्या शेवटी कामांची यादी मजकूरात आढळलेल्या प्रत्येक उद्धरणासोबत असते. "उद्धृत केलेली कामे" हे सूचीचे शीर्षक आहे.
- उद्धृत केलेल्या कामांची यादी लेखकांच्या आडनावांद्वारे किंवा स्रोतांच्या शीर्षकांनुसार वर्णमालानुसार वर्गीकृत केली जाते.
- "संदर्भित कार्य" च्या सूचीतील दुसरी आणि खालील ओळी इंडेंट केल्या आहेत आणि प्रत्येक नोंदीमध्ये एक जागा सोडली आहे.
- MLA शैली वापरताना "उद्धृत केलेली कामे" विभागात कोणतेही आद्याक्षरे वापरले जात नाहीत; केवळ लेखकांची संपूर्ण नावे सूचीबद्ध आहेत.

- विरामचिन्हांच्या संदर्भात, प्रथम लेखकाचे आडनाव प्रथम लिहिले जाते, त्यानंतर त्यांची संपूर्ण नावे लिहिली जातात. "आणि" या शब्दापुढे स्वल्पविराम लावला जातो आणि दुसऱ्या लेखकाचे नाव आणि आडनाव नेहमीच्या क्रमाने दिले जाते (प्रथम नाव, नंतर आडनाव), उदाहरणार्थ, उझुएम्बू, चिमेझी आणि क्लेटस ओकाफोर.

4. व्हॅंकुव्हर पद्धत: (Vancouver Method) व्हॅंकुव्हर पद्धत ही संख्यात्मक संदर्भ तंत्राचा एक प्रकार आहे जो मुख्यतः गणित, संगणक विज्ञान आणि वैद्यकशास्त्राच्या क्षेत्रात वापरला जातो. व्हॅंकुव्हर तंत्रात वारंवार खालील गोष्टींचा समावेश होतो:

- जेव्हा प्रथमच स्रोत उद्धृत केला जातो, तेव्हा त्याला एक संख्या नियुक्त केली जाते.
- नियुक्त केलेला क्रमांक मजकूरात चौरस कंसात किंवा सुपरस्क्रिप्टमध्ये प्रदर्शित केला जातो.
- संख्या विशिष्ट स्रोताला नियुक्त करते आणि संपूर्ण मजकूरात त्या स्रोताचा संदर्भ देण्यासाठी वापरली जाते.
- संशोधक लेखकांची नावे उद्धृत करत असताना नियुक्त केलेला क्रमांक अजूनही वापरला जातो.
- सर्व उद्धृत स्रोतांची सूची मजकूराच्या शेवटी समाविष्ट केली आहे आणि संख्यात्मकरित्या व्यवस्था केली आहे. या सूचीमध्ये केवळ मजकूरात सूचीबद्ध केलेले स्रोत समाविष्ट आहेत, ज्याला संदर्भ सूची म्हणून संबोधले जाते.
- संदर्भ सूचीमध्ये कोणत्याहीसमासा पासून थोडे दूर (इंडेंट) केलेल्या रेषा नाहीत, परंतु प्रत्येक नोंदीमध्ये एक रिक्त ओळ आहे.

१०.४ टिपा (NOTES)

काही सामान्य लेखन साधन वैशिष्ट्ये अस्तित्वात आहेत जी विविध उद्धरण शैली वापरताना लागू केली जातात. ते लेखकांना वाचकांना संशोधन विषयावरील पुढील माहिती आणि अतिरिक्त उद्धरणे निर्देशित करण्यासाठी स्पष्ट पद्धत प्रदान करतात. जरी शब्द कधीकधी परस्पर बदलण्याजोगे वापरले जातात, तळटीप आणि शेवटची टीप (एंडनोट्समध्ये) काही फरक आहेत. अशा प्रकारे सामग्री संदर्भ दोन स्वरूप वापरून लागू केले जाऊ शकते:

१. समाप्ती टिपा: (Endnotes) पृष्ठाचे शीर्षक "एंडनोट्स" किंवा "नोट्स" असे असावे. संदर्भ एंडनोट्समध्ये नमूद केलेला आहे हे दर्शविण्यासाठी सुपरस्क्रिप्टचा वापर केला जातो. सुपरस्क्रिप्ट म्हणजे वाढलेल्या अरबी अंकांचा संदर्भ; अक्षरांच्या नियमित आधार रेषेपेक्षा किंचित वर किंवा खाली ठेवलेल्या संख्या. तळटीपांपेक्षा एंडनोट्स कमी सोयीस्कर असतात कारण वाचकाला बऱ्याचदा पृष्ठांवरून पुढे-मागे जावे लागते, ज्यासाठी जास्त लक्ष देण्याची आणि वेळ लागू शकतो.

२. तळटीप: (Footnotes) ते पृष्ठापानाच्या तळाशी नमूद करू शकतात. तळटीप पासून प्रमुख लिखित मजकूर वेगळे करणारी एक ओळ किंवा अतिरिक्त जागा आहे जी तळाशी

एक लहान विभाग बनवते. तळटीपा लहान फॉन्टमध्ये लिहिल्या जातात. हे सिग्निफिकेशनसाठी एंडनोट्स सारखी सुपरस्क्रिप्ट देखील वापरते. सुपरस्क्रिप्ट शब्द किंवा वाक्यानंतर ठेवली जाते ज्यासाठी विस्तार आवश्यक आहे.

उद्धरणे, नोट्स, संदर्भ आणि
संदर्भग्रंथ सामग्री

उल्लेखित संदर्भ तंत्रे एखाद्या विशिष्ट विषयाशी कायमस्वरूपी संबंधित नाहीत, तर सर्वात संबंधित तपशीलप्रकाश स्रोतकरून वाचकांना समजण्यास सुलभ करण्याची पद्धत आहे.

१०.५ ग्रंथसूची (BIBLIOGRAPHY)

संदर्भग्रंथ केवळ संशोधनात उद्धृत केलेल्या आणि संदर्भित केलेल्या कामांचाच संदर्भ देत नाही, तर ज्या कामांचा थेट उल्लेख केला गेला नाही अशा कामांचाही उल्लेख होतो. हे वाचले गेलेल्या कामांना संबोधित करते आणि कल्पनेला आणि गृहीतकाला आकार देण्यास मदत केली आहे, जरी त्यांची व्याख्या किंवा उद्धृत केलेली नसली तरीही. संदर्भग्रंथ वाचन सामग्रीसाठी संसाधने गोळा करण्यासाठी निवड साधन म्हणून कार्य करते. हे पुस्तकांची विशिष्ट शीर्षके शोधण्यात मदत करते. हे साहित्यावर एक पद्धतशीर मार्गदर्शक प्रदान करते जे हाताशी असलेल्या विषयाशी संबंधित किंवा पूर्वलक्षी संशोधन आयोजित करण्यासाठी आढळू शकते. हे विषयाशी संबंधित असलेल्या विषयांच्या निवडीत सहाय्य करून संशोधकाचा महत्त्वपूर्ण वेळ आणि मेहनत वाचवते. हे संशोधकाला संपूर्ण स्थिती आणि संशोधनाच्या प्रगतीच्या संदर्भात एक दृष्टी प्रदान करते. आधीच संशोधन केलेल्या संशोधन क्षेत्रांची नक्कल टाळण्यात देखील हे उपयुक्त आहे. संदर्भप्रमाणेच एक संदर्भग्रंथ वर्णमाला क्रमाने सूचीबद्ध आहे.

१०.५.१ ग्रंथशास्त्राच्या शाखा: (BRANCHES OF BIBLIOGRAPHY)

१. विश्लेषणात्मक / वर्णनात्मक: (Analytical / Descriptive)

हे दस्तऐवजाच्या भौतिक घटकांचा अभ्यास करते. रचना, वर्णन आणि इतिहास यासारखे पैलू विचारात घेतले जातात. हे प्रकाशनाशी संबंधित माहिती आणि तथ्ये परिभाषित करण्यात मदत करते. पुस्तक तयार करणे, पृष्ठे तयार करणे, छपाई आणि प्रकाशन या प्रक्रियेचा पुस्तकावरील साहित्य आणि उत्पादनाचा परिणाम समजून घेण्याचा मार्ग म्हणून विचार केला जातो. अशा ग्रंथसूची अहवालात लेखकाचे नाव, कामाचे शीर्षक आणि प्रकाशित तपशील जसे की स्वरूप, पृष्ठांकन, टायपोग्राफिकल वैशिष्ट्ये, चित्रे, वैशिष्ट्ये आणि वापरलेल्या कागदाचा प्रकार आणि बंधने यांचा समावेश असेल. हा एक प्रकारचा संदर्भग्रंथ आहे जो अधिकृत स्वरूपात निष्कर्ष नोंदवण्यापूर्वी प्रकाशनाच्या स्वाक्षरी, कॅचफ्रेसेस, कॅन्सल्स आणि वॉटरमार्क्सचे विश्लेषण करतो.

२. गणनेचे पद्धतशीर: (Systematic of Enumerative)

हे स्वरूप संशोधन विषयांचे वर्गीकरण करते आणि त्यांना वर्णमाला क्रम किंवा तर्कशास्त्र प्रणालीचा वापर केला जातो. वेबसाईट (सामग्री) शोधण्यासाठी ही व्यवस्था उपयुक्त आहे. ही प्रणाली प्रामुख्याने माहितीच्या (डेटाच्या) प्रभावी निवडीवर लक्ष केंद्रित करते. पद्धतशीर संदर्भग्रंथांच्या प्रकारांमध्ये भौतिक स्वरूप, बौद्धिक स्वरूप, आंतरिक स्वरूप; इंग्रजी; विषय भौगोलिक क्षेत्र; वेळेचा घटक; आणि प्रकाशक इ. बाबींचा समावेश होऊ शकतो.

३. मजकूर: (Textual)

मजकूराच्या वैधतेवर लेखन किंवा मुद्रण प्रक्रियेचा प्रभाव निर्धारित करण्यात मजकूर संदर्भग्रंथ मदत करतात. या प्रकारच्या ग्रंथसूचीचा संबंध हस्तलिखित आणि मुद्रित पुस्तक यांच्यातील मजकूराच्या फरकांशी आहे, याचा अर्थ असा आहे की या प्रकारच्या ग्रंथसूचीची लेखकाने त्याच्या कामात अभिप्रेत असलेले अचूक शब्द निर्धारित करणे आहे. हा ग्रंथांचा अभ्यास आणि तुलना देखील आहे आणि ते विविध मुद्रण आणि आवृत्यांमधून प्रसारित केले गेले आहेत.

१०.५.२ ग्रंथसूचीचे प्रकार (TYPES OF BIBLIOGRAPHY) :

- बहुसंख्य गणनात्मक ग्रंथसूची या विषयाच्या ग्रंथसूची आहेत. हे एका विशिष्ट विषयाशी संबंधित माहितीशी संबंधित आहे, जी एखादी गोष्ट (जसे की सॉलिड स्टेट फिजिक्स), एखादी जागा (जसे की युनायटेड स्टेट्स), एक व्यक्ती (पंडित जवाहरलाल नेहरू), एक व्यापक विषय (जसे की सामाजिक) असू शकते. विज्ञान किंवा संगणक विज्ञान), किंवा कोणत्याही विषयाचे छोटे उपक्षेत्र (संगणक). रंगनाथन यांच्या मते, विषयाची ग्रंथसूची ही एक दस्तऐवज ग्रंथसूची आहे जी सर्व संभाव्य भूमिका पूर्ण करण्याच्या विरुद्ध एका विषयाच्या क्षेत्रापुरती मर्यादित आहे. विषय संदर्भग्रंथ स्वतंत्र कार्य म्हणून किंवा इतर स्रोतांमध्ये खंड म्हणून दिसू शकतात. ते वेबसाईटप्रकार, टाईम लाईन, स्रोतांची उत्पत्ती आणि भाषा यानुसार मर्यादित असतील. ते एकतर वर्तमान किंवा पूर्वलक्षी असू शकतात आणि बहुतेकदा एकतर निवडक किंवा सर्वसमावेशक असतात. संदर्भ ग्रंथसूची, ग्रंथसूची पुनरावलोकने, वाचन सूची, विषय अनुक्रमणिका आणि अमूर्त सेवा यासारख्या सामग्रीनुसार विषय ग्रंथसूचीचे अनेक गटांमध्ये वर्गीकरण केले जाऊ शकते.
- राष्ट्रीय संदर्भग्रंथांमध्ये विशिष्ट देशातील प्रकाशनांची मालिका असते. नागरिकांनी देशात छापलेली पुस्तके, दस्तऐवज, पत्रिका, मालिका, प्रबंध, प्रबंध किंवा इतर साहित्याचा संच येथे वर्गीकृत केला जाईल. हे नागरिकांच्या बौद्धिक संपत्तीचे संग्रहण करते. इंडियन नॅशनल बिब्लियोग्राफी (INB), ब्रिटिश नॅशनल बिब्लिओग्राफी, क्युमुलेटिव्ह बुक इंडेक्स; काही उदाहरणे आहेत.
- व्यापार संदर्भग्रंथ ही प्रकाशकांची सूची आहे जी एखाद्या विशिष्ट राष्ट्रातील प्रकाशक, पुस्तक विक्रेते किंवा व्यापार संस्थांद्वारे छापली जाते आणि विक्रीसाठी ऑफर केली जाते. पुस्तक विक्रीला प्रोत्साहन देणे हे त्यांचे प्रमुख कर्तव्य आहे. ते विक्री वाढवून योगदान देतात कारण त्यांचा वापर व्यवसायासाठी केला जातो. पुस्तकांची दुकाने, मुद्रक, प्रकाशक आणि अशा प्रकाशनांचे वितरक यांच्याद्वारे विक्रीसाठी ऑफर केलेली पुस्तके आणि इतर वाचन साहित्याचा कॅटलॉग ट्रेड बिब्लिओग्राफी म्हणून ओळखला जातो. त्यांची स्थानिक, राष्ट्रीय किंवा अगदी जागतिक पोहोच असू शकते. अमूल्य पुस्तके, सरकारी पुस्तके, प्रबंध, शोधनिबंध, सोसायटीचे प्रकाशन, इ. जे प्रकाशित झाले नाहीत ते सामान्यतः व्यापार संदर्भग्रंथांमध्ये समाविष्ट केले जात नाहीत.
- सार्वभौमिक ग्रंथसूची ही अशी आहे जी सुरुवातीपासून आत्तापर्यंत सर्व ज्ञान-संबंधित प्रकाशने, समस्या आणि प्रक्रियांचा समावेश करते. त्यामध्ये सर्व प्रकाशित कामांचा

समावेश असणे आवश्यक आहे, ज्यामध्ये पुस्तके, पुस्तकांचे उतारे, मासिके, निबंध आणि त्यांचे संयोजन, सर्व विषयांवर, सर्व भाषांमध्ये, सर्व खंडांमध्ये, नेहमी असणे आवश्यक आहे. ही सर्व भाषांमध्ये आणि सर्व राष्ट्रांमध्ये विषयाचा विचार न करता केलेल्या सर्व प्रकाशनांची यादी आहे. गेली अनेक वर्षे, संदर्भग्रंथकार या ध्येयासाठी काम करत आहेत. गेल्या ३० ते ४० वर्षांत माहिती आणि साहित्याच्या प्रचंड वाढीमुळे आणि भाषेच्या अडथळ्यांमुळे अशा प्रकारच्या ग्रंथसूचीच्या निर्मितीमध्ये अनेक गुंतागुंत आहेत.

१०.६ निष्कर्ष (CONCLUSION)

उद्धरण, नोट्स, संदर्भ आणि ग्रंथसूची प्रदान करण्याचे तंत्र हे सर्व शैक्षणिक लेखनाच्या नैतिक सरावाचा एक भाग बनतात. त्यांच्यापैकी प्रत्येकाचे स्वतःचे नियम आहेत जे एखाद्या विषयाचे आकलन वाढविण्यासाठी सुसंगतता आणि एकसमानता राखण्यासाठी पाळले पाहिजेत. जेथे देय आहे तेथे श्रेय देऊन साहित्यिक चोरी देखील टाळली जाते. हे इतरांच्या योगदानाची रूपरेषा तयार करण्यात मदत करते ज्यांच्या कार्यावर पुढील संशोधन आधारित आहे. ही तंत्रे वाचकांना तपशीलांमध्ये प्रवेश करण्यास मदत करतात जे अन्यथा काढून टाकले असते.

१०.७ सारांश (SUMMARY)

कोणत्याही क्षेत्रातील संशोधन सामूहिकरित्या उपलब्ध माहितीच्या आधारेविषय विकसित करण्यास अनुमती देते.

प्रकल्पाच्या शेवटी माहिती एकत्र करण्यासाठी वाट पाहण्यापेक्षा संदर्भ, संदर्भ आणि नोटिंग संशोधन पर लेख व प्रसिद्धी आणि ग्रंथसूची याबाबत सतर्कता तसेच वेबसाईटला भेट देणे प्रक्रिया संशोधनाच्या सुरुवातीपासूनच केली जावी.

एक उद्धरण संशोधनाच्या वाचकांना प्रकल्पासाठी वापरलेली सामग्री कोठून प्राप्त केली जात आहे हे जाणून घेण्यास अनुमती देते. हे वाचकांना कळवून मूळ लेखकाला श्रेय देखील देते की ही माहिती इतर कोणाच्या तरी कामातून घेतली गेली आहे आणि मूळ कल्पना नाही.

एक संदर्भ प्राप्त होत असलेल्या माहितीचा "पत्ता" प्रदान करतो. हे वाचकांना काम शोधण्यात मदत करते कारण त्यात शीर्षक, लेखक, प्रकाशनाचे वर्ष इत्यादींविषयी महत्वाच्या तपशीलांचा उल्लेख आहे.

काही सामान्य लेखन साधन वैशिष्ट्ये अस्तित्वात आहेत जी विविध उद्धरण शैली वापरताना लागू केली जातात, जसे की एंडनोट्स आणि तळटीप.

संदर्भग्रंथ केवळ संशोधनात उद्धृत केलेल्या आणि संदर्भित केलेल्या कामांचाच संदर्भ देत नाही, तर ज्या कामांचा थेट उल्लेख केला गेला नाही अशा कामांचाही उल्लेख होतो.

१०.८ प्रश्न (QUESTIONS)

१. शैक्षणिक वाचन आणि लेखनासाठी आवश्यक असलेल्या कौशल्यांचे तपशीलवार परीक्षण करा.
२. उद्धरण म्हणजे काय? अवतरणांचे उपयोग, महत्त्व आणि संकल्पना स्पष्ट करा.
३. संदर्भासाठी कोणते दृष्टिकोन आणि पद्धती वापरल्या जातात? संदर्भातील नोट्सची भूमिका स्पष्ट करा.
४. ग्रंथसूची म्हणजे काय? संदर्भग्रंथीय प्रस्तुतीकरणाच्या शाखा आणि प्रकारांबद्दल तपशीलवार स्पष्टीकरण द्या.

१०.९ संदर्भ (REFERENCES)

- Antony Stella (2001), Quality Assessment in Indian higher Education Issues of impact and future perspectives, Published by Allied publishers Limited New delhi-002
- Reference/ research skills (1997, February 13): English for Academic Purposes, 208–218. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511733062.016>
- Uzuegbu, C. (2015): 'Bibliographic Citation and Referencing Method',
- https://aliah.ac.in/upload/media/04-04-20_1585985599.pdf
- https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-95901-6_1?noAccess=true
- <https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/33139/1/Unit-3.pdf>

वर्णन, विश्लेषण, टीका (DESCRIPTION, ANALYSIS AND CRITIQUE)

घटक रचना :

- ११.० उद्दिष्टे
- ११.१ प्रस्तावना
- ११.२ वर्णनाचा अर्थ
- ११.३ वर्णनात्मक लेखनाच्या पायऱ्या
- ११.४ विश्लेषण
- ११.५ टीका
- ११.६ सारांश
- ११.७ प्रश्न
- ११.८ संदर्भ

११.० उद्दिष्टे

१. वर्णनाचा अर्थ समजून घेणे आणि सामाजिक शास्त्रात लिहिण्याच्या कौशल्याचा उपयोग करणे.
२. उत्तम मजकूर आणि लिहिण्यासाठी विवेचन आणि विश्लेषणाबद्दल जाणून घेणे.

११.१ प्रस्तावना

शोधनिबंध किंवा संशोधन प्रकल्प लिहिणे हा कौशल्याचा एक भाग आहे, त्यास आकार देण्यासाठी वेळ लागतो आणि त्यात बरेच संपादन आणि मसुदे गुंतलेले असतात. अंतिम प्रक्रिया पूर्ण करण्यासाठी पायऱ्यांचा विचार होणे गरजेचे आहे. त्यापैकी काही वर्ण, विश्लेषण, समीक्षक आहेत. ज्यांची आपण या प्रकरणात चर्चा करू. समाजशास्त्राचे विद्यार्थी या नात्याने तुम्ही तुमचा प्रबंध लिहिताना, शोधनिबंध लिहिताना किंवा ते वाचताना, या संदर्भ प्रकरणामध्ये चर्चा केलेले विषय मदत करतील. तुम्ही काही उपयुक्त कौशल्य व तंत्रे शिकण्याची अपेक्षा करू शकता ज्याचा तुम्ही स्वतः लिहिताना आणि उच्च शिक्षणासाठी कोणताही लेख प्रकाशित करताना लागू करू शकता.

११.२ वर्णनाचा अर्थ

निबंध, पेपर, प्रबंध, समालोचन किंवा साहित्य समीक्षा लिखाणामध्ये प्रत्येक बारीक निरीक्षणाची जोड द्यावी लागते. उदाहरणार्थ, तुम्हाला एका विशिष्ट विषयावरील अलीकडील संशोधन निष्कर्षांचा सारांश सादर करण्यास सांगितले जाऊ शकते. वर्णन विशेषतः वांशिक कार्याच्या दृष्टीने वापरले जाते. क्षेत्रकार्यामध्ये निरीक्षण केलेल्या प्रत्येक तपशीलाची नोंद केली जाते. त्यामुळे वाचकाला एकंदर कल्पना व अर्थपूर्ण अंदाज वर्तविण्यास मदत होते. तथापि, वर्णन अभ्यासाच्या स्थानाच्या संदर्भात आणि समस्या अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यासाठी केंद्रित करणे आवश्यक आहे.

वर्णनात्मक लेखन म्हणजे अचूक, संवेदी भाषा वापरून प्रतिमांचे चित्रण करणारे लेखन. जेव्हा आपण वर्णनात्मक लेखनातील वाक्प्रचार वाचतो तेव्हा फील्ड स्टोरी लक्षात येते. जसजसे आपण वाचतो तसतसे अग्रभाग, लँडस्केप, परिच्छेद, कृती आणि पात्रांच्या लकबींचे वर्णन व आवाजाद्वारे स्थान आपल्याला वास्तविक वाटले जाते. या प्रकारच्या लेखनात एक कथा लेखन घटक देखील समाविष्ट आहे. हे कमीतकमी दोन वर्णांचे वर्णन देते, तसेच त्यांच्या वर्तन आणि देह बोलीबद्दल तपशील देते. (मॅककार्थी, तारा, 1998).

वर्णन तंतोतंत, पद्धतशीरपणे विशिष्ट लोकसंख्येची किंवा स्वारस्याच्या विषयाची वैशिष्ट्ये सूचीबद्ध करणे. एखाद्या विशिष्ट प्रसंग, परिस्थिती किंवा गटाच्या वैशिष्ट्यांचे अचूक मांडणी किंवा परीक्षण तयार करण्यासाठी, हे अभ्यास संशोधन नवीन अर्थ शोधण्याचा, आधीपासून अस्तित्वात असलेल्या गोष्टींचे स्पष्टीकरण, एखादी गोष्ट किती वारंवार घडते हे ठरवण्याचा आणि/ किंवा माहितीचे वर्गीकरण करण्याचा एक मार्ग आहे. व्यक्ती, परिस्थिती किंवा गटांची वैशिष्ट्ये तसेच विशिष्ट घटना कोणत्या वारंवारतेसह घडतात हे ठळक करण्यासाठी, हे अभ्यास उत्स्फूर्तपणे घडणाऱ्या परिस्थितीच्या असंख्य पैलूंचे निरीक्षण करतात, वर्णन करतात आणि दस्तऐवजीकरण करतात. अलीकडील घटनांवर आधारित सर्वेक्षण व त्यावर आधारित माहितीसह विश्लेषण देण्यासाठी विविध घटक दरम्यान किंवा संबंधित संबंध किंवा सहसंबंध स्थापित करणे. (डुलोक, 1993).

वर्णन एखाद्या विशिष्ट समस्येबद्दल किंवा परिस्थितीबद्दल असू शकते (उदा. वैद्यकीय, पर्यावरणीय, मानसिक, सामाजिक). हे एखाद्या विशिष्ट प्रसंगाबद्दल असू शकते (उदा. ऐतिहासिक घटना, नैसर्गिक आपत्ती, राजकीय स्थिती, आणीबाणी) किंवा ते एखाद्या विशिष्ट व्यक्ती किंवा गटाच्या पुनरावलोकन किंवा प्रोफाइलबद्दल असू शकते (उदा. सामाजिक कार्य, नर्सिंग किंवा शिक्षणासाठी). किंवा ते घटना, प्रतीक, विधी याबद्दल असू शकते. दुसऱ्या शब्दांत, वर्णन कोणत्याही परिस्थितीचे आणि प्रत्येक गोष्टीचे वर्णन करण्याशी संबंधित आहे. वर्णनात अनेक वेळा युक्तिवाद किंवा लेखकाची भूमिका असणे आवश्यक नसते. फील्ड किंवा मजकूरात काय निरीक्षण करता येईल याचे दस्तऐवजीकरण करणे अधिक आहे. येथे फील्डवर्कचा संदर्भ आणि मजकूर पुस्तके, प्रबंध, प्रकाशित किंवा अप्रकाशित लेख किंवा वेबसाईट (सामग्री) यासारखे लिखित स्रोत असू शकतात.

कोणतेही वर्णन करण्यापूर्वी काही गोष्टी लक्षात ठेवणे आवश्यक आहे. लिहिण्यापूर्वी थोडा वेळ विचार करा. तुम्ही विषयाशी संबंधित वेगवेगळ्या कल्पनांबद्दल कागदाच्या तुकड्यावर लिहून सुरुवात करता. पिझ्झा बद्दल लिहायचे आहे असे उदाहरण घेऊ. तुम्ही पिझ्झा म्हणजे काय, त्यात कोणते घटक वापरले जातात जसे की सॉस, चीज, क्रस्ट, पेपरोनी, सॉसेज, मसाले, मसालेदार, वितळलेले इ. याचे वर्णन करून तुम्ही सुरुवात करू शकता. तुमच्याकडे यादी मिळाल्यावर तुम्ही प्रत्येक शब्दाच्या वर्णनाच्या याद्या संकलित करू शकता. अटी तुम्ही पिझ्झाच्या इतिहासाबद्दल लिहू शकता. त्याची उत्पत्ती कशी झाली? आणि इतर देशांमध्ये ती कशी पसरली? स्पष्ट, संक्षिप्त भाषा वापरण्याची खात्री करा. हे सूचित करते की तुमची शब्दांची निवड मुद्दाम केली गेली होती, तुमच्या अभिप्रेत वर्णनाच्या विषयावर ते किती चांगले लागू झाले याचा विशेष विचार करून नेहमी लक्षात ठेवा की एखाद्या गोष्टीचे वर्णन करताना तुम्ही वाचकाच्या संवेदनांना आकर्षित केले पाहिजे.

वस्तूचे स्वरूप, आवाज, चव आणि/ किंवा संवेदना यांचे वर्णन करा. संशोधन गुणवत्तापूर्ण बनवण्यासाठी, आपल्या संवेदनांचा वापर करा. तुमचा यावर विश्वास कशामुळे आला? आपण आपल्या विषयाशी संबंधित भावना किंवा भावना व्यक्त करू शकत असल्यास, आपण वाचकाशी एक मजबूत संबंध स्थापित कराल. कादंबरीसारख्या साहित्यिक प्रकारात मोठ्या प्रमाणात भावनांना उत्तेजित करणे हे लेखनाद्वारे केले जाते.

वाचकांसाठी प्रभावी विधान करा. वाचकाला ओळखीची आणि कौतुकाची तीव्र जाणीव करून देणे हे तुमच्या ध्येयांपैकी एक असले पाहिजे. तथापि, आपण काय व्यक्त करण्याचा प्रयत्न करीत आहात हे जाणून वाचकाने निबंध लिहावा असे आपल्याला वाटत असल्यास आपण पद्धतशीर आणि तार्किक वर्णन प्रदान करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

तुम्ही अधूनमधून वेगळ्या घटना किंवा घटनांबद्दल बोलत असाल. कारण आणि परिणामासह घटनांचा कालक्रम इतर कालखंडात देखील सादर केला जाऊ शकतो, ट्रॅकिंग नमुने, बदल आणि कालांतराने घडामोडींवर लक्ष केंद्रित करताना, तुम्हाला ग्राफिकल किंवा सांख्यिकीय माहितीचे स्पष्टीकरण आणि वर्णन करावे लागेल. वाचकांना यापैकी प्रत्येक परिस्थिती पूर्णपणे समजून घेण्यासाठी, स्पष्टता असणे आवश्यक आहे.

वर्णनात एखाद्याला तारखा, ठिकाणे, प्रमुख व्यक्ती, दस्तऐवज आणि घटना हे रेकॉर्ड करणे आवश्यक आहे. परंतु ते का घडले? कारणे, परिणाम, अंतर्निहित समस्या, सैद्धांतिक दृष्टीकोन या शिवाय मत व्यक्तिपरक, अर्थ लावून देखील असू शकते, परंतु उच्च लक्षकेंद्रीत तथ्यांवर आहे जे उद्दिष्ट, सत्यापित करण्यायोग्य आहेत आणि ज्यांचे व्यापक विश्लेषण आवश्यक आहे. तुम्ही महत्त्वपूर्ण तथ्ये, तारखा, घटना आणि कार्यपद्धती यांच्या प्रासंगिकतेवर चर्चा करू शकता, विश्लेषण करू शकता आणि प्रकाशित संशोधन आणि या विषयावरील सर्वात अलीकडील सैद्धांतिक दृष्टीकोन वापरून प्रश्न किंवा शीर्षकाच्या प्रतिसादात माहिती देखील देऊ शकता.

जेव्हा मजकुराबद्दल वर्णन लिहिण्याचा विचार येतो तेव्हा स्वतःची भाषा वापरणे चांगले ठरते. लेखकाचे शब्द, वाकप्रचार किंवा वाक्ये फक्त पुनरावृत्ती केल्याने समज दिसून येत नाही; उलट, त्यामुळे ज्ञाननिर्मिती होत नाही.

११.४ विश्लेषण

संशोधनात आणि मजकुरात विश्लेषणाचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला गेला आहे. सोप्या शब्दात विश्लेषण म्हणजे तपशीलवार तपासणी ही संशोधन समस्या किंवा लेखी किंवा मौखिक असू शकते. एकदा माहिती गोळा केल्यावर, विश्लेषण केले जाते जेणेकरून संशोधक, निष्कर्ष काढू शकेल.

परिमाणवाचक संशोधनात वापरलेली सहा प्राथमिक माहिती विश्लेषण तंत्रे खालीलप्रमाणे आहेत.

१. संशोधक जे वर्णनात्मक व कथनात्मक विश्लेषण वापरतात,
२. ज्यांना सामान्यतः वर्णनात्मक चौकशी म्हणून संबोधले जाते,
३. मजकूर किंवा दृश्य माहिती (डेटाचे) विश्लेषण करतात ज्यांचे स्वरूप विस्तृत आहे.
४. ग्राउंडेड थिअरी (GT) चे प्राथमिक लक्ष (फोकस), जे संरचित परंतु अनुकूल तंत्र वापरते,
५. ते सामान्यतः सामाजिक प्रक्रिया किंवा वर्तन असते.

विश्लेषण करण्यासाठी समाविष्ट असलेल्या काही पायऱ्या खालीलप्रमाणे आहेत. हे टप्पे अतिशय महत्वाचे आहेत.

अ) माहिती विश्लेषण:

येथे मिळालेल्या प्रतिसादांवर आधारित माहितीचे वर्गीकरण केले जाते. महत्वाच्या मुलाखतींचा संदर्भ, भाषा, काही विशिष्ट चल व अचल माहितीचे मुद्दे या संदर्भात पुढील तपास केला जातो. या स्तरावर, माहितीचे परीक्षण करतो आणि जोडलेले प्रतिसाद एकत्रितपणे परिणामाचा अंदाज घेत केल्या जातात सादर.

ब) माहिती सादरकरण :

संग्रहित माहितीचा अर्थ वाचकांना समजण्यास मदत करण्यासाठी. सारण्या, ग्राफिकल प्रस्तुतीकरण आणि आकडेवारीचे सारांश यासारख्या सादर करण्यायोग्य पद्धतीने माहितीची क्रमवारी लावली जाते. पाय-चार्ट देखील आवश्यक असल्यास केले जातात. पाय-चार्ट, बार चार्ट, हिस्टोग्राम आणि अतिरिक्त आकृतीबंध (ग्राफ) चा उपयोग करून सादरीकरण केले जाते.

क) विश्लेषण :

वर्णन, विश्लेषण, टीका

या चरणात माहिती, मजकूराचे विश्लेषण सॉफ्टवेअर वापरून किंवा मॅन्युअली जसे की वर्गीकरण, संकेतीकरण/ कोडींग, मुलाखतीदरम्यान शब्दांची पुनरावृत्ती, सामान्यतः आढळणारी विधाने, पद्धती इत्यादींचे निरीक्षण करून केले जाते.

संख्यात्मक संशोधन आणि गुणात्मक संशोधन माहिती विश्लेषण

संख्यात्मक माहितीचे विश्लेषण करण्यापूर्वी खालील तीन प्रक्रिया वापरून तयार करणे आवश्यक आहे:

- पहिली पायरी म्हणजे माहिती प्रमाणीकरण, जे आवश्यक गुणवत्तेच्या पॅरामीटर्समध्ये आणि पूर्वाग्रह मुक्त असल्याची खात्री करण्यासाठी पूर्वनिर्धारित नियमांशी अधिग्रहित माहितीची तुलना करण्याची क्रिया आहे. सामान्यतः, यात, स्क्रीनिंग, प्रोटोकॉल आणि पूर्णता शोधणे समाविष्ट आहे. माहिती संकलित करण्यापूर्वी प्रभावली किंवा मुलाखत अनुसूची प्री-टेस्टिंग केले जाते
- दुस-या पायरीमध्ये माहिती सुसंगत (सुधार) केले जाते. माहिती संपादन ही कोणत्याही अंतर, त्रुटी किंवा विसंगतीसाठी माहिती रेकॉर्डचे परीक्षण केल्यानंतर विश्लेषण आणि बदल करण्याची प्रक्रिया आहे.
- तिसरी पायरी म्हणजे माहिती संकेतीकरण, ज्यामध्ये नावाप्रमाणेच निरीक्षण करण्यायोग्य माहितीमधून संकेत (कोड) प्राप्त करणे समाविष्ट आहे. हे संबंधित आणि सुसंगत श्रेण्यांच्या संग्रहामध्ये प्राप्त संकेतीची व्यवस्था करण्याच्या पद्धतीचे वर्णन करते.
- गुणात्मक (परिमाणात्मक) संशोधनामध्ये, माहिती विश्लेषणाच्या दोन प्राथमिक पद्धती वापरल्या जातात:

अ) वर्णनात्मक आकडेवारी:

माहिती विश्लेषणाचा हा परिमाणात्मक दृष्टीकोन उपाय आणि नमुन्याचा सरळ सारांश प्रदान करतो आणि अभ्यासात माहितीची मूलभूत वैशिष्ट्येनुरूप अहवालाची उपयुक्तता ठरविण्यासाठी वापरला जातो. हे संशोधकांना संपूर्ण लोकसंख्येबद्दल काहीही अनुमान लावण्याचा प्रयत्न करण्याऐवजी नमुना गटाची वैशिष्ट्ये समजून घेण्यात मदत करते. अनुमानात्मक आकडेवारीकडे जाण्यापूर्वी, वर्णनात्मक विश्लेषण हा सामान्यतः अभ्यास केलेल्या आकडेवारीचा पहिला संच असतो. मीन, मोड, मिडीयन, स्क्वियेस आणि मानक विचलन या वर्णनात्मक आकडेवारीमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या काही वारंवार सांख्यिकीय चाचण्या आहेत.

ब) अनुमान वापरून सांख्यिकी:

वर्णनात्मक आकडेवारीच्या विरुद्ध, अनुमानात्मक आकडेवारी केवळ विशिष्ट माहिती संच किंवा नमुन्यापेक्षा संपूर्ण लोकसंख्येबद्दल निष्कर्ष काढण्याचा प्रयत्न करते. परिणामी, ते संशोधकांना संपूर्ण लोकसंख्येबद्दल निष्कर्ष आणि अंदाज काढण्यास सक्षम करते.

लोकसंख्येतील गटांमधील असमानतेबद्दलचे अंदाज आणि लोकसंख्येसाठी महत्त्वपूर्ण असलेल्या चलांमधील संबंधांबद्दलचे अंदाज हे अनुमानित आकडेवारी वापरून व्युत्पन्न केलेल्या दोन मूलभूत प्रकारचे अंदाज आहेत.

परिमाणात्मक माहिती विश्लेषणामुळे संशोधक विविध विषयांवर देखील लक्ष केंद्रित करू शकतात, जे निष्कर्षांच्या मोठ्या सामान्यतेमध्ये मदत करतात. गुणात्मक विश्लेषणाच्या तुलनेत, परिणाम अधिक अचूक आणि वस्तुनिष्ठ आहेत. तथापि, परिमाणात्मक माहिती विश्लेषणास आव्हान दिले जाते, कारण ते खूपच लहान आणि वारंवार विरोधाभासी डेटासेटवर लक्ष केंद्रित करते.

तुमची प्रगती तपासा

१. विश्लेषण करताना कोणत्या पायऱ्या लक्षात घ्यावयाच्या आहेत?

२. तुम्ही तुमच्या स्थानिक भागात पाहिलेल्या सामाजिक समस्येचे वर्णन नोंदवा.

११.५ टीका

सोशल मीडियाच्या जमान्यात टीका, ट्विटर, इंस्टाग्राम, टिप्पण्या किंवा तक्रार दाखल करणे किंवा अभिप्राय देणे यासारख्या कायदेशीर माध्यमांसारख्या विविध माध्यमांद्वारे आणि प्लॅटफॉर्मद्वारे मत व्यक्त करण्यासाठी आता आपल्या सर्वांकडे जागा आहे. खरं तर आम्ही आमची मते आणि नकारात्मक अनुभव अधिक आणि विशेषतः देशातील स्वस्त इंटरनेट प्लॅनसह मोठ्या प्रमाणात व्यक्त करण्यास सुरुवात केली आहे. हे YouTube टिप्पण्यांपासून ते कोणत्याही टिप्पण्या किंवा वापरलेल्या इमोजींपर्यंत पाहिले जाऊ शकते. एक विद्यार्थी या नात्याने तुम्हाला तुमच्या लेखन किंवा कार्यपद्धती किंवा शैलीशी संबंधित पालक, शिक्षक यांच्याकडून टीकाही झाली असेल. दुस-या शब्दात, सोप्या शब्दात समालोचन म्हणजे काय हे तुम्हाला माहिती आहे. आजच्या काळात समालोचना जर्नलमधील लेख, किंवा वर्तमानपत्रातील लेखन किंवा प्रबंध, प्रबंध असू शकते. काही वेळा एकच लेख चर्चेला आणि समीक्षेला वाव देतो. एक प्रकारे, भिन्न दृष्टीकोन विकसित करणे. सामाजिक शास्त्रात समालोचना अत्यंत आवश्यक आहे. समाजशास्त्राचे विद्यार्थी जे समाजाविषयी अभ्यासाचे निरीक्षण करत आहेत, ते समालोचनही प्रक्रियेचा एक भाग बनतात. समालोचना समस्यांवर प्रश्न विचारण्यास मदत करते, ते दुर्लक्षित लोकांचा आवाज उठवण्यास मदत करते आणि धोरण निर्मात्यांपर्यंत समस्या पोहोचविण्यात मदत करते.

ग्रीकमध्ये क्रिटिक हा शब्द कृतिके तेखने ("द क्रिटिकल आर्ट") म्हणून ओळखला जातो. हे फार मोठे आश्चर्य म्हणून येऊ नये कारण ग्रीक लोक आपल्याला सॉक्रेटिस, प्लेटो आणि अॅरिस्टॉटलसारखे टीकाकार देण्यास जबाबदार आहेत. आम्ही आज पुस्तक अहवाल, युक्तिवाद पेपर आणि गंभीर निबंधांद्वारे समालोचनाचा वारसा पुढे चालू ठेवतो, जे आम्ही शाळेत शिकू शकणाऱ्या सर्वात महत्त्वपूर्ण प्रतिभांपैकी एक आहे.

एखाद्या समस्येबद्दल टीका लिहिणे खूप महत्वाचे आहे हे दोष जाणून घेण्यास आणि त्यांचे निराकरण करण्यात मदत करते. सामाजिक शास्त्राचे विद्यार्थी या नात्याने एखाद्या समस्येचा अभ्यास करताना एक महत्वाचा प्रश्न विचारला जातो. दिलेल्या परिस्थितीला

कारणीभूत ठरणारी घटक कोणते? किंबहुना, एक विचारसरणी आहे जी गंभीर दृष्टिकोनासाठी समर्पित आहे, जी विविध विषयांतील कल्पनांचा समावेश करण्याबद्दल चर्चा करते आणि पदानुक्रमावर प्रश्नचिन्ह देखील मांडते, ज्यामुळे व्यक्त होऊ शकत नसलेल्यांना आवाज मिळतो.

समालोचनाचा शब्दकोश म्हणजे अवास्तव निवडींवर प्रश्नचिन्ह निर्माण करणे. एखाद्या गोष्टीची ताकद आणि कमकुवतपणाचे विश्लेषण करणे, मूल्यांकन करणे आणि मूल्यांकन करणे हे देखील क्रिटिक आहे. समालोचन ही समीक्षा किंवा टीका आहे जी टीकात्मक असते, विशेषतः जेव्हा ती साहित्यिक किंवा कलात्मक कार्याशी संबंधित असते. टीका हे एक कौशल्य आहे. टीका समस्या/ संरचना शोधते. टीका कशाची कमतरता आहे यावर लक्ष केंद्रित करते आणि प्रभावी काय आहे यावर प्रकाश टाकते.

टीका स्पष्टीकरणाची मागणी करते आणि जे समजत नाही ते नाकारते. टीका कठोर बुद्धीने केली जाते, परंतु प्रशंसा द्याळू, प्रामाणिक आणि निःपक्षपाती असते.

टीका ही रचनात्मक असते, विशेषतः जेव्हा ती कार्य करत नसलेल्या गोष्टींवर लक्ष केंद्रित करते. टीका ही सामान्य आणि अस्पष्ट असली तरी टीका ठोस आणि नेमकी असते. टीकेमध्ये विनोद नसतो आणि हसण्याची मागणीही नसते. समीक्षक दुर्बलता शोधतात. टीका ही वैज्ञानिक स्वरूपाची असावी. म्हणजेच, संशोधकाने वापरलेल्या पद्धतींवर चर्चा करणे आवश्यक आहे, अभ्यासाधीन मजकूर किंवा समस्येबद्दल टीका करणाऱ्या व्यक्तीकडून पुरेसे पुरावे असणे आवश्यक आहे. एखाद्या सिद्धांताच्या टीकेचे समर्थन केले तर ते अधिक विश्वासाहोईल. सामाजिक विज्ञानातील संशोधन आणि लेखन प्रक्रियेचा पद्धतशीर समालोचना हा देखील महत्वाचा भाग आहे.

प्रत्येक सिद्धांत टीकेनंतर उदयास येतो. म्हणूनच, शैक्षणिक शिष्यवृत्तीच्या दृष्टीने देखील ज्ञानाच्या वाढीसाठी टीका करणे अत्यंत आवश्यक आहे. उदाहरणार्थ, मानववंशशास्त्रातच, उत्क्रांतीच्या सिद्धांतावर टीका झाल्यानंतर आणि काही विद्वानांना त्यात त्रुटी आढळल्या आणि म्हणूनच सांस्कृतिक सापेक्षतावाद, कार्यप्रणाली आणि संस्कृती आणि व्यक्तिमत्त्व, मार्क्सवादी शाळा इत्यादी काही शाळांना नाव देण्यासाठी इतर शाळा उदयास आल्या. समाजशास्त्राच्या संदर्भात - जेव्हा सकारात्मकतावाद शाळा उदयास आली तेव्हा ती एका पद्धतीचे अनुसरण करत असल्याबद्दल टीका केली गेली, अर्थ, चिन्हांना वाव न देता आणि म्हणूनच गुणात्मक, प्रतीकात्मक परस्परसंवादवाद सारख्याच इतर विचारांच्या शाळांनी ती पोकळी भरून काढण्याचा प्रयत्न केला.

इतरांवर टीका करण्यासाठी, प्रथम वाचन सुरू करावे लागेल. एखादी व्यक्ती जितकी जास्त वाचेल तितकी एखादी व्यक्ती उपस्थित असू शकणार्या युक्तिवादांबद्दल अधिक स्पष्टता असेल. व्यक्त केलेल्या सर्व कल्पनांचा विचार करा आणि नंतर जे सांगितले जात आहे त्याच्याशी सहमत किंवा असहमत असलेल्या माहितीपूर्ण निष्कर्षपर्यंत पोहोचा. जे बोलले जात आहे त्याच्याशी असहमत असणे इतके काही नाही (कदाचित "क्रिटिकल" चे सामान्य ज्ञान तुम्हाला विश्वास ठेवण्यास प्रवृत्त करते) (किंवा खरोखर काही प्रमाणात सहमत आहे, परंतु पूर्णपणे नाही). तुम्ही युक्तिवादाशी कसे संवाद साधता याची प्रक्रिया, शेवटी तुम्ही सहमत किंवा असहमत आहात की नाही, ही या परिस्थितीत सर्वात महत्वाची आहे.

समालोचनाशी जोडलेला एक सिद्धांत आहे ज्याला गंभीर सिद्धांत म्हणतात. कार्ल मार्क्सने भांडवलशाही व्यवस्थेवर टीका केल्याप्रमाणे अनेक विचारवंतांनी अनेक संस्थांवर वेळोवेळी टीका केली असली तरी.

क्रिटिकल थिअरी ही मार्क्सवादी मुळे असलेली सामाजिक आणि राजकीय तत्त्वज्ञानाची चळवळ आहे जी प्रथम फ्रँकफर्ट शाळेच्या कार्याशी जोडलेली होती. टीकात्मक सिद्धांतकारांचे म्हणणे आहे की तत्त्वज्ञानाचा एक महत्त्वाचा उद्देश म्हणजे ज्या सामाजिक संरचनांद्वारे व्यक्ती आणि नियमांवर अत्याचार केले जातात त्या सामाजिक संरचना समजून घेणे आणि त्यांना नष्ट करण्यात मदत करणे, प्रामुख्याने कार्ल मार्क्स आणि सिगमंड फ्रॉइड यांच्या कार्यावर रेखाटणे. ते वैज्ञानिक प्रगतीवरील अविवेकी विश्वासाविरुद्ध चेतावणी देतात कारण त्यांना असे वाटते की विज्ञान, इतर ज्ञानाच्या प्रकारांप्रमाणेच, ऐतिहासिकदृष्ट्या दडपशाहीचे साधन आहे आणि मानवी मुक्तीच्या शोधाचा विचार न करता ते स्वतःचे ध्येय म्हणून शोधले जाऊ नये. 1970 (ब्रिटानिका) पासून इतिहास, कायदा, साहित्य आणि सामाजिक विज्ञानांच्या अभ्यासावर गंभीर सिद्धांताचा महत्त्वपूर्ण प्रभाव पडला आहे. समाजशास्त्रात क्रिटिकल थिंकिंग ही देखील महत्त्वाची गोष्ट आहे.

क्रिटिकल थिंकिंग म्हणजे (१) एखाद्या समस्येचे त्याच्या घटक भागांमध्ये त्याचे अंतर्निहित तर्क आणि गृहितके प्रकट करण्याची क्षमता, (२) ते निर्णय आणि अनुभवामध्ये स्वतःचे पक्षपातीपणा ओळखते आणि खाते, (३) योग्य पुरावे गोळा करून त्याचे मूल्यांकन करते. एकतर वैयक्तिक निरीक्षणे आणि प्रयोग करून किंवा बाह्य माहिती गोळा करून, आणि (४) इतर स्रोतांकडून शिकलेल्या गोष्टींच्या प्रतिसादात स्वतःच्या विचारांचे समायोजन आणि पुनर्मूल्यांकन करा. सिद्धांतकारांच्या मते, या क्षमता केवळ तेव्हाच उपयुक्त ठरतात जेव्हा एखाद्या व्यक्तीला त्यांचा वापर करण्यास प्रवृत्त केले जाते. परिणामी, ते कसे विशिष्ट दिनचर्या अधोरेखित करतात सुरुवातीची टीका

तुम्ही टीका करता तेव्हा इतरांची स्थिती लक्षात घेतली पाहिजे. येथे सांस्कृतिक सापेक्षतावादी म्हणून काम करणे मदत करते, म्हणजे, दुसऱ्या व्यक्तीच्या बुटाच्या दृष्टिकोनातून पाहणे. लक्षात ठेवा जर कोणी तुमच्या कामावर टीका करत असेल तर ते फक्त तुमच्या कल्पनेवर किंवा विचारावर टीका करत आहेत पण तुम्ही एक व्यक्ती म्हणून नाही म्हणून एखाद्याने वस्तुनिष्ठ असायला हवे आणि करिअर आणि काम वेगळे करायला शिकले पाहिजे. रचना समीक्षक मदत करते - कामातील थीम्सवर चर्चा करणे. कोणीही तत्सम कामांबद्दल चर्चा करू शकतो आणि त्यानंतर ज्या महत्त्वपूर्ण मुद्द्यांवर काम करता येईल त्यावर चर्चा करू शकतो. समालोचना लिहिताना लिखित किंवा बोलत असताना व्यावसायिक असणे आवश्यक आहे.

एक लेखक म्हणून किंवा वाचक म्हणून तुम्ही इतर काही मुद्दे, संसाधने सुचवू शकता ज्यांचा वापर संशोधन किंवा लेखनात करता येईल. टीका तुम्हाला चांगले काम सुधारण्यास आणि विकसित करण्यात मदत करू शकते. उदाहरणार्थ – पीएच.डी.च्या प्रक्रियेदरम्यान. तुम्ही अनेक मसुदे लिहित असाल आणि ते एखाद्या समितीला किंवा तुमच्या पर्यवेक्षकाला सादर कराल. कोणत्याही प्रकारच्या समालोचनामुळे काही भीती, नकारात्मक भावना निर्माण

होतात पण टीका ही तुम्हाला एक चांगला संशोधक म्हणून कार्यरत करण्यासाठी असते त्यामुळे ती सकारात्मकतेने घेतली पाहिजे.

वर्णन, विश्लेषण, टीका

तुमची प्रगती तपासा

१. टीकात्मक परीक्षण व विश्लेषण यातील फरक लिहा.
२. तुमच्या स्वतःच्या शब्दात समीक्षक लेखन कसे सुरू करावे यावर चर्चा करा.

११.७ सारांश

वर्णनाचा अर्थ समजून घेऊन आम्ही धडा सुरू केला. वर्णनात्मक लेखन म्हणजे अचूक, संवेदी भाषा वापरून प्रतिमांचे चित्रण करणारे लेखन. वर्णन तंतोतंत, विशिष्ट लोकसंख्येची किंवा स्वारस्याच्या विषयाची वैशिष्ट्ये पद्धतशीरपणे सूचीबद्ध करते. एखाद्या विशिष्ट व्यक्ती, परिस्थिती किंवा गटाच्या वैशिष्ट्यांचे अचूक चित्र किंवा खाते तयार करण्यासाठी, हे अभ्यास नवीन अर्थ शोधण्याचा, आधीपासून अस्तित्वात असलेल्या गोष्टींचे स्पष्टीकरण, एखादी गोष्ट किती वारंवार घडते हे ठरवण्याचा आणि/किंवा माहितीचे वर्गीकरण करण्याचा एक मार्ग आहे. व्यक्ती, परिस्थिती किंवा गटांची वैशिष्ट्ये तसेच विशिष्ट घटना कोणत्या वारंवारतेसह घडतात हे ठळक करण्यासाठी, हे अभ्यास उत्स्फूर्तपणे घडणाऱ्या परिस्थितीच्या असंख्य पैलूंचे निरीक्षण करतात, वर्णन करतात आणि दस्तऐवजीकरण करतात. संशोधनात आणि मजकुरात विश्लेषणाचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला गेला आहे. सोप्या शब्दात विश्लेषण म्हणजे तपशीलवार तपासणी ही संशोधन समस्या किंवा लेखी किंवा मौखिक सामग्री असू शकते. एकदा डेटा गोळा केल्यावर, विश्लेषण केले जाते जेणेकरून संशोधक निष्कर्ष आणि निष्कर्ष काढू शकेल. अध्याय क्रिटिकबद्दल देखील बोलतो. समालोचनाचा शब्दकोश म्हणजे अवास्तव निवडींवर प्रश्नचिन्ह निर्माण करणे. एखाद्या गोष्टीची ताकद आणि कमकुवतपणाचे विश्लेषण करणे, मूल्यांकन करणे आणि मूल्यांकन करणे हे देखील क्रिटिक आहे. समालोचन ही समीक्षा किंवा टीका आहे जी टीकात्मक असते, विशेषतः जेव्हा ती साहित्यिक किंवा कलात्मक कार्याशी संबंधित असते. एखाद्या विशिष्ट विषयाची टीका. टीका हे एक कौशल्य आहे. टीका समस्या/संरचना शोधते. टीका कशाची कमतरता आहे यावर लक्ष केंद्रित करते आणि प्रभावी काय आहे यावर प्रकाश टाकते. या प्रकरणामध्ये टीकात्मक विचार, समीक्षेबद्दलही चर्चा करण्यात आली. प्रत्येक सिद्धांत टीकेनंतर उदयास येतो. म्हणूनच, शैक्षणिक शिष्यवृत्तीच्या दृष्टीने ज्ञानाच्या वाढीसाठी समालोचन अत्यंत आवश्यक आहे. उदाहरणार्थ, मानववंशशास्त्रातच, उत्क्रांतीच्या सिद्धांतावर टीका झाल्यानंतर आणि काही विद्वानांना त्यात त्रुटी आढळल्या आणि म्हणूनच सांस्कृतिक सापेक्षतावाद, कार्यप्रणाली आणि संस्कृती आणि व्यक्तिमत्व, मार्क्सवादी इत्यादी काही विचार विनिमय महत्त्वपूर्ण ठरले होते.

११.७ प्रश्न

१. वर्णनाचा अर्थ थोडक्यात सांगा
२. वर्णनात्मक लेखनासह सुरुवात करण्याच्या चरणांवर चर्चा करा
३. गुणात्मक आणि परिमाणात्मक संशोधनातील विश्लेषणावर चर्चा करा.

११.८ संदर्भ (REFERENCES)

- Britannica, T. Editors of Encyclopedia (2022, September 5). critical theory. Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/topic/critical-theory>
- Dulock, H. L. (1993). Research Design: Descriptive Research. Journal of Pediatric Oncology Nursing, 10(4), 154–157.
<https://doi.org/10.1177/104345429301000406>
- Fakir, A N M Asaduzzaman. (2016). Quantative Data Analysis in Social Science Research.
- Gosner, W. (2022, September 19). critical thinking. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/critical-thinking>
- Juan Ignacio Staricco (2020) Reclaiming critique in social sciences – or why ‘non-normative critique’ constitutes a contradiction in terms, Distinktion: Journal of Social Theory, 21:2, 195-213, DOI: 10.1080/1600910X.2019.1658614
- Juszczuk, Stanislaw. (2018). Methodological Critique in Social Sciences – Chosen Aspects. Athenaeum Polskie Studia Politologiczne. 59. 67-81. 10.15804/athena.2018.59.05.
- McCarthy, Tara. Descriptive writing. Scholastic Inc., 1998.
- <https://style.mla.org/critique-versus-criticize/>
- <http://abacus.bates.edu/~rrichar2/learn/ui/critique.html> Difference between critique and Criticism, Taken from Writing Alone, Writing Together; A Guide for Writers and Writing Groups by Judy Reeves.
- https://owl.purdue.edu/owl/general_writing/academic_writing/essay_writing/descriptive_essays.html
- <https://libguides.uos.ac.uk/academic/writing/DescriptiveWriting>
- <https://blogs.ed.ac.uk/criticalturkey/what-does-critical-mean-in-social-science-writing-and-how-can-i-be-critical-in-my-essay/>
- <https://www.voxco.com/blog/data-analysis-for-social-research-using-qualitative-and-quantitative-techniques/>

डिजिटल युगात सॉफ्टवेअर आणि लेखनाचा वापर – ब्लॉगस्फीअर

घटक रचना :

- १२.० उद्दिष्टे
- १२.१ परिचय
- १२.२ डिजिटल युगाचा अर्थ
- १२.३ डिजिटल युगात लेखन
- १२.४ ब्लॉगस्फीअरचा अर्थ
- १२.५ सारांश
- १२.६ प्रश्न
- १२.७ संदर्भ

१२.० उद्दिष्टे

१. संशोधन आणि लेखनात सॉफ्टवेअरचा वापर जाणून घेण्यासाठी
२. ब्लॉगस्फीअरच्या संकल्पनेशी परिचित होण्यासाठी.

१२.१ प्रस्तावना

या प्रकरणात आपण संगणक आणि सॉफ्टवेअर लिखित स्वरूपात कशी मदत करतात याबद्दल चर्चा करू. इथे लिहिणे म्हणजे शोधनिबंध, असाइनमेंट, ब्लॉग तयार करणे. धडा ब्लॉगस्फीअरबद्दल देखील चर्चा करतो. सध्याच्या काळात जिथे आपण स्वतः डिजिटल तंत्रज्ञानात आहोत, माहितीसाठी इंटरनेटवर खूप अवलंबून आहोत, एकमेकांशी जोडले जाणे, काम, शंका, नकाशे इ. या विषयांचा अभ्यास करणे खूप उपयुक्त आहे. विशेषतः महामारीच्या काळात आम्ही आमच्या संपूर्ण शिक्षणाचे साक्षीदार होतो. डिजिटल माध्यमाच्या साहाय्याने पूर्णपणे चालणारी यंत्रणा. भविष्यातही, आम्ही मिश्रित शिक्षणाच्या अधिक संघीचे साक्षीदार होऊ शकतो. विद्यार्थी या नात्याने हा धडा तुमच्यासाठी खूप उपयुक्त ठरू शकतो आणि ज्या व्यक्तींनी पाहिले आहे आणि डिजिटल युगाचा एक भाग आहे जिथे तुम्ही दररोज मोबाईल फोनचा वापर एखाद्याच्या आयुष्याचा एक भाग म्हणून करता आणि दुसऱ्याच्या बाबतीतही.

डिजिटल माध्यम, हा धडा तुम्हाला प्रक्रिया विकसित करण्यात आणि समजून घेण्यास मदत करेल. सॉफ्टवेअर, डिजिटल युगाने समाजात वैयक्तिक आणि शिक्षण आणि मोठ्या प्रमाणावर समाजात सामाजिक बदल कसा घडवून आणला आहे याबद्दल येथे आपण चर्चा करू.

१२.३ डिजिटल युगाचा अर्थ

मेरियम वेबस्टर डिक्शनरीनुसार, वयाचा अर्थ इतिहासातील सांस्कृतिक काळ असा आहे. डिजिटल युग हा इतिहासातील तो काळ आहे जेव्हा डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर जागतिक स्तरावर व्यापक आणि सामान्य झाला. इंटरनेटच्या व्यापक वापरामुळे डिजिटल युगाची अधिकृत सुरुवात झाली. विद्यार्थ्यांना संगणक कसे वापरायचे हे शिकवून शाळांमध्ये वयाची ओळख करून दिली. डिजिटल युगाला माहिती युग म्हणून देखील ओळखले जाते.

एकविसाव्या शतकातील एक ऐतिहासिक युग जे जुन्या उद्योगातून औद्योगिक क्रांतीच्या द्रुत संक्रमणाने चिन्हांकित आहे. डिजिटल युगाने औद्योगिकीकरण आणि माहिती तंत्रज्ञानाचाही वापर केला. औद्योगिकीकरण आणि डिजिटल युगाचा प्रभाव मानवाच्या इतिहासातील इतर युगापेक्षा कितीतरी जास्त आहे. किंबहुना, डिजिटल युग ज्या वेगाने पसरले ते समाजातील इतर कोणत्याही वयापेक्षा जास्त होते. पर्सनल कॉम्प्युटर आणि तंत्रज्ञानाच्या शोधामुळे 1970 च्या आसपास डिजिटल युग विकसित होताना दिसत आहे ज्याने माहितीच्या मुक्त प्रवाहात मदत केली.

डिजिटल युगातील एक महत्त्वाचा टप्पा म्हणजे सोशल मीडिया. प्यू डेटा सेंटर सारख्या अभ्यासातून असे दिसून आले आहे की सोशल मीडिया वापरकर्ते जुन्या पिढ्यांपेक्षा तरुण आहेत. या 2018 पासून हा ट्रेंड सांख्यिकीयदृष्ट्या स्थिर आहे. अंदाजे 70% लोक मीडियाच्या वापराचा अहवाल देत आहेत, फेसबुक हे लोकसंख्याशास्त्रामध्ये सर्वाधिक वापरले जाणारे व्यासपीठ आहे, तथापि Instagram आणि Snapchat हे हजारो वर्षांमध्ये विशेषतः लोकप्रिय आहेत. 75% पेक्षा जास्त फेसबुक वापरकर्ते दररोज चेक इन करतात, तर 80% तरुण प्रौढ अनेकदा किंवा दररोज स्नॅपचॅट आणि इंस्टाग्राम वापरतात.

सोशल मीडिया वापरकर्त्यांना त्यांची मते अधिक व्यापकपणे ऐकण्याची संधी देतात, तरीही हा आवाज ऑनलाइन जागेत सहजपणे गमावला जाऊ शकतो. शेअर फंक्शनचा वापर समुदायाने संदेश पसरवण्यासाठी आणि गती मिळवण्यासाठी केला पाहिजे. जेव्हा इतर सोशल मीडिया वापरकर्ते एकच संदेश शेअर करतात तेव्हा सिग्नल बूस्टिंगचे हे तंत्र घडते. योग्य प्रकारे केल्यावर, सिग्नल ॲम्प्लीफिकेशन माहिती व्हायरल होण्यास मदत करू शकते. सोशल मीडियाचा वापर नेटवर्क, जागरूकता वाढवण्यासाठी आणि ऑनलाइन चर्चा सुरू करण्यासाठी वेगवेगळ्या प्रकारे केला जाऊ शकतो, परंतु हे लक्षात ठेवणे महत्त्वाचे आहे की व्यवसाय आणि महाविद्यालये देखील ऑनलाइन खात्यांवर लक्ष ठेवतात. सहभागींनी नेहमी व्यावसायिक आणि शिष्टाचाराने वागले पाहिजे कारण ते वादविवाद किंवा चळवळीची विश्वासार्हता वाढवू शकतात. एक प्रकारे सोशल मीडियाच्या माध्यमातून लिखाण वाढले आहे.

इंटरनेटच्या सार्वत्रिक वापरामुळे सोशल मीडिया आता व्यापक प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचला आहे. पारंपारिक पद्धतींपेक्षा अधिक जलद आणि कमी खर्चात काही सामाजिक चळवळींद्वारे

आयसीटीचा वापर केला गेला आहे (बेनेट, 2003). अगदी अलीकडे, मायस्पेस, फेसबुक आणि ट्विटर सारख्या सोशल नेटवर्किंग साइट्सचा राजकीय मोबिलायझेशनवर परिणाम झाला आहे (ग्रीनगार्ड, 2009; गुर्गिंवा, 2008). एका शक्तिशाली कॉर्पोरेशनशी लढा देण्यासाठी (शिकी, 2008) किंवा जगभरात मोठ्या प्रमाणात निषेध आयोजित करण्यासाठी (पेरेझ, 2008), या तंत्रज्ञानाने सैन्याची जमवाजमव करण्यासाठी कार्यक्षम माध्यमे देऊ केली.

वापरकर्त्यांच्या मोठ्या संख्येने आणि साथीच्या काळात इंटरनेट आणि मोबाईलच्या प्रवेशामुळे पुढील पिढी लहान मुलांसाठी अधिक तंत्रज्ञान आणि गॅजेट अनुकूल बनली आहे, यामुळे मोठ्या संख्येने उपकरणे वापरणाऱ्या लोकांच्या वाढीस मदत होईल. यंत्राचा हा वापर लहानपणापासून सुरू होतो, जिथे काही पालक लक्ष वेधून घेण्यासाठी रडत असताना किंवा व्यस्त असताना त्यांना स्वतःचा मोबाईल देतात. मुले देखील फोन वापरण्याची प्रवृत्ती असताना पालकांच्या वागणुकीचे अनुकरण करतात.

१२.३ डिजिटल युगात लेखन

माहितीच्या विस्तृत श्रेणीची उपलब्धता, समविचारी व्यक्ती आणि गटांचे जागतिक नेटवर्किंग आणि चळवळीची भूमिका, उद्दिष्टे आणि रणनीती यांची इलेक्ट्रॉनिक जाहिरात या सर्वांनी डिजिटल युग आणि लेखन बदलले आहे. जगभरात वेगाने वाढणाऱ्या मोबिलायझिंग फोर्सेस आणि ॲडव्होकेसी नेटवर्कने डझनभर सामाजिक कार्यकर्ते संस्था एकत्र केल्या आहेत (उदा., अक्विवा आणि रॉनफेल्ड, 2001; गिलन, 2009; कान आणि केलनर, 2004). संसाधने, एकत्रीकरणाची साधने, सामाजिक चळवळीसाठी तयार केलेली जागा, सामूहिक ओळख वाढवणे आणि आयसीटीचा वापर धोरण आखणे या सर्व गोष्टी सामाजिक चळवळींना मदत करतात. आधुनिक युगात, जेव्हा लोक एकमेकांशी जोडले जात आहेत आणि अधिकाधिक जागतिक स्तरावर, लेखन आणि सामायिकरण मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे. आम्ही मागील पिढ्यांपेक्षा ऑनलाइन ब्राउझिंगमध्ये अधिक वेळ घालवतो.

● विद्यार्थी लोकसंख्या :

पारंपारिक भौतिक ग्रंथालयापेक्षा विद्यार्थी डिजिटल प्लॅटफॉर्मचा अधिक वापर करत आहेत. हीच बाब अनेक विद्यापीठांची आहे आणि चिंतेचीही बाब आहे. अनेक वेळा महागडी ब्रिटानिका, भौतिक स्वरूपातील ज्ञानकोश वर्षानुवर्षे कोणत्याही वाचकाला स्पर्शून जात नाही. डिजिटल प्लॅटफॉर्म, ई वेबसाइट्स आणि अगदी विकिपीडिया सारख्या खुल्या आणि विनामूल्य शेअरिंग प्लॅटफॉर्मवरून बदली दिसून येते. सेमिस्टर पॅटर्न आणि ग्रेडिंग सिस्टीमसह, विशेषतः भारतातील प्रत्येक कोर्समध्ये विद्यार्थ्यांना आता असाइनमेंट पूर्ण करावे लागते. यापैकी अनेक विनामूल्य आणि मुक्त संसाधने वापरली जातात जी कॉपी करणे, पेस्ट करणे, संदर्भ देणे, संदर्भ देणे सोपे आहे. त्यामुळे वाचनालयाकडेही पुरेसे प्रोत्साहन, अभिमुखता निर्माण करावी लागेल. अशी प्रकरणे आहेत जिथे संस्थांमधील ग्रंथालये खूप लहान आहेत येथे डिजिटल लायब्ररी आणि Jstor सारख्या सॉफ्टवेअरचा प्रवेश आहे त्यामुळे संस्थेकडे प्रवेश असल्यास विद्यार्थी मोठ्या संख्येने जर्नल्समध्ये प्रवेश करू शकतात.

● ऑनलाइन लेखनाचे फायदे:

जुन्या काळात छपाईचे यंत्र उपलब्ध नव्हते. एखादी सामग्री कॉपी करण्यासाठी, एखाद्याला प्रवास करावा लागतो, विशेषतः जर ते महानगर असेल तर विद्यार्थ्याला उपनगरात मुख्य शहरात राहिल्यास प्रवास करण्यास जास्त वेळ लागेल. परिणामी, विद्यार्थ्याचा ग्रंथालयात खर्च होणारा वेळ खूपच कमी होईल. हे सर्व विद्यार्थ्याने तयार केलेल्या लेखनावर परिणाम करू शकते. येथेच ऑनलाइन साहित्य मदत करते आणि बचावासाठी येते जे प्रवासाचा वेळ आणि प्रवेशयोग्यता दोन्ही वाचवते. एका बटणाच्या क्लिकवर पुस्तक, साहित्य विशिष्ट लायब्ररीमध्ये उपलब्ध आहे की नाही हे देखील तपासता येते. विशेषतः देशांमध्ये ही एक सामूहिक सांस्कृतिक प्रथा बनली आहे कारण इंटरनेटच्या प्रवेशामुळे संप्रेषण जलद, सुलभ, सोपे होते जे एका व्यक्तीकडून दुसऱ्या व्यक्तीकडे काही सेकंदात किंवा अगदी रिल टाईम आधारावरही जाऊ शकते.

● लेखनासाठी सॉफ्टवेअर:

मेंडेली, एंडनोट्स सारखे अनेक सॉफ्टवेअर आहेत जे आजकाल उद्धरण किंवा संदर्भ बँक तयार करण्यासाठी वापरले जातात. तथापि, सॉफ्टवेअरचे काही विभाग वापरण्यासाठी विनामूल्य आहेत. व्याकरण, वाक्य दुरुस्ती, विरामचिन्हे संपादित करण्यासाठी आणि त्यावर पुन्हा काम करण्यासाठी व्याकरणाची साधने देखील आहेत. या सर्व सॉफ्टवेअरमध्ये काही विभाग आहेत जे वापरण्यासाठी विनामूल्य आहेत. हे देखील सोपे सॉफ्टवेअर आहेत जे लेखन, संपादन, प्रूफ रीडिंगसाठी वापरू शकतात. या सॉफ्टवेअरचा वापर असा आहे की ते लेखन प्रक्रियेस गती देईल. व्हाइसचे लिखित सामग्रीमध्ये रूपांतर करण्यासाठी आज सॉफ्टवेअर आहेत. सॉफ्टवेअर किंवा ऍप्लिकेशन जे लिखित स्वरूपात वापरतात ते मदत म्हणून वापरले जाऊ शकतात ते संपूर्ण कार्य पूर्ण करू शकत नाही. उदाहरणार्थ – सॉफ्टवेअर नवीन कल्पनेचा विचार करू शकत नाही, परंतु तुम्ही तत्सम कल्पना इतरांनी वापरल्या आहेत का ते शोधू शकता. नोट्स ऍप्लिकेशन हे कोणत्याही ठिकाणी आणि दिवसाच्या कोणत्याही वेळी उद्भवणाऱ्या महत्वाच्या मुद्यांच्या नोट्स तयार करण्यासाठी उपयुक्त साधन आहे.

संगणकाद्वारे लिप्यंतरण सॉफ्टवेअर, उपकरणे आणि फील्ड नोट्सचे भाषांतर करण्यासाठी उपकरणे यांसारख्या भाषेच्या कोंडीची देखील काळजी घेतली जाते. अगदी जवळून शोधण्यासाठी किंवा सुप्रसिद्ध किंवा लोकप्रिय शब्दांचे भाषांतर करण्यासाठी कोणीही Google भाषांतर वापरू शकतो. पूर्वीच्या काळात यासाठी खूप वेळ लागायचा. येथे वेळ, ऊर्जा, संसाधने दोन्ही वाचतात. एखाद्याला ती भाषा वाचायला आणि लिहायला जाणाऱ्या व्यक्तीसोबत प्रूफ रीड करावी लागते कारण या प्रकरणात गुगल ट्रान्सलेटवर पूर्ण विश्वास ठेवता येत नाही कारण अनेक शब्दांना संदर्भ असतात जे ऍप्लिकेशनला समजत नाही म्हणून मानवी हस्तक्षेप आवश्यक होतो. एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत साहित्य अनुवादित करण्यासाठी विनामूल्य सॉफ्टवेअर देखील आहेत. अगदी टायपिंग प्लॅटफॉर्म देखील आहेत जिथे कोणी एसएमएस भाषा वापरू शकतो आणि तिचे प्रादेशिक भाषेत रूपांतर करू शकतो. उदाहरणार्थ – किधर जा रहे हो – हे हिंदीत किधर जाहो असे असू शकते. जरी सामग्री अचूक भाषांतर नसली तरी ती अनेक वेळा आवश्यक स्वरूपाच्या जवळ असते.

easytyping.com सारखे प्लॅटफॉर्म असे पर्याय देतात. जुन्या काळात हे कंटाळवाणे झाले असते जेथे भाषा तज्ञांना पाठ्यपुस्तके, फील्ड यांसारख्या मोठ्या संख्येने सामग्रीचे स्वहस्ते भाषांतर करण्यासाठी अनेक वर्षे लागली असती.

डिजिटल युगात सॉफ्टवेअर आणि लेखनाचा वापर – ब्लॉगस्फीअर

नोट्स म्हणूनच, तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीमुळे आणि त्याच्या सुलभतेमुळे डिजिटल युगात लेखन अधिक सोपे झाले आहे. जे डिजिटली जागरूक नाहीत किंवा साक्षर नाहीत ते ज्ञानापासून एक प्रकारे उपेक्षित आहेत. कमी विकसित देश किंवा इंटरनेट किंवा लॅपटॉप परवडत नसलेल्या पालकांची आणि विद्यार्थ्यांची परिस्थिती असू द्या. ही एक समस्या बनते जी तंत्रज्ञानामुळे ज्ञान आणि सुलभतेच्या माध्यमातून भेदभावाचा एक विशिष्ट विभाग निर्माण होतो.

गुगल डॉक सारखे प्लॅटफॉर्म आहेत जे लेखनासाठी खूप उपयुक्त आहेत. उदाहरणार्थ- जर तुम्ही कागदाच्या तुकड्यात काही नोट्स बनवल्या आणि काही दिवसांनी त्या कुठेही चुकीच्या ठिकाणी ठेवल्या तर हे Google डॉकच्या बाबतीत असू शकत नाही. एकदा तुम्ही येथे एखादे साहित्य टाईप केले की, ते आपोआप सेव्ह होते, तुम्ही येथे उघडू शकता अशा अनेक फाइल्स. दिलेला कोणताही कालावधी तुम्ही संपादित करू शकता. एका संगणकावर सेव्ह करण्यापेक्षा हे अगदी सोपे आहे, एकदा ते संग्रहित केल्यावर तुम्ही तुमची फाइल कोठूनही उघडू शकता. इतरही फायदे आहेत जसे की जगाच्या वेगवेगळ्या भागातून एकाच फाईलवर काम करता येते. हे फक्त गुगल डॉक नाही तर गुगल स्लाइड्स, गुगल एक्सेल. हे सर्व प्लॅटफॉर्म वापरण्यासाठी विनामूल्य आहेत. गुगल ड्राईव्हच्या बाबतीतही असेच आहे जेथे कोणी सर्व शोधनिबंध अपलोड करू शकतो आणि जेव्हा आवश्यक असेल तेव्हा त्याचा संदर्भ घेऊ शकतो. भौतिक पुस्तकाऐवजी डाउनलोड केलेले पुस्तक अधिक सुलभ आहे कारण एखादी व्यक्ती नेहमी कंट्रोल फाईंड कमांड वापरू शकते आणि एखादा विशिष्ट शब्द शोधू शकते किंवा संपादित देखील करू शकते. हे भौतिक पुस्तकात शोधणे खूप कठीण झाले असते.

उदाहरणार्थ – पहिल्या जागतिक देशाच्या संशोधकाला जर्नल्सच्या विस्तृत श्रेणीमध्ये प्रवेश असतो कारण ज्या विद्यापीठात तो/तिने नावनोंदणी केली आहे त्यांना त्या जर्नल्समध्ये प्रवेश असतो दुसरीकडे तिसऱ्या जगातील देशाच्या लायब्ररीमध्ये त्यांना प्रवेश नाही. महानगरे आणि ग्रामीण भागातही असेच म्हणता येईल.

YouTube सारख्या प्लॅटफॉर्मवर व्हिडिओ ब्लॉगचे उदाहरण घेऊ या जिथे मोठ्या संकल्पना व्यक्तींसाठी सोप्या भाषेत स्पष्ट केल्या जातात. लोक कमेंट करतात प्रेक्षक संवाद साधून शेअर करतात. दुसऱ्या शब्दांत, माध्यमांनी मजकूराच्या माध्यमातून अनौपचारिक संवाद विकसित करण्यात आणि एखाद्याच्या गरजेनुसार त्याचे स्थानिकीकरण करण्यात मदत केली आहे.

तुमची प्रगती तपासा

१. डिजिटल युगाचा अर्थ काही ओळींमध्ये चर्चा करा.
२. गुगलच्या काही प्लॅटफॉर्मची यादी करा

१२.४ ब्लॉगोस्फीयरचा अर्थ

ब्लॉगोस्फीयर हा शब्द ब्रॅड एल. ग्रॅहम यांनी तयार केला होता. वयाच्या एकेचाळीसाव्या वर्षी त्यांचे निधन झाले. १९९९ मध्ये त्यांनी हा शब्द केवळ विनोद म्हणून तयार केला होता. त्यांनी या शब्दाला 'ब्लॉगोस्फीयर' असे संबोधले. ते थिएटरसाठी प्रचारक म्हणून काम करायचे. तंत्रज्ञान आणि सोशल मीडियाच्या जगात, सेंट लुईसचे रेपर्टरी थिएटर या क्षेत्रातील अग्रगण्य मानले जाते. ऑनलाइन समुदायाची भावना जोपासण्यासाठी ते प्रसिद्ध होते. ऑस्टिनच्या SXSW दरम्यान, त्यांनी वार्षिक "ब्रेक ब्रेड विथ ब्रॅड" कार्यक्रम आयोजित केला आणि सोशल मीडियाच्या संभाव्यतेचा उपयोग करण्यासाठी पद्धती शोधल्या. त्याने १९९८ मध्ये ब्रॅड लॅंड्स हा वैयक्तिक ब्लॉग सुरू केला (Al.com). सोशल मीडिया आणि डिजिटल साधनांच्या सामर्थ्याचा अंदाज त्यांनी वेळेपूर्वीच वर्तवला होता हे आपण पाहू शकतो.

सोशल नेटवर्कमध्ये लोकांनी वेब लॉग प्रकाशन साधनांचा वापर करून तयार केलेले व्यासपीठ ब्लॉगोस्फीयर म्हणून ओळखले जाते. सोप्या भाषेत वर्णन केल्यास, "ब्लॉगोस्फीयर" हा शब्द ब्लॉगसह सर्व वेबसाइटचा संदर्भ देतो. ब्लॉगोस्फीयरमधील कोणताही सहभागी त्यांच्या स्वतःच्या आवडीचा विकास करणाऱ्या कोणत्याही विषयावर प्रकाशित करण्यास मोकळा असल्यामुळे, ब्लॉगोस्फीयरची तुलना काहीवेळा तळागाळातील पत्रकारितेशी केली जाते. ब्रिटानिका ब्लॉगोस्फीयरचे वर्णन सर्व ब्लॉग्सचे असे करते जे लिहिलेले आहे आणि जे ब्लॉगर्स व्यक्त करतात, त्यांच्या कथा लिहितात, इंटरनेटवरील मुद्दे मोठ्या समुदायाशी संबंधित आहेत.

ब्लॉगोस्फीयर हे एक प्रभावी सोशल नेटवर्क आहे कारण अनेक सुप्रसिद्ध ब्लॉगर्सचे फॉलोअर्स हजारो किंवा लाखो आहेत. ब्लॉगोस्फीयर आश्चर्यकारकपणे वैविध्यपूर्ण आहे, परंतु त्याचे काही सामाजिक उप-समूह करत असले तरीही ते एका सामाजिक गटाचे प्रतिनिधित्व करत नाही. पोस्टची लांबी कमी असूनही, ट्विटर सारख्या पोस्ट-आधारित मेसेजिंग सिस्टमला कधीकधी ब्लॉगोस्फीयर (टेक्नोपीडिया) चे घटक म्हणून पाहिले जाते. ब्लॉगचा वापर करून, कंपन्या ऑनलाइन विक्री देखील वाढवू शकतात. असंख्य ब्लॉग अशा विषयांना समर्पित आहेत जे एकतर ईकॉमर्सला स्पर्श करतात किंवा संपूर्णपणे कव्हर करतात, यशस्वी ब्लॉगर प्रेक्षक कसे तयार करू शकतात हे दाखवून देतात. अनेक ब्लॉगर अनावधानाने विशिष्ट ऑनलाइन दुकाने आणि उत्पादन श्रेणींचा प्रचार (किंवा अपमान) करत असताना, काहींचे ते ज्या कंपन्यांबद्दल लिहितात त्यांच्याशी जवळचे संबंध आहेत. सर्वईकॉमर्स दुकानांनी ब्लॉगर्सचा वापर करण्याबद्दल आणि कमीतकमी जागरूकता राखण्याचा विचार केला पाहिजे. दुसऱ्या शब्दांत, इंटरनेटवर वैयक्तिक ब्लॉग तयार आणि देखरेख करणाऱ्या लोकांच्या समूहाला ब्लॉगोस्फीयर असे संबोधले जाते. (मोठा वाणिज्य). अनेक ब्लॉग प्लॅटफॉर्म आहेत त्यापैकी एक म्हणजे वर्डप्रेस. ते वापरण्यासाठी विनामूल्य आहे. येथे एक लांब लेख लिहितो आणि ऑनलाइन प्रकाशित करतो. या पोस्ट्स सहकारी ब्लॉगर्सद्वारे वाचल्या जाऊ शकतात किंवा Google शोधकर्त्याद्वारे देखील उपलब्ध आहेत. Blogger.com, Rediff.com, Google blogs सारख्या इतरही साइट्स आहेत जिथे व्यक्ती कठीण विषयांवर लिहू शकतात. ब्लॉग फॉरमॅट वापरलेली एक लोकप्रिय साइट मध्यम आहे.

● शिक्षणातील ब्लॉग:

शैक्षणिक ब्लॉगस्फीअर नेहमीच वाढत आहे. Sifry's Alerts अंदाजे अंदाजे 120,000 नवीन वेबलॉग आणि 1.4 दशलक्ष नवीन नोंदी दररोज प्रकाशित होतात (एप्रिल 2007). शिक्षणाच्या विषयात, शिक्षक ब्लॉगची संख्या सतत वाढत आहे, ही प्रवृत्ती दिसून येते. संवादात्मकता आणि सहयोग ही ब्लॉगची दोन प्रमुख वैशिष्ट्ये आहेत जी शिक्षकांना आकर्षित करू शकतात (गॉडविन-जोन्स, 2003). टिप्पण्या आणि हायपरटेक्स्टचा वापर, जे संबंधित माहितीच्या लिंकेजला प्रोत्साहन देतात आणि वापरकर्त्यांना प्रतिसाद देण्यासाठी जागा देतात, दोन्ही परस्परसंवादाची क्षमता दर्शवतात. दोन्ही ब्लॉग पोस्ट आणि टिप्पण्या नंतरच्या प्रवेशासाठी जतन केल्या आहेत. ब्लॉग पोस्टिंग देखील लिंक, उद्धृत आणि विवादित आहेत.

गॉडविन-जोन्स (2006, पृ. 13) ब्लॉग्सचा संदर्भ "एक, प्रचंड, लूजली जोडलेले माहितीचे जाळे" असा करतात. वाचकांना संदर्भ देण्याची, लिंक करण्याची, प्रतिसाद देण्याची किंवा सामग्री जोडण्याची संधी असल्याने, ते सहयोगी क्रियाकलापांचे समृद्ध स्रोत देखील असू शकतात, ब्लॉगच्या सामग्रीला आकार देण्यास आणि आभासी समुदायाची भावना वाढविण्यात मदत करतात. वाचक अगदी त्वरीत ब्लॉग सामायिक करतात किंवा त्यांच्या कामात ते उद्धृत करतात.

ब्लॉगचे वर्णन Oravec (2003) द्वारे पारंपारिक आणि ऑनलाइन शिक्षण वातावरणात अस्तित्वात असलेले "मध्यम स्थान" म्हणून केले आहे (पृ. 225). शिक्षणाच्या संदर्भात, ब्लॉग हे सामाजिक आणि विद्यार्थ्यांच्या मालकीचे शिकाऊ जागा म्हणून काम करू शकतात. Kadjer and Bull (2003), यांनी सांगितले की ब्लॉग हे "गुंतवून ठेवणारे, समृद्ध लेखन स्पेस आहेत ज्यांना त्वरित प्रिंटिंग प्रेसमध्ये प्रवेश देताना HTML ची किमान तांत्रिक समज असणे आवश्यक आहे". ब्लॉग सामाजिक रचनावादासाठी अनुकूल सेटिंग प्रदान करतात कारण त्यांच्या प्रवेशयोग्यता, परस्परसंवाद, साधेपणा आणि सामाजिक फायदे (वायगॉटस्की, 1978). दुसऱ्या भाषेचा अभ्यास करण्यासाठी सामाजिक संबंध आवश्यक बनतात कारण विद्यार्थी वाचक आणि लेखक म्हणून गुंतून राहतात कारण ते त्यांच्या स्वतःच्या शिक्षणाची एकत्रित रचना करतात. त्यांच्या संपर्काद्वारे, मुले मैत्री करू शकतात किंवा इतर वाचक किंवा लेखकांसह समुदायाची भावना देखील अनुभवू शकतात (मरे आणि हॉरिंगन, 2006).

● एखाद्याचे काम शेअर करणे:

अनुभवांची देवाणघेवाण केल्याने आम्हाला ज्ञान हस्तांतरित करण्याव्यतिरिक्त महत्वाच्या गरजा किंवा चळवळीतील विजय हायलाइट करण्याची परवानगी मिळते. अशी कथा सांगण्याचे स्वातंत्र्य दिले जाते जे प्रेक्षकांना दाखवू शकते की अद्याप काम करणे बाकी आहे परंतु त्याचा परिणाम देखील होत आहे. जागरूकता वाढवण्याबरोबरच, या कथा संस्थेच्या किंवा मोहिमेच्या चालू कार्यासाठी सतत समर्थन करण्यास प्रोत्साहित करू शकतात.

आजच्या काळात गुगल स्कॉलर, academia.com सारख्या इतरांना लिखित काम शेअर करण्यासाठी अनेक प्लॅटफॉर्म मदत करतात. येथे, संशोधक स्वतःचे प्रोफाइल बनवू शकतो

आणि त्यानंतर सामग्री सामायिक केली जाऊ शकते. सामायिककरणासह, पेपर वाचण्यास आणि उद्धृत करण्यास आणि विशिष्ट क्षेत्र किंवा विषयाबद्दल माहिती आणि ज्ञान वाढविण्यास सक्षम असलेले व्यापक प्रेक्षक आहेत.

ब्लॉग विद्यार्थ्यांना इतर देशांतील सहकारी विद्यार्थी, शिकणारे, इतर विद्याशाखेतील संशोधकांशी कनेक्ट होण्यास मदत करतात आणि त्यांना त्यांच्या ज्ञानाची आणि कौशल्याची देवाणघेवाण करण्यासाठी एक व्यासपीठ प्रदान करतात. अनेक वेळा विद्यार्थी प्रश्न विचारतात जे त्यांना त्यांच्या स्वतःच्या शिक्षक, पर्यवेक्षकांना विचारण्यास संकोच वाटतो. ते स्वतः ज्या भावनिक समस्येचा सामना करतात त्याबद्दल चर्चा करतात आणि सल्ला घेतात. एक प्रकारे, हा ब्लॉग समुदायाची, समूहाची भावना प्रदान करतो आणि सहवासाची भावना विकसित करतो. या ऑनलाइन स्पेसची एक महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे नेटवर्किंगपासून ते स्वतःची टीम तयार करण्यापर्यंत मोठ्या प्रमाणावर वाव आहे. कोलंबोरेट करण्याच्या स्वीपाची श्रेणी देखील आहे.

संगणकाच्या विकासापूर्वी, विद्यापीठांना पीएचडी प्रबंध हस्तलिखित स्वरूपात सादर केले गेले होते, विशेषतः प्रादेशिक भाषांवरील प्रबंध. कालांतराने टंकलेखन यंत्र आले आणि नंतर साहित्य टाइप केलेल्या स्वरूपात सादर केले गेले. कालांतराने प्रबंध छापील प्रतीत सादर केला गेला. आता, विद्यापीठे वापरण्याची जागा आणि लवचिकता वाचवण्यासाठी ब्लॉक बुकशिवाय सॉफ्ट बाउंड कॉपी आणि अगदी फक्त ई कॉपी मागवत आहेत. हे दर्शवते की प्रणाली आणि तंत्रज्ञान कालानुरूप कसे विकसित होत राहिले.

काही वेळा विद्यार्थ्यांना उपलब्ध माहितीच्या विस्तृत श्रेणीतून शोधणे कठीण जाते. आजच्या काळात माहितीची उपलब्धता मोठ्या प्रमाणावर आहे. खरं तर, माहिती कमी करणे हे एक कौशल्य आहे जे विद्यार्थ्याला माहित असणे आवश्यक आहे किंवा लिहिण्यात प्रचंड गोंधळ आणि विलंब देखील होऊ शकतो. कोणतेही साहित्य शोधताना योग्य कीवर्ड वापरावे लागतात. हे जलद परिणाम आणि योग्य स्रोत आणि सामग्री निर्माण करण्यात मदत करेल.

ब्लॉगिंग आणि लेखन यात काही फरक आहे. लेखन हा ब्लॉगिंगचा एक भाग आहे. लेखन हे डायरी, पेपर, परीक्षेत लिहिलेले काहीतरी म्हणून पाहिले जाऊ शकते. तथापि, ब्लॉगिंगची एक योग्य रचना असते जसे की प्रस्तावना, ते वेब पृष्ठ किंवा वेबसाइटवर ऑनलाइन लिहिलेले असते.

तुमची प्रगती तपासा

१. काही ब्लॉगिंग साइट्सची नावे सूचीबद्ध करा.
२. तुम्हाला लिहिण्यासाठी, पेन आणि कागदावर किंवा ऑनलाइन टायपिंगसाठी कोणती पद्धत अधिक सोयीस्कर आहे? तुमची निरीक्षणे लिहा .

या प्रकरणात, आपण ब्लॉगस्फीअर आणि डिजिटल युगाचा अर्थ शिकलो आणि हे देखील पाहिले की इंटरनेटने विद्यार्थ्यांना आणि विद्यार्थ्यांना लेखन सुधारण्यात कशी मदत केली आहे. Blogosphere चा अर्थ ब्रॅड एल. ग्रॅहम यांनी तयार केलेला ब्लॉगोस्फीअर या शब्दाचा संदर्भ आहे. वयाच्या एकेचाळीसाव्या वर्षी त्यांचे निधन झाले. 1999 मध्ये त्यांनी हा शब्द केवळ विनोद म्हणून तयार केला होता. इंटरनेटच्या व्यापक वापरामुळे, डिजिटल युग अधिकृतपणे 1970 च्या आसपास सुरू झाले. डिजिटल युग हे सर्वात वेगवान युग आहे ज्याने अल्पावधीत कोट्यवधी जीवनांवर परिणाम केला आहे. औद्योगिकीकरण आणि डिजिटल तंत्रज्ञानाच्या जोडीने आज मास मीडियाचा लाखो जीवन आणि संस्कृतींवर परिणाम झाला आहे. धडा डिजिटल युगाने उपलब्ध माहितीचे प्रमाण कसे बदलले आहे आणि माहिती कुठे उपलब्ध आहे याची चर्चा केली आहे. हे विद्यार्थी, संशोधक, शिक्षणतज्ञ केव्हाही कुठेही मोठ्या प्रमाणात संसाधने कशी वापरण्यास सक्षम आहेत यावर देखील चर्चा करते. गुगल ड्राईव्ह, गुगल डॉक सारख्या विविध ई प्लॅटफॉर्म सारख्या अनेक महत्वाच्या चर्चा देखील केल्या जातात जे सध्याच्या काळात लेखन, सामायिकरण, सहयोगी कार्यासाठी उपयुक्त आहेत. हे प्रकरण ऑनलाइन जगाच्या फायद्यांची चर्चा करते जेथे डेटा संग्रहित करणे आणि डेटा सामायिक करणे या दोन्ही बाबतीत लेखन सोपे, जलद झाले आहे.

१२.६ प्रश्न

१. Blogosphere च्या अर्थावर एक टीप लिहा.
२. लेखनातील सॉफ्टवेअरच्या वापरावर चर्चा करा.
३. डिजिटल युगाचा अर्थ स्पष्ट करा आणि डिजिटल युगात एखाद्याचे कार्य सामायिक करा.

१२.७ संदर्भ (REFERENCES)

- Lara, C.D. & Anderson, Lara. (2008). Adventures in the Blogosphere : From Blog Readers to Blog Writers. Computer Assisted Language Learning. 21. 9-28. 10.1080/ 09588220701865474.
- https://www.researchgate.net/publication/233050700_Adventures_in_the_Blogosphere_From_Blog_Readers_to_Blog_Writers
- <https://www.merriam-webster.com/dictionary/blogosphere>
- https://www.everydaysociologyblog.com/about_the_site.html
- <https://www.igi-global.com/dictionary/resource-sharing/7562>

- <https://www.techopedia.com/definition/4862/blogosphere>Merchant, G. (2007). Writing the future in the digital age. Literacy, 41(3), 118-128.
- <https://www.bigcommerce.com/ecommerce-answers/what-is-the-blogosphere/>
- https://www.al.com/scenesource/2010/01/brad_l_graham_coined_the.html
- <https://www.bigcommerce.com/ecommerce-answers/what-is-the-blogosphere/>
- [https://www.merriam](https://www.merriam-webster.com/dictionary/age#:~:text=%3A%20a%20period%20in%20history%20or,prominence%20of%20a%20particular%20item)
- [webster.com/dictionary/age#:~:text=%3A%20a%20period%20in%20history%20or,prominence%20of%20a%20particular%20item](https://www.merriam-webster.com/dictionary/age#:~:text=%3A%20a%20period%20in%20history%20or,prominence%20of%20a%20particular%20item)

वादविवाद आणि मुद्दे DEBATES AND ISSUES

१३

वैज्ञानिक लेखनावरील वादविवाद DEBATES ON SCIENTIFIC WRITING

घटक रचना:

- १३.० उद्दिष्टे
- १३.१ परिचय
- १३.२ वैज्ञानिक लेखनाचे घटक
- १३.३ वैज्ञानिक लेखनातील वादविवाद
- १३.४ वैज्ञानिक लेखनातील वादविवादांचे महत्त्व
- १३.५ सारांश
- १३.६ प्रश्न
- १३.७ संदर्भ आणि पुढील वाचन

१३.० उद्दिष्टे (OBJECTIVES)

- वैज्ञानिक लेखन म्हणजे काय हे समजून घेणे
- विद्यार्थ्यांना वैज्ञानिक लेखनातील वादविवादांची ओळख करून देणे

१३.१ प्रस्तावना (INTRODUCTION)

वैज्ञानिक लेखन म्हणजे केवळ विज्ञानाविषयी लिहिणे नव्हे; हे तांत्रिक लेखन आहे जे शास्त्रज्ञ त्यांचे संशोधन इतरांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी करतात. वैज्ञानिक लेखन हे वैज्ञानिक चौकशीच्या कठोरतेवर आधारित आहे, म्हणून ते संशोधन प्रक्रियेत मागणी केल्याप्रमाणे समान अचूकता प्रतिबिंबित करणे आवश्यक आहे. वैज्ञानिक संप्रेषण अचूकता (शब्द आणि वाक्यचारांचा अचूक वापर), स्पष्टता आणि अर्थव्यवस्थेची मागणी करते. हा फरक महत्वाचा आहे कारण लेखक उच्च तांत्रिक माहिती इतरांना संप्रेषित करत आहे जे कदाचित जाणकार असतील किंवा नसतील; ते वेगळ्या विषयातील असू शकतात; ते वापरलेल्या भाषेचे मूळ भाषक असू शकतात किंवा नसू शकतात.

बऱ्याच नियतकालिकांना आंतरराष्ट्रीय वाचक असतात, त्यामुळे अचूक संप्रेषण इतर संदर्भांमध्ये गैरसमज आणि चुकीचे भाषांतर टाळण्यास मदत करते. संशोधनात वापरल्या जाणाऱ्या तथ्ये, आकृत्या आणि पद्धती--तसेच परिणामांचे वर्णन--संप्रेषण करणे अचूक आणि अचूक असणे आवश्यक आहे. वैज्ञानिक लेखन हा तांत्रिक लेखनाचा एक महत्वाचा आणि अचूक प्रकार आहे ज्यासाठी तांत्रिक दस्तऐवजाची रचना आणि तुम्ही सादर करत असलेली माहिती समजून घेणे आवश्यक आहे. वैज्ञानिक लेखन कौशल्ये शिकणे तुम्हाला अधिक माहितीपूर्ण, आकर्षक वैज्ञानिक दस्तऐवज तयार करण्यात मदत करू शकते.

१३.२ वैज्ञानिक लेखनाचे घटक (ELEMENTS OF SCIENTIFIC WRITING)

वैज्ञानिक लेखनात काही वैशिष्ट्ये/घटक असतात जे त्यास इतर तांत्रिक दस्तऐवज आणि लेखन शैलीपासून वेगळे करण्यात मदत करतात. या वैशिष्ट्यांमध्ये सामान्यतः समाविष्ट आहे:

१. अचूकता (Precision) :

वैज्ञानिक लेखन हे निःसंदिग्ध अचूकतेवर अवलंबून असते, कारण वैज्ञानिक दस्तऐवजाचे ध्येय वैज्ञानिक समुदायाला संबंधित आणि माहिती प्रदान करणे आहे. वैज्ञानिक साहित्यातील अचूकता खालील लेखन घटकांचे रूप घेऊ शकते:

- **वस्तुनिष्ठता: (Objectivity)** एक वैज्ञानिक पेपर च्या विषयाकडे वस्तुनिष्ठ दृष्टिकोन ठेवतो, याचा अर्थ तो लेखकाचे मत देत नाही. त्याऐवजी, लेखक तथ्ये सादर करण्यावर आणि विश्लेषणावर लक्ष केंद्रित करतो.
- **संपूर्णता: (Thoroughness)** वैज्ञानिक लेखक त्यांच्या प्रकाशनांमध्ये त्यांच्या वाचकांना विषय पूर्णपणे समजून घेण्यासाठी आवश्यक तेवढे तपशील देतात.
- **अचूक भाषा: (Exact language)** वैज्ञानिक पेपर लाक्षणिक किंवा काल्पनिक भाषेचा वापर कमी करतो. वैज्ञानिक लेखक शब्द आणि वाक्ये वापरतात जे त्यांचा शाब्दिक अर्थ व्यक्त करतात.

२. स्पष्टता (Clarity) :

वैज्ञानिक लेखक कोणत्याही असामान्य अटींचा अर्थ स्पष्ट करतो आणि लेखनाच्या परिणामांचा सारांश कोणालाही समजेल अशा प्रकारे देतो. जगभरातील वाचकासाठी सातत्य आणि वाचनीयता सुनिश्चित करण्यासाठी मोजमापांसाठी मेट्रिक प्रणाली वापरून लेखक कोणतेही प्रयोग आणि त्याचे परिणाम स्पष्ट करतात. स्पष्टता लेखकाला वैज्ञानिक समुदायामध्ये विश्वासार्ह ओळख स्थापित करण्यात मदत करते.

३. समवयस्क पुनरावलोकने (Peer reviews) :

काही वैज्ञानिक दस्तऐवजांमध्ये तज्ञ समन्वयक-पुनरावलोकन केलेले बदल किंवा माहिती थेट दस्तऐवजात असते. एकाच उद्योगातील सहकारी अनेकदा प्रयोगांचे परिणाम सत्यापित

करण्यासाठी, गृहितकांची पुष्टी करण्यासाठी किंवा प्रामाणिकपणा आणि स्पष्टतेसाठी एकमेकांना जबाबदार धरण्यासाठी एकमेकांच्या कामाचे पुनरावलोकन करतात. सामान्यतः, नवीन माहितीच्या पार्श्वभूमीवर प्रामाणिकपणा आणि सचोटीची त्यांची वचनबद्धता टिकवून ठेवण्यासाठी लेखकाने दस्तऐवजाच्या सुधारित आवृत्त्यांमध्ये कोणत्याही समवयस्क विनंत्या किंवा निष्कर्ष समाविष्ट केले आहेत.

४. प्राथमिक प्रेक्षक (Primary audience) :

एक वैज्ञानिक दस्तऐवज जवळजवळ नेहमीच विशिष्ट वाचकांसाठी असतो. चांगल्या वैज्ञानिक लेखनामध्ये वाचकांना लागू पडणारी आणि समजण्यास सोपी असलेली माहिती समाविष्ट असते. उदाहरणार्थ, जर एखादा फार्मास्युटिकल शास्त्रज्ञ एखाद्या औषधासाठी एक वैज्ञानिक दस्तऐवज मंजुरीच्या टप्प्यात तयार करत असेल, तर प्राथमिक पर्यवेक्षक हे औषध मूल्यमापन मंडळ असते. तथापि, सहकारी समवयस्क पुनरावलोकनासाठी दस्तऐवज देखील वाचू शकतात आणि ग्राहक वैयक्तिक स्वारस्यासाठी ते पाहू शकतात. यासाठी वाचनीयता सुनिश्चित करण्यासाठी वैज्ञानिक संज्ञा आणि सामान्य भाषा यांचे चांगले संतुलन आवश्यक आहे.

५. औपचारिक भाषा (Formal language) :

वैज्ञानिक लेखनात भाषा औपचारिक ठेवल्याने लेखकाच्या वतीने व्यावसायिकता टिकवून ठेवण्यास मदत होते. सामान्य भाषा वापरणे मोठ्या प्रेक्षकांना आकर्षित करण्यात मदत करू शकते, परंतु आपण आपल्या लेखनात वापरत असलेले शब्द आणि वाक्ये लक्षात ठेवा. तुम्ही साध्या शब्दांसाठी समानार्थी शब्द वापरू शकता आणि अपशब्द किंवा मुहावरे यासारख्या गोष्टी टाळू शकता. औपचारिक भाषेत योग्य विरामचिन्हे आणि व्याकरण देखील समाविष्ट आहे, वाक्यरचना साधी सोपी, सुटसुटीत असावी.

६. संघटना (Organization) :

वैज्ञानिक कागदपत्रे स्पष्ट संस्थात्मक संरचनेचे अनुसरण करतात. वैज्ञानिक पेपरसाठी येथे मानक संस्थात्मक प्रणाली आहे: परिचय, पद्धती, परिणाम, चर्चा आणि निष्कर्ष.

७. विद्यमान वैज्ञानिक साहित्याची जागरूकता (Awareness of existing scientific literature) :

बहुतेक वैज्ञानिक लेखक त्यांच्या अभ्यासाशी संबंधित वैज्ञानिक साहित्य आणि ज्ञानाच्या विद्यमान भागाबद्दल जागरूकता व्यक्त करतात. विज्ञान हे सतत विकसित होत असलेले क्षेत्र आहे जिथे व्यावसायिक मागील शास्त्रज्ञांच्या निष्कर्षांवर आधारित सतत नवीन शोध, अभ्यास, कनेक्शन आणि प्रयोग करतात. एक वैज्ञानिक लेखक त्यांच्या निष्कर्षांशी संबंधित विद्यमान अभ्यास किंवा प्रयोगांचा संदर्भ देतो आणि त्यांचे संशोधन मागील ज्ञानाशी कसे जोडते, सुधारित करते किंवा तयार करते हे स्पष्ट करते.

तुमची प्रगती तपासा

१. वैज्ञानिक लेखनातील भाषा घटकावर एक टीप लिहा.

१३.३ वैज्ञानिक लेखनातील वादविवाद (DEBATES IN SCIENTIFIC WRITING)

अनेक दशकांच्या शैक्षणिक संशोधनाने हे सिद्ध केले आहे की वादविवादात गुंतल्यामुळे होणारे फायदे असंख्य आहेत. वादविवाद जीवन बदलणारे, संज्ञानात्मक आणि सादरीकरणात्मक कौशल्यांसाठी अनुकूल अनुभव प्रदान करते.

कमीतकमी, वादविवाद विद्यार्थ्यांना तर्कसंगत, तर्कशुद्ध युक्तिवाद आणि सक्तीचे पुरावे कृतीत उतरविण्यात मदत करते. हे त्यांना वक्तृत्वात्मक वक्तृत्वाचा वापर करून त्यांचा दृष्टिकोन स्पष्ट करण्यास सक्षम करते. हे वादविवादकर्त्यांमध्ये शांतता आणि आत्मविश्वासाची भावना निर्माण करते. हे त्यांना आकर्षक पद्धतीने माहितीचे संशोधन, आयोजन आणि सादरीकरण करण्याचे कौशल्य शिकवते.

सर्वसाधारणपणे, वादविवादाच्या फायद्यांमध्ये हे समाविष्ट आहे:

- विद्यार्थ्यांच्या सामान्य शैक्षणिक विषयांच्या बाहेर अनेक विषयांमध्ये
- व्यापक, बहुआयामी ज्ञान मिळवणे.
- विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास, शांतता आणि आत्मसन्मान वाढवणे.
- आकर्षक, सक्रिय, शिकाऊ-केंद्रित क्रियाकलाप प्रदान करणे.
- कठोर उच्च-क्रम आणि गंभीर विचार कौशल्ये सुधारणे.
- विचारांची रचना आणि व्यवस्था करण्याची क्षमता वाढवणे.
- शिकणाऱ्यांचे विश्लेषणात्मक, संशोधन आणि नोंद घेणे वाढवणे
- संतुलित, माहितीपूर्ण युक्तिवाद तयार करण्याची आणि तर्क आणि
- प्रभावी भाषण रचना आणि वितरण विकसित करणे.
- संघकार्याला प्रोत्साहन देणे.

शैक्षणिक वादविवादाच्या प्रदीर्घ इतिहासामुळे, कोणत्या स्वरूपाची चर्चा केली जात आहे हे स्पष्ट होणे महत्वाचे आहे. " वादविवाद ही दोन किंवा अधिक लोकांमध्ये वादविवाद करण्याची श्रोत्याला जे काही निकष महत्वाचे वाटतात. वादात हे देखील समाविष्ट आहे, "प्रस्थापित नियमांनुसार, प्रस्तावाच्या दोन्ही बाजूंनी सर्वोत्तम उपलब्ध पुरावे आणि तर्क यांचे संयुक्त सादरीकरण. महत्वाचे म्हणजे, शब्द प्रस्ताव, ज्याला अनेकदा चाचणी केली जात असलेले समाधान म्हणून संबोधले जाते, ते कथित सत्य, विश्वास किंवा मूल्य देखील असू शकते ज्याचा गंभीर अभ्यास केला जात आहे." या व्यापक व्याख्यांच्या अंतर्गत शैक्षणिक वादविवाद अधिक विशिष्ट स्वरूप धारण करतात.

तुमची प्रगती तपासा:

१. वैज्ञानिक लेखनात वादविवादांचे स्थान काय आहे?

१३.४ वैज्ञानिक लेखनातील वादविवादांचे महत्त्व (IMPORTANCE OF DEBATES IN SCIENTIFIC WRITING)

वैज्ञानिक लेखनावरील वादविवाद

वादविवाद ही विशिष्ट विषयांबद्दल संरचित चर्चा आहेत, ज्याचा उद्देश सकारात्मक व नकारात्मक बाजू सादर करणे, वाद घालणे आणि शेवटी निष्कर्ष काढणे. शैक्षणिक वादविवाद हे वर्गात शिकवण्याचे आणि शिकण्याचे साधन मानले जाते. बऱ्याच लेखकांनी मन मोकळे करण्यास आणि गंभीर विचारसरणीला प्रोत्साहन देण्याची क्षमता आणि वर्गातील वादविवादांची शक्ती सांगितली आहे. वादविवाद सहसा विवादास्पद युक्तिवादांच्या तर्कांवर केंद्रित असतात. द्वंद्वीय लढाईचा प्रतिकार करण्यासाठी विरुद्ध युक्तिवाद पुरेसे मजबूत असणे आवश्यक आहे, सहभागींनी त्यांची स्थिती मजबूत करण्यासाठी काही प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे वादविवाद हे ज्ञान वाढवण्याचे एक उत्तम साधन आहे.

कल्पना, युक्तिवाद आणि स्पष्टीकरणे पुराव्यावर आधारित असणे आवश्यक आहे हे वैज्ञानिक वादविवाद अतिरिक्त मूल्य प्रदान करते. म्हणून, जरी उत्तम वक्तृत्व कौशल्ये असणे आणि वेगवान, हुशार आणि स्पष्ट बोलणे हे चांगले गुण असले तरी ते वाद जिंकण्यासाठी कधीही पुरेसे नसावेत. या विषयावरील वैज्ञानिक साहित्याचे सखोल ज्ञान, तसेच त्याचा अभ्यास करण्यासाठी योग्य असलेल्या पद्धतींचे सखोल ज्ञान हे वैज्ञानिक वादविवादासाठी अत्यंत आवश्यक आहे. विज्ञान प्रात्यक्षिक आणि पुनरुत्पादक डेटावर आधारित आहे आणि चाचणी आणि विश्लेषणाद्वारे मोजता येण्याजोग्या परिणामांचे उद्दिष्ट आहे. हे तथ्यांवर आधारित आहे, मते किंवा प्राधान्यांवर नाही आणि विज्ञानाची प्रक्रिया संशोधनाद्वारे कल्पनांना आव्हान देण्यासाठी डिझाइन केलेली आहे.

भौतिकशास्त्र, रसायनशास्त्र किंवा जीवशास्त्र यांसारख्या तथाकथित "कठोर-विज्ञान" शाखेतील शैक्षणिक आणि विद्यार्थ्यांमध्ये या मूलभूत संकल्पना सामान्यतः स्वीकारल्या जात असल्या तरी, इतर शैक्षणिक क्षेत्रातील विद्वानांसाठी ते एक सामान्यतः स्वीकारलेले मैदान आहे हे वादातीत आहे. विषय, विशेषतः मानविकी आणि सामाजिक विज्ञान क्षेत्रात. गंभीर आणि कठोर प्रायोगिक संशोधनातून प्राप्त न झालेल्या सैद्धांतिक ज्ञानाचा संपूर्ण भाग अभ्यासणे, स्वीकारणे आणि सामायिक करण्याचा धोका जेव्हा वाचकांना (विद्यार्थ्यांना) आव्हान देण्यास, प्रश्न करण्यास आणि सामग्रीचे सखोल विश्लेषण करण्यास प्रशिक्षित केले जात नाही तेव्हा जास्त होते. त्यांना शैक्षणिक संदर्भांमध्ये ऑफर केले जाते.

वैचारिक आणि विज्ञान-केंद्रित वादविवादांमधील एक महत्त्वाचा फरक म्हणजे निष्कर्षपर्यंत पोहोचण्याची क्षमता, केवळ करार आणि सहमतीनेच नव्हे तर गृहितके मांडण्याच्या आणि त्यांना खोटे सिद्ध करणारे पुरावे शोधण्याच्या योग्य वैज्ञानिक साधनांद्वारे किंवा त्यांना तात्पुरते स्वीकारले जाण्याची क्षमता. त्या परिणामासाठी, संदर्भग्रंथीय शोध हे एक उत्कृष्ट साधन असू शकते आणि जेव्हा जेव्हा सर्व स्पर्धकांना ते आधी तपासण्याची संधी मिळते तेव्हा चर्चा सुरू करण्यासाठी आणि निर्देशित करण्यासाठी एक ठोस आधार प्रदान करू शकतो.

तुमची प्रगती तपासा

१. वैज्ञानिक लेखनातील वादविवादांचे महत्त्व स्पष्ट करा.

१३.५ सारांश (SUMMARY)

अशा प्रकारे, वैज्ञानिक लेखन हा लेखनाचा एक तांत्रिक प्रकार आहे जो वैज्ञानिक माहिती इतर शास्त्रज्ञांना दस्तऐवज, पुस्तक किंवा लिखित स्वरूपात सादर करतो. यासाठी भरपूर संशोधन आणि अचूक शब्दरचना आवश्यक आहे आणि त्यात अनुदान विनंत्या, समवयस्क पुनरावलोकने आणि सारांशित निष्कर्षांचा समावेश असू शकतो. वैज्ञानिक लेखनाच्या श्रेणीत येणारे अनेक दस्तऐवज असले तरी, विशेषतः संशोधन वातावरणात लिहिलेले काहीही वैज्ञानिक लेखन असते.

१३.६ प्रश्न (QUESTIONS)

- वैज्ञानिक लेखनाचे घटक कोणते आहेत?
- वैज्ञानिक लेखनात वादविवाद कसे योगदान देतात?

१३.७ संदर्भ आणि पुढील वाचन (REFERENCES AND FURTHER READING)

- David S. Egilman (2013) The importance of scientific debate, International Journal of Occupational and Environmental Health, 19:3, 157-159.
- Patterson, J.W. & Zarefsky, D. (1983). Contemporary debate. (Boston: Houghton Mifflin Co.) 313.
- Freeley, A. & Steinberg, D. (2000). Argumentation and debate: Critical thinking for reasoned decision making (10th ed.). Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Nencel, L & Pels, P. (1991). Constructing Knowledge: Authority and critique in social science. Newbury Park, California: SAGE Publications.

वाङ्मयचौर्य (PLAGIARISM)

घटक रचना :

- १४.० उद्दिष्टे
- १४.१ प्रस्तावना
- १४.२ बौद्धिक संपदा
- १४.३ नैतिक लेखन
- १४.४ वाङ्मयचौर्य आणि त्याचे घटक
- १४.५ परिच्छेद आणि सारांश
- १४.६ कॉपीराइट कायदा (प्रत अधिकार कायदा)
- १४.७ उद्धरण सराव
- १४.८ मार्गदर्शक तत्त्वे
- १४.९ निष्कर्ष
- १४.१० सारांश
- १४.११ प्रश्न
- १४.१२ संदर्भ

१४.० उद्दिष्टे

१. नैतिक लेखनाचा आधार समजून घेणे.
२. वाङ्मयचौर्य च्या आव्हानांचे परीक्षण करणे आणि त्याचे परिणाम आणि उपायांचे मूल्यांकन करणे.

१४.१ प्रस्तावना

शैक्षणिक साहित्य लिहिणे हे खूप आव्हानात्मक आणि कष्टाचे काम असू शकते कारण ते अपवादात्मकपणे स्पष्ट आणि संक्षिप्त असले पाहिजे. याव्यतिरिक्त, अचूकता आणि पारदर्शकता हे वैज्ञानिक प्रक्रियेचे महत्त्वपूर्ण घटक आहेत. दुर्दैवाने, शैक्षणिक अभ्यासादरम्यान विविध प्रकारचे निर्बंध आणि विरोधी शक्ती वारंवार उपस्थित असतात.

त्यामुळे, हे शक्य आहे की काही शैक्षणिक साहित्य, मग ते तरुण शिक्षणतज्ञांनी किंवा अनुभवी तज्ज्ञांनी तयार केलेले असेल, त्यात वरीलपैकी एक किंवा अधिक घटकांचा अभाव आहे. सदोष निरीक्षणे आणि परिणामांचे चुकीचे स्पष्टीकरण अपघाती अयोग्यतेच्या अंतर्गत येऊ शकते ज्याचे नकारात्मक परिणाम होऊ शकतात. संशोधनाच्या अखंडतेच्या जाणीवपूर्वक केलेल्या उल्लंघनामुळे वैज्ञानिक प्रयत्नांना सर्वात मोठा धोका आहे. हे उल्लंघन विज्ञानाच्या प्राथमिक उद्दिष्टाच्या मार्गात अडथळे निर्माण करतात, जे सत्याचा शोध आहे. म्हणून, वाड्मयचौर्यही सर्वात गंभीर आणि व्यापकपणे मान्य केलेली नैतिक चूक मानली जाते.

अमेरिकन हेरिटेज डिक्शनरीनुसार 'प्लेगिअरायझेशन' ची व्याख्या "दुसऱ्याच्या कल्पना किंवा लिखाण चोरणे आणि स्वतःचे म्हणून वापरणे" अशी आहे. साहित्यिक चोरीने शैक्षणिक क्षेत्रात धोका निर्माण केला आहे कारण अलीकडील संशोधनात असे दिसून आले आहे की लेखांचे 70,000 पेक्षा जास्त अमूर्त साहित्य चोरीला गेले होते. हे अनैतिक असण्याव्यतिरिक्त, मूळ लेखकाला त्यांचे कार्य दुसऱ्या लेखात वापरले गेले असल्याचे आढळल्यास साहित्यिकांना समस्या निर्माण होतात. एखाद्या प्रकरणाची तक्रार झाली तरी लेखकाला न्याय मिळण्याची शक्यता कमीच आहे.

वाड्मयचौर्यशी संबंधित अनेक तांत्रिक घटक आहेत. तथापि, हे प्रश्न महत्वाचे आहे की केवळ वापरणे करणे हे वाड्मयचौर्य आहे का आणि तसे असल्यास, किती प्रमाणात? साहित्यिक चोरीमध्ये काय समाविष्ट आहे आणि ते काय हानिकारक बनवते हे वापरणाऱ्या विषयांचे दोन भिन्न पैलू आहेत. सर्व प्रकारच्या साहित्यिक चोरीचा निषेध करायचा आहे का किंवा संदर्भ आधार घेण्याच्या कायदेशीर पद्धती आहेत का असा प्रश्न उपस्थित होतो.

१४.२ बौद्धिक संपदा

बौद्धिक संपदा (IP) मध्ये मूळ कल्पना, कला, आविष्कार, डिजिटल कार्यक्रम, लेखी कामे इत्यादींचा समावेश होतो जे सांस्कृतिक आणि आर्थिक जीवनावर परिणाम करतात. बौद्धिक संपदा हक्क निर्मात्याला त्यांच्या स्वतःच्या निर्मितीतून नफा घेण्याची आणि त्याचे श्रेय घेण्याची संधी देतात. त्यामुळे, सहज-उपलब्ध, एका क्लिकवर माहितीच्या प्रवेशाच्या जगात अमूर्त मूळ निर्मितीचे रक्षण करण्यासाठी कायदे आवश्यक आहेत जे परिणामांशिवाय मौलिकता धोक्यात आणू शकतात.

बौद्धिक संपत्तीचे स्वरूप:

१. पेटंट:

(स्वामित्व अधिकार) एकदा पेटंट सरकारने प्रदान केले की, ते शोधकर्त्याला वीस वर्षांच्या कालावधीसाठी त्यांच्या शोधाचा वापर नियंत्रित किंवा वगळण्याची परवानगी देते. या कालावधीनंतर, पेटंट त्याच्या वापरासाठी आणि वापरासाठी लोकांसाठी खुले आहे. पेटंट हे क्षेत्र-विशिष्ट असते, याचा अर्थ असा की तो पेटंट प्राप्त करताना आविष्काराची आंतरराष्ट्रीय सुरक्षितता सुनिश्चित करत नाही, उलट, ते केवळ ते मंजूर करणाऱ्या देशाच्या हद्दीत लागू होते. पेटंट दोन किंवा अधिक व्यक्तींमध्ये सामायिक केले जाऊ शकतात. पेटंटचा परवाना

आणि विक्री यावर शुल्क आकारले जाऊ शकते. पेटंटधारकाला उल्लंघन करणाऱ्याविरुद्ध कायदेशीर कारवाई करण्याचा अधिकार आहे. पेटंटच्या संपूर्ण कालावधीत, पेटंटधारक अनुकरण किंवा कॉपीची चिंता न करता त्याचा व्यावसायिकरित्या वापर करण्यास मुक्त आहे. यंत्रसामग्री किंवा पदार्थ किंवा वस्तूंच्या निर्मितीशी संबंधित नवीन आणि उपयुक्त शोधांना पेटंट लागू आहे.

२. ट्रेडमार्क:

(व्यापारमुद्रा) ग्राहकांना प्रदान केलेल्या वस्तू आणि सेवांमधील फरक ठळक करण्यासाठी एखाद्या संस्थेने किंवा व्यक्तीद्वारे वापरला जाणारा विशिष्ट चिन्हक किंवा अभिज्ञापक जो त्यांचा ब्रँड त्यांच्या स्पर्धकांपेक्षा वेगळा ठरवतो त्याचे ट्रेडमार्क म्हणून वर्णन केले जाऊ शकते. वस्तू आणि सेवांच्या गुणवत्तेचे पालन करण्यावर भर देणारे प्रमाणन चिन्हांमध्ये ट्रेडमार्क देखील असू शकतो. हे दर दहा वर्षांसाठी लागू आहे आणि त्याचे नूतनीकरण केले जाऊ शकते. शब्द, वाकप्रचार, लोगो, चिन्हे, डिझाईन्स, प्रतिमा हे काही घटक आहेत जे ट्रेडमार्क केले जाऊ शकतात.

३. कॉपीराइट: (प्रताधिकार)

साहित्य, कला, नाटक, संगीत, सिनेमा, ध्वनी आणि रेकॉर्डिंग, सॉफ्टवेअर प्रोग्रामिंग, परफॉर्मन्स, ब्रॉडकास्टिंग इत्यादी गोष्टी कॉपीराइटच्या अधीन असू शकतात. कॉपीराइट हा त्या व्यक्तीचा आहे ज्याने कामाचा भाग तयार केला आहे आणि प्रकल्पाचा भाग असलेल्या लोकांचा नाही. साठी उदा. व्यावसायिकरित्या तयार केलेल्या मेलडी किंवा गाण्याचे कॉपीराइट टी-सिरीज सारख्या संगीत रेकॉर्ड लेबल कंपनीचे आहे आणि संगीतकाराचे नाही कारण अधिकार खरेदी केले आहेत. त्यामुळे संगीतकार ज्या प्लॅटफॉर्मवर त्याची निर्मिती प्रदर्शित केली जाते ते ठरवू शकणार नाही. कॉपीराइट सामग्री प्रकाशित झाल्यापासून साधारणतः साठ वर्षे टिकते; निर्मितीच्या स्वरूपानुसार कालावधी बदलतो.

आधुनिक जगात बौद्धिक संपत्ती ही संपत्तीच्या सर्वात मौल्यवान प्रकारांपैकी एक आहे ज्याने अमाप संपत्ती आणि प्रसिद्धीची शक्यता सक्षम केली आहे. त्याचे संरक्षण करण्यात अक्षमतेमुळे मोठे आर्थिक नुकसान होऊ शकते कारण जर चोरीची आवृत्ती प्रथम संरक्षित केली गेली असेल तर मूळ काम हे अनुकरण मानले जाऊ शकते. IP चे संरक्षण आवश्यक आहे कारण ते समाजाच्या प्रगतीमध्ये आणि संस्कृतीचे रक्षण करण्यास मदत करते.

१४.३ नैतिक लेखन

नैतिक लेखन लेखकाने त्यांच्या लेखात स्पष्ट, निष्पक्ष आणि प्रामाणिक असणे आवश्यक आहे. हा लेखाचा वाचक आणि लेखक यांच्यातील गर्भित करार आहे. लेखाच्या उपभोक्त्याने असे गृहीत धरले आहे की लेखक हा कामाचा मूळ निर्माता आहे जोपर्यंत ते अवतरण चिन्हे, तळटीप, मजकूर किंवा इतर शैक्षणिक अधिवेशने वापरून निर्दिष्ट केले जात नाही, जे सूचित करते की माहिती खरोखरच दुसऱ्या निर्मात्याकडून घेतली गेली आहे.

नैतिक लेखनातील त्रुटींचे प्रकार:

- नवीन किंवा विद्यमान सामग्री (विदा) कडे दुर्लक्ष करणे जे सध्याच्या संशोधनाच्या रेषेशी विरोधाभास असू शकतात, म्हणून, विवाद टाळण्याच्या प्रयत्नात वाचकांना पक्षपाती दृष्टिकोन ठेवून ते प्रतिवाद विचारात घेतले जाऊ शकत नाहीत.
- संशोधनातील सैद्धांतिक दृष्टीकोन किंवा कार्यपद्धतीला क्रेडिट (पत) प्रदान करण्यात अपयश.
- कल्पना आधी व्यक्त केल्या गेल्या आहेत की नाही हे न शोधता त्यांच्या मौलिकतेचा दावा करणे (इतर लेखकाच्या संपर्काशिवाय स्वतंत्रपणे तत्सम कल्पना उदयास येण्याची शक्यता आहे किंवा पूर्वी प्रस्थापित लेखकाची कल्पना वाचली आहे आणि विसरली आहे, याला क्रिप्टोमनेशिया किंवा असंवेदिकवाङ्मयचौर्यदेखील म्हणतात).
- ज्यातून संशोधन माहिती घेतली आहेतोस्रोत उद्धृत करण्यात अयशस्वी.

१४.४ वाङ्मयचौर्य आणि त्याचे घटक

वाङ्मयचौर्य हे "साहित्यिक अपहरण" सारखे केले जाऊ शकते ज्याचा परिणाम श्रेय न देता घेतलेल्या संकल्पना, कल्पना, शब्द किंवा वाक्यांशांची चोरी आणि फसवणूक होते. त्यामुळे साहित्यिकाने विशिष्ट विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न केला आहे असे मानणे या साहित्यिक कार्याच्या ग्राहकांची दिशाभूल करू शकते, म्हणून त्यांना त्यांच्या (अनैतिक) यशाबद्दल प्रशंसा दिली जाते.

● कल्पनांची साहित्यिक चोरी:

वैज्ञानिक संशोधनातील नैतिक लेखनासाठी उधार घेतलेल्या कोणत्याही कल्पनांची पावती आवश्यक असते. वैज्ञानिक लेखन साहित्य पुनरावलोकन उद्धरणे लिखित लेखाच्या एक तृतीयांश पर्यंत पसरू शकतात. या क्षेत्रात किती प्रमाणात संशोधन केले गेले आहे हे मोजण्यासाठी आधीच लिहिलेल्या कामांचा संदर्भ देऊनच एखाद्या विषयावर माहिती गोळा करता येते. आम्ही अशा माहितीमध्ये प्रवेश करू शकतो जी वैज्ञानिक लेखनाच्या मोजमापनाचेपालन करू शकत नाही, परंतु जेव्हा आम्ही आमचे स्रोत उद्धृत करतो तेव्हा त्यांच्या दृष्टिकोनात प्रवेश करणे त्यांच्या पोचपावतीसाठी अत्यावश्यक बनते कारण कोणत्याही कार्याचा भाग आमच्यावर अज्ञात मार्गांनी प्रभाव टाकू शकतो. उदाहरणार्थ,

गिलख्रिस्ट ज्या विषयावर काम करत होते त्या विषयावर जॉन रॉबिन्सन हे सह-संशोधक म्हणून विचार करू शकतात; परंतु ते सत्यापासून दूर आहे कारण जॉन रॉबिन्सन हा स्थानिक प्लंबर होता ज्यांच्याशी गिलख्रिस्टने त्याच्या संशोधनावर अनौपचारिकपणे चर्चा केली. रॉबिन्सनने त्यांची अंतर्दृष्टी प्रदान केली जी गिलख्रिस्टच्या संशोधनाला पुढे नेण्यासाठी एक आवश्यक घटक असल्याचे सिद्ध झाले. कृतज्ञता वाढवण्यासाठी आणि क्रेडिट देय असेल तिथे श्रेय देण्यासाठी, गिलख्रिस्टने खात्री केली की त्याने प्लंबरच्या कल्पनांची चोरी केली नाही.

क्रिप्टोमनेशिया ही एक त्रुटी आहे जी कल्पनांच्या असंवेदिकसाहित्यिक चोरीच्या रूपात उद्भवते. लेखकाने असे गृहीत धरून एक कल्पना मांडली आहे की त्यांनी मुळात त्यावर विचारमंथन केले आहे परंतु ती बऱ्याचदा आधीच प्रकाशित केली गेली आहे आणि कदाचित ही चूक करणाऱ्या व्यक्तीने वाचली आहे. सतत संशोधन आणि अभ्यासपूर्ण संवादादरम्यान विचारांची देवाणघेवाण होते. या कल्पना सुप्त मनामध्ये सुप्त असतात, ही कल्पना कोठून आणि केव्हा प्राप्त झाली याचा तपशील वारंवार गमावून बसतात.

काही उदाहरणे कल्पनांचा हेतु पुरस्सर गैरवापर करतात. जेव्हा शक्तीची गतिशीलता गुंतलेली असते तेव्हा हे पाहिले जाते. रेस्निक यांच्या मते, प्राध्यापक अनेकदा विद्यार्थ्यांकडून कल्पना चोरतात आणि त्यांना योग्य श्रेय देण्यात अपयशी ठरतात. काहीवेळा, चोरीची प्रक्रिया सूक्ष्म आणि गुप्त असू शकते कारण ती दीर्घ कालावधीत जनतेला फसवून करून घडते. उदाहरणार्थ, सेलमन वॅक्समन यांच्या मार्गदर्शनाखाली पदवीधर विद्यार्थी असताना अल्बर्ट शॅट्झने 'स्ट्रेप्टोमायसिन' नावाचे प्रतिजैविक शोधले. वॅक्समनने या शोधाचे श्रेय कालांतराने स्वीकारण्यास सुरुवात केली, जरी सुरुवातीच्या प्रकाशनात शाट्झ हे प्राथमिक लेखक होते. या शोधासाठी वॅक्समन यांनी 1952 मध्ये त्यांच्या स्वतःच्या विद्यार्थ्यांच्या खर्चाने नोबेल पारितोषिक स्वीकारले. त्याचप्रमाणे, गुन्हेगार एक जर्नल किंवा कॉन्फरन्स रेफरी देखील असू शकतो जो गोपनीय समीक्षक पुनरावलोकन समितीचा भाग आहे, ज्यामध्ये नकारात्मक मूल्यांकनाच्या आधारावर लेख वाचला जातो आणि नाकारला जातो. जरी, त्याच वेळी, ज्या व्यक्तींना या पेपरमध्ये प्रवेश आहे त्यांनी कल्पना किंवा कार्यपद्धती चोरली आणि ती दुसऱ्या अनुदान देणाऱ्या एजन्सीद्वारे स्वतःची म्हणून प्रकाशित केली.

● मजकुराची साहित्यिक चोरी:

मजकुराची साहित्यिक चोरी स्वतःच सादर करू शकते असे विविध मार्ग असू शकतात: मूळ स्रोताचा संदर्भ न घेता किंवा उद्धृत केलेले संलग्न न करता - एक किंवा अधिक स्रोतांकडून नक्कल केलेला मजकूर, संपादित केलेला - एकतर शब्द जोडून किंवा काढून टाकून किंवा समानार्थी शब्दांनी बदलून अवतरण चिन्हांमधील सामग्री मजकुराची वाङ्मयचौर्य म्हणून वर्गीकृत केली जाऊ शकते. साहित्यिक चोरीच्या या पद्धतीला हॉवर्ड यांनी 1999 मध्ये 'पॅचरायटिंग' आणि 1993 मध्ये लेव्हिन आणि मार्शल यांनी 'पॅचरायझम' असे संबोधले आहे. मोजेक साहित्यिक चोरीच्या या पद्धतीमुळे इव्हर्सनच्या मते 'गोंधळलेल्या साहित्यिक वस्तुमान'ची निर्मिती होते कारण साहित्यिक मूळ विणकाम करतो. लेखकाचे स्वतःच्या मताने केलेले कार्य परिणामी मूळ कल्पनेची दूषित आवृत्ती बनते. संशोधनाच्या अवस्थेदरम्यान प्रवेश केलेल्या सामग्रीचे श्रेय मूळ लेखकाला आणि संशोधनाच्या लांबी आणि खोलीला समर्थन देण्यासाठी वापरल्या गेलेल्या कामाला दिले पाहिजे.

● वाङ्मयचौर्य आणि सामान्य ज्ञान:

एखादा शैक्षणिक लेख लिहिताना, त्या विषयावर संशोधन करताना आलेल्या कल्पनांपासून सामान्य ज्ञान वेगळे करणे आवश्यक आहे. सामान्य ज्ञानाचा भाग म्हणून गृहीत धरलेल्या वस्तुस्थितींची वाचकांना जाणीव असेल तर ते संबोधित करणे देखील महत्वाचे आहे, जे

उद्धरण आवश्यक नसावे हे सूचक आहे. उदाहरणार्थ, जर एखादा महाविद्यालयीन विद्यार्थी इतिहास या विषयावर लेख लिहीत असेल आणि 15 ऑगस्ट 1947 रोजी भारत ब्रिटिश राजवटीतून मुक्त झाला असा उल्लेख करत असेल; माहितीचा हा तुकडा भारतातील लोकांसाठी सामान्य ज्ञान आहे असे गृहित धरले जाते आणि एक व्यापकपणे स्वीकारलेले तथ्य आहे ज्यासाठी एखाद्याला उद्धरण देण्याची आवश्यकता नाही. जरी याच लेखात भारताच्या १५ व्या राष्ट्रपतींचा उल्लेख करायचा असेल तर, तपशील उद्धृत करणे आवश्यक आहे, कारण ते सामान्य लोकांना माहिती नाही. जर एखादा अनुभवी संशोधक बंगालच्या दुष्काळाबद्दल लिहित असेल आणि हा लेख इतर अनुभवी संशोधकांसाठी लक्ष्य प्रेक्षक म्हणून लिहिला गेला असेल, तर या प्रकरणात, ब्रिटिश राजवटीत बंगालच्या दुष्काळाचे प्रकरण सामान्य ज्ञान मानले जाईल. अनाठायी वाचकांना ही माहिती नवीन वाटू शकते आणि कदाचित गुंतागुंतीचीही आहे. सामान्य ज्ञानाची समज अनेक तथ्यांवर अवलंबून असते जसे की लेखकाची पार्श्वभूमी, वाचकांची पार्श्वभूमी, ज्ञानाचा आधार आणि परस्परसंवाद करणाऱ्या दोन्ही गटांच्या अपेक्षा.

● स्वतःची साहित्यिक चोरी:

स्व-साहित्यचोरी प्रक्रियेमध्ये त्याच लेखकाने पूर्वी लिहिलेल्या साहित्याचा पुन्हा वापर करणे आणि मागील प्रकाशनाचा उल्लेख न करता नवीन माहिती म्हणून पास करणे समाविष्ट आहे. आपल्याकडून आधीच लिहिलेले काम आपण कसे चोरू शकतो असा प्रश्न पडू शकतो. लेखकाचे साहित्य नवीन आणि तंतोतंत आहे हे वाचकाने मान्य केल्यामुळे अशा कामाची चोरी झाल्याचे गृहित धरले जाते, जोपर्यंत त्यांनी विशेष उल्लेख केला नाही. स्वतःच्या कामाची चोरी करून, लेखक आणि वाचक यांच्यातील विश्वासाचा हा अलिखित करार मोडला जातो. हे शक्य आहे की एका जर्नलद्वारे प्रकाशित केलेला पेपर पुन्हा निष्कर्ष, डेटाबेस किंवा प्रतिमांमध्ये थोडे किंवा कोणतेही बदल न करता वापरला जाईल. पेपर इतरत्र प्रसिद्ध झाल्याचीही पोचपावती नाही. जरी, या प्रकारच्या साहित्यिक चोरीचे तुलनेने कमी परिणाम आहेत कारण बौद्धिक संपत्ती एकाच व्यक्तीच्या मालकीची राहते आणि ती अनाहूत असते, तरीही ती एक अनैतिक प्रथा मानली जाते.

● वाङ्मयचौर्य आणि इंटरनेट:

इंटरनेटवर प्रवेश केल्याने वाङ्मयचौर्य तुलनेने सोपे होते कारण माहिती बोट्याच्या टॅपवर उपलब्ध असते. जर्नल्समध्ये आधीपासून प्रकाशित केलेले काम सामान्यतः लोकांसाठी ऑनलाइन विनामूल्य किंवा शुल्कासाठी उपलब्ध असते. ऑनलाइन उपलब्ध सामग्रीसह चोरी करणे हे अगदी आव्हानात्मक असले तरीही, चोरी करणाऱ्याला पकडले जाण्याचाही तितकाच धोका असतो. इंटरनेट हे स्रोत सामग्री शोधण्याच्या सुविधेसह खरोखरच कोणतीही सामग्री चोरीला गेली आहे की नाही हे तपासण्यासाठी एक मुक्त स्रोत आहे तसेच ती एक वेळ कार्यक्षम प्रक्रिया बनवते. विविध वाङ्मयचौर्य तपासणार्या वेबसाइट्स आहेत ज्या अचूक परिणाम देतात जे दर्शवितात की वाङ्मयचौर्य किती प्रमाणात झाली आहे आणि काम उद्धरणाद्वारे जमा झाले आहे की नाही.

● सारांशीकरण :

काहीवेळा क्षेत्रातील नवीन निष्कर्षासाठी संदर्भ तयार करण्यासाठी थोडक्यात आणि एकसंध पद्धतीने सामान्य कल्पना प्रदान करण्याची सक्ती असू शकते. म्हणूनच, सामान्य कल्पनेचे असे संक्षिप्त विहंगावलोकन आधीच प्रकाशित केलेल्या कामाच्या सारांशाद्वारे प्राप्त केले जाऊ शकते. संपूर्ण लांबीचा मजकूर अभिव्यक्त करण्याचा प्रयत्न करत असलेला सार राखून सारांश म्हणजे मजकूराची लहान केलेली आवृत्ती. सारांश वाचकांना ज्या लेखाचा संदर्भ घ्यायचा आहे तो अल्प कालावधीत प्रवेश करण्यायोग्य आहे की नाही हे निवडण्यास मदत करते. सारांश तयार करण्यासाठी वाक्ये आणि वाक्ये लेखातून नक्कल केली जाऊ नयेत, तर ती आपल्या स्वतःच्या शब्दात पूर्ण वाचल्यानंतर संक्षेपित केली पाहिजेत. सारांशाने शब्दजाल वापरणे टाळले पाहिजे कारण ते नवशिक्या तसेच अनुभवी संशोधकांसाठी प्रवेशयोग्य असावे. शैक्षणिक सारांश फ्रेमवर्कचे अनुसरण करतो: शोध प्रश्न, कामाची प्रासंगिकता, सैद्धांतिक फ्रेमवर्क, कार्यपद्धती, परिणाम किंवा युक्तिवाद आणि निष्कर्ष.

● परिभाषण:

वाक्य आणि परिच्छेद संरचनेतील बदलांसह पॅराफ्रेसिंग मूळ कामाच्या मजकूर लांबीच्या बरोबरीचे आहे. लिहिल्या जात असलेल्या लेखाशी संबंधित असलेल्या कोणत्याही सामग्रीचा अर्थ लावणे विश्वासाहता वाढवते आणि प्राथमिक संशोधन कार्य सुरू करण्यासाठी आवश्यक पायाभूत सामग्री प्रदान करते. ही सामग्री आधीच प्रकाशित केलेल्या इतरांच्या कार्यावर आधारित मते आणि दृष्टिकोन तयार करण्यास अनुमती देते. संदर्भित केलेला मजकूर नवीन कार्य म्हणून वर्गीकृत करण्यासाठी तो पूर्णपणे सुधारित केला गेला आहे याची खात्री करण्यासाठी नैतिक लेखन विचारात घेते. वाक्यरचनेसह परिच्छेदाची रचना बदलणे आवश्यक आहे. तथापि, नवीन लेख ज्या स्रोतापासून प्रेरित झाला आहे ते उद्धृत करण्याच्या जबाबदारीतून ते व्याख्याकर्त्याला मुक्त करत नाही. समानार्थी शब्द वापरून किंवा रचना टिकवून ठेवण्याद्वारे मजकूर पुरेशा प्रमाणात सुधारण्यात अक्षमतेला 'नजीक साहित्यिक चोरी' किंवा कामाचे मूल्यांकन कोण करत आहे यावर अवलंबून वाङ्मयचौर्य असे म्हटले जाऊ शकते.

● अद्वितीय दृष्टीकोन:

आधीच परिभाषित केलेल्या लेखांमध्ये लेखकाचा अनोखा दृष्टीकोन जोडणे हे संशोधन विषयामध्ये अस्तित्वात असलेली पोकळी भरून काढण्यासाठी एक आवश्यक घटक आहे. हे हे सुनिश्चित करते की नवीन कार्य केवळ विद्यमान संशोधनाच्या तुकड्यांचे देखावे नाही, परंतु प्रत्यक्षात ज्या क्षेत्रात संशोधन केले जात आहे त्या क्षेत्रातील ज्ञानाची पोकळी भरून काढण्यास हातभार लावते. हे मान्य केले जाते की कोणत्याही विशिष्ट विषयाशी संबंधित मूलभूत शब्दावली कायम ठेवली जाऊ शकते कारण त्यांच्या पर्यायाने लेख व्यक्त करण्याचा प्रयत्न करत असलेल्या परिप्रेक्ष्याला न्याय देऊ शकत नाही.

● शब्दाचा अर्थ:

संक्षेप आणि सारांश देण्याची लेखकाची क्षमता मुख्यतः त्यांच्या हातातील सामग्री समजून घेण्याच्या, ते सोपी करण्याच्या आणि नंतर त्यांच्या स्वतः च्या शब्दात पुनर्रचना करण्याच्या क्षमतेवर अवलंबून असते. या अभ्यासासाठी केवळ विषयावरील तज्ञांचे आकलनच नाही तर सर्वसमावेशक शब्दसंग्रह आणि ते ज्या भाषेत लिहिले जात आहे त्यावर प्रभुत्व असणे आवश्यक आहे. लेखक बहुधा परकीय कल्पना किंवा संकल्पना घेऊन उभा असू शकतो ज्याचा खरा अर्थ समजण्यासाठी अनेक वाचन करावे लागतील. शैक्षणिक लेखनात वापरल्या जाणाऱ्या तांत्रिक शब्दावलीला शब्दजाल म्हणतात. हे शब्द विषयानुसार वेगळ्या प्रकारे भाषांतरित करू शकतात. उदाहरणार्थ, 'sublime' 'उत्कृष्ट' या शब्दाचा अर्थ समीक्षक कला किंवा साहित्यासाठी सुंदर किंवा उत्कृष्ट असा होईल, परंतु रसायनशास्त्राच्या क्षेत्रात याचा अर्थ असा होतो की विशिष्ट घन पदार्थाचे द्रवीकरण अवस्थेत होण्याचे टाळून गरम झाल्यावर थेट बाष्पात बदलण्याची क्षमता.

शैक्षणिक लेखन क्लिष्ट असू शकते, कारण ते निष्क्रिय आवाजासारख्या विशिष्ट शैलीत्मक मानकांचा वापर करते आणि क्लिष्ट कल्पना आणि संकल्पना व्यक्त करण्यासाठी शब्दजाल वापरते. हे विशेषतः नवीन शैक्षणिक लेखकांना अननुभवीपणामुळे किंवा इंग्रजीचा प्रथम भाषा म्हणून वापर न करणाऱ्यांसाठी आव्हानात्मक असू शकते. ही एक अवघड प्रक्रिया असू शकते कारण चोरीची मोठी शक्यता असते. जर मजकुरात लक्षणीय बदल करून पॅराफ्रेज (व्याख्या करणे) करणे अशक्य असल्याचे सिद्ध होत असेल किंवा त्यात एक जटिल प्रक्रिया किंवा कार्यपद्धती असेल, तर त्याला अवतरण चिन्हे, ब्लॉक-उद्धृत किंवा तळटीप सारख्या निर्देशकांसह बंधिस्त करणे हा एक उत्तम पर्याय आहे; सर्व उल्लेख केलेल्या उद्धरणांसह ते दर्शविले गेले पाहिजे.

१४.६ कॉपीराइट कायदा (प्रताधिकार)

कॉपीराइट केलेल्या सामग्रीचा अनियंत्रित वापर कॉपीराइट उल्लंघनाच्या अधीन असू शकतो जरी अशी माहिती उद्धरण नियमांनुसार उद्धृत केली गेली असेल. लहान अवतरणांचा वापर अनुज्ञेय आहे कारण तो आवश्यक उद्धरणांसह 'वाजवी वापर' तरतुदी अंतर्गत येतो. कॉपीराईटसाठी कामाचा भाग प्रकाशित करणे आवश्यक नाही परंतु या कार्याचा अंतिम मसुदा आणि निर्मिती देखील कॉपीराइटच्या रूपात चोरीपासून संरक्षण मिळविण्याचा हक्क देते. त्यामुळे, अप्रकाशित हस्तलिखितातूनही श्रेय न घेता माहिती नमूद केल्यास कॉपीराइटचे उल्लंघन होऊ शकते. अवतरण आणि उद्धरणांच्या स्वरूपात वापरल्या जाऊ शकणाऱ्या माहितीचे गुणोत्तर हे लिहिलेल्या मजकूराच्या प्रमाणाशी संबंधित आहे. काही प्रकाशक इतर लेखांमधून उद्धृत करता येणाऱ्या शब्दांची टक्केवारी किंवा संख्या नमूद करतात. अशा प्रकरणांमध्ये, लिखित वेबसाईट (सामग्रीची) मालकी आणि कॉपीराइट दुसऱ्या प्रकाशकाच्या हातात असल्याने स्व-साहित्य चोरीला देखील वाड्मयचौर्य म्हणून वर्गीकृत केले जाते.

१४.७ उद्धरण सराव

अवतरण चिन्हांचा वापर (“....”) हे शब्द जसेच्या तसे कॉपी केले गेले आहेत, म्हणजे मूळ मजकुरातून शब्दशः आहे हे दर्शविण्यासाठी सर्वत्र स्वीकृत चिन्ह आहे. कोटेशनमध्ये लेखकाचे नाव आणि कोट उधार घेतलेल्या पृष्ठ क्रमांकाचा समावेश असलेल्या उद्धृत सामग्रीचे संदर्भ समाविष्ट करणे आवश्यक आहे. मोठे मजकूर जे चार पेक्षा जास्त टाइपराइट ओळी कव्हर करतात ते ब्लॉक-इंडेंटेड फॉर्मॅटमध्ये असणे आवश्यक आहे. तुराबियन, अमेरिकन सायकोलॉजिकल असोसिएशन (एपीए), अमेरिकन मेडिकल असोसिएशन (एएमए) इ. उद्धरण स्वरूपांचे मार्गदर्शन करणारे शैली पुस्तिका.

स्रोतांचा हवाला देताना, हे शक्य आहे की मूळ कामाचा उल्लेख केला जाऊ शकत नाही कारण पहिल्यावर आधारित सलग संशोधन संशोधनातील पोकळी भरून आणि अनुत्तरित प्रश्नांची उत्तरे देऊन अधिक समग्र शोधात योगदान देऊ शकते. जोपर्यंत प्रथम संशोधन क्षेत्रामध्ये सामान्य ज्ञान होत नाही तोपर्यंत, खालील संशोधनासह मूळ कार्य सर्व उद्धृत केले पाहिजे. काहीवेळा, जर प्रकाशकाकडे उद्धरणांसाठी शब्दमर्यादा असेल तर हे शक्य होणार नाही, फक्त अशा परिस्थितीत, हा नियम अपवाद असू शकतो.

१४.८ मार्गदर्शक तत्त्वे

- कोणत्याही प्रकारचे संशोधन लिहिताना इतरांनी दिलेले विचार मान्य करणे आवश्यक आहे.
- शब्दशः उधार घेतलेला कोणताही मजकूर कोठून आला हे दर्शविण्यासाठी अवतरण चिन्हांनंतर उद्धरण आणि पृष्ठ क्रमांक जोडलेला असणे आवश्यक आहे.
- सारांशीकरणामध्ये इतरांनी केलेले विद्यमान योगदान संप्रेषण करण्यासाठी आपल्या स्वतःच्या शब्दात कल्पनांचे संक्षेपण समाविष्ट आहे.
- पॅराफ्रेसिंगमध्ये आपल्या स्वतःच्या शब्दांचा वापर आणि वाक्य आणि परिच्छेद रचना आणि वाक्यरचना यांची पुनरावृत्ती असणे आवश्यक आहे.
- परिभाषित सामग्रीचा स्रोत नेहमी उद्धृत करणे आवश्यक आहे.
- वाङ्मयचौर्य टाळण्यासाठी या विषयाच्या संकल्पनांचे मूलभूत आकलनासह भाषेवर प्रभुत्व आवश्यक आहे.
- एखादी व्यक्ती प्रदान करत असलेली माहिती सामान्य ज्ञानाची असेल तर शंका असेल तेव्हा उद्धरण प्रदान करणे अधिक सुरक्षित आहे.

१४.९ निष्कर्ष

वाङ्मयचौर्य म्हणजे जेव्हा एखाद्याच्या मालकीची बौद्धिक संपत्ती जाणूनबुजून किंवा अनावधानाने स्वतःची म्हणून वापरली जाते. यात प्रसिद्धी आणि शैक्षणिक क्रेडिटचे अयोग्य संपादन समाविष्ट आहे जे खरोखरच चोरी करणाऱ्याच्या मालकीचे नाही. पुरावे किंवा सामग्री

तयार करणे आणि विद्यमान माहितीची प्रतिकृती तयार करणे साहित्यिकास शक्य आहे. संशोधकांना त्यांच्या शिक्षणाच्या सुरुवातीपासूनच नैतिक होकायंत्राने बळजबरी आणि चूक झाल्यानंतर धमकावण्याऐवजी त्यांच्यामध्ये नैतिक होकायंत्र बसवले पाहिजे. प्रतिबंधात्मक उपाययोजना केल्या गेल्यास, विद्यापीठे आणि प्रकाशने त्यांचे सुरक्षारक्षक कमी करू शकतात आणि प्रकाशित केलेल्या पेपरची गुणवत्ता सुनिश्चित करण्यासाठी या वेळेचे वाटप करू शकतात. साहित्य चोरीच्या शिक्षेचे प्रमाण हे उद्दिष्टाचे वर्गीकरण करून केलेल्या त्रुटीच्या तीव्रतेनुसार ठरवले जावे, साहित्य उद्धरणाशिवाय घाऊक प्रत आहे का, किंवा सामान्य ज्ञान आहे असे गृहीत धरल्याप्रमाणे उद्धरण गहाळ असल्यास. शिक्षा सामान्यतः कायदेशीर कारवाई, सार्वजनिक अपमान आणि दंडामध्ये परिणत होते. वाङ्मयचौर्यही एक अनैतिक प्रथा आहे कारण ती दुसऱ्याच्या बौद्धिक मालमत्तेवर अतिक्रमण करते तर चोरी करणाऱ्याला यश आणि नवीन शोधांसाठी मान्यता आणि श्रेय मिळते.

१४.१० सारांश

अमेरिकन हेरिटेज डिक्शनरीनुसार 'प्लेगियरायझेशन' ची व्याख्या "दुसऱ्याच्या कल्पना किंवा लिखाण चोरणे आणि स्वतःचे म्हणून वापरणे" अशी आहे.

बौद्धिक संपदा अधिकार निर्मात्याला त्यांच्या निर्मितीतून नफा घेण्याची आणि त्याचे श्रेय घेण्याची संधी देतात.

नैतिक लेखन लेखकाने त्यांच्या लेखात स्पष्ट, निष्पक्ष आणि प्रामाणिक असणे आवश्यक आहे.

साहित्यिक कृत्ये साहित्यिक कृतीच्या ग्राहकांची दिशाभूल करू शकतात की विशिष्ट विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न साहित्यिकाने केला आहे, म्हणून त्यांना त्यांच्या (अनैतिक) यशाबद्दल प्रशंसा दिली जाते.

कल्पना आधी व्यक्त केल्या गेल्या आहेत की नाही हे न शोधता त्यांच्या मौलिकतेचा दावा करणे (इतर लेखकाच्या संपर्काशिवाय स्वतंत्रपणे तत्सम कल्पना उदयास येण्याची शक्यता आहे किंवा पूर्वी एखाद्या स्थापित लेखकाची कल्पना वाचली आहे आणि विसरली आहे, ज्याला क्रिप्टोमनेशिया किंवा बेशुद्ध वाङ्मयचौर्यदेखील म्हणतात)

स्व-साहित्यचोरी प्रक्रियेमध्ये त्याच लेखकाने पूर्वी लिहिलेल्या साहित्याचा पुन्हा वापर करणे आणि मागील प्रकाशनाचा उल्लेख न करता नवीन माहिती म्हणून पास करणे समाविष्ट आहे.

ऑनलाइन उपलब्ध सामग्रीसह चोरी करणे हे अत्यंत आव्हानात्मक असले तरी, चोरी करणाऱ्यालाही पकडले जाण्याचा तितकाच धोका असतो.

संपूर्ण लांबीचा मजकूर अभिव्यक्त करण्याचा प्रयत्न करत असलेला सार राखून सारांश म्हणजे मजकूराची लहान केलेली आवृत्ती.

संशोधकांना त्यांच्या शिक्षणाच्या सुरुवातीपासूनच नैतिक होकायंत्राने बळजबरी आणि चूक झाल्यानंतर धमकावण्याऐवजी त्यांच्यामध्ये नैतिक दिशादर्शक बसवले पाहिजे.

पाठातील शब्द संकल्पना:

वाङ्मयचौर्य : साहित्यिक चोरी

पेटंट : स्वामित्व अधिकार

कॉपीराईट : प्रताधिकार

पॅराफ्रेसिंग : व्याख्या करणे, शब्दास अर्थ प्रदान करणे

नैतिक होकायंत्र : नैतिक दिशादर्शक या अर्थाने

१४.११ प्रश्न

प्र.१. बौद्धिक संपदा आणि वाङ्मयचौर्य यांच्यातील परस्परसंबंध तपासा.

प्र.२. नैतिक लेखन म्हणजे काय? साहित्यिक चोरीच्या माध्यमातून नैतिक लेखनाचा अवमान कोणत्या मार्गांनी केला जातो?

प्र.३. पॅराफ्रेसिंग आणि सारांशीकरणाच्या मुख्य घटकांची चर्चा करा?

१४.१२ संदर्भ व अधिक वाचनासाठी

- Bahadori, M., Izadi, M. et.al (2012): 'Plagiarism: Concepts, Factors and Solutions', Iranian Journal of military Medicine, Vol. 14, No. 3, (pp: 168-177)
- Roig, M. (2015): 'Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable writing practices: A guide to ethical writing'
- <https://ori.hhs.gov/sites/default/files/plagiarism.pdf>
- Shahabuddin, Syed (2009): 'Plagiarism in Academia', International Journal of Teaching and Learning in Higher Education, Vol 21, No. 3, 353-359
- <http://www.isetl.org/ijtlhe/>
- Helgesson, G. and Eriksson, Stefan (2015): 'Plagiarism in Research', Med Health Care and Philos, 18:91-101
- https://www2.philosophy.su.se/carlshamre/texter/Helgesson_plagiarism.pdf

**बौद्धिक संपदा हक्क आणि व्यावहारिक
(सामाईक) बौद्धिकता
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS
AND INTELLECTUAL COMMONS**

घटक रचना :

- १५.० उद्दिष्टे
- १५.१ परिचय
- १५.२ बौद्धिक संपदा अधिकारांचा अर्थ
- १५.३ भारतातील बौद्धिक संपदा अधिकारांचा इतिहास
- १५.४ आयपीआरचे (बौद्धिक संपदा हक्क) विविध पैलू
- १५.५ व्यावहारिक बौद्धिकता (इतरांचे काम वापरण्याची परवानगी)
- १५.६ सारांश
- १५.७ प्रश्न
- १५.८ संदर्भ

१५.० उद्दिष्टे

- बौद्धिक संपदा हक्कांबद्दल जाणून घेणे .
- व्यावहारिक बौद्धिकता आणि त्याची प्रासंगिकता आणि आवश्यकता समजून घेणे.

१५.१ प्रस्तावना

या प्रकरणात आपण बौद्धिक संपदा हक्क आणि व्यावहारिक बौद्धिकता हे घटक शिकू. हे दोन्ही विषय उपयुक्त आहेत आणि बौद्धिक संपदा हक्क हे स्वतःच एक विशेष क्षेत्र आहे. बौद्धिक संपदा अधिकारांशी संबंधित अनेक प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम आणि विशेष अभ्यासक्रम आहेत. बौद्धिक संपदा अधिकारांचा अभ्यास केल्याने तुम्हाला अनेक व्यावसायिक आणि कायदा आस्थापनांमध्ये नोकऱ्या मिळू शकतात. भारतीय बाजारपेठेच्या दृष्टीने बौद्धिक संपदा हक्क हे एक उदयोन्मुख क्षेत्र आहे आणि काळानुरूप बौद्धिक संपदा हक्कांबद्दल लोकांना जागरूकता येत असल्याने तेथे खूप मोठे भविष्य आहे, त्यामुळे

जागरूकता, व्यावसायिकांची आवश्यकता आहे जे याच्याशी संबंधित खटलेही लढवू शकतात. या प्रकरणामध्ये तुम्ही या विषयाची ओळख करून घेऊ शकता जेणेकरून नंतर जर तुम्हाला स्वारस्य असेल तर तुम्ही या क्षेत्रात विशेषज्ञ बनू शकता. या मौल्यवान आणि कायम स्वरूपी मालमत्तेचे संरक्षण कसे करावे हे शिकण्यासाठी पेटंट, ट्रेडमार्क, कॉपीराइट आणि ट्रेड सीक्रेटचे कार्य आणि ते तयार कसे केले जाते हे समजून घेणे आवश्यक आहे.

१५.२ बौद्धिक संपदा अधिकारांचा अर्थ

बौद्धिक संपदा हक्क निर्मात्यांना स्वतःच्या कल्पनांचा तसेच निर्मितीवर मालकी म्हणून व्यावसायिकरित्या वापरण्याचे तात्पुरते, अनन्य अधिकार देतात. बौद्धिक संपदा अधिकार त्या मालमत्तेचे निर्माते किंवा विकासकांना त्यांच्या सर्जनशील क्रियाकलापांमधून आर्थिकदृष्ट्या नफा मिळवून देण्यासाठी काही विशेष अधिकार देतात. ट्रेडमार्क, कॉपीराइट आणि पेटंट (व्यापारचिन्ह, प्रत हक्क, स्वामित्व) ही बौद्धिक संपदा संरक्षणाची काही उदाहरणे आहेत.

जर सामान्य लोक कल्पना, नवकल्पना आणि सर्जनशील कार्ये मालमत्ता म्हणून स्वीकारण्यास तयार असतील, तर त्या गोष्टी बौद्धिक संपदा अधिकार (IPR) द्वारे संरक्षित आहेत असे म्हटले जाते. आयपीआर (बौद्धिक संपदा अधिकार) मालमत्तेच्या शोधकांना किंवा विकासकांना विशिष्ट विशेष अधिकार देते जेणेकरून ते त्यांच्या कलात्मक प्रयत्नातून किंवा प्रतिष्ठातून आर्थिक नफा मिळवू शकतील. बौद्धिक संपदा संरक्षणाच्या उदाहरणांमध्ये पेटंट, ट्रेडमार्क आणि कॉपीराइट यांचा समावेश होतो. शोधकर्त्यांचा वेळ, पैसा आणि मेहनत गुंतवणुकीचे रक्षण करण्यासाठी आयपीआर हे एक महत्वाचे साधन आहे. परिणामी राष्ट्रांच्या आर्थिक विकासात आयपीआर भूमिका बजावते. जागतिक व्यापार संघटनेद्वारे शासित व्यापार संबंधित बौद्धिक संपदा हक्क करार (TRIPS), बौद्धिक मालमत्तेवर नियंत्रण ठेवते, पेटंट, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क, भौगोलिक संकेतक, अघोषित माहितीचे संरक्षण, एकात्मिक सर्किट लेआउट डिझाइन, औद्योगिक डिझाइन (आणि पारंपारिक ज्ञान) यासारखे अधिकार प्रदान करते.

१५.३ भारतातील बौद्धिक संपदा अधिकारांचा इतिहास

बौद्धिक संपदा अधिकार (IPR) ही संकल्पना पश्चिमेकडून भारतात आणली गेली. 1884 चा भारतीय व्यापार आणि व्यापारी चिन्ह कायदा हा बौद्धिक संपदा अधिकारांना संबोधित करणारा पहिला भारतीय कायदा होता. पहिला भारतीय पेटंट कायदा 1856 मध्ये लागू करण्यात आला आणि त्यानंतर आणखी कायदे करण्यात आले. 1911 पासून भारतीय पेटंट आणि डिझाइन कायदा आणि 1914 पासून भारतीय कॉपीराइट कायदा यांसारखे वेगवेगळे कायदे आहेत. कालांतराने, भारतीय व्यापार आणि व्यापारी चिन्ह कायदा आणि भारतीय कॉपीराइट कायदा 1958 च्या व्यापार आणि व्यापारी चिन्ह कायद्याने बदलले गेले आणि 1957 चा कॉपीराइट कायदा.

भारतातील पेटंट मान्यतेला मोठा इतिहास आहे. 1948 मध्ये, भारत सरकारने वर्तमान डिझाइन आणि पेटंट कायद्यांचा अभ्यास करण्यासाठी पहिली समिती स्थापन केली. पेटंट कायद्याचा मसुदा तयार करण्यासाठी सरकारने 1957 मध्ये न्यायमूर्ती राजगोपाल अय्यंगार

समिती (RAC) स्थापन केली होती. आपल्या 1959 च्या अहवालात, राजगोबाला अय्यंगार समितीने आर्थिक आणि सामाजिक न्यायाच्या प्रस्तावनेची हमी तसेच इतर विवादित हितसंबंध लक्षात घेऊन अधिकारांचा समतोल साधण्याचा प्रयत्न केला.

लोकांमध्ये जागरूकता निर्माण करण्यासाठी त्यांना त्वरीत पेटंट दाखल करण्यात मदत करण्यासाठी वेळोवेळी अनेक कार्यशाळा आयोजित केल्या जातात. या लिंकवर इव्हेंट्स मिळू शकतात. <https://ipindiaservices.gov.in/events-ipr/home/Home.aspx>.

कालांतराने बौद्धिक संपदा अधिकारांवर चर्चा करणारे वेगवेगळे कायदे तयार केले गेले जसे की 1970 चा पेटंट कायदा, 1999 चा ट्रेड मार्क्स कायदा, 2000 चा डिझाईन कायदा, वस्तूंचे भौगोलिक संकेत (नोंदणी आणि संरक्षण) कायदा 1999, 1957 चा कॉपीराइट कायदा, 2001 चा वनस्पती प्रजाती आणि शेतकरी हक्क संरक्षण कायदा आणि 2002 चा जैविक विविधता कायदा.

राष्ट्रीय बौद्धिक संपदा अधिकार (IPR) धोरण, जे भारताच्या IPR चा भविष्यातील रोड मॅप म्हणून काम करेल, हे केंद्रीय मंत्रिमंडळाने 12 मे 2016 रोजी स्वीकारले होते. हे धोरण भारतात सध्याच्या कल्पनाशील आणि सर्जनशील ऊर्जेची विपुलता आणि त्याचे महत्त्व ओळखते. प्रत्येकासाठी उज्वल आणि अधिक आशादायक भविष्यासाठी या शक्तीचा वापर आणि चलन झाले पाहिजे.

सर्व आयपीआर एकाच छताखाली एकत्रित आणि एकत्रित करणारा अग्रेषित-विचार करणारा दस्तऐवज म्हणजे राष्ट्रीय आयपीआर धोरण. हे सर्व अंतर्संबंध विचारात घेऊन, आयपीआरसाठी सर्वसमावेशक दृष्टीकोन घेते आणि सर्व प्रकारच्या बौद्धिक संपत्ती (आयपी), समर्पक कायदे आणि एजन्सींमध्ये समन्वय निर्माण करणे आणि त्यांचे भांडवल करणे हे त्याचे उद्दिष्ट आहे. हे अंमलबजावणी, व्यवस्थापन आणि मूल्यांकनासाठी एक औपचारिक कार्य चौकट तयार करते. धोरणात वापरलेला वाक्यांश आहे "क्रिएटिव्ह इंडिया; इनोव्हेटिव्ह इंडिया" रचनात्मक भारत; अभिनव भारत".

१५.४ आयपीआरचे विविध पैलू

पेटंट्स, कॉपीराइट्स, ट्रेडमार्क यांसारखे बौद्धिक संपदा अधिकारांचे वेगवेगळे उपभाग आहेत, आपण त्याबद्दल तपशीलवार पाहू या.

● कॉपीराइट :

बौद्धिक संपदा अधिकारांचा एक उपभाग म्हणजे कॉपीराइट. उपकरणे आणि पिकांसारख्या भौतिक वस्तूसाठी पेटंट अर्ज केले जातात. बऱ्याच वेळा, संगीत आणि मजकूर सामग्री यासारख्या अमूर्त घटकासाठी कॉपीराइट मंजूर केला जातो. वर्ल्ड ट्रेड ऑर्गनायझेशन (जागतिक व्यापार संघटन) या वस्तुस्थितीवर प्रकाश टाकते की कॉपीराइटमुळे लेखकांच्या निधनानंतर किमान ५० वर्षांपर्यंत त्यांच्या हक्कांचे संरक्षण होते (जसे की पुस्तके आणि इतर प्रकाशने, संगीत रचना, चित्रे, शिल्पे, संगणक कार्यक्रम आणि चित्रपट). कलाकारांचे हक्क (जसे की संगीतकार, अभिनेते आणि गायक), फोनोग्राम (ध्वनी रेकॉर्डिंग) निर्माते

आणि मीडिया कंपन्या कॉपीराइट आणि संबंधित नियमांद्वारे संरक्षित आहेत (बहुतेकदा "शेजारी" हक्क म्हणून संदर्भित). बौद्धिक क्रियाकलापांना प्रोत्साहन आणि मूल्य देण्यासाठी, कॉपीराइट आणि संबंधित अधिकार संरक्षण अधिक निर्मात्यांना प्रोत्साहित करणे आहे. भारतीय कॉपीराइट सुधारणा कायदा 2012 हा नवीनतम कायदा आहे.

- **पेटंट (स्वामित्व) :**

पेटंट हा नवोपक्रमाशी जोडलेला बौद्धिक संपदा हक्क आहे. पेटंटचे अनुदान हे नावीन्यपूर्ण गोष्टींच्या संपूर्ण प्रकटीकरणावर आणि पेटंट केलेल्या वस्तूचे उत्पादन, वापर, विक्री आणि आयातीवर निर्बंध यावर अवलंबून असते किंवा त्याच चांगल्या गोष्टींना कारणीभूत ठरणार्या प्रक्रियांवर. सरकार पेटंटधारकाला ठराविक कालावधीसाठी पेटंटद्वारे विशेष अधिकार देते. शोधकाचे अधिकार पेटंटद्वारे समर्थित आणि संरक्षित आहेत. याव्यतिरिक्त, हे उद्योग वाढीस समर्थन देण्यासाठी आविष्कारांच्या वापरावर आणि त्यांच्या जाहिरातीवर जोर देण्यास मदत करते, ज्यामुळे तंत्रज्ञानाचे हस्तांतरण आणि प्रसार तसेच तांत्रिक ज्ञान सुधारण्यास मदत होते.

- **ट्रेडमार्क- (व्यापारचिन्ह) :**

ट्रेडमार्क हे कोणतेही चिन्ह किंवा संकेतकांचा समूह आहे ज्याचा वापर एका फर्मच्या वस्तू किंवा सेवा इतर कंपन्यांच्या वस्तूंपासून वेगळे करण्यासाठी केला जाऊ शकतो. अशा विशिष्ट ट्रेडमार्कचा वापर संरक्षित आहे. करारानुसार, दोन्ही प्रारंभिक नोंदणी आणि प्रत्येक नूतनीकरण किमान सात वर्षासाठी असणे आवश्यक आहे आणि नोंदणीचे सतत नूतनीकरण करणे आवश्यक आहे. ट्रेडमार्क परवाने अनिवार्य केले जाऊ शकत नाहीत.

- **वनस्पती विविधता :**

बौद्धिक संपदा अधिकारांचा आणखी एक पैलू म्हणजे वनस्पतींच्या असामान्य वाणांचे संरक्षण, ज्याचा उद्देश वनस्पती प्रजननकर्त्यांना तात्पुरता अनन्य अधिकार देऊन त्यांच्या कामगिरीसाठी पुरस्कृत करणे आहे. नवीन वनस्पती प्रकार या संरक्षणासाठी पात्र होण्यासाठी, त्यांनी विशिष्ट आवश्यकता पूर्ण केल्या पाहिजेत. एका वैज्ञानिक वर्गीकरणामध्ये वनस्पतींचे सर्वात कमी ज्ञात श्रेणी गटाला भिन्नता म्हणतात. जोपर्यंत झाडे नवीन, विशिष्ट, विश्वासार्ह, नियमित आणि प्रतिष्ठित प्रजाती वर्गवारीत आहेत, तोपर्यंत त्यांना संरक्षण देखील दिले जाते. UPOV हे नवीन वनस्पती प्रजातींच्या संरक्षणाचे व्यवस्थापन करणाऱ्या संस्थेचे नाव आहे. (द इंटरनॅशनल युनियन फॉर द प्रोटेक्शन ऑफ नवीन व्हरायटीज ऑफ प्लांट्स)

- **हळदीचे पेटंट प्रकरण - अभ्यास :**

युनिव्हर्सिटी ऑफ मिसिसिपी मेडिकल सेंटरमधील दोन भारतीय वंशाचे अमेरिकन संशोधक सुमन के. दास आणि हरी हर पी. कोहली यांनी हळदीची उपचारात्मक क्षमता शोधल्याचा दावा करत यूएस पेटंट आणि ट्रेडमार्क कार्यालयाकडे दावा दाखल केला आणि आश्चर्य, त्यांना मार्च 1995 मध्ये आपल्या आयुर्वेदिक प्रणालींना हजारो वर्षांपासून माहित

असलेल्या गोष्टीचे पेटंट मिळाले. याला वैज्ञानिक आणि औद्योगिक संशोधन परिषदेने आव्हान दिले होते, ज्याला सीएसआयआर म्हणूनही ओळखले जाते-ज्यामध्ये या सर्व मोठ्या सरकारी प्रयोगशाळा आहेत- मागील वर्षी पुनर्तपासणीसाठी यूएस पेटंट ऑफिसकडे अर्ज केला होता. पुरावा म्हणून त्यांनी आयुर्वेदिक ग्रंथ आणि ऐतिहासिक नोंदींवर आधारित प्रचंड साहित्य दिले. यानंतर अमेरिकन पेटंट कार्यालयाने त्यांची चूक ओळखून अमेरिकन संशोधकांना दिलेले पेटंट मागे घेतले.

● बासमती तांदूळ :

युनायटेड स्टेट्स पेटंट उत्पादनांसारख्या पहिल्या जगातील देशांतील अनेक बहुराष्ट्रीय कंपन्या जरी उत्पादने स्वदेशी आहेत आणि भारतातील लोकांचा एक मोठा वर्ग वापरतात. पेटंट कायद्यांचे ज्ञान नसल्यामुळे अनेक वेळा अनेक देश आणि गरीब लोकांना त्रास सहन करावा लागतो. बासमती तांदळाच्या संदर्भात अमेरिकेतील राईसटेक नावाच्या कंपनीने पेटंट दाखल केले आणि दावा केला की ते त्यांचे स्वतःचे तांदूळ होते. संकरित तांदूळ पीक पेटंट क्रमांक 5,663,484 ("पेटंट '484") द्वारे समाविष्ट होते, जे 2 सप्टेंबर 1997 रोजी टेक्सासमध्ये मुख्यालय असलेल्या यूएस व्यवसायला देण्यात आले होते. फक्त युनायटेड स्टेट्स मध्ये वनस्पती विविधता संरक्षण स्वीकारते. सर्व WTO सदस्यांनी वनस्पतींच्या विविधतेला पेटंट करण्यापासून संरक्षण वगळले असूनही पेटंटचे स्वरूप. विशेषतः, यूएस कायदा वनस्पती प्रजनन करण्याच्या तीनपैकी एका मार्गाने नवीन वनस्पती वाणांचे विशेष अधिकार प्राप्त करण्यास परवानगी देतो (स्वतंत्रपणे आणि परस्पर बहिष्कार न करता): उपयुक्तता पेटंट, वनस्पती पेटंट आणि वनस्पती विविधता संरक्षण प्रमाणपत्रे त्या क्रमाने सूचीबद्ध आहेत (PVP) . त्यानंतर भारत सरकारच्या अधिकाऱ्यांनी 50,000 पानांचे दस्तऐवज सादर केले. जगभरातील अनेक विरोध आणि विरोधानंतर पेटंटमध्ये सुधारणा करण्यात आली. विरोधामुळे कंपनीने स्वतःच्या पेटंटचा मोठा भागही मागे घेतला. शेवटी पेटंटला अनुक्रमांक आहे. तांदूळ म्हणून आणि त्यांनी बासमतीला त्यांच्या पेटंट दाव्यात राईस लाइन्स Bas 867, RT1117, आणि RT112 हे पेटंट '484' चे सुधारित शीर्षक म्हणून सोडले. तथापि, अजूनही अनेक विकसनशील देश आहेत ज्यांची स्वदेशी उत्पादने अमेरिकेने पेटंट केली आहेत विकसनशील देशांद्वारे पिढ्यानपिढ्या ज्यांचा वापर केला जातो. या घटनेनंतर, भारत सरकारने जिओटॅग प्रणाली सुरू केली ज्यामध्ये उत्पादनाचे स्थान देखील नमूद केले आहे जे ग्राहक आणि निर्यातदारांना वास्तविक मूल्य, ओळख आणि ग्राहकांच्या दृष्टीने त्यांना विश्वास प्राप्त करण्यास मदत करते. उत्पादन. जेव्हा एखाद्या चांगल्या गुणांपैकी एक किंवा अधिक गुण एखाद्या विशिष्ट क्षेत्राशी थेट जोडले जाऊ शकतात, तेव्हा ते स्थान भौगोलिक संकेतांद्वारे (GIs) चांगल्याचा स्रोत म्हणून नियुक्त केले जाते.

अशा भिन्न चिन्हांच्या संरक्षणाचे उद्दिष्ट निष्पक्ष स्पर्धा निर्माण करणे आणि सुनिश्चित करणे तसेच ग्राहकांना विविध वस्तू आणि सेवांबद्दल माहितीपूर्ण निर्णय घेण्यास सक्षम करून ग्राहकांचे संरक्षण करणे आहे.

आणखी एक प्राचीन ज्ञान म्हणजे योग, जे भारत सरकारने सांगितले की ते जगभरात राहणाऱ्या मानवतेच्या भल्यासाठी आहे आणि म्हणून ते शिकण्यास आणि सामायिक करण्यास विनामूल्य आहे आणि म्हणूनच त्याचे पेटंट नाही.

बौद्धिक संपदा हक्क आणि
व्यावहारिक
(सामाईक) बौद्धिकता

बऱ्याच वेळा बौद्धिक संपदा अधिकारांभोवती अनेक वादविवाद आहेत, भांडवलाचा प्रवेश शोधकर्त्याला नवीन संधी निर्माण करतो. काही नवकल्पना तयार करण्यासाठी आणि अंमलबजावणीसाठी भांडवल आवश्यक आहे. भांडवलाच्या कमतरतेमुळे नवनिर्मितीमध्ये अपयश येते आणि त्यामुळे उत्पादनाचा अभाव आणि पेटंटिंगचे ज्ञानही कमी होते. यामुळे गरीब देश त्यांचा शोध पुढे नेण्यास असमर्थ ठरतात आणि मागे पडतात.

तुमची प्रगती तपासा

१. ट्रेडमार्क म्हणजे काय?

२. पेटंटचा अर्थ स्पष्ट करा.

१५.५ व्यावहारिक बौद्धिकता (इतरांचे काम वापरण्याची परवानगी)

व्यावहारिक बौद्धिकता हे बौद्धिक मालमत्तेद्वारे समर्थित बाजारपेठांसाठी आदर्श पूरक आहेत. ते मूर्त आणि अमूर्त वस्तूंच्या अदलाबदलीपासून स्वतंत्रपणे होणाऱ्या उपभोग्य वस्तूंचे उत्पादन, देवाणघेवाण आणि वितरणासाठी गैर-व्यावसायिक क्षेत्रांचे प्रतिनिधित्व करतात. संस्कृती, एकत्रित नसणारी माहिती, भाषा आणि पूर्वीचे ज्ञान ही कल्पनांच्या निर्मितीसाठी प्रदान केलेल्या सामान्य, सामान्य पायाभूत सुविधांची केवळ काही उदाहरणे आहेत. Wikis, खुली वैज्ञानिक प्रकाशने, सार्वजनिकरित्या प्रवेश करण्यायोग्य वापरकर्त्याने व्युत्पन्न केलेली माहिती, ऑनलाइन सामग्री सर्जनशील व्यावहारिक बौद्धिकता परवाने, सहयोगी माध्यमे, स्वेच्छेने क्राउडसोर्सिंग, आणि राजकीय चर्चाविश्व ही नवीन व्यावहारिक बौद्धिकता ची उदाहरणे आहेत.

इंटेलेक्च्युअल कॉमन्स (व्यावहारिक सार्वजनिक बुद्धिमत्ता) म्हणजे अमूर्त संसाधनांची देवाणघेवाण करण्यासाठी आणि या सकारात्मक वर्तणुकीच्या सभोवतालच्या व्यक्तींमधील बंध पुन्हा निर्माण करण्याच्या सामाजिक पद्धती आहेत. ते मानवी क्रियाकलापांच्या क्षेत्रांशी संबंधित आहेत जे मोठ्या प्रमाणावर शारीरिक श्रमाच्या विरुद्ध विचार वापरतात. एकमेकांच्या विरोधात असलेल्या सामाजिक शक्ती, कमोडिफिकेशन आणि कॉमनायझेशन (सामान्यीकरण / सार्वजनिकीकरण) यांच्यातील शक्ती चौकट म्हणून त्यांची व्यवस्था केली जाते. ही संकल्पना नव्याने उदयास येणारी आहे आणि त्यामुळे व्यावहारिक बौद्धिकता वरील साहित्य मर्यादित आहे. व्यावहारिक बुद्धिमत्ता या विषयात संशोधनाला आणखी वाव आहे.

भाषा, सामायिक प्रतीके, सामायिक कल्पना, सामायिक मूल्ये, सामायिक प्रथा, सामायिक परंपरा, लोककला आणि सामाजिक काळजीची व्यवस्था ही संस्कृती आणि तंत्रज्ञानातील सामान्यांची काही उदाहरणे आहेत जी आपल्या सभ्यतेचा आधारस्तंभ म्हणून काम करतात. इतर उदाहरणांमध्ये आमच्या पूर्वीच्या सर्व वैज्ञानिक आणि तांत्रिक प्रगतीचा समावेश आहे (विलीनीकरण, 2004). ऑस्ट्रॉम आणि हेसच्या मते, व्यावहारिक बौद्धिकता

हे असे संसाधन आहेत जे समूह सामायिक करतात, हे सार्वजनिकरित्या उपलब्ध ज्ञानाचे प्रकार आहेत.

- **सिद्धांत :**

मोठ्या वैज्ञानिक समुदायामध्ये तसेच माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि समाज यांच्यातील संबंधांवर संशोधन करणाऱ्या शिक्षणतज्ञांमध्ये, व्यावहारिक बुद्धिमत्ता सिद्धांत मांडणे निःसंशयपणे गेल्या वीस वर्षांत वाढले आहे. तर्कसंगत निवड सिद्धांत हा बौद्धिक सामान्य सिद्धांतांपैकी एक आहे जो बौद्धिक संसाधनांचे संरक्षण करण्यासाठी किंवा इच्छित परिणाम मिळविण्यासाठी लोक कसे सहकार्य करतात, समुदाय कसे तयार करतात आणि मानदंड स्थापित करतात यावर लक्ष केंद्रित करतात. (ऑस्ट्रोम 1998; हेस आणि ऑस्ट्रोम).

- **व्यावहारिक बुद्धिमत्ता आणि शैक्षणिक कार्य :**

बौद्धिक संसाधन विकास आणि व्यवस्थापनाच्या सहकारी पीअर-टू-पीअर पद्धती निर्माण करून लोकांनी खुल्या, अनिर्बंध व्यावहारिक बुद्धिमत्ता निर्मिती करण्यास सुरुवात केली आहे. नवीन व्यावहारिक बुद्धिमत्तेचा वेगवान विकास, जसे की विकिपीडिया, विज्ञानातील मुक्त-प्रवेश प्रकाशने, मुक्त मानके आणि खुल्या हार्डवेअर विकासामुळे जगभरातील लोकांच्या मोठ्या वर्गाला मदत झाली आहे. असे अनेक लेख, छायाचित्रे आहेत ज्यात विनामूल्य परवानगी आहे, दीर्घकालपर्यंत त्यावर प्रत हक्क किंवा आवश्यक लोगो नाही. मुक्त संसाधनांच्या जागतिक चळवळीमुळे आणि खुल्या ज्ञानाची देवाणघेवाण आहे.

संपूर्ण इतिहासात मानवतेचे कलात्मक प्रयत्न सामूहिक सहकार्य आणि सामायिकरणाच्या कृतींद्वारे वैशिष्ट्यीकृत आहेत. सभ्यतेच्या सुरुवातीपासून माहिती आणि संप्रेषण नेटवर्कच्या युगापर्यंत, समाजात एकत्र काम करणाऱ्या अनेक मनांच्या सहयोगी सर्जनशीलतेतून सर्वात मोठी कलात्मक कामगिरी उगवली आहे. कोणतीही नवीन सांस्कृतिक प्रगती आपल्या सांस्कृतिक इतिहासाच्या अफाट सामायिक संसाधनावर तयार केली जाते, जी कालांतराने मागील पिढ्यांच्या संयुक्त बौद्धिक शक्तीने जमा केली गेली आहे. सर्वसाधारणपणे, सांस्कृतिक सामाईकता मानवी सभ्यतेचा पाया आणि सामाजिक-सांस्कृतिक विविधता टिकवून ठेवण्याचे साधन म्हणून काम करतात.

सध्याच्या सामाजिक-ऐतिहासिक संदर्भात ऑफलाइन आणि ऑनलाइन अशा व्यावहारिक बौद्धिकता वास्तविक रचना समजून घेण्यासाठी सामाजिक मूल्यांच्या अभिसरणात सामायिकतेच्या दुव्यांबद्दल अलीकडील शोध जाणून घेण्यासाठी अद्याप संशोधन आवश्यक आहे. व्यावहारिक बुद्धिमत्ता हे शैक्षणिक हितसंबंध तसेच सामान्य सामाजिक हिताचे असतात कारण त्यांच्याकडे माहिती, ज्ञान आणि संस्कृतीचा प्रवेश वाढवण्याची क्षमता असते जे स्वतंत्र निर्माते आणि उत्पादक समुदायांना समर्थन देतात. ते बौद्धिक उत्पादनाचे प्रमाण आणि गुणवत्ता सुधारण्यास आणि सर्जनशीलता आणि नवकल्पना लोकशाहीकरण करण्यास देखील मदत करतात. ते स्वतंत्र निर्माते आणि उत्पादक समुदायांना देखील समर्थन देतात. परिणामी, व्यावहारिक बुद्धिमत्ता वर नमूद केलेल्या शक्यतांचा विचार करणाऱ्या पद्धतीने नियंत्रित केले जावे. वाढीव वैज्ञानिक ज्ञान, संसाधन संवर्धन आणि

टिकाव आणि सहभागाच्या गरजांद्वारे सहाय्यक व्यावहारिक बुद्धिमत्ता समभाग, आर्थिक परिणामकारकता आणि पुनर्वितरणातील समानता यासाठी वित्तीय समतुल्यता दिले जाते.

बौद्धिक संपदा हक्क आणि
व्यावहारिक
(सामाईक) बौद्धिकता

● **बौद्धिक अधिकार आणि व्यावहारिक बौद्धिकता (इतरांचे काम वापरण्याची परवानगी) यांच्यात वाद.**

बौद्धिक अधिकार व्यक्तींना बक्षीस म्हणून दिले जातात, सर्जनशीलता आणि कोणत्याही क्षेत्रात नावीन्य आणण्यासाठी आर्थिक प्रोत्साहन म्हणून प्रोत्साहन दिले जाते. तरीही, बौद्धिक हे ज्ञान आणि मानवी संस्कृतीवर लक्ष केंद्रित करते तितके वेगळे आहे. संस्कृती विरुद्ध मालमत्ता आणि ज्ञानाचे स्वातंत्र्य असा वाद अजूनही अस्तित्वात आहे. जमातींमधील वैद्यकशास्त्राचे पारंपारिक ज्ञान, विशिष्ट बियाण्यांच्या विविधतेद्वारे पिकांचा यादृच्छिकपणे विकास किंवा ऐतिहासिकदृष्ट्या चाचणी आणि त्रुटींद्वारे पद्धतींसारखे अनेक ज्ञान समूह म्हणून विकसित केले गेले आहे. म्हणून, एक समुदाय म्हणून ज्ञान एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे हस्तांतरित केले जाते. उदाहरणार्थ – भारताच्या संदर्भात, हर्बल औषधे, उपचार पद्धती. काही वेळा हे सांस्कृतिक ज्ञान विधी आणि पद्धतींद्वारे देखील जतन केले जाते. जर काही शास्त्रज्ञांनी नंतर लोकांच्या पिढ्यान्पिढ्या आधीच सिद्ध झालेल्या पद्धतींवर प्रयोग केले आणि ते स्वतःचे असल्याचा दावा करून स्वतःच्या नावावर पेटंट केले तर ते नैतिकदृष्ट्या योग्य नाही. येथे, जंगलात राहणाऱ्या, पहिल्या जगातील देशांनी काढलेल्या बौद्धिक संपदा अधिकारांच्या अस्तित्वाबद्दल अनभिज्ञ असलेल्या काही शास्त्रज्ञांचे ज्ञान असणे नैतिकदृष्ट्या योग्य आहे, असा प्रश्नही येथे येतो.

अभ्यासक सूचित करतात की बौद्धिक संपदा आणि बौद्धिक सामाईकता या दोन्ही विकसित आणि संरक्षित केल्या पाहिजेत. भविष्यात सर्जनशील कार्यांमध्ये वापरण्यायोग्य राहण्यासाठी, ते जास्त प्रमाणात एकल मालकी अधिकारापासून संरक्षित केले जाणे आवश्यक आहे. बौद्धिक संपदेच्या निर्मितीच्या वेळी ज्या "अपरिपक्व घटक" मध्ये आढळतात ते अस्पर्शित केले पाहिजेत जेणेकरून अधिक नवकल्पना होतील. यामुळे भविष्यात देखील मदत होईल. त्याच वेळी चोरी झालेल्या संसाधनांचा वापर करणे बौद्धिक मालमत्तेच्या निर्मितीसाठी सामान्य गोष्टी देखील मान्य केल्या पाहिजेत.

तुमची प्रगती तपासा :

१. सामायिक बौद्धिकताशी संबंधित सिद्धांतावर चर्चा करा
२. वनस्पतींच्या विविध जाती संबंधित बौद्धिक संपदा हक्कांची चर्चा करा.

१५.६ सारांश

या प्रकरणात आम्ही बौद्धिक संपदा अधिकारांचा अर्थ समजून घेण्यापासून सुरुवात केली. बौद्धिक संपदा हक्क निर्मात्यांना स्वतःच्या कल्पनांचा तसेच निर्मितीवर मालकी म्हणून व्यावसायिकरित्या वापरण्याचे तात्पुरते, अनन्य अधिकार देतात. बौद्धिक संपदा अधिकार त्या मालमत्तेचे निर्माते किंवा विकासकांना त्यांच्या सर्जनशील क्रियाकलापांमधून आर्थिकदृष्ट्या नफा मिळवून देण्यासाठी काही विशेष अधिकार देतात. ट्रेडमार्क, कॉपीराइट

आणि पेटंट ही बौद्धिक संपदा संरक्षणाची काही उदाहरणे आहेत. जागतिक व्यापार संघटनेद्वारे शासित व्यापार संबंधित बौद्धिक संपदा हक्क करार (TRIPS), बौद्धिक मालमत्तेवर नियंत्रण ठेवतो, पेटंट, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क, भौगोलिक संकेतक, अज्ञात माहितीचे संरक्षण, एकात्मिक सर्किट लेआउट डिझाइन, औद्योगिक डिझाइन आणि पारंपारिक ज्ञान यासारखे अधिकार प्रदान करतो. बौद्धिक संपदा अधिकार (IPR) ही संकल्पना पश्चिमेकडून भारतात आणली गेली. 1884 चा भारतीय व्यापार आणि व्यापारी चिन्ह कायदा हा बौद्धिक संपदा अधिकारांना संबोधित करणारा पहिला भारतीय कायदा होता. पहिला भारतीय पेटंट कायदा १८५६ मध्ये लागू करण्यात आला आणि त्यानंतर आणखी कायदे करण्यात आले. कालांतराने बौद्धिक संपदा अधिकारांवर चर्चा करणारे वेगवेगळे कायदे तयार केले गेले जसे की 1970 चा पेटंट कायदा, 1999 चा ट्रेड मार्क्स कायदा, 2000 चा डिझाइन कायदा, वस्तूचे भौगोलिक संकेत (नोंदणी आणि संरक्षण) कायदा 1999, 1957 चा कॉपीराइट कायदा, 2001 चा वनस्पती जाती आणि शेतकरी हक्क संरक्षण कायदा आणि 2002 चा जैविक विविधता कायदा. राष्ट्रीय बौद्धिक संपदा अधिकार (IPR) धोरण, जे भारताच्या IPR चा भविष्यातील रोड मॅप म्हणून काम करेल, स्वीकारण्यात आले. 12 मे, 2016 रोजी केंद्रीय मंत्रिमंडळाने. आम्ही आयपीआरच्या विविध पैलूंकडे लक्ष दिले जसे की कॉपीराइट्स जे गायन, कविता, संगीत, कला प्रकार, लेखन यासारख्या अमूर्त गोष्टींसाठी दिले जातात. पेटंट जे ऑब्जेक्ट्स, डिझाईन्स, मटेरिअल, मॅन्युफॅक्चरिंग स्टाइल इत्यादींच्या शोधकर्त्याला दिले जाते. ट्रेडमार्क सारख्या लोगोबद्दल देखील चर्चा होते जी कंपनी किंवा व्यक्तीच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी पुन्हा नोंदणी केली जाते. याव्यतिरिक्त, आम्ही वनस्पती आणि प्रजाती संरक्षण यांसारखी जैवविविधता देखील पाहिली. प्रकरणामध्ये, हळद आणि बासमती तांदूळ यासारख्या दोन केस स्टडीची चर्चा ज्याद्वारे पाश्चात्य व्यक्ती आणि राईस टेक सारख्या कंपन्या पेटंट करण्याचा प्रयत्न करत होत्या आणि नंतर भारत सरकारने कागदपत्रे देऊन त्यांचे दावे नाकारले आणि पेटंट दुरुस्त करण्यात आले, पेटंटधारकाने मागे घेतले.

प्रकरणाचा दुसरा भाग बौद्धिक सामाईकते बद्दल चर्चा करतो. बौद्धिक सामाईकता हे बौद्धिक मालमत्तेद्वारे समर्थित बाजारपेठांसाठी आदर्श पूरक आहेत. ते मूर्त आणि अमूर्त वस्तूंच्या अदलाबदलीपासून स्वतंत्रपणे होणाऱ्या उपभोग्य वस्तूंचे उत्पादन, देवाणघेवाण आणि वितरणासाठी गैर-व्यावसायिक क्षेत्रांचे प्रतिनिधित्व करतात. संस्कृती, एकत्रित नसलेली सामग्री, भाषा आणि पूर्वीचे ज्ञान ही कल्पनांच्या निर्मितीसाठी प्रदान केलेल्या सामान्य, सामान्य पायाभूत सुविधांची केवळ काही उदाहरणे आहेत. Wikis (मुक्त माहिती साधने), खुली वैज्ञानिक प्रकाशने, सार्वजनिकरित्या प्रवेश करण्यायोग्य वापरकर्त्याने व्युत्पन्न केलेली माहिती, ऑनलाइन सामग्री सर्जनशील सामाईकता परवाने, सहयोगी माध्यमे, स्वेच्छेने क्राउडसोर्सिंग, आणि राजकीय चर्चाविश्व ही नवीन सामाईकतेची उदाहरणे आहेत. बौद्धिक संपदा हक्कांभोवती विविध समस्या आहेत जसे की काही वेळा हे सांस्कृतिक ज्ञान विधी आणि पद्धतींद्वारे देखील जतन केले जाते. जर काही शास्त्रज्ञांनी नंतर लोकांच्या पिढ्यान् पिढ्या आधीच सिद्ध झालेल्या पद्धतींवर प्रयोग केले आणि ते स्वतःचे असल्याचा दावा करून स्वतःच्या नावावर पेटंट केले तर ते नैतिकदृष्ट्या योग्य नाही. येथे, विकसित देशांनी निर्माण केलेल्या बौद्धिक संपदा अधिकारांच्या बाबत अनभिज्ञ

असलेल्या, जंगलात राहणाऱ्या लोकांच्या ज्ञानाबद्दल काही वैज्ञानिकांचे ज्ञान अधिकार असणे नैतिकदृष्ट्या योग्य आहे का असा प्रश्न देखील उपस्थित होतो.

बौद्धिक संपदा हक्क आणि
व्यावहारिक
(सामाईक) बौद्धिकता

१५.७ प्रश्न

१. भारतातील बौद्धिक संपदा हक्क आणि IPR च्या अर्थावर एक संक्षिप्त नोंद लिहा.
२. आयपीआरशी संबंधित दोन केस स्टडीजवर चर्चा करा
३. व्यावहारिक बौद्धिकता (इतरांचे काम वापरण्याची परवानगी) वर एक टीप लिहा.

शब्दार्थ :

IPR- बौद्धिक संपदा हक्क ,

Intellectual commons- व्यावहारिक बौद्धिकता (इतरांचे काम वापरण्याची परवानगी / बौद्धिक सामाईकता) या अर्थाने शब्द वापरले आहेत.)

१५.८ संदर्भ (REFERENCES)

- Saha, C. N., & Bhattacharya, S. (2011). Intellectual property rights: An overview and implications in pharmaceutical industry. Journal of advanced pharmaceutical technology & research, 2(2), 88–93. <https://doi.org/10.4103/2231-4040.82952>
- [https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3217699/#:~:text=Intellectual%20property%20rights%20\(IPR\)%20refers,a%20given%20period%20of%20time.](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3217699/#:~:text=Intellectual%20property%20rights%20(IPR)%20refers,a%20given%20period%20of%20time.)
- World trade organization
https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intel1_e.htm
- Broumas, A. (2020). Intellectual Commons and the Law: A Normative Theory for Commons-Based Peer Production. University of Westminster Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1g4rtsw>
- https://www.youtube.com/watch?v=bd322bqSJeY&ab_channel=MITSchoolofArchitecture%26Planning
- https://www.researchgate.net/publication/346326180_The_Commons_Economic_Alternatives_in_the_Digital_Age
- Broumas, A. (2020). Theories of the Intellectual Commons. In Intellectual Commons and the Law: A Normative Theory for Commons-Based Peer Production (pp. 27–62). University of Westminster Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1g4rtsw.8>

- <https://copyright.gov.in/documents/handbook.html#:~:text=The%20Copyright%20Act%2C%201957%20protects,no%20copyright%20in%20an%20idea.>
- <https://ipindia.gov.in/index.htm>
- <https://www.drishtiias.com/to-the-points/paper3/intellectual-property-rights>
- https://www.youtube.com/watch?v=CIZEIQQjG6g&ab_channel=IITKhargapurJuly2018
- Lecture by Prof. Gauri explaining the Patent filing process in India.
- <https://dpiit.gov.in/sites/default/files/national-IPR-Policy2016-14October2020.pdf>
- Lakshmana Prabu, Sakthivel&Timmakondur, Suriyaprakash& Kumar Chellappan, Dinesh. (2012). Intellectual property rights and its development in India. Pharma Times. 44. 19-22.
- <https://sciencebusiness.net/news/72228/The-story-of-the-basmati-rice-patent-battle>
- <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=3b46692a-8b13-416a-b35d-f766f69a52e2>
- <https://www.law-right.com/the-battle-between-intellectual-commons-and-intellectual-property/>
- Van der Walt, A. J., & Du Bois, M. (2013). The importance of the commons in the context of intellectual property. Stellenbosch Law Review, 24(1), 31-54.

शैक्षणिक लेखनाचे राजकारण THE POLITICS OF ACADEMIC WRITING

घटक रचना :

- १६.० उद्दिष्टे
- १६.१ प्रस्तावना
- १६.२ स्थानाचे राजकारण समजून घेणे
- १६.३ शैक्षणिक लेखनाची आव्हाने
- १६.४ निष्कर्ष
- १६.५ सारांश
- १६.६ प्रश्न
- १६.७ संदर्भ

१६.० उद्दिष्टे (OBJECTIVES)

१. जागतिकीकृत जगात शैक्षणिक लेखनाचे महत्त्व समजून घेण्यासाठी
२. प्रभावी शैक्षणिक लेखनातील आव्हानांचे परीक्षण करणे

१६.१ प्रस्तावना (INTRODUCTION)

प्रकाशनासाठी शैक्षणिक लेखन ही जगभरातील घटना आहे, कारण त्यात लाखो विद्वान, हजारो प्रकाशक आणि उच्च शिक्षण संस्थांचा समावेश आहे. संशोधन कार्य स्थानिक पातळीवर होत असताना, कोणताही शैक्षणिक मजकूर किंवा प्रकाशन क्रियाकलाप अनेक जटिल जागतिकीकरणपद्धती आणि प्रणालींपासून वेगळा मानला जाऊ शकत नाही. शैक्षणिक मजकूरनिर्मिती, मूल्यमापन आणि प्रसारित करण्याच्या पद्धतीवर याचा प्रभावशाली प्रभाव पडतो. जागतिकीकृत जगात इंग्रजीही मध्यवर्ती भूमिका बजावते आणि म्हणूनच अग्रगण्य शैक्षणिक संस्थांद्वारे ती जागतिक 'विज्ञानाची भाषा' मानली जाते. मजकूर उत्पादनातील सर्व सहभागी ज्यात समाविष्ट आहे; विद्वान, समीक्षक, अनुवादक, संपादक, इंग्रजीला संवादाची डीफॉल्ट भाषा मानतात.

इंग्रजीही अधिकृत किंवा प्रबळ भाषा नसलेल्या संदर्भात काम करणाऱ्या आणि जगणाऱ्या बहुभाषिक विद्वानांच्या जीवनावर आणि पद्धतींवर शैक्षणिक प्रकाशनांचे जागतिक माध्यम

म्हणून इंग्रजीच्या वाढत्या वर्चस्वाचा प्रभाव समजून घेणे आवश्यक आहे. विद्वान विशिष्ट संदर्भात कसा अनुभव घेतात आणि सराव कसा करतात याविषयी अंतर्दृष्टी विकसित केल्याने वादविवादांना हातभार लावणे आणि जागतिकीकृत जगात शैक्षणिक उत्पादन आणि ज्ञान निर्मिती बद्दल समजून घेण्यात मदत होऊ शकते. या विभागात, विद्यार्थ्यांना ज्ञानाचे उत्पादन आणि पुनरुत्पादन आणि ज्ञानाच्या प्रसाराला आकार देणाऱ्या राजकारणाशी संबंधित आव्हानांची अंतर्दृष्टी मिळेल.

१६.२ स्थानाचे राजकारण समजून घेणे (UNDERSTANDING THE POLITICS OF LOCATION)

अनेक विद्वानांचा असा युक्तिवाद आहे की शैक्षणिक मजकूर निर्मितीच्या राजकारणात विद्वान, ग्रंथ आणि भाषा यांचे भौगोलिक राजकीय स्थान महत्त्वाची भूमिका बजावते. थेरेसालिलीस आणि मेजेनकरी (२०१०) यांच्या “जागतिक संदर्भातील शैक्षणिक लेखन – इंग्रजीमध्ये प्रकाशनाचे राजकारण आणि पद्धती” हे पुस्तक या विषयावर सखोल चर्चा करते. हे पुस्तक युरोपियन, दक्षिण युरोप, मध्य आणि पूर्व युरोप म्हणून वर्णन केलेल्या विशिष्ट भू-राजकीय साइट्सवर लक्ष केंद्रित करते आणि स्लोव्हाकिया, हंगेरी, स्पेन आणि पोर्तुगाल सारख्या विशिष्ट राष्ट्र राज्यांचा समावेश करते. चार राष्ट्रीय साइट्सचे वर्णन इंग्रजी भाषेच्या वापरकर्त्यांचे ‘विस्तारित वर्तुळ’ म्हणून केले जाऊ शकते, ज्यामध्ये इंग्रजी एक परदेशी भाषा म्हणून वापरली जाते आणि शाळा आणि महाविद्यालयांमध्ये शिक्षणाचे माध्यम म्हणून वाढते. हे ‘विस्तारित वर्तुळ’ ‘इनरसर्कल’ शी विरोधाभास करते ज्यात युनायटेड किंगडम, युनायटेड स्टेट्स आणि ऑस्ट्रेलिया यांसारखी राष्ट्रे तसेच ‘आउटर सर्कल’ समाविष्ट आहेत. ‘आउटर सर्कल’ भारत, सिंगापूर, नायजेरिया यापूर्वीच्या वसाहतींचे प्रतिनिधित्व करते, जिथे इंग्रजी ही दुसरी किंवा अधिकृत भाषा आहे. आर्थिक दृष्टीने या राष्ट्रांमधील संबंध जागतिकप्रणाली सिद्धांतामध्ये प्रतिबिंबित केल्याप्रमाणे सेंटर-पेरिफेरी इंटरफेसच्या संदर्भात समजले जाऊ शकतात.

स्थानाचे राजकारण आणि शैक्षणिक मजकूर निर्मिती मधील त्याची भूमिका समजून घेण्याचा प्रयत्न करताना, तीन प्रमुख आयाम महत्त्वाचे आहेत: १) भौगोलिक - विभाग, संस्था, राज्य, प्रदेश इत्यादींशी संबंधित तात्काळ स्थानिक संदर्भ. २) भौगोलिक - संबंधित शैक्षणिक प्रकाशनासाठी लिखित स्वरूपात वापरल्या जाणाऱ्या किंवा न वापरलेल्या भाषा आणि त्यांची विभेदक स्थिती आणि ३) भौगोलिक-राजकीय – स्थानिक, राष्ट्रीय आणि अतिराष्ट्रीय स्तरावरील संशोधन आणि मूल्यमापन प्रणालींना प्रभावित करणाऱ्या धोरणांशी संबंधित आहे. विशिष्ट साइट्सच्या संदर्भात शैक्षणिक मजकूर निर्मितीमध्ये काय समाविष्ट आहे आणि काय धोक्यात आहे हे समजून घेण्यासाठी तिन्ही महत्त्वाचे आहेत.

१६.३ शैक्षणिक लेखनाची आव्हाने (CHALLENGES OF ACADEMIC WRITING)

प्रभावी शैक्षणिक लेखनासाठी अनेक आव्हाने आहेत. येथे जागतिक स्तरावरील आव्हाने समजून घेणे आणि अधिक विद्यार्थी-विशिष्ट स्तरावर जाणे योग्य ठरेल. ‘चांगले’ लेखन म्हणजे काय याच्या स्पष्ट चर्चेची गंभीर कमतरता आहे. चाचणी आणि त्रुटी आणि सराव या

क्लेशदायक प्रक्रियेतून विद्यार्थी 'चांगले' काय आहे याची संकल्पना आत्मसात करतील, असे काहीसे गृहीत धरले जाते. या पैलू प्रक्रियेत महत्त्वाची भूमिका बजावत असताना, विद्वानांचे निरीक्षण आहे की लेखन शैली, धोरणे, फॉर्म आणि शैलीबद्धल स्पष्ट, स्पष्ट चर्चेचा अभाव आहे. अकॅडेमिक पद्धतीने लिहिण्यासाठी अकादमिक होणे आवश्यक आहे. प्रत्येक स्तरावर विद्यार्थ्यांच्या यशासाठी प्रभावी लेखी संवाद महत्त्वाचा आहे. विद्यार्थ्यांनी त्यांचे विचार आणि निरीक्षणे अशाप्रकारे व्यक्त करणे आवश्यक आहे की त्यांचे लेखन 'शैक्षणिक' म्हणून ओळखले जाईल, त्याचे वेगळेपण टिकवून ठेवा. कोणत्याही शैक्षणिक समर्थनाच्या अनुपस्थितीत, विद्यार्थी लेखन मदतीसाठी इतर स्रोतांकडे पाहतात, जसे की शैक्षणिक लेखन ब्लॉग किंवा सशुल्क संपादक. तथापि, शैक्षणिक संप्रेषणाचे विद्वान आणि समीक्षकांचे असे निरीक्षण आहे की शैक्षणिक लेखनाला आकार देणाऱ्या राजकीय समस्यांच्या स्वरूपातील आव्हानांचा विद्यार्थ्यांना परिचय करून दिला जात नाही. विद्यार्थ्यांना ते कसे लिहायचे याचे परिणाम जाणून घेण्यासाठी प्रोत्साहित करणे आवश्यक आहे. ते कोणत्या संदर्भात संवाद साधत आहेत आणि ते त्यांच्या निवडीवर कोणत्या पद्धतीने प्रभाव टाकतात याची जाणीव असणे महत्त्वाचे आहे.

१९७४ मध्ये "विद्यार्थ्यांचा त्यांच्या स्वतःच्या भाषेचा अधिकार" उदयास आल्यापासून, अमेरिकन शिक्षकांनी "शैक्षणिक भाषा" चे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी, वैशिष्ट्यीकृत करण्यासाठी आणि शिकवण्यासाठी विविध माध्यमांसह संघर्ष केला आहे. "बहुवचन" आणि "वर्ल्ड इंग्लिश" सारख्या संज्ञांच्या परिचयाने विद्यार्थ्यांच्या अनेक भाषिक जातींचे मूल्यमापन करताना आणि शैक्षणिक प्रवचनासाठी योग्य मानल्या जाणाऱ्या "मानक इंग्रजी" मध्ये लिहिण्याची खात्री करताना अस्तित्वात असलेले तणाव दिसून येतात. नवीन संशोधनाने वंश, वर्ग आणि वांशिकता यासारख्या घटकांची ओळख पटवणाऱ्या भाषेतील संबंध जोडणे सुरू ठेवल्याने हे तणाव वाढले आहेत. जसजसे अधिकाधिक शैक्षणिक संस्था भाषांतरित चळवळीकडे वाटचाल करत आहेत, तसतसे शिक्षणतज्ञ आणि विद्वानांनी वर्ग हा बहुवचनात्मक आणि वैविध्यपूर्ण भाषिक जागा असावा असा सल्ला दिला आहे. हे सामाजिकदृष्ट्या न्याय आणि सर्वसमावेशक वर्गाची स्थापना सुनिश्चित करू शकते.

अनेक विद्वानांनी हे ओळखले आहे की शैक्षणिक भाषेचे मूळ राजकारण आपल्या लेखन अध्यापन शास्त्रात बदल घडवून आणण्यासाठी आवश्यक आहे. तथापि, हे सहसा आमच्या व्यावसायिक कलाकृती आणि शैक्षणिक साहित्याशी जुळत नाहीत. दुसऱ्या शब्दांत, आमची शिष्यवृत्ती कदाचित प्रगती करत असेल, परंतु आमच्या दैनंदिन साहित्यासह प्रगती होत नाही. १९७० च्या दशकाच्या उत्तरार्धात लेखन निर्देशांसाठी नवीन दृष्टीकोन सादर केले गेले. लेखन निर्देशांचे अभिव्यक्तीवादी आणि सामाजिक दृष्टिकोन हे वर्तमान-पारंपारिक दृष्टिकोनांच्या शाखा किंवा शाखा होत्या. रिचर्ड फुलकर्सनला काळजी वाटली की लेखन प्रशिक्षक एका शैक्षणिक तत्त्वज्ञानाच्या वर्गातील पद्धती वापरत असतील, तर असाइनमेंट दुसऱ्याची मागणी करत असेल आणि मूल्यांकन दुसऱ्या दृष्टिकोनाच्या आधारे केले जाते. ही एक मोठी कमतरता आहे ज्याला तो "मूल्य-मोडगोंधळ" म्हणतो.

भाषा आणि अस्मिता (Language and Identity) :

असे दिसून येते की आमच्या व्यावसायिक कलाकृती आणि शैक्षणिक साहित्य शैक्षणिक भाषेबद्दल विशिष्ट विचारधारा कायम ठेवू शकतात. या विचारधारा शैक्षणिक क्षेत्राच्या सामाजिक न्याय आणि समावेशाच्या मोठ्या उद्दिष्टांशी संघर्षात असू शकतात. शालेय आणि विद्यापीठ स्तरावर शिकवल्या जाणाऱ्या शैक्षणिक पाठ्यपुस्तकांवर एक पूर्व दृष्टी शैक्षणिक भाषेबद्दल मूल्य निर्णय प्रतिबिंबित करते. अलिसारसेल तीन लोकप्रिय फर्स्ट इयर कंपोजिशन पाठ्यपुस्तकांचे विश्लेषण आणि तुलना करते, द नॉर्टन फील्ड गाइड टूरायटिंग, एव्हरीवन एक ऑथर, आणि ते म्हणतात, मी म्हणतो, सात प्रमुख श्रेणींमध्ये शैक्षणिक भाषेचे प्रतिनिधित्व करतात: नाव, स्थान, व्याख्या, व्यक्ति चित्रण, वैशिष्ट्ये, उदाहरणे आणि सूचना संपूर्ण विश्लेषणा दरम्यान, लेखक वेगवेगळ्या पाठ्यपुस्तकांमध्ये प्रतिनिधित्व केलेल्या भाषेच्या विविधतेचा संदर्भ देण्यासाठी "शैक्षणिकभाषा" हा अस्पष्ट शब्द वापरतो. शैक्षणिक भाषेचे राजकारण समजून घेणे आणि शैक्षणिक भाषेसह कोणत्याही भाषेची विविधता ओळख, मूल्ये आणि जाणून घेण्याच्या मार्गाशी कशी जोडलेली आहे हे तपासणे महत्वाचे आहे.

शैक्षणिक भाषेचे राजकारण (The Politics of Academic Language) :

सर्वभाषा त्यांच्या वापर कर्त्याच्या ओळखी आणि समुदाय सदस्यत्वाशी दृढपणे जोडलेल्या आहेत. शैक्षणिक भाषेतील राजकारण समजून घेण्यासाठी ही वस्तुस्थिती महत्वाची आहे. त्याच्या "भाषेचे 3/5?" शीर्षकाच्या कामात डेव्हिडब्लूम या निरीक्षणाने सुरुवात करतो की, "भाषेची व्याख्याही नेहमीच, अव्यक्त किंवा स्पष्टपणे, जगातील मानवांची व्याख्या असते". ब्लूमच्या मते भाषाही केवळ कार्यक्षम साधने नाहीत, तर ती इतिहास, संस्कृती आणि समुदायांशी जोडलेली आहेत. याचा अर्थ भाषा हे केवळ संवादाचे साधन नसून समुदाय सदस्यत्वाचे प्रतिबिंब आहे. यातील प्रत्येक समुदायाला फक्त व्याकरण, स्वर किंवा वाक्य रचना समजून घेणे आवश्यक नाही, तर बोलणे, विचार करणे, भावना, कृती आणि मूल्यमापन करण्याच्या पद्धतींचा अवलंब करणे देखील आवश्यक आहे. वंश, जात, वर्ग आणि वांशिकता यांसारखे घटक ओळखताना भाषेचे प्रकार ठरवत नाहीत, ते निश्चितपणे त्या जातीचे चिन्हक आहेत कारण भाषा समुदाय सदस्यत्व दर्शवतात.

H. Samy Alim आणि Geneva Smitherman यांनी भाषा, अस्तित्व आणि समुदाय यांच्यातील दुवा प्रभावीपणे वर्णन केला आहे. ते म्हणतात की भाषाही आनंद, मनोरंजन, प्रतिबिंब आणि समाजीकरणाचा स्रोत आहे. भाषा हा कुटुंबाचा, समुदायाचा आणि संस्कृतीचा सदस्य होण्याचा पहिला अनुभव आहे. हे एखाद्या व्यक्तीला तो/ती कुठे आहे आणि ते कोण बन्नू शकतात या विषयीच्या प्रथम कल्पना समजून घेण्यास आणि विकसित करण्यास मदत करते. अशा प्रकारे भाषा नेहमीच समुदाय सदस्यत्व आणि राहण्याच्या पद्धतींमध्ये गुंफलेली असते. अनेक भाषक त्यांच्या समुदायांमध्ये शटल करत असताना भाषांमध्ये शटल करतात. तथापि, ब्लूमने नमूद केले आहे की काही भाषा/ भाषा महत्त्वपूर्ण असू शकतात आणि इतरांपेक्षा अधिक सुसंगत असू शकतात. त्यामुळे सामाजिक संस्थांकडून कोणत्या भाषांना महत्त्व दिले जाते हा राजकारणाचा मुद्दा बनतो.

काही वेळा विद्यार्थी त्यांच्या भाषेच्या प्रकारांमध्ये आणि शैक्षणिक भाषेमध्ये कमी किंवा कमी सुसंगतता असल्यास ते वंचित स्थितीत असू शकतात. बऱ्याच वेळा, भाषा धोरणे इतर भाषांच्या तुलनेत इंग्रजीला विशेषाधिकार देतात. भाषेची जागा आपल्या सांस्कृतिक इतिहासाशी आणि सामाजिक ओळखीशी घट्ट जोडलेली आहे. विद्वानांचे असे निरीक्षण आहे की भाषेच्या प्रकारांमध्ये वैविध्य आणल्यास, भिन्न भाषक, विचारवंत आणि लेखक जे वेगळे बोलतात, विचार करतात आणि लिहितात त्यांना समाविष्ट करण्यासाठी अधिक जागा मिळेल. वैविध्यपूर्ण भाषिक जातींचे मूल्य असणे आवश्यक आहे कारण ते विविध ज्ञान विकसित करण्यात मदत करतात. हे भाषांतरित चळवळीचे विशिष्ट उद्दिष्ट आहे, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे की भाषेतील फरक हा मात करण्यासाठी अडथळा किंवा व्यवस्थापित करण्यासाठी समस्या म्हणून पाहिले जाऊ नये. त्याऐवजी अर्थपूर्ण लेखन, बोलणे, वाचणे आणि ऐकणे यासाठी त्याचा वापर केला पाहिजे. या चळवळीने असे निरीक्षण केले आहे की सर्वभाषा पद्धतींमध्ये आणि त्यामध्ये वाढलेली तरलता 'जाणण्याचे नवीन मार्ग' आणि 'अधिक शांतीपूर्ण संबंध' बनवू शकते.

भाषेचे निकष आणि मानके हे भाषेबद्दल नसून ते विचार करण्याच्या पद्धती आणि विशिष्ट सामाजिक ओळख किंवा समुदायांचे मूल्यमापन करण्याच्या पद्धतींबद्दल आहेत. ज्या विद्यार्थ्यांचे भाषा समुदाय आधीच शैक्षणिक भाषेशी सारखेच आहेत ते शैक्षणिक भाषेच्या मानकांची पूर्तता करण्यासाठी थोडासा बदल करू शकतात. तथापि, इतर विद्यार्थ्यांसाठी, स्थानिक पार्श्वभूमीतील बदल अधिक नाट्यमय आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांने संस्थांमध्ये शिकवल्या जाणाऱ्या शैक्षणिक भाषेचा अवलंब करण्यासाठी सांस्कृतिक आणि सामाजिक मूल्ये सोडण्याची आवश्यकता असू शकते.

एकजिंशिपणा म्हणून शैक्षणिक भाषा (Academic language as Hegemonic) :

पीटर एल्बोसारखे विद्वान शैक्षणिक भाषेची अनन्यशक्ती ओळखतात. शैक्षणिक जगाने हे स्पष्ट केले आहे की जोपर्यंत विद्यार्थी त्यांची भाषा वापरत नाही तोपर्यंत ते विद्यार्थ्यांकडून ऐकू येणार नाही. शैक्षणिक लिखाणात इतर भाषांचे प्रकार स्वीकारण्याची लवचिकता आहे. भाषा "हेजेमोनिक प्रवचन" म्हणून कार्य करू शकते या आसाओइनूच्या निरीक्षणाचे हे समर्थन करते.

हे जेमोनिक विवेचन म्हणून शैक्षणिक भाषा इंग्रजीच्या बहुतेक जातींच्या सामान्य श्रेणीबद्ध संस्थेचे अनुसरण करते. ब्लूमचे निरीक्षण आहे की गोरे, उत्तरेकडील, मध्यम आणि उच्च-वर्गीय समुदाय (या प्रकरणात अमेरिका) बोलल्या जाणाऱ्या इंग्रजीचे प्रकार आफ्रिकन अमेरिकन, मेक्सिकन आणि इतर लॅटिनो समुदाय, दक्षिणेकडील आणि येथील लोकांसारख्या गटांशी संबंधित असलेल्या लोकांपेक्षा श्रेष्ठ मानले जातात. कामगार-वर्गपार्श्वभूमी. ही वस्तुस्थिती आहे की भाषेच्या माध्यमातून मांडलेल्या सांस्कृतिक आणि सामाजिक मूल्यांचे मिश्रण जाणून घेण्याचे नवीन आणि समृद्ध मार्ग बनवते. जर हे खरे असेल, तर एकभाषिक दृष्टीकोन वापरून केवळ शैक्षणिक भाषेला महत्त्व देणे हे विशिष्ट विद्यार्थी लोकसंख्येसाठी (विशेषतः उपेक्षित गटातील) अन्यायकारक आणि प्रतिकूल असू

शकते. यामुळे गटांचा आवाज एकजिनसीकरण किंवा शांत करण्याचे घातक परिणाम होऊ शकतात.

हे जेमोनिक विवेचन म्हणून शैक्षणिक भाषा इंग्रजीच्या पांढऱ्या, उत्तरी, मध्यम आणि उच्च-वर्गीय जातींना इतरांपेक्षावर ठेवत असल्याने, ती शेवटी गोरेपणाशी जोडली जाते (गोऱ्यांची भाषा श्रेष्ठ म्हणून). याचा अर्थ शैक्षणिक संभाषणांमध्ये प्रवेश करण्यासाठी केवळ "योग्य", "योग्य" किंवा "योग्य" विविधता म्हणून शैक्षणिक भाषेला जोडण्याची प्रवृत्ती आहे. असे करणे सामाजिक न्याय आणि समावेशाच्या उद्दिष्टांच्या विरोधात जाते. अलीकडील ब्लॉग पोस्टमध्ये, "शैक्षणिक लेखन पांढरे आहे का?" अँड्रिया लुन्सफोर्ड लिहितात की लेखन कसे शक्तीशी संरेखित केले जाते आणि शक्ती पांढरेपणाशी संरेखित केली जाते. तिने निरीक्षण केले की काही स्थानिक भाषा कायदेशीर म्हणून पाहण्यासाठी संघर्ष करत आहेत आणि त्या संघर्षाविरुद्ध शैक्षणिक भाषा "सबमिशनचे स्वरूप" म्हणून कसे कार्य करू शकते याचे परीक्षण केले. नुकत्याच झालेल्या एका अभ्यासातून हे उघड झाले आहे की भाषेवरील निर्णय हे शर्यतीसाठी कसे उभे आहेत. वंशावरतीका करण्यापेक्षा भाषेवरती का करणे हे कमी निषिद्ध मानले जात असे. परंतु भाषा आणि वंश इतक्या सहजासहजी वेगळे करता येत नाहीत, हे आधीच्या संशोधनातून सिद्ध झाले आहे.

राजकीय म्हणून ज्ञान (Knowledge as Political) :

अनेक विद्वानांनी ज्ञान कसे सामायिक केले जाते याचे राजकीय पैलू समजून घेण्याचा प्रयत्न केला आहे. भाषाशास्त्रज्ञ स्टीव्हन पिकर, हार्वर्डचे प्राध्यापक आणि 'दलॅंग्वेज इन्स्टिट्यूट' आणि 'हाऊड माइंड वर्क्स' यांसारख्या पुस्तकांचे लेखक यांनी शैक्षणिक लेखन आणि त्यातील आव्हाने याबद्दल सांगितले आहे. पिकरयांचा 'Why Academics Stink at Writing' या शीर्षकाचा लेख, शैक्षणिक लेखन खूप दाट आहे आणि गुंतागुंतीची भाषा वापरतो असे सांगून त्यावरती का केली आहे. प्रख्यात आणि प्रशंसनीय विद्वानांनी तयार केलेल्या लेखनाच्या बाबतीतही हे खरे आहे.

पिकर काही गंभीर समस्यांकडे आपले लक्ष वेधतात. पहिला मुद्दा असा की लेखन हे वैयक्तिक असले तरी व्यावसायिक ओळखीचाही मुद्दा आहे. दुसरा मुद्दा असा आहे की जर ज्ञान राजकीय असेल तर लेखन देखील राजकीय आहे कारण ज्ञान जगासोबत शेअर करण्याचा हा एक मार्ग आहे. शैक्षणिक लेखन गंभीर स्वरूपाच्या विषयांशी संबंधित आहे, ज्यांना विशेषज्ञ विषय म्हणून संबोधले जाते, परंतु व्यापक वाचकांसाठी संबंधित अंतर्दृष्टी असू शकतात. हे ज्ञान ज्या पद्धतीने संप्रेषित केले जाते त्यावर कोण 'अॅक्सेस' करू शकतो आणि कोण 'करू शकत नाही' यावर परिणाम करतो.

शैक्षणिक कार्यात लेखनाचे महत्त्व नाकारता येत नसल्यामुळे संशोधन अभ्यासकांसाठी अभ्यासक्रमा दरम्यान अशी कौशल्ये विकसित होतील अशी अपेक्षा आहे. लेखन हा शिष्यवृत्तीचा अत्यावश्यक भाग असला तरी, विद्यार्थ्यांना शैक्षणिकदृष्ट्या कसे लिहावे याबद्दल कोणतीही औपचारिक सूचना मिळत नसल्याचे दिसून येते. प्राध्यापक सामान्यतः असे गृहीत धरतात की विद्यार्थ्यांना आधीच शैक्षणिक लेखन माहित आहे आणि त्यामुळे सामग्री विकसित करण्यावर आणि बारीक-ट्यूनिंगवर अधिक लक्ष केंद्रित केले जाते.

सामान्यतः विद्यापीठे अशी अपेक्षा करतात की संशोधन विद्यार्थ्यांनी शैक्षणिक यशासाठी मांडलेल्या मार्गदर्शक तत्वांना अनुरूप अशी शैली विकसित करावी. विद्वानांचे असे निरीक्षण आहे की शैक्षणिक जगात चांगले लिहिण्यासाठी काही प्रोत्साहने आहेत. याचा विद्यार्थ्यांवर हानिकारक प्रभाव पडतो कारण ते केवळ ते कसे लिहितात या विषयीच नव्हे, तर कोणते काम "सार्थक" आहे याबद्दल ते निर्णय घेतात. त्यामुळे अशा व्यावसायिक दबावांच्या प्रभावाच्या संदर्भात शैक्षणिक लेखन गांभीर्याने घेतले जात नाही.

१६.४ निष्कर्ष (CONCLUSION)

मजकूराच्या शैक्षणिक निर्मिती प्रक्रियेत अनेक पैलू कार्यरत आहेत. 'साक्षरतेचा सामाजिक सराव दृष्टिकोन' वाचन आणि लेखनाला मूलभूत सामाजिक उपक्रम मानतो. व्यक्तीला सामाजिकदृष्ट्या स्थित अभिनेता मानले जाते ज्याला 'परिस्थितीचा संदर्भ' आणि 'संस्कृतीचा संदर्भ' दोन्ही आहे. 'सराव' हे संकेत देते की भाषेचा वापर बोलल्या जाणाऱ्या आणि लिखित मजकूराच्या रूपात केला जात नाही, परंतु भौतिक आणि सामाजिक जगात लोककाय करतात याच्याशी ती बांधली जाते. शैक्षणिक लेखनही क्वचितच वैयक्तिक प्रक्रिया किंवा उत्पादन असते. हे समजून घेणे योग्य आहे की लेखका व्यतिरिक्त, मजकूर निर्मिती, स्वागत आणि वाटाघाटीमध्ये गुंतलेले अनेक लोक अस्तित्वात आहेत. जागतिक संदर्भात शैक्षणिक मजकूर उत्पादन नियंत्रित करणाऱ्या राजकीय आणि संस्थात्मक परिस्थितींद्वारे अशा क्रियाकलापांचे नेहमीच अपवर्तन केले जाते.

१६.५ सारांश (SUMMARY)

प्रकाशनासाठी शैक्षणिक लेखनही जगभरातील घटना आहे, कारण त्यात लाखो विद्वान, हजारो प्रकाशक आणि उच्च शिक्षण संस्थांचा समावेश आहे.

अनेक विद्वानांचा असा युक्तिवाद आहे की शैक्षणिक मजकूर निर्मितीच्या राजकारणात विद्वान, ग्रंथ आणि भाषा यांचे भौगोलिक राजकीय स्थान महत्त्वाची भूमिका बजावते.

विद्यार्थ्यांना ते कसे लिहायचे याचे परिणाम जाणून घेण्यासाठी प्रोत्साहित करणे आवश्यक आहे. ते कोणत्या संदर्भात संवाद साधत आहेत आणि ते त्यांच्या निवडींवर कोणत्या पद्धतीने प्रभाव टाकतात याची जाणीव असणे महत्त्वाचे आहे.

शैक्षणिक भाषेचे मूळ राजकारण आपल्याला आपल्या लेखन अध्यापन शास्त्रात बदल करणे आवश्यक बनवते.

असे दिसून येते की आमच्या व्यावसायिक कलाकृती आणि शैक्षणिक साहित्य शैक्षणिक भाषेबद्दल विशिष्ट विचारधारा कायम ठेवू शकतात. या विचारधारा शैक्षणिक क्षेत्राच्या सामाजिक न्याय आणि समावेशाच्या मोठ्या उद्दिष्टांशी संघर्षात असू शकतात

भाषेतील फरक हा दूर करण्यात अडथळा किंवा व्यवस्थापित करण्यासाठी समस्या म्हणून पाहिले जाऊ नये, असे भाषांतरित चळवळीचे म्हणणे आहे. त्याऐवजी अर्थपूर्ण लेखन, बोलणे, वाचणे आणि ऐकणे यासाठी त्याचा वापर केला पाहिजे.

हे जेमोनिक विवेचन म्हणून शैक्षणिक भाषा इंग्रजीच्या बहुतेक जातींच्या सामान्य श्रेणीबद्ध संस्थेचे अनुसरण करते.

हे समजून घेणे योग्य आहे की लेखकाव्यतिरिक्त, मजकूरनिर्मिती, स्वागत आणि वाटाघाटीमध्ये गुंतलेले अनेक लोक अस्तित्वात आहेत. जागतिक संदर्भात शैक्षणिक मजकूर उत्पादन नियंत्रित करणाऱ्या राजकीय आणि संस्थात्मक परिस्थितींद्वारे अशा क्रियाकलापांचे नेहमीच अपवर्तन केले जाते.

१६.६ प्रश्न (QUESTIONS)

जागतिकीकृत जगात शैक्षणिक लेखनाच्या महत्त्वाची चर्चा करा.

शैक्षणिक लेखनाच्या विशिष्ट संदर्भात स्थानाच्या राजकारणाचे मूल्यांकन करा.

इंग्रजीमध्ये शैक्षणिक लेखनाच्या आव्हानांचे परीक्षण करा.

१६.७ संदर्भ (REFERENCES)

- Lillis, T. and Curry, M.J. (2011): Academic Writing in a Global Context: The Politics and Practices of Publishing
- https://www.researchgate.net/publication/42798576_Academic_Writing_in_a_Global_Context_The_Politics_and_Practices_of_Publishing_in_English
- Melonie Fullick (2015): 'The Politics of (Academic) Style' published in Speculative Diction
- <https://www.universityaffairs.ca/opinion/speculative-diction/politics-academic-style/>

